

BROJ 3
GODINA XX

MAJ — JUNI
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNO IZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon redakcije 44-981 lokali 17, 26 i 46

S A D R Ź A J

	<i>O vojnoj nauci (u diskusiji učestvuju: prof. dr Andrija Stojković, general-majori Nikola Pejinović i Dušan Dozet, pukovnici Jovan Manasijević, Tomo Nižić, Drago Rakočević, Mihajlo Vučinić i potpukovnik Ljubomir Blagojević) — — — — —</i>	3
Pukovnik Dr Ilija MRMAK	<i>Didaktičko-metodičke osnove realizacije idejnosti u procesu vojnog obrazovanja — — — — —</i>	36
Potpukovnik Mato BLAŽEVIĆ	<i>Neki problemi civilnog sektora u prvom nuklearnom udaru — — —</i>	47
Pukovnik Miloš PALIJA	<i>Vatrena protivpriprema — — —</i>	58
Potpukovnik Dr Milanko JOVIĆEVIĆ	<i>O vojnicima koji se teže prilagođavaju — — — — —</i>	72
Pukovnik Ljubomir ŠARANOVIC	<i>Rad organa za MPV i organizacije SKJ na zajedničkoj vežbi — — —</i>	81
POGLEDI I MISLJENJA		
Pukovnik Ilija POGUBEROV	<i>Korišćenje železničkog transporta u ratu — — — — —</i>	94
Pukovnik Čedo RADOVIĆ	<i>Neki problemi protivtenkovske odbrane — — — — —</i>	104
Pukovnik Alojz GOVEDNIK	<i>Veze u napadu sa forsiranjem reke</i>	110
ISKUSTVA IZ NOR-a		
General-potpukovnik Dr Tomislav KRONJA	<i>Uloga subjektivnih faktora na učvršćenju emocionalnog života boraca u NOR-u — — — — —</i>	118
IZ INOSTRANIH ARMIIJA		
V. K.	<i>Nacionalna zemaljska odbrana Savezne Republike Nemačke — — —</i>	131
S. J.	<i>Pouke iz izraelske agresije — —</i>	145
N. B.	<i>Kibernetika i teorija komandovanja trupama — — — — —</i>	155
BIBLIOGRAFIJA		

Mislim da je sasvim u duhu razvoja savremene nauke i prakse što je vojna nauka i kod nas postavila osnovno tzv. metanaučno pitanje: da li je ona uopšte nauka, a ako jeste, kakve vrste, šta joj je predmet, metoda i zadaci i kakvo je njeno mesto među naukama?

Iz vaših teza vidim da vas muče pitanja slična onima koja stoje otvorena i u opštoj logici i metodologiji. Kao što je magistralno pokazao sovjetski prirodnjak i filozof B. M. Kedrov u nizu knjiga, naročito u svojoj „Klasifikaciji nauka“ (I, 1961; II, 1965; III, u štampi) dajući sintezu savremenih napora teoretičara celog sveta u rešavanju problema klasifikacije nauka, većina kompetentnih stručnjaka danas u svetu smatra da se nauka i ljudska praksa tako burno razvijaju i da su problemi toliko složeni, da nije moguće tačno definisati ni predmet najegzaktnije nauke — matematike, a pogotovu dati egzaktnu klasifikaciju svih nauka. Zato odmah mogu reći da su vaši problemi — problemi savremene nauke i prakse uopšte, i da sa više optimizma možemo gledati na postavljanje i rešavanje problema koji su predmet naše današnje diskusije.

Moj je zadatak da ukažem na predmet, metodologiju, zadatke i klasifikaciju nauke uopšte, i time kao uvod predložim neke pravce u postavljanju i rešavanju posebnih problema vojne nauke.

Podsetiću vas, pre svega, da svaka nauka ima svoj predmet, svoje metode i zadatke. Znamo da je antička filozofija objedinjavala sva ljudska znanja o svetu i čoveku i da su se iz nje vremenom izdvojile današnje specijalne nauke — među njima i vojna, tako da danas proces specijalizacije (diferencijacije) i integracije nauka teče uporedo. Svaka nova naučna grana, po pravilu, istovremeno deli opšti predmet nauka i uspostavlja nove veze između nauka tamo gde ranije nisu bile poznate; nauke su se toliko isparčale, specijalizovale, da se dodiruju i prepliću predmetima, metodama, a pogotovu po jedinstvenoj humanoj svrsi — služenju ljudskim potrebama. To i teoretičarima vojne nauke, izgleda, stvara velike teškoće.

Naučna znanja se razlikuju od religijskih, zdravorazumskih (laičkih), umetničkih i drugih oblika znanja time što su objektivno istinita i (pre svega putem zakona) sposobna za predviđanje i praktično usmeravanje budućih događaja prema ljudskim potrebama. Konstituenti (sadržaj) nauke su: činjenice, principi, aksiome, teoreme, kategorije, hipoteze, teorije, zakoni, sistemi, — u procesu primene i razvoja, a tu spadaju i metode itd.

Šta čini predmet nauke? Njega čini celokupna prirodna, psihička i društvena stvarnost. Prema tome, po objektivnom principu deobe razlikujemo tri kompleksa nauka — prirodne, psihološke i društvene, kojima dodajemo još dva kompleksa — matematičke i filozofske nauke. Kompleksi se dele na grupe nauka, a ove na pojedinačne nauke. Filozofske nauke su univerzalne, ostale su specijalne i dele se na opšte i posebne. Razlika između fundamentalnih

i primenjenih, empirijskih i teorijskih, deskriptivnih i eksplikativnih indikativnih i vrednosno-normativnih nauka nije tako oštra kao što se u 19. veku mislilo. Za vojnu nauku kao primenjenu, od značaja je to što se fundamentalne i primenjene nauke razlikuju samo po neposrednoj svrsi — po tome što prve izučavaju zakonitosti pojava bez obzira na njihovu neposrednu praktičnu primenu u zadovoljavanju ljudskih potreba, a druge sa prvenstvenim ciljem njihove praktične primene.

Što se više ide od specijalnih oblasti ka kompleksima nauka jedinstvo metoda nauke je sve evidentnije tako da, na primer, matematičko-kibernetičke i opštefilozofske metode daju modele za sve oblasti nauka i prakse.

Sve ove determinante nauka uopšte prisutne su i u *grupi vojne nauke*. Time na pitanje o postojanju vojne nauke odgovaram pozitivno, i (s molbom da se ima u vidu da o ovoj oblasti govorim kao laik) mislim, da se ona ovako može bliže odrediti. Vojna nauka spada u vrstu primenjenih nauka (i utoliko je i „veština“), a zatim u tzv. sisteme nauke.

Pod sistemom razumemo složenu celinu koju čini više potcelina određenih bitnim kvalitetima i relacijama (sistem nebeskih tela, atoma u molekulu, molekula u jedinjenju, ćelija, tkiva i organa u organizmu, društvenih grupa itd); drugim rečima, sistem je strukturalno i funkcionalno jedinstvo jednovrsnih ili raznovrsnih elemenata.¹

U svakom se sistemu razlikuju: (1) elementi (u vojnoj nauci mislim da su to oružane snage, tj. faktor čovek — vojnici i starešine, i vojnotehnički faktor — oružja i oruđa, fortifikacijski objekti, komunikacije, snabdevanje itd); (2) određene veze i odnosi između tih elemenata, kao i veze datog sistema sa sredinom (u vojnoj nauci to su kompleksi najraznovrsnijih odnosa između vojnih lica, između njih i opreme, između njih i civilnog stanovništva itd); i (3) određeni procesi ili operacije koje vrši sistem (u vojnoj nauci — priprema i vođenje rata, ali i očuvanje mira, tj. preventivna odbrana zemlje itd.). Pojam sistema uključuje Marksovu odredbu dvostrukosti predmeta nauke — i „stvari“ i „odnosa“, i time jedinstvo stanovišta reizma i relacionizma.

Sve savremene nauke, od matematike preko fizike i hemije do biologije, psihologije i sociologije, sve više shvataju svoje predmete kao sisteme, a pogotovu je to slučaj sa grupama nauka. Tako (navedimo predmete nekih sistemnih nauka radi analogije sa vojnom naukom), medicina je nauka o održavanju zdravlja i lečenju; pedagogija izučava sistem vaspitanja i obrazovanja kao društvenu pojavu; sociologija — društvo kao sistem; geografija — zemlju kao sredinu u kojoj se odvija život čovečanstva, te se deli na fizičku (prirodna

¹ O tome videti detaljnije — Šešić—Stojković, „Dijalektički materijalizam“ 1987, str. 196—7.

nauka) i ekonomsku geografiju (društvena nauka) itd; ekologija je nauka o odnosu organizma i sredine; kibernetika izučava složene permanentne dinamičke sisteme upravljanja, te polazi od rezultata matematike i logike, ali i automatike, biologije, psihologije itd. Zato je, mislim, već po analogiji jasno da je zadatak vojne nauke da, pre svega, odredi svoj predmet kao složen sistem u ukazanom smislu.

Ako je predmet vojne nauke kao primenjene sisteme nauke „ratna veština” u celini kao društvena pojava koju nosi vojska tj. oružana sila kao posebna društvena grupa (kao što su bolesnici i medicinsko osoblje subjekti medicine, đaci i nastavnici subjekti vaspitanja i obrazovanja kao društvene pojave, ministri i administracija — subjekt države kao društvene pojave itd.) — onda je predmet vojne nauke ceo sistem pripreme svih sredstava (elemenata) za vođenje rata i njihovih odnosa i samo vođenje svih oblika rata (i oružane borbe kao najznačajnijeg njegovog dela), tj. „funkcionisanje” sistema o kome je reč. Ona je, dakle, pretežno primenjena nauka, jer istražuje istine i zakone sveta i društva radi primene tih znanja u pripremi i vođenju rata, uključujući i obuku i održavanje borbene spreme vojske, a zatim i ostalog stanovništva — obuku, tehničku, idejnu, psihološku pripremu itd.

Problem klasifikacije pojedinih nauka iz grupe vojne nauke kao celine (sistema) mora se tako rešavati da se ima u vidu primarnost unutarnjih odnosa sistema koji je predmet njenog istraživanja nad spoljnim vezama (tj. pripremom celokupnog stanovništva itd.). To znači da se mora utvrditi hijerarhija veza unutar (uvek inače otvorenog i razvojnog) sistema vojnih nauka u obliku na primer, grubog modela koncentričnih krugova, — mora se znati šta je primarno a šta sekundarno, tercijarno itd. To znači da se svaka grana vojne nauke mora obrađivati kao deo sistema te nauke — sa stanovništa priprema i vođenja rata mora imati svoju meru čije zanemarivanje ili hipertrofija može dovesti u pitanje ceo sistem. To važi i za prirodno-tehničku, i društveno-političku, psihološko-pedagošku i vrednosno-normativnu (filozofsku) oblast vojne nauke. Zar Francuzi nisu u drugom svetskom ratu izgubili bitku još pre nego što je on i počeo — zato što su se pitali: pourquoi? Vojna istorija daje nam vanredan materijal o neophodnosti struktuiranja vojne nauke.

Shodno tome, metode svake discipline vojne nauke su specifične, ali ih povezuje jedinstven sistem — zajednički predmet i zadatak (priprema i vođenje rata) koji pripada vojnoj nauci iako je rat društvena pojava koju izučavaju i druge nauke, jer je rat opštenarodna briga.

Pukovnik Mihajlo VUČINIĆ

Gde bismo stavili vojnu nauku u shemu klasifikacije nauka koju ste objavili u Vašoj knjizi.²

² Dr Andrija Stojković: „Osnovi nauke o društvu”, Beograd 1962. god.

Dr Andrija STOJKOVIĆ

Ona bi došla u primenjene nauke. Pošto shema ne ide u detalje, i vojna nauka u njoj ne bi bila raščlanjena već bi se to moglo uraditi u detaljnijoj shemi, rađenoj u specijalne svrhe. To bismo mogli zajednički uraditi.

Pukovnik Jovan MANASIJEVIĆ

U svim materijalima, a Vi se i sada o tome govorili, u kojima se razmatra dalje razgranjavanje jedne nauke, kaže se da postoje naučne discipline, grane, ogranci itd. Kakva je suština i koje su karakteristike naučnih disciplina, grana i ogranaka u okviru jedne nauke?

Dr Andrija STOJKOVIĆ

Sistem klasifikacije nauka je složen i razvojan i može se stvarati po različitim objektivnim principima. Tako je 1967. god. jedan naučni skup na Zapadu zaključio da, pored matematičkih i društvenih nauka, postoje samo fizika i biologija kao prirodne nauke — sve drugo spada u tehnologiju.

Mislim da ćemo se složiti da su svi naučnici danas upućeni jedni na druge — na timski i interdisciplinarni rad, pa to вреди i za vojnu nauku.

Pukovnik Jovan MANASIJEVIĆ

I iz Vaših primera vidi se da jedna nauka izvlači iz nekih drugih nauka ona pitanja koja su za nju posebno interesantna i ona ih u svojim okvirima posebno izučava, od njih stvara svoje posebne discipline i grane koje, s obzirom na brz razvoj, mogu imati tendenciju da i same prerastu u nauku. Znači, odvajaju se od svoje matične nauke.

Dr Andrija STOJKOVIĆ

Da, sasvim tačno.

Potpukovnik Ljubomir BLAGOJEVIĆ

Druže profesore, mene interesuje povezivanje toga sistema, postojanje jedne vodeće nauke, odnosno najznačajnije, najvažnije, na kojoj je težište sistema. Mislim da je potrebno nešto izdvojiti u posebnu teoriju ili naučnu disciplinu ili, da je tako nazovem, nauku koja bi u tom sistemu uopštavala pojedine specifičnosti raznih grana, naučnih disciplina, a eventualno bi klasifikovala taj sistem, verifikovala pojedine naučne discipline i grane, proširivala i usmeravala pojedine naučne discipline i možda odabirala neki opšti metod itd?

Dr *Andrija STOJKOVIĆ*

Slažem se. Svaka sistemna nauka je utoliko efikasnija ukoliko uspe da bolje strukturalno i funkcionalno poveže sve svoje grane i njihove rezultate teorijski tumači i opravdava. Tako se, u zavisnosti od toga koje se oružje uzima za osnovno (avijacija, artiljerija, morarica, nuklearno oružje itd.) i cela vojna nauka mora prestrukturirati (što se čini u specijalnim vojnim školama). Međutim, ni tada se ne sme gubiti iz vida ceo sistem vojne nauke. Pri tome treba razlikovati nauku od nastavnog predmeta. Od jedne nauke može se prema potrebi sastaviti više nastavnih predmeta i u jedan nastavni predmet uključiti više raznorodnih nauka.

General-major *Dušan DOZET*

A šta ne spada u vojnu nauku?

Dr *Andrija STOJKOVIĆ*

U vojne nauke ne spadaju one koje ne doprinose neposredno njihovoj svrsi — funkcionisanju sistema pripreme i vođenja rata. Naravno, teško je odrediti tačnu granicu između vojnih i ostalih nauka, ali se ona ipak ne može sasvim relativisati niti brisati. Slične teškoće postoje i u razgraničavanju ostalih nauka, naročito sistemnih. Analogija sa medicinom je u tom smislu karakteristična.

General-major *Dušan DOZET*

Mislim da ne možemo jednako gledati na medicinu i rat. Medicina je oblast koja se bavi problemima ljudskog zdravlja. Rat je kompleksan društveni proces, skup pojava — u sferi sudbonosnoj za egzistenciju društva, svijeta . . . i samim tim predstavlja skup svih djelatnosti jednog društva. Nema nijedne ljudske djelatnosti, nijedne nauke, koja iz svog ugla nije angažovana u pripremanju i vođenju rata.

Rat i mir — ti sudbonosni problemi savremenog svijeta — takvi su kompleksi za koje je zainteresovano čitavo društvo, a posebno politika. Nemoguće je u ratu i oružanoj borbi vidjeti samo ono što je čisto vojno-specijalističko. U našoj ratnoj doktrini i koncepciji opštenarodnog odbrambenog rata, a isto tako i u Ustavu i Zakonu o narodnoj odbrani, polazi se od tog da svi društveni agregati, svi nosioci odlučivanja, sve pokretačke snage društva učestvuju u pripremanju i vođenju rata. U tom istom smislu mislim da nema nijedne nauke, nijedne naučne djelatnosti, koja može ostati indiferentna prema problemima rata i oružane borbe. Savremeni rat, posebno opšti nuklearni, koji je više od ostalih karakterističan po ogromnom učešću najsavremenije ratne tehnike, nije moguće pripremiti i voditi bez armije naučnika.

Zašto ovo ističem? Iz dva razloga: prvo, nemoguće je da vojna nauka — pa ma kako je shvatili široko kao sistemsku — obuhvati svu raznovrsnost rata, i drugo, mislim da nije moguće da takva široka sistemska vojna nauka bude samo vojna.

Zbog toga mislim da bi front pripremanja i vođenja rata morao ostati najšire otvoren za doprinos svih nauka i da bi zbog toga trebalo, vjerovatno, tražiti uže područje za djelatnost vojnih specijalnosti, za vojnu nauku, koja bi se onda prirodno uključila sa svim ostalim naukama, granama, disciplinama, sistemima itd. i svim društvenim djelatnostima u opštu djelatnost — praktičnu, političku i naučnu — u pripremanje i vođenje rata.

Rat je prevashodno politička pojava, politički proces. I mi moramo vidjeti i odnos između politike i strategije. Politika priprema i rađa rat (ili se bori protiv njega), određuje političke ciljeve rata, kontroliše stihijnu snagu ratnih sredstava, utiče na tok ratnih dejstava itd. — jednom rečju, rukovodi strategijom. Ako je vojna strategija kao najviša, najopštija grana vojnonaučne djelatnosti postavljena tako široko da obuhvata sve, očigledno je da se narušava odnos između politike i strategije.

Želio bih da istaknem još jednu razliku između mene i drugova koji insistiraju na širokoj sistemskoj vojnoj nauci.

Oni sistemsku vojnu nauku posmatraju kao jedinstvenu i to posebno naglašavaju. I njihova je koncepcija otprilike ova: vojna nauka je koherentna, homogena i nekakvom prostom diobom, zadržavajući se u veoma čvrstom okviru, dijeli se na opštu teoriju, ratnu vještinu, vojnu organizaciju, vojnu geografiju, vojnu istoriju, teoriju obuke i vaspitanja, na niz vojnotehničkih nauka, na vojnu sociologiju itd.

I tu, smatram treba postaviti niz pitanja.

Šta znači to — jedinstvena sistemska nauka? Naime, polazim od ovoga: može li predmet izučavanja biti pojava u cjelini, ili skup pojava u cjelini? Recimo, skup onih pojava koje sačinjavaju oružanu borbu kao naročit oblik političke borbe, kako je to Lenjin govorio, koji se odlikuje i specifičnim zakonitostima. Ja polazim od analogije: može li skup fenomena koji sačinjavaju kompleks države biti predmet jedne nauke? Ili je upravo taj skup pojava predmet čitavog niza nauka, pri čemu svaka uzima jedan aspekt tih pojava koje predstavljaju kompleksan fenomen države? Očigledno je da svaka nauka ima poseban aspekt u posmatranju kompleksnog fenomena države — ekonomski (ekonomske nauke), politički (politološke nauke), pravni (pravne nauke) itd. Može se govoriti o teoriji države, ali se time ne može dovesti u pitanje egzistentnost čitavog niza posebnih nauka koje su nauke upravo zbog toga što nalaze svoje prirodno mjesto, svoj aspekt i svoj segment u posmatranju problema u životu država.

Mislim da se isti odnos pojavljuje i u vezi sa problemom oružane borbe. Najopštiji aspekt u tretiranju rata i oružane borbe je bez sumnje sociološki. Zatim, tu je čitav niz drugih aspekata:

ekonomski, pravni itd. Mislim da bismo morali uložiti napor da preciznije definišemo šta je to vojni aspekt u tretiranju fenomena rata i oružane borbe. To nismo uspjeli. Prilično smo sigurni da je to ono što definišemo kao strategija, operatika i taktika. Ali nam smeta što takvo određivanje jednostavno ukazuje samo na ratnu vještinu, a to znači — na oblike i načine ratnih dejstava, to jest na subjektivnu, ljudsku djelatnost.

Međutim, vojna nauka se ne može svesti na teoriju o vještini. Jer, kako Engels na jednom mestu kaže, genijalnost vojskovođe je samo u tome što svoj način vođenja rata uspešno prilagođava onim determinantama koje su u toj fazi razvitak društva karakteristične za fizionomiju ratova. Očigledno je da u oružanoj borbi postoje zakonitosti, pravilnosti, determinante, neophodni i dovoljni početni uslovi koje treba otkriti, opisati i dati naučno objašnjenje, eksplanaciju, da bi se iz toga izveo teorijski sistem u okviru vojne nauke.

Smatram da nije opravdano stvarati jedinstven sistem vojne nauke. Ako hoćemo da konstituišemo izvjesne posebne nauke i discipline u domenu naučne djelatnosti u armiji, nužno je da svaka od njih ima relativno sigurno područje kojim će se baviti. Na taj način ćemo stvoriti specijaliste koji će biti stručni na svom terenu, jer ako se svi bavimo svim pitanjima rata i oružane borbe, niko neće biti dovoljno stručan. Zato se ukazuje potreba da se i u armiji izgrade profili stručnjaka koji će brižljivije, pedantnije, naučnije, dublje ući u probleme i pokušati da zasnuju uže područje rada.

Meni se čini da se problem organizacije naučnog rada time ne komplikuje. Naprotiv, preko racionalne, svrhovite organizacije naučnog rada, koja će povezati sve posebne nauke i naučne discipline i održavati koherentnom čitavu naučnu djelatnost, obezbijedićemo neophodnu povezanost.

Pukovnik *Jovan MANASIJEVIĆ*

U pitanju predmeta vojne nauke, moje mišljenje se uglavnom poklapa sa stavom profesora Stojkovića. Pri tome podrazumevam pripremu oružanih snaga, naroda i teritorije za rat i način njihovog angažovanja i korišćenja u ratu koji bi vodila naša zemlja — opštenarodni odbrambeni rat.

U vezi s tim vojna nauka bi izučavala sve uslove i faktore, zakone i principe, oblike i sredstva vođenja našeg opštenarodnog odbrambenog rata, a posebno oružane borbe koja predstavlja njegovu glavnu sadržinu. Vojna nauka izučava i njen predmet, sadržaj, metodologiju i klasifikaciju. Naravno, kada se govori o svim tim pitanjima, pored savremenih uslova, neophodno je izučavati i tendencije daljeg razvoja i njen mogući odraz na pripreme i način vođenja rata. Isto tako, neophodno je izučavati i istorijska iskustva, a pre svega iskustva našeg narodnooslobodilačkog rata.

Nešto o klasifikaciji naše vojne nauke. O tome pitanju, slično kao i o pitanju predmeta i sadržaja, postoje različita mišljenja.

Smatram da vojnu nauku čine: opšta teorija (opšte osnove) vojne nauke, teorija ratne veštine, teorija obuke i vaspitanja, teorija izgradnje i organizacije oružanih snaga, teorija pozadine, teorija komandovanja, ratna tehnika, vojna istorija, vojna geografija i teorija civilne odbrane.

Osnovna razlika u odnosu na ostala gledišta sastoji se uglavnom u sledećem: prvo, neka pitanja, posebno interesantna za vojnu nauku (s obzirom na njen predmet i sadržaj), uzeta su iz pojedinih drugih nauka i vojna nauka od njih stvara svoje posebne discipline (vojnu istoriju, vojnu geografiju, ratnu tehniku); drugo, neka pitanja koja su do sada razmatrana u okviru teorije ratne veštine izdvajam kao posebne discipline; i, treće, za neka pitanja smatram da ne mogu predstavljati posebne discipline vojne nauke („oblasti društvenih nauka”), a neka, onako kako se postavljaju, ne spadaju u domen vojne nauke („oblast medicinskih naučnih istraživanja”).

O prvom pitanju — smatram da specifičnosti u načinu vođenja rata i izvođenja borbenih dejstava zahtevaju i posebna izučavanja iz istorije, geografije i tehnike. Svakako da se u okviru toga ne bi izučavala pitanja koja su već dale ili mogu dati njihove matematične nauke.

Tako, na primer, ne ulazeći u sva pitanja koja treba da izučavaju vojna istorija i vojna geografija, mislim da je dovoljno ukazati samo na neka.

Iz domena vojne istorije, vojnu nauku posebno interesuju sva pitanja koja se odnose na istoriju ratne veštine — konkretna iskustva iz načina vođenja rata i izvođenja pojedinih borbenih dejstava u različitim uslovima. Pri svemu tome za nas su posebno interesantna iskustva našeg NOR, zatim, istorijski razvoj i organizacija oružanih snaga u celini i pojedinih delova posebno — njihovo mesto, uloga i zadaci u vođenju rata i izvođenju borbenih dejstava. Sva ta i druga izučavanja za vojnu nauku su posebno interesantna, jer sve to treba da omogući da se izvuku određeni zaključci i iskustva koji mogu biti primenjeni u savremenim uslovima.

U okviru vojne geografije, vojnu nauku svakako naročito interesuje (i ona to mora da izučava) kako postojeći politički, ekonomski i prirodni uslovi i stanje ratišta (bojišta) mogu uticati na pripremu i način vođenja ratnih dejstava u celini, a posebno uticaj geografskih uslova nekih područja i pravaca na upotrebu i način dejstva pojedinih jedinica.

Kao posebnu disciplinu izdvajamo i ratnu tehniku. Pri njenom izučavanju svakako se moraju uzimati u obzir naučna dostignuća u nas i svetu u oblasti tehnike uopšte, kao i tendencije daljeg razvoja. To sve treba pratiti. Međutim, ratna tehnika kao posebna disciplina u okviru naše vojne nauke mora posebno da izučava i istražuje ona tehnička sredstva koja, u skladu sa našim uslovima, potrebama i mogućnostima, omogućuju najbolju opremljenost naših

oružanih snaga. Kada govorimo o ratnoj tehnici kao posebnoj disciplini u okviru vojne nauke, mora se imati u vidu i neophodno je da postoji tesna međusobna povezanost i usklađenost dostiguća u oblasti opšte teorije vojne nauke i teorije ratne veštine i istraživačke delatnosti u oblasti ratne tehnike, jer jedino međusobni uticaj njihovih dostignuća može obezbediti da se naše oružane snage opreme najboljim sredstvima, ali istovremeno i najbolji način upotrebe tih sredstava.

O drugom pitanju smatram da je neophodno izdvajanje nekih pitanja iz teorije ratne veštine u posebne discipline, jer naučna dostignuća o tim pitanjima i zahtevi koje postavljaju savremeni uslovi, a u vezi s tim način vođenja rata i izvođenja borbenih dejstava u takvim uslovima, nameću da se ona moraju mnogo svestranije i detaljnije izučavati. Mislim da ne treba posebno isticati kakve sve zahteve postavljaju savremeni uslovi u odnosu na izgradnju i organizaciju oružanih snaga, obuku i vaspitanje, komandovanje, pozadinsko obezbeđenje, ali svakako ukazuju da su danas sazreli uslovi da se bar ta pitanja izdvoje.

Kao posebnu disciplinu uzeo sam i teoriju civilne odbrane. Ako stojimo na stanovištu da u ratu u savremenim uslovima neće biti granice između fronta i pozadine, a posebno da ćemo voditi *opštenarodni* odbrambeni rat (šta se pod tim podrazumeva ne treba posebno isticati), sasvim je normalno što to zahteva i posebno izučavanje načina priprema i učešća u takvom ratu, ne samo oružanih snaga, nego i stanovništva, kao i angažovanje svih ostalih izvora zemlje.

Izdvajanje navedenih pitanja iz domena teorije ratne veštine ne znači njeno „osiromašenje”. Još ostaje veliki broj pitanja koja ona mora detaljno da izučava i istražuje. Međutim, pri tome imam u vidu da, vojna nauka ne može da izučava sve aspekte rata, jer bi se u takvoj orijentaciji gubila u ogromnoj oblasti znanja, čime bi njen specifičan sadržaj bio potisnut, ali tako isto, ako bi teorija ratne veštine zadržala sva pitanja koja je i do sada imala, takođe ne bi mogla da posveti punu pažnju njihovom detaljnom izučavanju i istraživanju, a to savremeni uslovi zahtevaju. Pri svemu tome imam u vidu i to da klasifikacija nauke nije sama sebi cilj, već, s obzirom na značaj svih tih disciplina, treba da ukaže i na neophodnost traženja odgovarajuće organizacije u njihovom izučavanju i istraživanju.

Kod ovakve klasifikacije naše vojne nauke ima se u vidu da između svih njenih disciplina mora postojati tesna međusobna povezanost i da nijedna ne može biti sasvim samostalna, nezavisna od ostalih — jer i sama vojna nauka predstavlja jedinstveni sistem, u kome svaki njen deo mora imati određenu funkciju, pri čemu princip primarnog i sekundarnog takođe mora biti zastupljen.

Mislim da bi tezu o tome da društvene nauke, za koje se smatra da takođe treba da predstavljaju posebnu oblast u sistemu vojnih nauka, teško mogli da prihvatimo. To ne znači da vojna nauka nije za ta pitanja zainteresovana. Međutim, ona mogu i treba da budu obuhvaćena u okviru teorije obuke i vaspitanja. Naučna istra-

živanja u okviru teorije obuke i vaspitanja moraju obuhvatiti sva pitanja koja će obezbediti sveukupnost obuke i vaspitanja, a to se svakako ne može postići bez razmatranja i naučnog osvetljavanja, pre svega sa pedagoško-andragoškog, psihološkog, sociološkog i drugih aspekata.

Što se tiče medicinskih naučnih istraživanja, onako kako se to do sada postavljalo, prevazilazi okvire ove discipline u okviru vojne nauke. Iz domena medicine možemo i treba u punoj meri da se koristimo naučnim dostignućima u našem društvu i svetu uopšte. Tu nisu potrebna samostalna naučna istraživanja u našoj armiji, ne bar kao stvar vojne nauke. Uzmimo za primer hirurgiju. Dostignuća medicine na polju hirurgije su opšta. Za istraživanja na ovom polju postoje u našem društvu razvijene institucije. Ne želim da kažem da ne postoji i ratna hirurgija. Ona postoji. Međutim, njene specifičnosti se sastoje pre svega u uslovima (ratnim) u kojima bi radila i u vezi s tim su sigurno i posebni postupci. To treba da interesuje vojnu nauku. I ne samo nju. Dejstva protivnika u ratu zahtevaće ne samo borbenu zonu već i dublju pozadinu. To znači da bi ranjavanja zahvatila i stanovništvo. S obzirom na sredstva koja protivnik može upotrebiti i uslova u kojima bi radile vanarmijske medicinske ustanove, one će se susretati sa sličnim problemima. Znači, i one su zainteresovane za naučna istraživanja iz te oblasti. Zbog toga, kako iz domena hirurgije, tako i iz ostalih oblasti medicine, kod nas ne treba posebno izučavati ono čime se već treba i mogu i drugi u našem društvu da bave. To nije domen vojne nauke.

Imajući sve to u vidu, smatram da našu vojnu nauku posebno interesuje vojni sanitet, problemi sanitetskog obezbeđenja u punom smislu. Međutim, za sada, sva pitanja vojnog saniteta, kao posebne naučne grane, mogu da se izučavaju u okviru teorije pozadine.

Rekao bih nešto, vrlo kratko, u vezi sa primedbom generala Dozeta da je za koncepciju našeg opštenarodnog rata zainteresovano celo društvo, a da u našem shvatanju vojne nauke postoji opasnost da ona bude zatvorena, odvojena od ostalih snaga društva. U svakom slučaju, u našem društvu ima mnogo institucija i pojedinaca koji se bave i koji će se baviti izučavanjem određenih pitanja o ratu. Međutim, ipak neko mora kvalifikovano da izučava i mnoge detalje koji se odnose na način pripreme i učešća i ostalog stanovništva, a ne samo oružanih snaga, u opštenarodnom odbrambenom ratu. Ne znam ko bi drugi, bar za sada, to mogao. Drugo je pitanje primena tih saznanja i sprovođenje konkretnih priprema. To ne znači da je vojna nauka zatvorena, odvojena od ostalih snaga društva. Ovo, a i ono o čemu sam već govorio, podrazumeva uključivanje svih društvenih snaga i sredstava, tamo gde postoje uslovi i mogućnosti.

Pukovnik Mihajlo VUČINIĆ

Ukoliko polazimo od sistema vojne nauke bilo bi interesantno da vidimo koje su to veze u čitavom mehanizmu. Koji to fenomeni čine celinu, okosnicu sistema? Da li bi to bio predmet vojne

nauke u užem smislu? Svaki sistem ima jednu vezu — bilo o pitanju metoda ili predmeta.

Bilo bi interesantno da izvučemo zaključak — da li je to opšta teorija vojne nauke ili teorija ratne veštine, da li su to ove dve komponente koje u sebi uključuju i druge, specifične vojne nauke, odnosno nauke koje se bave vojnom problematikom.

Jednu stvar moramo podeliti, izdiferencirati, da bismo je posle mogli uklopiti u jednu celinu. Očito je da je rat u celini predmet vojne politike, odnosno predmet svih faktora društva. Gde bismo tu bili kao vojni faktor, koja pitanja nas interesuju, a da ne preuzmемо prerogative celog društva, što je politički neodrživo, itd. i, što je najvažnije, kako da mobilishemo ostale snage društva koje treba da se uključe u ceo mehanizam odbrane zemlje.

Znači, moramo biti specifični. A šta bi to bilo specifično na čemu treba da uključimo i ostale nauke. Neki pominju korpus vojnih nauka, sistem vojnih nauka itd. Međutim, u svakom tom sistemu postoji jedna nauka oko koje se okupljaju ostale (na primer, opšta istorija je okosnica za sve istorijske nauke).

General-major *Dušan DOZET*

Nešto bih u vezi s tim rekao. Naime, postoji ovde jedno vrlo interesantno pitanje, a to je razlika između rata i oružane borbe. Na Zapadu postoji gledište da je hladni rat — rat. Meni se čini da rata bez oružane borbe nema i da je osnovni krucijalni moment, po kome je rat — rat, upravo prisustvo oružane borbe, što nikako ne znači da rat nije šira pojava od oružane borbe.

Ako pođemo odatle, najznačajnije obilježje rata je u primjeni sredstava oružanog nasilja. Klasična politikološka definicija — rat je nastavak politike drugim (nasilnim) sredstvima — upravo ukazuje na taj centralni momenat.

Zbog toga mislim da bi upravo primjena sredstava oružanog nasilja mogla da bude osnova od koje bismo pošli u sagledavanju ugla — aspekta za konstituisanje vojne nauke. Sve ono što je povezano sa primenom tih sredstava i sve relacije koje iz toga proizilaze — sve bi obuhvatao specifični aspekt vojne nauke.

Istina, stvar se može i ovako postaviti: predmet vojne nauke je rat u celini, ali samo njegov vojni aspekt; ne skup svih pojava koje sačinjavaju kompleksni pojam rata, nego samo njegov vojni aspekt. No, odmah se postavlja pitanje — a šta je to vojni aspekt rata. I ako bismo taj pojam analizirali, brzo bismo se uverili da je vrlo nejasan i neprecizan. Vjerovatno bismo morali stvoriti konvenciju prema kojoj je vojni aspekt upravo u primjeni sredstava oružanog nasilja.

I zbog toga mi je gotovo svejedno — da li ćemo reći da je predmet vojne nauke vojni aspekt rata, a to je, u stvari, primjena sredstava oružanog nasilja ili pripremanje i vođenje oružane borbe što je, opet, to isto, ali preciznije izraženo.

Dalje, za mene je pitanje da li su vojnotehničke nauke sastavni dio vojne nauke. Ako bismo ih povezali sa vojnom naukom prema svrsi kojoj treba da služe tehnička sredstva i taktičkim i drugim zahtevima koje postavlja ratna vještina, očito je to samo jedan mali, iako važan, dio, kreativne djelatnosti tehničkih nauka. Međutim, u tom slučaju, veći dio kreativnih djelatnosti ostaje izvan vojne nauke.

Pukovnik *Jovan MANASIJEVIĆ*

U vezi sa predmetom i sadržajem naše vojne nauke ne slažem se da se to svede samo na oružanu borbu. Pri tome polazim od usvojene definicije kod nas šta je oružana borba i ko je vodi. Ako pođemo od usvojene definicije, a to je normalno, predmet i sadržaj vojne nauke bili bi previše uski, nepotpuni.

Dao bih samo jedan osvrt na pitanje rata kao nastavka politike — ono o čemu je govorio general Dozet. Da se podsetimo. Govoreći baš o tom pitanju, drug Tito je u govoru u OUN 22. IX 1960. godine rekao:

„Koegzistencija među narodima se sve više nameće ne samo kao praktična neophodnost, već i imperativ u sadašnjim uslovima. Druge alternative, naime, i nema, osim skoro konstantnog hladnog rata, osim kretanja 'na ivici rata', i najzad, pravog rata, koji bi značio potpuno uništavanje, što mi svi ovde moramo odbaciti. Upravo zbog toga, danas više nije dovoljno definisati rat kao 'nastavak politike drugim sredstvima'. Orijehtacija na rat za rešavanje međunarodnih sporova postaje sastavni deo politike koja više nije sposobna da ubeđuje drukčije, nego pretnjom i upotrebom sile”.

Da se vratim na ratnu tehniku. Ako bi u našem društvu postojeće institucije koje se bave istraživanjima u oblasti tehnike uopšte primile na sebe i istraživanje svega onoga što je od interesa za vođenje rata, odnosno za ratnu tehniku, stvar je u redu. Međutim, kod nas je situacija danas takva da se izučavanjem kakav nam tenk treba, ili kakvo nam protivtenkovsko sredstvo treba i sl. niko u društvu ne bavi. To se mora izučavati, i naravno, sve ostalo što je povezano s tim. A to je nov kvalitet i zbog toga smatram da ratna tehnika mora da se izučava i izražuje u okviru vojne nauke.

General-major *Dušan DOZET*

Mislim da sve ovo o čemu je govorio drug Manasijević danas već ulazi u okvir predmeta moderne ratne vještine. Uostalom, profil naših kadrova zahtijeva, pored opšteg vojnog, i sve više tehničkog obrazovanja. Tehnika postaje sve više dominantna u pripremanju i vođenju rata, tako da sve veći značaj dobijaju ljudi koji raspolažu solidnim tehničkim znanjem.

Da, ali i u takvoj situaciji ne može svako da se bavi izučavanjem svega toga što spada u domen ratne tehnike.

General-major *Dušan DOZET*

Ali je pitanje da li je to tehnička nauka ili savremeni model ratne vještine?

Tehničke nauke shvatam kao kreativno područje tehnologije, balistike, elektronike itd. A sve ono što je iz tih nauka funkcionalno povezano sa primjenom tehničkih sredstava u oružanoj borbi je, po mom mišljenju, imanentno svojstvo savremene ratne vještine. I zato bi trebalo ublažiti granicu razlikovanja između savremene ratne vještine i vojnotehničkih djelatnosti. To sve više treba da postane jedno.

Pukovnik *Jovan MANASIJEVIĆ*

U suštini, ja sam i rekao — ako bismo odvojili jednu od druge — tu nauke nema. To mora da bude međusobno povezano.

Pukovnik *Mihajlo VUČINIĆ*

Čvrno pitanje u utvrđivanju predmeta vojne nauke je „razgraničenje” rata i oružane borbe. Pojmovno uzevši, oružana borba je uvek bila predmet vojne nauke. Istorijski gledano, kada su oružana borba i rat bili jedinstven akt, dilema oko predmeta vojne nauke (ratne vještine) nije bilo. Međutim, kako je oružana borba sve više postajala jedan od oblika (svakako najvažniji) rata i kako se od relativno jednostranog akta sve više komplikovala i proširivala po sadržaju, prostoru i vremenu, rastao je i širio se i sadržaj predmeta vojne nauke. Pošto je rat postajao sveobuhvatniji i složeniji, sazrevalo je saznanje da više nije mogao biti predmet samo vojne nauke.

Ovde se postavlja i pitanje — ko vodi oružanu borbu. Da li samo oružane snage. Iskustva našeg NOR-a i rata u Vijetnamu potvrđuju činjenice o neposrednom učešću naroda u oružanoj borbi. To je koncept i našeg opštenarodnog odbrambenog rata. Ako i narod neposredno učestvuje u oružanoj borbi, gde je granica između rata i oružane borbe. Mislim, da odgovor treba tražiti u činjenici što narod učestvuje u ratu nasilnim sredstvima, sredstvima oružanog nasilja. Rat je, međutim, širi od oružane borbe — on predviđa i učešće naroda u ratnoj proizvodnji, organizaciji prosvete, kulture i svega što egzistira u ratu i doprinosi opštim ratnim naporima.

Ako „ograničimo” oružanu borbu (u kojoj učestvuju oružane snage i narod) na pojam oružanog nasilja — možemo konkretnije da razmišljamo o načinu pripreme i upotrebe armije, puka, bataljona, partizanske brigade, diverzantske grupe, teritorijalne čete, načinu odbrane sela, fabrike, učestvovanja naroda u fortifikaciji, zaprečavanju, izviđačkoj delatnosti itd. Nije ovdje reč samo o nor-

mativnim (subjektivnim) načelima, već o objektivnim, indikativnim, naučno ispitanim i izučenim činjenicama, principima, zakonima, faktorima i uslovima oružane borbe.

General-major *Nikola PEJINOVIĆ*

Danas u svetu niko ne poriče potrebu naučnog prilaženja širokom kompleksu specifičnih problema pripreme i vođenja oružane borbe. Epohalni rezultati u nauci i tehnici doveli su i do revolucije u oblasti vojnog dela, što je još ozbiljnije i oštrije postavilo probleme naučnog tretmana vojne teorije u celini i svih njenih načela i metoda posebno. Iako u ovom pogledu nema razlike u gledanjima i stavovima, kod raznih zemalja ima razlika u shvatanju pojma vojne nauke, njenog predmeta, sadržaja, metoda i klasifikacije. Radi se o razlikama u stavovima ne samo između pojedinih zemalja i njihovih vojnofilozofskih sistema, već i o većim ili manjim razlikama u teorijskim stavovima između teoretičara i grupa teoretičara unutar iste zemlje.

Na Zapadu ne priznaju vojnu nauku³ kao poseban i zaokružen sistem vajnonaučnih znanja i disciplina. Umesto toga prihvaćena je kategorija ratne veštine kojoj se većim delom priznaje karakter naučne teorije, ali se ne poistovećuje sa naukom, pošto u njoj ne postoje naučni aksiomi i postupci čijom primenom u ratu proizlaze uvek i nepromenljivo isti rezultati. Osnovu teorije ratne veštine predstavljaju davno prihvaćena ratna načela.⁴ Iako predstavljaju teorijsku empirijsko-naučnu sintezu iskustva, ona nisu isto što i naučne kategorije.

Sadržaj pomenutih načela i način njihove primene menjaju se od perioda do perioda, ali vrednost i značaj načela kao teorijske orijentacije ostaje na snazi kroz duže vremenske periode. Njihova se osnovna vrednost nalazi u načinu primene, u različitoj kombinaciji pojedinih elemenata za svaku situaciju. Poznavanje i priznavanje ratnih načela predstavlja naučnu teoriju, a njihova primena u praksi — ratnu veštinu, pri čemu je stepen veštine uvek veći i značajniji od stepena nauke.

Ratna načela su univerzalnog karaktera i vrede kako za celinu, tako i za delove oružane borbe, što će reći, za strategiju i taktiku. Ratna veština se deli ne po kriterijumu ovih ili onih načela, već po kriterijumu celine i delova, a ratna načela važe i za taktiku (boj i bitku) i za strategiju (rat u celini).

Sovjetska vojna misao prihvatila je postojanje vojne nauke kao sistema naučnih disciplina koja se bavi problemima priprema i vođenja oružane borbe. Razlike među sovjetskim vojnim teoretičarima postoje oko predmeta vojne nauke. Dileme su u tome što je predmet vojne nauke — oružana borba, rat u celini, ili samo oružane

³ U vojnoj publicistici SAD sreću se termini „Military science” (vojna nauka) i „Military art” (vojna veština).

⁴ Broj ratnih načela varira od zemlje do zemlje, a među njima su glavna: određivanje cilja, ofanzivnost, masiranje snaga, ekonomija snaga, iznenađenje, manevar, jedinstvo komandovanja i dr.

snage. Dominantan je stav da predmet vojne nauke treba da bude oružana borba, njene zakonitosti, pojave, sredstva, načini i oblici pripremanja i izvođenja. Pošto je oružana borba širok i kompleksan društveni fenomen koji se tiče mnogih oblasti društvenog života i mnogih naučnih grana, i vojna nauka čini sistem naučnih disciplina koje svaka iz svog aspekta izučavaju pojedine strane i elemente oružane borbe.

Interna klasifikacija vojne nauke sadrži sledeće naučne grane: opštu teoriju kao polaznu osnovu svim drugim disciplinama, teoriju ratne veštine kao najvažniju granu u sklopu ostalih, vojnu istoriju, vojnu geografiju, teoriju obuke i vaspitanja, vojnu administraciju, vojnotehničke nauke i u novije vreme vojnu kibernetiku. Pored ove, nazovimo je, vertikalne podele vojne nauke, teorija ratne veštine podeljena je i „horizontalno” na strategiju, operatiku i taktiku.

Ostavljajući po strani stavove na Zapadu o predmetu, sadržaju i klasifikaciji vojnog dela, zadržali bismo se kritički na sovjetskim pogledima jer su za nas interesantna i po mnogim aspektima bliža, a i radi toga da se što više približimo onim objektivno-naučnim kriterijumima koji obezbeđuju naučnu objektivnost. Kritičke osvrte činimo i zbog činjenice što su takvi stavovi prisutna alternativa i za naše kadrove, jer kod nas postoje neujednačena mišljenja o objektivnosti i opravdanosti preuzimanja ili korištenja sovjetske šeme u klasifikaciji, predmetu i metodi vojne nauke i načinu organizovanja vojnonaučne delatnosti.

Prvo. Sovjetska vojna nauka je prihvatila stavove:

— da je predmet vojne nauke oružana borba, a ne rat u celini, ni samo oružane snage (iako kažu da ima pristalica za jedno, drugo i treće),

— da vojna nauka predstavlja sistem znanja (opšta teorija, teorija ratne veštine, vojna istorija, vojna geografija, teorija obuke i vaspitanja, vojna administracija i razne vojnotehničke nauke),

— da je vojna nauka, prema karakteru, locirana na granici između društvenih i prirodnih nauka,

— da se vojna nauka u istraživanju koristi dostignućima drugih nauka, a uzima u obzir ekonomski i moralni faktor.

U argumentisanju stava da je predmet vojne nauke oružana borba, sovjetski teoretičari navode da je rat šira društvena pojava kojom se bavi više nauka, kao što su politika, sociologija, istorija, ekonomika odnosno marksizam-lenjinizam, a da je oružana borba samo deo rata, doduše najglavniji, kojim se bavi vojna nauka. Prihvatiti gledište o ratu kao predmetu vojne nauke ili ratne veštine značilo bi naći se objektivno na poziciji koja bi se bližila militariističkim stavovima i poznatom geslu „kad topovi govore politika ćuti”. Izgleda da je ovo potrebno navesti i zbog toga što se kod nas u nekim pravilima i drugim edicijama svesno ili nesvesno upotrebljava pojam i termin „ratovodstvo” koji se smatra identičnim pojmu ratne veštine, pa se time i pojam vojne nauke ili ratne veštine proširuje na rat u celini.

Protiv stava o uskom shvatanju predmeta vojne nauke koji bi se odnosio samo na oružane snage, sovjetska teorijska argumenta-

cija suprotstavlja razloge da bi to značilo vojnu nauku svesti na čistu ratnu veštinu, bez uzimanja u obzir ekonomskih i moralno-političkih faktora.

Gledano sa našeg stanovišta mi bismo, ništa ne osporavajući ovoj argumentaciji, mogli dodati dopunske razloge koji proističu iz karaktera opštenarodnog odbrambenog rata kakav u viziji vidi naša ratna doktrina. Radi se, naime, o tome da opštenarodni rat može otpočeti bez unapred organizovane oružane sile i da oružana borba može biti vođena ne samo oružanom snagom (više ili manje regularnom) već i direktnim učešćem naroda u najrazličitijim formama njene primene. Ovo potvrđuju i naša vlastita, i iskustva drugih, a po svemu sudeći ona će zadržati svoju vrednost i vitalnost i u eventualnom ratu — razume se u drugim, izmenjenim uslovima i u drugim, njima adekvatnijim formama. Ono što bi se ovde moglo primetiti bilo bi da je verovatno, i oružana borba kao društveni fenomen široka kao predmet samo jednoj nauci u ovom slučaju vojnoj. Ne bi li bilo opravdanije za njen predmet određivati samo jedan, ali najznačajniji aspekt ove pojave, naime načine njenog izvođenja (i pripreme), a da to ipak ne budu samo oružane snage.

Uzimajući oružanu borbu kao poseban društveni fenomen i priznajući vladavinu zakona čije su postojanje, razvoj i manifestacije objektivno istorijski uslovljeni — naučno-teorijski je opravdano priznavanje vojne nauke kao posebne grane u sklopu društvenih nauka. Poricati zakonitosti oružane borbe i nju smatrati kao skup pukih slučajnosti ili kao vrstu hazardne igre, značilo bi pasti na idealističke pozicije i ne priznavati istorijski i dijalektički materijalizam kao metodu i naučni pogled na svet. Koje su to opšte, a koje posebne zakonitosti koje vladaju u ovom ili onom istorijskom periodu, zavisno od opštih uslova društvenog i naučnog razvitka, upravo je stvar koju treba da otkriva i da se i njom bavi vojna nauka radi određivanja načina njene primene i vođenja.

Dileme nastaju oko klasifikacije i sastavnih delova vojne nauke. Pitanje je da li je naučno i metodološki opravdano vojnu nauku uzimati kao skup nauka, kao nauku nad naukama i kao sistem nauke.

Kriterij da u vojnu nauku ulaze druge nauke i da se kao skup nauka koristi dostignućima i rezultatima ostalih koje ne ulaze u ovaj sistem, izgleda naučno nedosledan. Ako se koristi dostignućima jednih bez njihovog uključivanja u svoj sistem, postavlja se pitanje zašto druge inkorporira u sebe, ne pridržavajući se početnog kriterija. Ispada da se vojna nauka koristi dostignućima i rezultatima naučnih saznanja u oblasti ekonomije, sociologije, medicine, biologije, psihologije i još nekih nauka a da se u sistem vojne nauke direktno uvlači istorija, geografija, pedagogija, organizacija i odgovarajuće tehničke nauke. Šta je pri ovom klasifikacioni princip, teško je ustanoviti. Time što im se da naziv vojna istorija, vojna geografija, vojna pedagogija itd, ništa se u smislu naučne klasifikacije ne postiže, pošto one ne prestaju biti sastavni delovi svojih matičnih nauka koje nalaze primenu i u oblasti oružane borbe.

Tako, na primer, vojna istorija ili istorija ratova ne mogu biti grana vojne nauke već jedino grana opšte istorije kao nauke, vojna pedagogija predstavlja granu opšte pedagogije, vojna geografija nije ništa drugo nego korištenje geografije u vojne, odnosno u svrhe oružane borbe. Dakle, radi se o korištenju navedenih nauka na isti ili približan način kao što se vojna nauka koristi sociologijom, medicinom, psihologijom, hemijom, fizikom itd.

Istraživanje u oblasti tehnike i tehnologije i razvitak različitih tehničkih sredstava koja se primenjuju u oružanoj borbi nije i ne može biti stvar vojne nauke, već određenih naučnih i tehničkih disciplina, a stvar vojne nauke je da uzme u obzir tehnička sredstva, tehnička dostignuća (kao što uzima u obzir i druga) i da ih na adekvatan način upotrebi u oružanoj borbi.

Najviše što vojnu nauku u ovoj oblasti može interesovati je da, oslanjajući se na karakter i zakonitost oružane borbe, zahteva od drugih nauka istraživačke napore i adaptacije u određenim naučno-tehničkim domenima za oružanu borbu, njene potrebe i uslove.

Vojna nauka ili ratna veština nisu pronašle barut, izolučene cevi u pušci i topu, mitraljeze, avione, tenkove ni radare, kao što nije ni otkrila ni stvorila vojnika građanina sa kojim je Napoleon izvršio revoluciju u načinu vođenja oružane borbe početkom 19. veka. Engels u „Teoriji sile” (Anti-Diring) kaže: „Tu su revolucionarno delovali pronalazak boljeg oružja i promena živog vojničkog materijala, a ne 'slobodne tvorevine uma' genijalnih vojskovođa; uticaj genijalnih vojskovođa u najboljem slučaju ograničava se na prilagođavanje načina ratovanja (podvukao N. P.) novom oružju i novim borcima”. Dakle, po Engelsu, pronalazak boljeg oružja i promena živog vojničkog materijala nije stvar vojne veštine, njoj ostaje prilagođavanje načina izvođenja (i pripreme) oružane borbe novim naučnim i društvenim dostignućima.

Smisao ovih fragmentarnih i dosta uproštenih slika razvoja vojne misli i prakse je da nas dovedu do tačke na kojoj treba razgraničiti vojnu nauku od ostalih naučnih grupa i disciplina koje se u većoj ili manjoj meri koriste radi otkrivanja zakonitosti oružane borbe i formiranja načela njene pripreme i izvođenja. U istraživanju i otkrivanju zakona oružane borbe vojna nauka polazi i uzima u obzir političke, socijalne, ekonomske, moralne, ideološke i druge uslove, kao i faktore oružane borbe (čovjek, materijalno-tehnička sredstva, prostor i vreme) i na osnovu toga stvara i formuliše određena načela, poglede i pravila po kojima se priprema i izvodi oružana borba u svim domenima. Prema tome, vojna nauka se koristi rezultatima i dostignućima drugih naučnih delatnosti kao što su politička, istorijska, ekonomska, socijalna, tehnička, pedagoška, geografska i mnoga druga, da bi što objektivnije i naučnije otkrivala zakone oružane borbe i njihovo izražavanje i manifestaciju u svakom istorijskom periodu.

Vojna nauka u sistemu opštih znanja ne zauzima pasivnu poziciju samo korištenjem stečenih rezultata, već deluje i utiče da

bi i ostale društvene i prirodne nauke podstakla i zainteresovala u stvaranju i istraživanju odgovarajućih uslova i sredstava koji će optimalno doprineti uspešnom vođenju oružane borbe.

Sve nauke se, pored opšte i zajedničke metode, u istraživanju koriste i svojom posebnom, za svaku naučnu granu specifičnom, metodologijom. Ova posebnost u metodologiji predstavlja jedan od atributa statusa svake naučne grane ili discipline, što znači da se svi sastavni elementi ili članovi jedne nauke moraju u teoretskoj i praktičnoj delatnosti rukovoditi i služiti jedinstvenom posebnom metodologijom. Metode istraživanja vojne istorije teško da mogu imati išta zajedničko sa metodologijom geografije, ova sa pedagogijom, ili grane iz oblasti društvenih nauka sa vojnotehničkim naukama.

Imajući u vidu ovo što je rečeno o predmetu i metodologiji vojne nauke proizašlo bi da se vojna nauka bavi izučavanjem i otkrivanjem zakona oružane borbe kao posebnog društvenog fenomena, i da na osnovu toga dolazi do određenih načela, stavova i zaključaka o načinu i oblicima priprema i izvođenja oružane borbe. Teorija i praksa pripreme i izvođenja oružane borbe predstavljaju, prema tome, sadržaj vojne nauke, dakle isto ono što je predstavljalo sadržaj ratne (vojne) veštine, s tom razlikom što ona sada postaje naučno zasnovana ne samo i ne , pre svega, na empirijskom uopštavanju prakse, već i na otkrivanju i izučavanju objektivnih zakona oružane borbe. Pod ovim mislim da vojnu nauku treba da čine teorija i praksa boja (taktika), operacije (operatika) i oružane borbe *kao celine*, ali samo aspekt načina njene primene i izvođenja (strategija).

Ovo bi nametnulo zaključak da se opšta teorija o oružanoj borbi uvrsti u okvire teorije strategije, pošto se to ionako tesno prepliće, a delom i poistovećuje. Praksa (predstojeća) ostaje merilo naučnosti njene teorije i korektiv za daljnja teoretska uopštavanja, što znači da, ne umanjujući značaj teorije vojnog dela, njena primena i praktična veština subjektivnog faktora zadržavaju i dalje veliki značaj za vojnu nauku u celini.

Sa ovim se, po mom mišljenju, na najlogičniji i objektivno najopravdaniji način rešava i pitanje metodološkog konglomerata, ostajući na principu da je vojna nauka društvenog karaktera koja se u izučavanju svog predmeta koristi dostignućima drugih društvenih i prirodnih nauka primenom jedinstvenog odgovarajućeg, opšteg i posebnog metoda. Utoliko se slažem sa prof. Stojkovićem da vojna nauka spada u vrstu primenjenih nauka i utoliko je veština, ali se ne slažem da je po sadržaju toliko totalna da pokriva sve aspekte rata kao društvene pojave. U ovom smislu su mi stavovi generala Dozeta mnogo logičniji i ubedljiviji.

Drugo. Radi celine učinili bismo neke uzgredne napomene. Sovjetski autori koriste se opšte usvojenim terminom „Sovjetska vojna nauka”. Ona se u razradi konfrontira sa buržoaskom vojnom naukom, čime se želi istaći klasni karakter i idejna opredeljenost

sovjetske vojne nauke i njena opšta socijalistička pozicija. Po nekim sovjetskim teoretičarima ispada da u svetu postoje dve vojne nauke, međusobno suprotstavljene koje, po kriteriju ideološke podele, sadrže sve ostale kako na jednoj tako i na drugoj strani, ili pak, da drugih i nema.

Teško je, ako ne i nemoguće, vojnu nauku deliti po ideološkom principu, bez obzira na to što on ima veći ili manji značaj na uslove kreiranja najrazličitijih vojnih principa, pogleda, itd. Ipak se može reći da je taj uticaj veći na politički deo ratne doktrine, a manji u ovom delu koji se odnosi na ratnu veštinu. Ovo iz prostog razloga što je oružana borba dvostran čin u kojem se suprotstavljaju volje i postupci dva protivnika u jedinstvenom procesu ratnih i borbenih dejstava, gde svaka strana mora uzimati u obzir stavove, mere i postupke protivnika. Tako gledano, moglo bi se u određenom smislu i stepenu tvrditi da su vojna misao i vojna naučna dostignuća univerzalnog i opšte svetskog karaktera.⁵

Ovim ipak ne bismo hteli eliminisati sve osobenosti i posebne crte vojne misli u ovoj ili onoj zemlji u različitim periodima njenog razvoja, već samo osporiti da se jedna, bilo koja, nameće kao jedina i opštevažeća za ceo socijalistički svet. Ovako gledano, naučno bi bilo neodbranljivo vojnu nauku etiketirati kao jugoslovensku, nemačku, američku, a još manje kao opšte socijalističku, ili opšte kapitalističku.

Prema tome, ono što bi naučno bilo opravdano, a politički prihvatljivo, to je opredeljenje „vojna nauka (ili vojna misao) u SSSR, u Kini, Francuskoj, SAD, Jugoslaviji itd”. Time bismo usvojili stav da su opšti postulati vojne nauke zajednički i univerzalni za sve, a njene posebne i specifične crte su rezultat primene na različite uslove svake zemlje, pri čemu se kroz primenu i posebnost samo potvrđuje, a ne negira njen opšti karakter, budući da se proces primene kreće pravcem od opšteg ka posebnom, specifičnom, nacionalnom.

Pukovnik Jovan MANASIJEVIĆ

U vezi sa stavom generala Pejinovića, o opšte usvojenom terminu „Sovjetska vojna nauka”, smatram da ne bi mogli reći da u SSSR ne priznaju nacionalne osobenosti vojne nauke. Na osnovu materijala koje smo i mi prevodili takav zaključak se ne bi mogao izvesti. Naprotiv, oni te osobenosti i posebno podvlače i to ne samo za socijalističke već i za kapitalističke zemlje. O tome se sasvim konkretno govori na str. 96 i 97 knjige „O sovjetskoj vojnoj nauci”.

Potpukovnik Ljubomir BLAGOJEVIĆ

Mislim da je dijalektički pravilno poći od toga da nas mora, u prvom redu, interesovati objektivna stvarnost, razume se, ne u

⁵ Verovatno da u ovoj oblasti postoji objektivno veći stepen univerzalnosti nego što je slučaj kod drugih društvenih nauka.

celini, u svojoj svojoj sveukupnosti. Nas interesuje deo te objektivne stvarnosti ili njeni pojedini delovi.

Mislim da u sistemu vojnih nauka treba da postoje razne nauke, teorije, grane, ogranci, discipline, itd. Mislim, takođe, da je veoma teško naći takav objekt koji bismo mogli izdvojiti — koji bi potpuno zadovoljio našu praksu i iscrpeo teoriju. Ukoliko bi i postojao u objektivnoj stvarnosti, takav objekt bi, po mom mišljenju, bio veoma uzak ili preširok, i ne bi zadovoljio potrebe.

Istina, možda se nekad u istoriji mogao naći zadovoljavajući objekt (oružana borba) koji je mogao biti predmet vojne nauke. Na primer, kad se na Borodinskom polju u jednom danu rešavala bitka, pitanje države, gde se bojno polje moglo videti sa jedne osmatračnice Kutuzova ili Napoleona, koje se za jedno dopodne može gotovo celo prepešačiti. Međutim, kako izgleda savremeno vojište i ratište, mislim da nema potrebe objašnjavati. Danas je vojno delo u svim pravcima dobilo nove dimenzije i kvalitete, sa tim se mora računati i pri definisanju predmeta vojne nauke.

U vezi s tim, veoma je teško u tako razvijenom sistemu vojne delatnosti, pri tako složenim aspektima interesovanja, govoriti o jednom objektu, o jednoj pojavi. Uzmimo, na primer, šta je to oružana borba. To je pojava. Dakle, nas, pre svega, interesuje oružana borba, ali nas interesuju i oružane snage. To je već nešto drugo. Nas interesuje i ambijent u kome će se voditi rat. Interesuje nas u oružanim snagama čovek kao psihološko biće, kao društveno biće, zatim, naoružanje, sredstva, postupci u borbi, njene zakonitosti itd. Interesuje nas iskustvo — davnašnje, jučerašnje i sadašnje, da preko njega predviđamo budućnost.

Dakle, u svakom slučaju može se naći mnogo tih objekata. I ne samo objekata. Ako za vojnu nauku tražimo jedan objekt — nećemo ga naći. Razgranatost vojne nauke kao i 2.000 naučnih disciplina u nauci uopšte — ne daje samo postojanje velikog broja objekata, nego mogućnost velikog broja aspekata razmatranja jednog ili više objekata. Tako, na primer, čovek je jedan objekat, ali on može biti izučavan sa mnogih aspekata. To čini njegovu raznovrsnost, to ga čini predmetom mnogih nauka.

Prema tome, mislim da ovo imamo u vidu kad diskutujemo o tome šta interesuje našu vojnu teoriju i praksu, naše vojno delo uopšte. Ne bih se ni trudio da jednom reči obuhvatim taj naš objekat — predmet interesovanja, jer pod predmetom naše vojne nauke ne podrazumevam samo jedan objekt, već objekte, pojave, događaje, relacije, odnose, itd.

Istina, u nekim naukama možda se to može izraziti jednom reči ili rečenicom. Na primer, za biologiju se može reći da je nauka o živim bićima. Ali tako heterogene i raznovrsne stvari koje izučava sistem kao što je vojna nauka — tako se ne može izraziti.

Zato se, po mom mišljenju, u ovakvim sistemskim naukama i grupama nauka i prilazi detaljnijem određivanju sadržaja koji razrađuje, objašnjava i definiše predmet osnovnog sistema. Slažem se da za sve te grupe treba naći zajednički imenitelj, iako ga je teško

naći, a da odgovori suštini svih delova. Možda bi to mogao biti vojni aspekt. Ako bismo se odlučili za vojni aspekt, moramo biti jasni i precizni — šta podrazumevamo pod tim pojmom.

Iz svega što sam do sada rekao proizilazi da nisam za alternativu i kruto preciziranje da je predmet vojne nauke oružana borba ili rat. Oružana borba je uska, rat je preširok, a ostaju nam mir i oružane snage itd. — ostaje mnoštvo drugih objekata i aspekata, mnoštvo raznih veza koje takođe treba izučavati.

Hteo bih ukazati na još jednu stvar. Čini mi se da, ponekad nepravilno gledamo na pojedine već afirmisane vojne nauke, na pojedine naučne grane, da smatramo da nam nisu potrebne. Izgleda mi kao da se ustručavamo da ih primimo u, da tako kažem, hram naše vojne nauke. Uzmimo za primer, vojnu geografiju. Mislim da njoj ništa neće smetati ako je nazovemo ogrankom ili specijalizovanom disciplinom opšte geografije, ništa joj neće smetati ako se uže postavi i izučava vojne probleme i tako bude sastavni deo i vojne nauke. To je uostalom i tendencija nauke uopšte — uz integraciju istovremeno i diferenciranje nauka, da se što dublje pronikne u predmet istraživanja. Diferencijacija i specijalizacija nauka nije prohtev već realna potreba i zakon. Što god se više zalazi u objekat, materija postaje složenija i teže se dolazi do novih saznanja, teže se upoznaje. Zato se „glavni udar” i daje na užem prostoru da se što bolje upozna manji deo celine.

Važno je da se izabranim predmetom ne bavi neka druga nauka, a tada je sporedno da li će istraživati vojnici ili će se pojedinim disciplinama baviti civili, jer nauku ne određuje subjekat već objekat i metod spoznaje. Znači, određujuće je šta izučavamo, a ne ko izučava. Prema tome, mislim da postoji i stvarna potreba za vojnom geografijom.

Uzmimo samo jednu činjenicu (vojnu) — savremeni tenkovi mogu podvodno da forsiraju reku. Da li opšta ili politička geografija, orografija ili hidrografija, daju odgovore na sve ono što nas kao vojnike interesuje u vezi s tim? Sigurno ne. To treba neko posebno da radi. Treba posebno ispitati reke, naći niz tehničkih pokazatelja, možda staviti nove zahteve u izradi karata da se to što nas interesuje prikaže u njima itd.

Takva disciplina postoji, to je vojna geografija. Ona će se, naravno, koristiti svim dostignućima opšte geografije, i ne samo nje, ali će istraživati ono što interesuje vojsku. Prema tome, ona će tu negde biti „razapeta” između ratne veštine i opšte geografije. Preko nje će ostali delovi vojne nauke prelaziti i u druge oblasti saznanja. Vojna geografija, dakle, daje svoj doprinos geografiji uopšte, tako je bogati i pomaže njen razvoj.

To isto se odnosi i na vojnu istoriju, vojnu pedagogiju, medicinu, na vojnotehničke nauke i druge slične njima.

Pukovnik *Mihajlo VUČINIĆ*

A zar to nije ratna veština?

I tu ima nekih stvari s kojima se ne bih mogao složiti. I ratna veština ima svoje okvire i mesto u sistemu vojne nauke. Za mene je ratna veština uža od vojne nauke. To je teorija i praksa pripremanja i vođenja oružane borbe i njenih formi. Jedno je pitanje da li će se ona koristiti mnogim zaključcima drugih grana vojne nauke, a drugo je pitanje izučavati pojave. Tu se, između ostalog radi i o raznim metodima i sl. Slažem se da teorija ratne veštine može biti manje ili više naučna. Ako je naučna, može jedino pod tim uslovom i ući u vojnu nauku. Međutim, drugo je pitanje da li je nauka. Pa i među naukama ima diferencija. Između teorija, takođe. Mnogi delovi nauke razlikuju se po naučnoj strogosti. Za ratnu veštinu, za njenu teoriju, ne može se reći da je nauka, iako je njena teorija naučna. Teorija ratne veštine u širem smislu je i metod, preporuka kako treba postupati.

General-major *Dušan DOZET*

Profesor Lukić kaže da je svaka nauka osnova za jednu veštinu.

Pukovnik *Mihajlo VUČINIĆ*

Zar boj nije predmet ratne veštine?

Potpukovnik *Ljubomir BLAGOJEVIĆ*

Boj se može posmatrati kao pojava. Koje zakonitosti važe u tom boju, za razliku od onih koje važe za operaciju? Znači, mogu se stvarati njegove opšte kategorije. Šta je u boju prvi ešelon, odstupanje, gonjenje itd?

Može se govoriti o zakonima toga boja, ali i o tome kako ga treba pripremiti i voditi. Posle toga imamo praktičnu delatnost — kako komandant treba da deluje — prema principima koje on zna, koji su, u stvari, sintetizovani zakoni tog boja. To je njegovo znanje, intuicija, kojom će oceniti kako da sprovede boj u određenim uslovima. Kako će taj boj ispasti na kraju, pokazaće praksa, kraj borbe. Ona će potvrditi i teoriju i sposobnost komandanta.

Znači, teorija ratne veštine služi i kao metod u širem smislu reći za postupanje, dejstvo, rukovođenje i sl. Ona je više smer kako treba raditi, nego završna istina. Ona se kreće i menja i danas pogotovo, mora biti otvorena stalnim novinama.

Pukovnik *Jovan MANASIJEVIĆ*

Prema generalu Pejnoviću, opšta teorija vojne nauke spada u ratnu veštinu, tj. strategija treba da razmatra sva ona pitanja koja smatramo da treba da izučava opšta teorija (opšte osnove) vojne nauke.

Čini mi se da je to prilično statično gledanje na ratnu veštinu. Takva gledanja su postojala u prvoj polovini 19. veka. Zašto sam pojedina pitanja iz teorije ratne veštine izdvajao, i zašto mislim da ih treba posebno izučavati? Zato što je proces razvoja otišao tako daleko da, ako bismo sve to i dalje zadržavali u okviru teorije ratne veštine, postoji velika opasnost da se sva pitanja ne bi mogla da izučavaju onako kako to zahtevaju savremeni uslovi.

General-major *Nikola PEJINOVIC*

Teorija ratne veštine, što znači teorija o boju, operaciji, kao i oružanoj borbi u opštem smislu, treba da čini sadržaj onoga što podrazumevamo pod pojmom vojna nauka. Ako strategiji kao najvišoj grani ratne veštine ostaje opšti i celoviti aspekt oružane borbe, to nije ništa drugo nego ono što se kod sovjetskih teoretičara sadrži u posebnoj disciplini koja se zove opšta teorija. Po našem sadašnjem školskom tretmanu, izučavanjem operacija svih vrsta (uključujući i one strategijskog značaja) bavi se operatika, što je shvatljivo i normalno, budući da se one, bez obzira na razmere i značaj, organizuju, pripremaju i izvode po istim principima. Ova okolnost bi išla na ruku stavu da se u okviru strategije izučava opšta teorija, jer nije „opterećena” izučavanjem kategorije operacija, a sa druge strane, svaka i svačija strategija je odgovorna za to kakve su niže grane ratne veštine (vojne nauke), tj. operatika i taktika.

Ako se uzme u obzir i sovjetska klasifikaciona šema, izlazi da je kod njih osnovna i daleko najglavnija grana vojne nauke ratna veština, da su ostale pomoćne, ili joj služe, što, drugim rečima, znači da pri široj primeni kriterija — da se vojna nauka koristi dostignućima drugih — znači isto.

S tim je povezano i gledište da se pored ratne veštine osnuju i posebne grane kao što su pozadina, komandovanje i dr. Za mene se postavlja pitanje šta ostaje od taktike, operatike ili strategije ukoliko im se „oduzmu” sadržaji koji ulaze u sastav posebnih grana kao što su vojnotehničke nauke, organizacija, komandovanje, pozadina i slično. Slažem se sa generalom Dozetom da se radi o savremenom i modernom tretmanu ratne veštine, a ne kao što zastupa pukovnik Manasijević. Pitanje je ko na ratnu veštinu gleda statički.

Dr *Andrija STOJKOVIĆ*

Na kraju uvodnog izlaganja izgleda da nisam bio dovoljno jasan. Rekao sam i u tome se izgleda slažemo, da vojna nauka (kao i ostale sistemne nauke) mora napraviti hijerarhiju u svom ma koliko relativnom i razvojnom sistemu, deleći celinu na potceline sve do delova i utvrđujući hijerarhiju veza, tako da vojna nauka obuhvata razne nivoe nauka — od specifično vojnih, preko onih koje se graniče sa drugim grupama nauka, do onih koje ne spadaju u vojnu nauku i za koje ona nije zainteresovana. Tako strukturirana, vojna nauka

omogućava i čak nalaže i usku specijalizaciju, ali pod uslovom da se uvek vodi računa o funkciji tog dela u sistemu vojne nauke. Većina naučnih grana u grupi vojne nauke su primenjene nauke, te nose taj atribut (vojna statistika, vojna psihologija itd.). Njima se moraju baviti interdisciplinarni specijalisti (na primer, vojnom psihologijom — stručnjak i za vojnu nauku i za psihologiju itd.). Ali kad vojna nauka ne bi bila sistemna već agregat naučnih disciplina i veština — takvom elektrikom teško da bi se dobio rat. Vojna nauka nije „nauka nad naukama” već se kao i sve druge grupe nauka koristi rezultatima srodnih grupa nauka, čiji se predmeti ne samo često prepliću već mogu biti delom i isti — ali izučavani iz različitih aspekata.

Pukovnik Tomo NIŽIĆ

Neka pitanja i dileme pokušao bih da objasnim pomoću analogije:

1. Za mene je veoma interesantno, pa i aktuelno, pitanje odnosa između vojne nauke i ratne veštine. Ne znam da li sam u pravu, ali mislim da je taj odnos sličan, ako ne identičan odnosu između iskustva revolucionarne borbe proletarijata i marksističke teorije o njoj.

Po mom mišljenju, kao što je marksistička teorija o klasnoj borbi nastala kao rezultat naučnog uopštavanja iskustva revolucionarne borbe radničke klase, tako je i vojna nauka nastala kao rezultat naučnog uopštavanja ratnog iskustva — veštine.

I jedno i drugo je rezultat naučno uopštene prakse prošlosti, povezano sa dostignućima sadašnjosti, a služi kao opšta orijentacija za praksu budućnosti. Nastale su kao rezultat prakse, proveravaju se i razvijaju kroz praksu i njoj služe.

2. Da li postoji vojna nauka i paralelno uz nju teorija ratne veštine?

Po mom mišljenju, ako priznamo vojnu nauku, a mi je priznajemo, govoriti o teoriji ratne veštine van okvira vojne nauke je neodrživo. U tome se potpuno slažem sa generalom Pejinovićem.

Ratna veština postoji kao praksa koju teoretski uopštava vojna nauka. Na osnovu nje, mirnodopske prakse i iskustva, kao i naučno-tehničkih dostignuća, vojna nauka se i razvija.

Ako teoretski uopštimo ratnu praksu ili veštinu ljudi u njoj, što je za mene isto, onda je ta naša teorija ratne veštine vojna nauka ili tačnije njen sastavni, rekao bih, bitan deo, a ne nešto van nje pa ni uporedo s njom.

Izdvajati teoriju ratne veštine iz vojne nauke bilo bi gotovo isto kao kad bismo iz marksizma, koji ima svoja tri osnovna dela — dijalektički materijalizam, političku ekonomiju i učenje o klasnoj borbi — izdvojili ovaj poslednji.

Do ovog odvajanja tu i tamo dolazi, po mom mišljenju, zbog toga što često suprotstavljamo nauku i teoriju, odnosno, ne vidimo da i teorija može biti nauka, a to je pogrešno. Lenjin je na jednom

mestu ovako okarakterisao odnos između teorije i nauke: svaka nauka je teorija, a svaka teorija ne mora biti nauka.

Razne idealističke, vulgarno materijalističke i druge teorije ne mogu biti nauke, dok su naučne teorije u isto vreme i nauke. Darwinova teorija evolucije je teorija, ali i nauka, marksizam je takođe teorija, ali i nauka itd. Naša teorija ratne veštine ima naučni karakter, što znači da je i nauka.

Uostalom, ako bismo iz vojne nauke izdvojili teoriju ratne veštine, a to je strategija, operatika i taktika, šta bi ostalo od vojne nauke, a naročito ako bismo njen predmet suzili na oružanu borbu.

3. Slažem se da je za probleme rata zainteresovano celo naše društvo i svi njegovi faktori. Međutim, u našim vojnim krugovima ponekad pogrešno prilazimo opredeljenju predmeta i sadržaja vojne nauke, jer ih opredeljujemo po tome da li neki aspekti rata istražuju vojna lica — general, pukovnik, odnosno vojna ustanova, ili građansko lice, odnosno ustanova. Za mene je svejedno ko će istraživati i dati naučnu studiju bilo kog aspekta rata, recimo učešća naroda u ratu. To delo će spadati u oblast vojne nauke, bez obzira na to da li ga je obradilo vojno ili građansko lice — ustanova. Pa ipak, bilo bi normalnije da to rade profesori katedra vojnih škola, recimo akademija i Ratne škole, ili neke druge vojne ustanove.

General-major *Dušan DOZET*

Postoji li sociološki aspekt rata i da li njime treba da se bavi samo stručnjak teorije operacije ili i sociolog. I sociolog mora da poznaje fenomen kojim se bavi, tako da se može govoriti, o sociologiji armije i rata, kao posebnoj sociologiji.

Pukovnik *Tomo NIŽIĆ*

To ne bih mogao reći, ali svakako je sociološki aspekt armije i rata izvanredno važan element kojim treba da se bavi vojna nauka. Bez poznavanja tog elementa ne bismo mogli shvatiti zakonitosti ni rata ni oružane borbe. Prema tome, treba ga u svakom slučaju proučavati i istraživati, a ko će to raditi, to je druga stvar. Najbolje je — sociolog — vojno lice.

Predmet naše vojne nauke treba da budu svi vojni aspekti priprema i vođenja rata, a ne samo oružane borbe, barem ne onako shvaćene kao što je formulisana u nekim našim pravilima. Ako se pojam oružane borbe proširi, ona može biti predmet naše vojne nauke. Međutim, ne treba zaboraviti da i ona kao i rat ima više, čak bih rekao, bezbroj aspekata. I u njoj postoje sociološki, psihološki, društveno-politički, ekonomski, geografski, etički, istorijski i drugi elementi.

Međutim, na sadašnjem stupnju razvitka naše vojne nauke, kao i s obzirom na zahteve naše doktrine i njene potrebe, predmet

izučavanja naše vojne nauke treba da budu vojni aspekti priprema i vođenja opštenarodnog odbrambenog rata, s težištem na oružanoj borbi.

Prvo moramo proučiti šire osnove, širu pojavu, otkriti šire veze i odnose da bismo mogli sagledati zakonitosti i uslovljenosti uže pojave — oružane borbe.

Oružana borba se vodi u ratu, a oružane snage se izgrađuju u miru i ratu; zemlja i narod se takođe pripremaju za rat još u miru itd.

Naš narod će pružiti otpor neprijatelju koji bi, eventualno, okupirao deo zemlje ne samo oružjem, već i raznim drugim formama, od pasivnog otpora i rušenja komunikacija, preko sabotaža, do otvorenih oružanih napada itd. Sve se to teško može podvesti pod pojam oružane borbe, te je zato potrebno da predmet naše vojne nauke bude rat s aspekta njegovih priprema i vođenja i to ne samo oružanih snaga već i naroda.

Kao kao vojna lica ne bismo ispitali i proučili ulogu naroda, ne samo u sastavu oružanih snaga, već u ratu u celini, ne bismo mogli dobro ni efikasno upotrebljavati jedinice, divizije i brigade itd., odnosno ne bismo ih znali efikasno upotrebiti u oružanoj borbi.

General-major *Dušan DOZET*

Sasvim je jasno da danas niko ne može da se bavi problematikom naučnog rada, a da to ne bude interdisciplinarno. Takva je praksa savremenog naučnog rada, stvaraju se veliki timovi, i to nije sporno.

Ovde je dilema oko toga da li taj interdisciplinarni karakter naučne delatnosti samim tim znači i to da moramo automatski stvarati jedinstveni korpus vojne nauke i da sve što je potrebno da sagledamo u vezi sa fenomenom oružane borbe i rata uključujemo u korpus vojne nauke. Ili ćemo funkcionalnost tražiti kroz interdisciplinarni način rada i adekvatnu organizaciju naučne delatnosti u armiji.

Pukovnik *Tomo NIŽIĆ*

Vojna nauka ima opštu teoriju koja obrađuje faktore rata i daje njegovu opštu fizionomiju, služi kao osnova ostalim posebnim teorijama i disciplinama, među kojima i teoriji ratne veštine, kao sastavnom i najvažnijem delu vojne nauke. Dakle, nismo dali ratnu veštinu već opštu teoriju vojne nauke kao polaznu osnovicu svim njenim delovima i granama.

Druga je stvar da li ono što smo dali kao sadržaj opšte teorije spada tu ili deo može da pripadne strategiji. Moguće je da smo premnogo mesta dali opštoj teoriji. Međutim, da li treba nešto iz nje prelići u druge grane ili ne, sada ne mogu reći, ali u svakom slučaju mislim, da opšta teorija daje opštu fizionomiju rata, anali-

O VOJNOJ NAUCI

U poslednje vreme u nas se živo diskutuje o problemima i organizovanju vojnonaučnog rada uopšte, a o predmetu, sadržaju i metodu vojne nauke napose. Savetovanja o vojnonaučnom radu, održana krajem prošle i početkom ove godine, još više su podstakla razmišljanja o tim pitanjima. Zadaci u modernizaciji naše armije neposrednije ukazuju da treba uložiti više napora na razjašnjavanju spornih pitanja u našoj teoriji, unapređivanju vojne misli i naučnom prilaženju u izvršavanju zadataka daljeg razvoja oružanih snaga i svih faktora opštenarodnog odbrambenog rata.

Redakcija časopisa „Vojno delo” pokreće diskusiju o vojnoj nauci (pojmu, predmetu, sadržaju, klasifikaciji i metodologiji) i vojnonaučnom radu da bi inicirala i okupila što širi krug saradnika iz armije i građanstva koji bi svojim priložima doprineli razjašnjavanju ovih pitanja.

Ovom prilikom u diskusiji učestvuju: prof. dr Andrija Stojković, general-majori Nikola Pejinović i Dušan Dozet, pukovnici Jovan Manasijević, Drago Rakočević, Tomo Nižić, Mihajlo Vučinić i potpukovnik Ljubomir Blagojević.

Pukovnik Mihajlo VUČINIĆ

O pojmu i predmetu vojne nauke u nas postoje neujednačena i suprotna gledišta. Ima mišljenja da su priprema i vođenje rata (oružane borbe) stvar prakse i veštine koja zavisi prvenstveno od iskustva, talenta i drugih osobina vojskovođa. Najviše što se dopušta je postojanje određenih teorijskih načela, čija primena zavisi od konkretne situacije i odnosa snaga. Jedni zastupaju mišljenje da je predmet vojne nauke rat u celini, a drugi da je to oružana borba, bez koje nema rata u punom smislu reči. Ima različitih mišljenja i o drugim pitanjima iz ove oblasti. Ovu diskusiju mogli bismo početi sa pitanjem, da li je vojna nauka — nauka i šta je njen predmet.

zira njegove osnovne faktore i služi kao osnova za klasifikaciju vojne nauke i oslonac, odnosno opštu orijentaciju ostalim delovima i disciplinama vojne nauke, da je neophodna i da je treba razvijati.

I na kraju, pitanje: da li je vojna nauka nacionalna ili internacionalna, ili i jedno i drugo?

U Sovjetskom Savezu se uglavnom govori o sovjetskoj vojnoj nauci i kod nje je akcentiran taj nacionalni karakter. Kod nas ima mišljenja da nema niti može biti nacionalne vojne nauke i da postoji samo internacionalna, svetska.

Smatram da je naša vojna nauka, kao i svaka druga, deo svetske, ali ima i posebno, nacionalno, obeležje. Svetska je zato što se koristi dostignućima vojne nauke drugih naroda, i što i sama doprinosi razvoju te nauke. Nacionalna je zato što se razvija u našim posebnim uslovima, za potrebe naše nacionalne odbrane i istražuje posebne zakonitosti kojima se rukovodimo u pripremi oružanih snaga i naroda za rat. Na koncu, i druge nauke, posebno društvene, imaju i nacionalna obeležja. Tako su, npr., klasici marksizma govorili o engleskoj političkoj ekonomiji, a klasičnoj nemačkoj filozofiji itd.

Pukovnik *Jovan MANASIJEVIC*

Nauka je bez sumnje i internacionalna. Međutim, ako pođemo od toga da ona pored predmeta i metoda ima i cilj, odnosno zadatak, ne možemo da ne kažemo da je to i naša vojna nauka. Jer, njen osnovni zadatak jeste posebno izučavanje onoga što je od interesa za naše oružane snage, za pripremu i vođenje našeg opštnarodnog odbrambenog rata, u našim uslovima i s obzirom na naše mogućnosti.

Ono što je drug Tito 1966. godine govorio u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu mislim da se odnosi isto tako i na vojnu nauku.

Mi ćemo svakako preuzimati gotove, istražene stvari od drugih — ukoliko nam odgovaraju i ako mogu da se primene u našim uslovima. Ali naše je toliko specifično da je i te kako vrlo značajno. Primer: Nemci su govorili za vreme rata — sa jugoslovenskim partizanima se ne može ratovati uspešno zato što dejstvuju i ratuju protiv svih pravila. A mi smo u našim uslovima najbolje primenili jedino mogućna pravila, zasnovana na našim saznanjima, imajući u vidu našu situaciju.

Pukovnik *Mihajlo VUČINIC*

Opšti zakoni i principi vojne nauke su svuda isti. Oni su opšti, internacionalni. Kao što opšte u stvarnosti postoji samo kroz pojedinačno, tako se i opšte zakonitosti vojnog dela pojavljuju kroz specifične, nacionalne vojne nauke — našu, sovjetsku, američku itd. Vojna nauka ima klasni karakter, a vladajuća ideologija je glavni element koji i u vojnu nauku unosi crte specifičnosti. Klasni karakter joj daje i nacionalni ton.

Iako se među naučnim radnicima kod nas i u svetu vode rasprave o tome šta je nauka uopšte, i posebno o predmetu, metodu, klasifikaciji nauka, u jednom se uglavnom svi slažu, (što je bitno i za našu temu), a to je da se nauka konstituiše ukoliko ima ove elemente: predmet istraživanja, metod, a neki od naučnika, dodaju još i cilj.

Polazeći od toga, a, pre svega, poštujući objektivni princip pri klasifikaciji nauke (subjektivni princip klasifikacije, iako stariji — najčešće je veštački), i imajući u vidu razvojnost svake nauke, (ili princip subordinacije), što je neodvojivo od objektivnog principa, nauke se međusobno ne mogu toliko granično strogo odvajati, a da se ne zapadne u grešku.

Objektivna stvarnost je predmet interesovanja naučnog saznanja (nauke uopšte), a svaka posebna nauka ima svoj predmet u delu, nekoj celini, potcelini, pojavi itd. te objektivne stvarnosti. Otuda, i u vezi sa prethodnim, jedan isti predmet (deo, celina, pojava aspekt objektivne stvarnosti) može biti predmet istraživanja za više nauka, pa se, u tom smislu, one mogu preklapati ili razvijati na graničnim područjima.

Primer fizike i hemije ukazuje na to preklapanje, na njihovu razvijenost kroz naučne discipline i na razvitak nauke na graničnim područjima itd., tako da su nastale nove discipline hemijska fizika i fizička hemija. Takvih primera ima i kod drugih nauka. Zbog toga za konstituisanje nauke nije dovoljan samo predmet istraživanja, već je potreban i metod naučnog istraživanja koji obezbeđuje konstituisanje nauke i uočavanje određenih kvalitativnih razlika među naukama i, u tom smislu, njihovo razgraničavanje. Slično je i sa razgraničavanjem među granama ili disciplinama jedne matične nauke.

Kad je reč o metodu u sagledavanju uslova za konstituisanje neke nauke, mora nam biti prisutno i to da postoje, grubo uzevši, tri metoda. Jedan je univerzalni za sve nauke — dijalektički materijalizam, kao metod i pogled na svet; drugi je posebni metod koji primenjuju matične nauke i, najзад, treći, specifični metod koji pored prethodna dva primenjuje grana ili naučna disciplina u matičnoj nauci. Na primer, istorija, kao matična nauka, primenjuje univerzalni i istorijski metod, dok će vojna istorija, s obzirom na način prilaženja, pored ova dva, imati i svoj specifični vojni metod.

U smislu razvojnosti nauka, neke od disciplina, zavisno od toga kako naučna misao otkriva nove strukture i pojave u objektivnoj stvarnosti, mogu se vremenom razviti i u relativno samostalne, odnosno kompleksne sistemne nauke, odvajajući se od matične kojoj su nekad pripadale.

Da li je vojna nauka — nauka? Ona, po mom mišljenju, ima sve uslove za konstituisanje u sistemnu nauku. U tom smislu, slažem se sa dr Stojkovićem, koji se ovde jasno izrazio i u odnosu na vojnu nauku, nazvavši je sistemnom i ističući da nju, kao i druge, čine određeni elementi, veze i odnosi i, na kraju procesi i operacije.

Dakle, vojna nauka očito postoji, jer ima i predmet istraživanja, svoju metodologiju (opštu, posebnu i specifičnu) i cilj, tj. svršishodnost.

Vojna nauka, kao sistemna, predstavlja sistem znanja o svom predmetu, kao delu objektivne stvarnosti, znanja potrebnih društvu radi praktične delatnosti u odbrani i vođenju rata u prvom redu, ako se ne očuva mir. Verifikacija rezultata vojne nauke, doduše, zbog poznate ograničenosti mirnodopske vojne prakse, obično čeka ratnu praksu koja je i jedini potpuni objektivni kriterij validnosti vojne nauke. U svetu danas, u relativnom miru, ima i ratne prakse koja u ponečem olakšava ovu ograničenost mirnodopske vojne prakse za potrebe vojne nauke, što čini i specifičnost vojne nauke u odnosu na druge. Ali i u drugim naukama, naučne hipoteze, odnosno teorije, ponekad dugo čekaju da ih potvrdi praksa, pa ipak egzistiraju kao nauke.

Šta je predmet naše vojne nauke? Mislim da je značajno istaći ovo: ako sociologija, kao društvena nauka, izučava rat kao društvenu pojavu, ona se ipak zadržava samo na određenim aspektima. Naime, ona izučava uzroke nastanka rata, ukazuje na karakter, pa u vezi s tim, deli ratove na pravedne i nepravedne, objašnjava uticaj rata na razvoj društva i slično. I druge nauke, političke, pravne, ekonomske itd. imaju određene ograničene, aspekte izučavanja rata. Ipak, sve one, kao i sociologija, ne idu dalje od opštedruštvenog aspekta izučavanja rata. Znači, ono što je od interesa za društvo, a za armiju kao njegov integralni deo posebno značajno, ostala je *oružana borba*, preko koje se, pored ostalih oblika, rat ispoljava u najdrastičnijoj formi.

Ovo ističem stoga što mi se čini da oružana borba kao predmet istraživanja prirodno pripada vojnoj nauci, kao sistemnoj, a ova se, naravno, oslanja i na rezultate drugih nauka koje se sa određenih aspekata bave ratom. Dakle, vojna nauka se ne bavi ratom u celini, već oružanom borbom (ili vojnim aspektima rata), a ostalo je dovoljno aspekata izučavanja rata i politici i drugim naukama, tj. svi oni aspekti koji su uslovno manje vojni. U ovome može dolaziti do prirodnog preplitanja i korištenja naučnih rezultata, radi boljeg funkcionisanja svake pa i vojne nauke.

Da li oružana borba iscrpljuje ono što se misli pod vojnim aspektima rata? Istorijski gledano, oružana borba nije uvek imala isti sadržaj, pa ga nema ni danas, ali bi se, približno, moglo uzeti da su to ekvivalenti. U tom smislu teze generala Dozeta o oružanoj borbi i pukovnika Nižića o vojnim aspektima rata, kao predmetu vojne nauke podrazumevaju, u stvari, isto područje istraživanja, jer ni oni ne uzimaju rat u celini za predmet vojne nauke. Ako se polazi od toga ko sve učestvuje u oružanoj borbi, prema našoj koncepciji izlazi da to nije samo oružana sila, već u određenom smislu gotovo sveukupni potencijal društva od proizvodnje i nauke do mase koja učestvuje oružjem ili drugim naporom u ratu, pa je to, sa ovog aspekta, teško i definisati. U tom smislu, kako reče general Pejinović, što se dalje bude razvijao, taj proces biće jasniji i u definisanju.

Kod nas ima dilema u odnosu na ime naučne delatnosti koja se bavi oružanom borbom i aspektima te strane rata. Naime, da li „vojna nauka” ili „ratna veština”? Mislim, takođe, da naziv koji je još Klauzevic formulisao kao „ratna veština” danas više ne odgovara, jer je očito dobila novi kvalitetni sadržaj. Stoga ne može da ostane samo „veština” u savremenim uslovima, posebno zbog razvoja nauke i tehnike i uticaja koje ove vrše i na područje delatnosti u oblasti odbrane i vođenja rata. Uostalom, i sam Klauzevic je, definišući i obrađujući pojam ratne veštine, u istom odeljku napisao i ovo:

... taktika je nauka o upotrebi oružanih snaga u boju, a strategija nauka o upotrebi bojeva za postizanje ratnog cilja. (O ratu, str. 92)

Znači on, pored toga što u istom odeljku, na jednom mestu zamenjuje „ratnu veštinu” i nazivom „ratovodstvo”, operiše i terminima „nauka”, kada pri podeli na taktiku i strategiju naziva ove grupe ratne veštine (ratovodstva) naukama. On posebno ističe talent, genijalnost i druge osobine vojskovođe. Ratnu veštinu svodi na umenje, a ne vidi dovoljno uticaj nauke i znanja.

Međutim, može se zapaziti da se i sam Klauzevic nalazio u dilemama, jer u njegovom značajnom delu „O ratu” ima i ovakvih naslova „ratna veština”, „ratna nauka”, „umenje i znanje” i sl., pa, čini se, i naše dileme dolaze iz zbrke u upotrebi termina „nauka” u pojmu „ratna veština” kod Klauzevica.

Da navedem i jednu misao Engelsa koja nešto više otvara perspektive u konstituisanju vojne nauke (iako ne razrađuje šta sve ona obuhvata):

„Nova vojna nauka biće isto tako nužan proizvod novih društvenih odnosa kao što su metode koje je stvorila revolucija i Napoleon bile neizbežna posledica onih novih odnosa koje je stvorila revolucija. I isto tako kao što se proleterska revolucija u industriji nikako neće sastojati u ukidanju parnih mašina, već u povećanju njihovog broja, isto tako se i zadatak u vojnom delu ne sastoji u smanjivanju masovnosti i pokretljivosti vojske, nego, naprotiv, u vojnoj nauci”. (Engels, *Izabrana vojna dela I*, str. 467/8).

Porast proizvodnih snaga bio je preduslov za Napoleonom način vođenja rata; isto tako, nove proizvodne snage biće preduslov za svaki novi napredak u vojnoj nauci”. (Engels, *Izabrana vojna dela I*, str. 467/8).

Meni izgleda da ova Engelsova misao dosta govori o perspektivi razvoja i konstituisanja vojne nauke u nauku i njenu zavisnost od razvoja proizvodnih snaga i društvenih odnosa. I Lenjin u svojim člancima o vojnim problemima upotrebljava termin „vojna nauka” kao i Engels. Zato mislim da je to i adekvatniji naziv za ovu naučnu delatnost sa područja oružane borbe nego što je to Kaluzeviceva „ratna veština”.

Dakle, sistemna vojna nauka (ili nauka o ratovodstvu) imala bi i svoje grane ili discipline, kao: strategiju, operativku, taktiku, teoriju rukovođenja i komandovanja, teoriju pozadine, teoriju izgradnje i organizacije oružanih snaga, teoriju obuke i vaspitanja, teoriju civilne odbrane itd., što pripada predmetu istraživanja, povezano inherentnim vezama unutar ovog sistema. Sistemna vojna nauka imala bi i svoje teoretske osnove u kojima bi bili esencijalno izložene zakonitosti, principi, postavke itd. Na njih se oslanjaju

njene discipline, zatim teoriju klasifikacije vojnih nauka, kao i teoretske osnove odnosa ratna doktrina — vojna nauka, odnosa vojne i drugih nauka itd. Znači, ovo bi bio taj prvi koncentrični krug sistemne vojne nauke, obrazovan po osnovu užih, inherentnih veza između grana i disciplina i u tom smislu najvažniji deo u korpusu vojnih nauka.

Prema tome, ovo bi bila ta sistemna vojna nauka u kojoj naučna znanja predstavljaju postulate za stvaralačku praksu u ratu. za kreatorstvo i veštinu. Dakle, vojna nauka obuhvata i veštinu koju subjekti mogu da ispolje u ratnoj praksi, poimajući dublje i dalje shvatajući zakonitost i načine postavke koje je dala vojna nauka, i oplemenjujući sve to i talentom u konkretnoj situaciji.

Sada dolazimo na problem korpusa vojnih nauka, odnosno veza ove sistemne vojne nauke sa drugim naukama ili njihovim disciplinama čiji su rezultati od značaja za uspešno funkcionisanje sistemne vojne nauke. Tu se srećemo sa vojnom istorijom, vojnom geografijom, vojnom kibernetikom, vojnom medicinom, vojnotehničkim naukama, vojnom psihologijom, pedagogijom itd. U ovom pogledu moramo uočiti da postoje koherentne veze sa ovim naukama, tj. da usluge ovih, pa i niza drugih nauka, omogućuje funkcionisanje sistema nauka u prvom koncentričnom krugu. Neke od disciplina ili nauka će biti bliže sistemnoj vojnoj nauci, neke malo dalje, bilo po čvrstini veza ili broju zadataka, metodologiji istraživanja i sl.

U tom smislu, na primer, vojna istorija i vojna geografija su ipak nešto bliže povezane sa sistemnom vojnom naukom. Ali, po mom mišljenju, sve pobrojane nauke koje pružaju naučne rezultate od neposrednijeg interesa za sistemnu vojnu nauku, čine u širem smislu korpus vojnih nauka. Isto tako, one mogu sačuvati i pripadnost svojim matičnim naukama i biti (zbog predmeta i naučnih metoda koje primenjuju, o čemu je napred bilo reči) njihove grane, odnosno discipline. Na prvi pogled ovo izgleda protivrečno, ali ako se pravilno shvate sprege i veze u funkcionisanju i svrsishodnosti, situacija postaje jasna.

U našim raspravama o vojnoj nauci dileme se javljaju i oko toga da li postoji opasnost da sistemna vojna nauka postane „nauka nad naukama”, te da može ugušiti ili degradirati sve ostale nauke van prvog koncentričnog kruga. Ako bi se zanemarili osnovni principi veza među naukama, zatim uzajamnost naučnih interesa i funkcionisanje radi ostvarivanja ciljeva, zbog kojih se ove nauke (kao i sve ostale u društvu), razvijaju, takva opasnost bi postojala. Međutim, ako se sve napred rečeno pravilno shvati, a uz to smo i svesni opasnosti, možemo je izbeći i onemogućiti da postane realnost u razvoju vojne nauke u nas.

Dr *Andrija STOJKOVIĆ*

Slažemo se da svaka grana nauke koja se uključuje u grupu vojne nauke i doda joj se atribut „vojna” mora da odgovori tom svom zadatku. Setimo se da je poznati estetičar Bogdan Popović u svoje vreme predavao francuski jezik u vojnoj akademiji i to tako dobro, da su mnogi budući oficiri ostavljali vojne nauke i posve-

čivali se francuskoj književnosti, čime se izgubila svrha koju izučavanje stranih jezika ima u sistemu vojne nauke. Tako je i sa vojnom istorijom, vojnom geografijom itd.

Na složeno pitanje odnosa nauke i teorije mogu da odgovorim ovde samo uprošćeno. Iako su ove kategorije bliske, ne treba identifikovati teoriju i nauku. Iako je svaka nauka pre svega teorija, teorija nije isto što i nauka. Pojam nauke je po pravilu širi, on obuhvata više različitih i čak suprotnih teorija koje često na osnovu istih činjenica, zakona itd. na različite načine teže da protumače datu oblast pojava. Tako, na primer, društveni proces tumače teorije istorijskog materijalizma i istorijskog idealizma, od kojih se u svakoj razlikuje niz pojedinačnih doktrina itd. Pod naukom podrazumevamo ukupnost istinitih i sistematizovanih znanja (činjenica, kategorija, principa, zakona, teorija itd.) o prirodi i društvu, uzetih u njihovoj primeni i istorijskom razvoju. Svaka nauka sadrži više teorija različitog stepena opštosti i tačnosti, povezanih sa teorijama višeg i nižeg reda, sa donjom granicom i naučnim činjenicama i gornjom granicom u filozofskoj teoriji. Tako je istorijski materijalizam opšta teorija svih društvenih nauka, ali i filozofska. Darwinova teorija je opšta teorija bioloških nauka ali i posebna teorija društvenih i filozofskih, itd.

Nastala uopštavanjem iskustva, tj. prakse, u svojoj daljoj primeni svaka se teorija preformuliše u sistem metodskih pravila. Sinteza teorije i prakse različitog stepena opštosti čini odgovarajući pogled na svet (prirodnonaučni, vojnonaučni, socijalno-politički, filozofski) koji ne samo što tumači pojave određene oblasti već opredeljuje čovečiji stav i usmerava ljudsku praktičnu aktivnost. Pojedine grane vojne nauke imaju svoje specijalne teorije, metode i poglede na svet ili aspekte (vojnotehnički, vojnoekonomski, vojno-politički itd.) povezane sa opštom teorijom, metodom i pogledom na svet vojne nauke kao sistema i dalje sa filozofskim pogledom na svet.

Prema svemu rečenom, slažem se da je i vojna nauka internacionalna, ali je po cilju i zadatku i nacionalna; vojna nauka svake zemlje, pa i naše, uzima opšte rezultate svetske nauke i unosi u nju svoje vrhunske rezultate koji imaju opšti značaj. Najzad, slažem se sa drugovima koji tvrde da vojna nauka tek kao nauka može biti i ratna veština, i da pod podjednakim ostalim uslovima, sposobnostima ljudstva i sredstvima, u ratnoj veštini pobeđuje onaj koji bolje poznaje vojnu nauku.

Naravno, ovi moji odgovori su donekle uprošćeni, i mi ne možemo sada odgovoriti na sva pitanja. Dobro bi bilo na produžetak diskusije pozvati širi krug specijalista iz svih oblasti nauka.

Pukovnik *Mihajlo VUČINIĆ*

Slažemo se. Redakcija našeg časopisa je radi toga i organizovala ovu diskusiju, jer ima mnogo pitanja iz domena vojno-naučnog rada i vojne nauke o kojima treba da se čuju mišljenja šireg kruga naših saradnika koji se nalaze na raznim sektorima delatnosti u armiji i građanstvu.

DIDAKTIČKO - METODIČKE OSNOVE REALIZACIJE IDEJNOSTI U PROCESU VOJNOG OBRAZOVANJA

Bitan elemenat svih vaspitno-obrazovnih nastojanja u armiji je težnja da se formiraju takve ličnosti koje će odgovarati idejnim uzorima i stremljenjima konkretnog društva, armije i načina vođenja rata. To se osobito zapaža danas, u svim savremenim armijama. Logično, pri tome se rukovodi neposrednim interesima vladajućih klasa, odnosom društvenih snaga, karakterom i ciljevima armija i faktorima rata. Čak se može reći da su ta nastojanja u vaspitno-obrazovnom procesu utoliko intenzivnija i šira ukoliko su nepovoljniji opšti socijalni odnosi ukoliko su nazadnije društvene snage i društveni odnosi, odnosno ukoliko su reakcionarniji i društveno manje prihvatljivi ciljevi koje ima određena armija.

Bilo bi, međutim, pogrešno iz ovoga izvesti zaključak da socijalističko društvo i armija mogu zapostaviti, zanemariti brigu za razvijanje idejnosti i da će to doći kao rezultat „automatskog” delovanja socijalističkih društvenih odnosa. „Nekome može izgledati da to nije naročito važno i da ovakav lik čovjeka i vaspitanja koje mi želimo dolazi samo po sebi. Ali to nije tačno. To je jedan dugotrajan proces u koji se društvo mora miješati, jer ništa samo po sebi ne dolazi”.¹ Napredni društveni odnosi, progresivna stremljenja i naučnost obrazovnih sadržaja samo olakšavaju da se to postigne, ali oni pretpostavljaju i svestran napor subjektivnih snaga u svim oblastima društvenog života (posebno u procesu obrazovanja) i u svim periodima razvoja ličnosti. Suština idejnosti je u razvijanju naučnog pogleda na svet koji se mora sistematski izgrađivati. On je, u prvom redu, posledica vaspitno-obrazovnog rada u celini, mada i drugi „stihijni” činioци u tome imaju određenu ulogu.

Razvijenost idejne svesti je od posebnog značaja za Armiju, jer je svesno prihvatanje određenih ciljeva i spremnost da se za njih bori i žrtvuje uslov borbenog funkcionisanja armije i izvršavanja zadataka. Zato je postizanje takve idejnosti briga svih u armiji. U tome nesumnjivo osnovnu funkciju ima dobro organizovanje procesa obrazovanja, pošto je to najracionalniji vid sticanja znanja, veština i navika i svestranog razvijanja ličnosti pojedinaca i kolektiva (jedinice). Pri tome je značajna činjenica da bez sticanja znanja nema stvarnog vaspitanja, posebno idejnog, te je proces obrazovanja glavna osnova vaspitanja i samovaspitanja, ali se i ostali oblici ne smiju potceniti i zapostaviti. Bez idejnosti obrazovanja ne bi se posti-

¹ Tito, *Govor i članci*, knjiga IX, str. 104.

gli ni osnovni vaspitni zahtevi, jer sve ostale aktivnosti ne pružaju takve mogućnosti kakve pruža obrazovanje.

Ako prihvatimo zahtev za idejnošću obrazovanja kao bitan², postavlja se pitanje: koji su osnovni didaktičko-metodički problemi njegove realizacije?

Opšta analiza procesa obrazovanja ukazuje da postizanje uspeha zavisi od: cilja, kvaliteta sadržaja, organizacije (oblika, metoda, sredstava i dr.) i faktora vaspitno-obrazovnog rada u celini.

Cilj obrazovanja i razvijanje idejnosti. U postavljanju cilja vaspitanja i obrazovanja u Armiji potrebno je da se prvo jasno odrede zadaci u pogledu idejnosti. Bilo bi neprihvatljivo projektovanje određenog lika socijalističkog čoveka koje ne bi sadržavalo idejnu razvijenost. Međutim, izaziva dilemu: da li je idejnost dimenzija, deo, ceo cilj, ili je opet njegov kvalitet?

Razlike između ovih shvatanja su značajne: ako se idejnost uzima kao deo cilja onda je time ona ograničena i nju bi, teorijski uzeto, bilo moguće realizovati čak i nekom parcijalnom aktivnošću u okviru vaspitno-obrazovnog procesa. Na ovome se zasnivaju mišljenja da je idejnost isključivo stvar neke od vrsta nastave (u našem slučaju političke, odnosno izučavanja ideološko-političkih predmeta). Zastupnici ovoga ističu da isto tako, kao što ostali nastavni predmeti imaju zadatak razvijanje ovih ili onih znanja i sposobnosti, ideološko-politički predmeti služe razvijanju idejnosti. Pri ovome se čak ne uočavaju razlike između idejnosti vaspitanja i idejnog obrazovanja, kao i sva kompleksnost idejnosti.

Drugo shvatanje idejnosti polazi od toga da je idejnost vezana za celinu cilja tj. da vaspitno-obrazovni proces bude usmeren na to da se njime u celini postiže socijalistička idejnost i razvija materijalističko-dijalektički pogled na svet. Ovaj smisao idejnosti polazi od opšte prirode cilja i opštih psihološko-didaktičkih karakteristika procesa obrazovanja. Prihvatajući to, jasno je da se idejnost ne može realizovati parcijalnim aktivnostima, već celokupnim vaspitanjem, u svim oblastima. Sve vaspitne i obrazovne aktivnosti moraju posedovati idejnost kao svoj bitan kvalitet. Ona se ne može postići ako se shvati kao pojedinačna, specijalizovana aktivnost.

Kad se uzme zahtev za idejnošću u tom značenju prirodno je da se ona tada shvata podjednako bitnim i za proces vaspitanja i za proces obrazovanja. Idejnost obrazovanja je uslov, racionalna podloga za idejnost vaspitanja, a izgrađeni naučni stavovi i napredan pogled na svet doprinose jačanju idejnosti obrazovanja.

Idejnost se postiže naučnošću gradiva i najracionalnijim i najefikasnijim oblicima i metodama nastave. Drugim rečima, idejnost je problem odnosno sadržaj i forme, adekvatnog izbora materijala i njegove didaktičko-metodičke realizacije.

Osnovna usmerenost našeg vaspitno-obrazovnog cilja jeste razvijanje slobodne moralno jake, smele i hrabre ličnosti, subjekta koji

² Suštinu i mogućnosti razvijanja idejnosti u vaspitno-obrazovnom radu u Armiji autor razmatra u članku pod gornjim naslovom u *Vojnom delu* br. 1.

je u mogućnosti da stvaralački deluje, spremnog i sposobnog da uspešno brani socijalističku otadžbinu.³ Razvijanje svesti o ljudskom dostojanstvu, o pravima i dužnostima, o drugarstvu i uzajamnoj saradnji, takođe je neophodan elemenat vaspitno-obrazovnog cilja. On u sebe mora uključivati i izgrađivanje revolucionarne perspektive, aktivnosti i inicijative i drugih pozitivnih osobina ličnosti i jedinica.

Ostvarenje idejnosti zavisno je i od određenog međuticaja, uravnoteženosti dejstva svih faktora vaspitno-obrazovnog procesa: nastavnika, gradiva i onih koji se obučavaju. Ono je uslovljeno i međusobnom vezom obrazovanja i vaspitanja, svesti i aktivnosti onih koji se obučavaju i dr., što se takođe ističe ciljem.

Pošto je jasnoća cilja prvi uslov za uspeh, nužno je da se osim opštih postavke i konkretni ciljevi, prema vrstama i nivoima vaspitanja i obrazovanja da bi izvođači bili precizno i jasno usmereni.

Uloga obrazovnih sadržaja. I idejno suđenje i zaključivanje i razvijanje pogleda na svet zasnivaju se na obrazovanju.

Ostvarenje ove funkcije neposredno zavisi od sadržaja obrazovanja, pošto na svakom gradivu nije moguće postizati iste vaspitne ciljeve.⁴ Ima čak i mišljenja da je, za razliku od prirodnih nauka, ostvarenje idejnosti moguće samo u oblasti ideološko-političkog obrazovanja, odnosno u oblasti predmeta koji se odnose na društvene nauke. Zaista, u nekim oblastima, i na nekim časovima, gde se gradivom obuhvataju razne oblasti društvenih znanja — ideološko-političkih, ekonomskih, pravnih i sl. (kao, na primer, u političkoj nastavi) moguće je postizati šire vaspitne ciljeve, dok u drugim predmetima (taktika, nastava naoružanja i dr.), gde se ulažu praktični sadržaji, uske praktične teme to se teže postiže. Međutim, bilo bi pogrešno ukoliko bi se i prilikom izučavanja ovakvog gradiva sasvim odrekli zahteva za idejnošću ili ako bi takvo gradivo smatrali manje vrednim. Lenjin je još ukazivao da bi za radničku klasu takav odnos prema nauci i bogatoj kulturi čovečanstva bio nedovoljan. Time bi se objektivno negirao i opšteljudski smisao vaspitanja i obrazovanja i iskrivio osnovni pogled na svet. Upoznavanje sa proizvodnjom, sa naučnim dostignućima u oblasti prirode i dr. služi, takođe, kao čvrsta baza zasnivanja pogleda na svet, na višem nivou. Zato gradivo prirodnih nauka ima određeni značaj sa gledišta idejnog vaspitanja, a služi i kao osnova za kasnija temeljnija uopštavanja i zaključke.

Ukoliko je u svesti čoveka sakupljeno više konkretnih činjenica, predstava i pojmova, utoliko su mogućna celovitija i bolja uopštavanja. Ali, značajno je da te činjenice budu u određenoj vezi,

³ U opštem uputstvu za vaspitanje i obuku u JNA se navodi: „Cilj je vojnog vaspitanja i obuke da se izgrade smeli, aktivni i hrabri, politički visoko svesni borci i jedinice, disciplinovani i odani svojoj socijalističkoj otadžbini, vojno svestrano obučeni i sposobni da tuku neprijatelja u svim uslovima”. (str. 8).

⁴ U vezi s tim Rubinštajn navodi: „Psihičke funkcije formiraju se u samom procesu njihovog funkcionisanja i bitno zavise o onom objektivnom sadržaju na kojem se formiraju”. (Problem aktivnosti i svijesti u sovjetskoj psihologiji, „*Psihologija i odgojni rad*”, Zagreb, 1964, str. 79.)

da se ne polazi od pozitivističkog shvatanja naučnosti, da se sve ne svede na golo prezentiranje i zapamćivanje činjeničnog materijala ili na eklektično prihvatanje „srednjeg puta“, „izbegavanje ekstrema“, odnosno na ideološke kompromise. Učenje mora polaziti od stvarnih uzroka, saznanja objektivnih zakonitosti, naučnih pojmova i principa. Drugim rečima, učenje se mora tako metodički organizovati da se izbegne formalizam i dogmatizam, pronadu najpodesniji oblici i metode da se lakše i bolje shvati, usvoji i poveže u sistem ono što se uči.

Za razvijanje idejnosti u prirodnim naukama naročiti značaj imaju uvodna i završna izučavanja pojedinih obrazovnih oblasti ili većih tema, na kojima se vrše osnovni pregledi, analize i izvode generalizacije. Oni mogu pružiti velike mogućnosti za idejno vaspitanje, pošto navode na zauzimanje opštih stavova, važnih za formiranje pogleda na svet u širim relacijama.

Međutim, sve zaključke i uopštavanja u vaspitno-obrazovnom radu nije moguće, a ni obavezno, u svim slučajevima direktno povezivati sa savremenošću ili ih „bojiti“ da budu „idejni“. U nekim oblastima takva veza je prirodna, jer proizlazi, logički, iz gradiva koje je izučavano i znači produbljavaње materijala. No, ima slučajeva da je takva veza indirektna, pa njeno isticanje može biti nametljivo i izazvati netačne predstave. Povezanost vaspitanja i obrazovanja sa savremenošću složena je po karakteru. Veze su tu višestruke, i ako se dozvoli pre naglašavanje sporednih veza i izvođenje zaključaka na osnovu njih, samo da bi se postigla „idejnost“, onda se odlazi u simplifikaciju i ideološki pragmatizam.

U društvenim naukama može se, istina, ostvariti neposredniji uticaj nego u prirodnim već i zato što one svojim saznanjima orijentišu na zauzimanje stavova prema određenim društvenim pojavama i životu. Ali, društvene nauke se ne mogu odvojiti od prirodnih, pošto se na njima zasnivaju i s njima prepliću, tako da u sferu čovekovog pogleda na svet ulazi njegov celokupni odnos prema svetu. Iz ovoga izlazi da je neprihvatljivo svođenje idejne funkcije vaspitanja na političku nastavu ili političko vaspitanje, odnosno idejne funkcije obrazovanja na „ideološke predmete“, bilo da je reč o školama ili jedinicama. Predmeti društvenih nauka nesumnjivo doprinose idejnosti vaspitanja, ali i ostali svojim sadržajima, prirodno-naučnom podlogom, čine nužnu osnovu razvijanja materijalističko-dijalektičkog pogleda na svet. Ako se pravilno metodički realizuju oni mogu imati, ponekad, čak i veću ulogu.

Značaj organizacije obrazovanja. Idejnost obrazovanja zavisi i od toga kako se izučava gradivo, kako se ovlađuje obrazovnim vrednostima, da li je to prihvatljivo, dokumentovano i logički uverljivo, da li se ono usvaja i ima li aktuelnu vrednost. Drugim rečima, koliko će ideje naučnih sadržaja ovladati svešću čoveka zavisi od organizacije njihovog usvajanja, od snage vaspitnih uticaja u procesu obrazovanja i dejstva starešina i kolektiva na um, osećanja, motivaciju i volju onih koji se obrazuju, odnosno od odnosa i vrste aktivnosti starešina i onih koji uče. Od toga zavisi kakvi će se moralno-

-borbeni kvaliteti svest, disciplina, odlučnost, hrabrost, aktivnost, inicijativa i dr. razviti u obrazovanika.

Ako se gradivo izučava mehanički onda učenje neće podsticati na iznalaženje novih veza i odnosa, znači, objektivno, neće doprinosti razvijanju idejnosti, jačanju svesti — izgrađivanju pogleda na svet. Ukoliko je proces obrazovanja razvijeniji, bolje organizovan i kvalitetniji, utoliko će snažnije doprinosti idejnosti vaspitanja. Ali, takođe, i dobra idejna usmerenost i pravilan pogled na svet važan su uslov daljeg razvijanja obrazovanja, odnosno pravilnog sticanja znanja. Zato napori na otklanjanju svih slabosti i zastranjivanja u procesu obrazovanja istovremeno predstavljaju i borbu za idejnu afirmaciju obrazovanja i za postizanje boljih obrazovnih rezultata.

Aktivnost — osnovni preduslov idejnosti. Uspostavljanje pravilnog odnosa između aktivnosti nastavnika i aktivnosti onih koji se obrazuju služi kao polazna osnova ostvarenja idejnosti. Iako su ove aktivnosti različite i nemaju isti smer, intenzitet i kvalitet, one su međusobno isprepletene i nalaze se u stalnoj interakciji. Priroda tih veza zavisi od niza opštedruštvenih činilaca, od uloge armije u društvu, kao i od ostalih faktora koji deluju u nastavnom procesu.

Socijalistički karakter i progresivni ciljevi naše armije omogućavaju da odnos između starešina i potčinjenih bude odnos međusobne saradnje na ostvarenju istog cilja, a ne odnos nametanja stavova. Pogled na svet ne može biti rezultat primanja utisaka sredine i uticaja drugih činilaca na ličnost, a da ličnost pri tome ostane pasivna. Pogled se razvija u aktivnoj, stvaralačkoj delatnosti, kada čovek vlastitim naporima, samostalno, ili uz pomoć drugih faktora više ili manje organizovano, spoznaje određene činjenice, razvija uverenja i izgrađuje stavove. Drugim rečima, način usvajanja ideja ne može se ograničiti na nametanje tih ideja pomoću autoriteta nastavnika, koji bi u našoj sredini bio pojačan još i ulogom koju starešina ima u vojnoj organizaciji i vojničkom životu. To bi u krajnjoj liniji izazvalo pasivnost, indiferentnost ili čak i prikrivenu konfrontaciju između onih koji se obučavaju i starešine. Idejnost je stvar dokaza i uveravanja u njihovu istinitost.

Bez umne delatnosti nema pravog učenja. Zato će i efekat obrazovanja biti utoliko veći ukoliko ličnost, pod istim ostalim uslovima, ulaže veće napore, ako kritički i stvaralački usvaja gradivo, teži da ga čulno, misaono i praktično obuhvati i da njime ovlada.⁵

⁵ „Da bi obezbedio stalnu aktivnost učesnika, nastavnik mora neprekidno da pronalazi pogodne impulse koji prvenstveno deluju psihološki i bude pozitivno samouverenje i raspoloženje učesnika, zatim, da pronalazi mogućnosti i stvara situacije koje stimuliraju i u potrebnom uzbuđenju drže čoveka. To nastavnik najsigurnije postiže ako svoje izlaganje pr prati interesantnim pitanjima, ako od učesnika traži komentare, poređenja, ocene i sistematizacije, ako na svako pitanje odgovara pitanjem, a pre svega, ako stalno otkriva veze između obrazovanja i potreba čoveka, shvaćenih u najširem smislu, ako ga uvodi u rad, ako analizira radne i društvene situacije. U takvim uslovima učesnici neće biti pasivni objekti, koji registruju izložene činjenice, već aktivni subjekti u vaspitno-obrazovnom radu — saradnici i učesnici toga rada”. (Dr B. Samolovčev, *Osnovi andragogije*, Sarajevo 1966. str. 276.)

Time se povećava uloga apercipije, razvija spoznajna moć, duže pamti naučeno i lakše i bolje primenjuje u praksi. Zato će se, na primer, postići veća idejnost obrazovanja kada starešina-nastavnik organizuje tako rad da u toku njega vojnici (pitomci) vrše razna posmatranja, izvode analize, komparacije, ako postavljaju pitanja i traže odgovore na njih, ako vrše uopštavanja i zaključuju. Takav rad osigurava visok nivo svesnosti, koja je, kao što je poznato, suština prave idejnosti. Pravilno organizovano učenje razvija misaonost i idejnost, doslednost i smelost, borbenost i sl. Ukoliko se ono organizuje u grupi, utiče i na razvijanje međusobnih odnosa, drugarstva i kolektivnog duha.

Prirodno da je odnos pune aktivnosti onih koji se obučavaju prema obrazovnim sadržajima, naročito kad je reč o vojnicima, u početku drukčiji i da se tek sistematskim radom menja. Pretvaranje vojnika iz objekta u subjekt obrazovnog rada teče sporo. Ali, ka tome mora od početka da bude usmerena aktivnost starešina. Zato je i stepen aktivnosti istovremeno i pokazatelj opšteg nivoa razvoja obrazovanika i njihovog potvrđivanja kao subjekta vaspitno-obrazovnog rada.

Drugim rečima, do svesnog odnosa prema učenju treba vojnice i pitomce dovesti vaspitnim radom koji deluje na motivaciju za aktivnost i postepeno je podiže na sve viši i viši nivo. U tom procesu neposredni uticaj starešine je obično uslov, naročito kod vojnika, za ostvarenje početne motivacije, koja se kasnije, u procesu rada, sve više razvija i dobija širu osnovu. U tom procesu starešina se mora čvrsto osloniti na postojeći nivo razvoja vojnika (pitomaca) i koristeći se njihovim potencijalnim snagama i energijom nastojati da ih orijentiše prema vaspitnom cilju.

Osim na opšte, socijalne, važno je oslanjati se i na individualne motive, pošto oni ponekad jače podstiču na aktivnost, mada imaju i određena ograničenja, jer im je etička vrednost obično nešto manja. Zato treba težiti da neposredni interesi postepeno dobiju širu svesnu i društvenu osnovu. Učiniti naše obrazovanje idejnim znači tako ga organizovati da, između ostalog razvija u vojnika i ostalih pripadnika armije sve snažnije i plemenitije motive za izvršenje zadataka i da ih sve više podstiče na dalje učenje, tako da samo obrazovanje postane izvor motivacije za dalje pojačano obrazovanje.

Potrebno je da vojnik u procesu obrazovanja ispolji maksimalnu želju da dopre do naučne istine, do korena stvari i pojava, da ne usvaja samo gole činjenice nauke već da stvaralačkim radom ovlada tim činjenicama i zakonitostima. Ali, da bi to postigao neophodno je da on ima takav položaj da može stalno, sopstvenim stvaralačkim snagama, mišljenjem, saznavati nove istine, da je okružen takvim objektivnim uslovima i takvom atmosferom, koja će mu omogućavati i koja će ga podsticati na delatnost, razvijati stvaralačke sklonosti, inicijativu, upornost i spremnost na ulaganje novih i većih napora. Ukoliko je odnos čoveka prema onome što uči svesniji, utoliko je ostvaren viši nivo idejnosti.

Jačanju aktivnosti u procesu obrazovanja doprinosi potpunije objašnjenje idejnog smisla svake teme i svakog dela gradiva.

Svest o značaju i potrebi izvršenja jednog zadatka osnovni je pokretač za njegovo objavljivanje. No, razvijanje znanja, pa i razvijanje svesti, nije samo po sebi dovoljno za snažnu aktivnost. Čovek nije samo svesno već i emotivno biće. Otuda je velik značaj razvijanja pravilnih i snažnih osećanja i drugih osnova motivacije. Ne možemo postići punu aktivnost ako bilo koja od komponenata ličnosti, ili neki od objektivnih faktora sredine budu zanemareni.

Naučni sadržaji i idejnost. Naučni pogled na svet može se razviti jedino ovladavanjem svima bogatstvima znanja. Ali, vaspitni uticaj zavisi i od organizacije ovladavanja tim sadržajima. Ukoliko je proces obrazovanja više zasnovan na naučnoj i organizacionoj osnovi utoliko postoje bolji preduslovi da bude i više idejan.

Starešina ostvaruje zahteve idejnog vaspitanja kad, na primer, izučavajući sa vojnicima gradivo, nastoji da oni spoznaju određene naučne zakonitosti, kad ih dovodi do svesnog i čvrstog usvajanja zakona i pravila, kad ih, na primer, upoznaje sa zakonitostima društvenog uređenja, s ciljevima agresora, borbom potlačenih naroda za slobodu ili kad sa njima izučava određene fizičke zakonitosti u nastavi gađanja, vezi, inžinjeriji, artiljeriji, NHB nastavi i dr.

Naučnost je pretpostavka, uslov pravilnog idejnog vaspitanja ljudi. Ali da bi se ono realizovalo potrebno je delovati na ostale komponente ličnosti, a ne samo na razum. U tom kontekstu posmatrano, ne može se prihvatiti shvatanje da je zadatak vojno-stručnog obrazovanja stvaranje stručnjaka, a da je vaspitanja pripadnika armije zadatak političkog obrazovanja i sl. Ovakvi stavovi su posledica sitnog, zanatskog praktikizma u kome „nema široke perspektive odgojnog rada...“ niti „povezanosti sa stvarnim, osnovnim, krajnjim ciljevima i zadacima odgoja i obrazovanja. U takvom radu nema stalne i sistematske usmerenosti prema njima“⁶. Ovakvo obrazovanje usmereno je samo na formalno sticanje „činjenica“, bez šireg sagledavanja veza i odnosa, zakonitosti i njihove funkcionalne i druge usmerenosti i zavisnosti.

Ali, uporedo sa kritikama upućenim onima koji ne obraćaju dovoljno pažnje idejnosti obrazovanja, zaslužuju kritiku i oni koji razvijanju idejnosti prilaze uprošćeno, veštački, nametljivo, kalemeći je na neadekvatne sadržaje, smatrajući da su ispunili svoj „dug“ ako ističu apele i nevešto se koriste „idejnim“ primerima.

Svaki fragment obrazovnih sadržaja mora da bude podređen široj celini gradiva i u nju uklopljen, mora imati određeni cilj. Sve ono što se radi u procesu obrazovanja mora biti s tim usklađeno. Jer, na primer, ne možemo na času veze razmatrati karakteristike vlasti i svojinske odnose u staroj Jugoslaviji, niti socijalističku svojinu i radničko samoupravljanje. Ne znači da se i to u vezi sa nečim ne može pomenuti, naznačiti, ali to mora biti strogo u kontekstu teme i doprinositi određenom cilju časa. U protivnom ceo čas može se pretvoriti u pričanje o svemu i svačemu.

⁶ *Odgoj i nastava u srednjoj školi*, Zagreb, 1950, str. 24.

Idejno vaspitanje ne može se svesti ni na mehaničko povezivanje obrazovnih sadržaja sa savremenošću. Ono mora proizlaziti iz njihove suštine i načina rada. Idejnost nije običan „dodatak” ili „privesak” obrazovanju. Ona nije „povezivanje” gradiva koje izučavamo sa društvenom stvarnošću, već uopštavanje koje organski proizlazi iz suštine predmeta koji se proučava, neizbežan zaključak iz čitave sume stečenih znanja. Idealizovanje ili šablonsko korišćenje iskustava i socijalističkih postignuća, radi formalnog zadovoljenja zahteva za idejnošću, umanjilo bi idejnost obrazovanja, njegovu svrsishodnost i efikasnost.

Prema tome, idejnost se ne može svoditi na „zaodevanje”, „doterivanje”, „lakiranje” naučnih zakonitosti, pošto bi to značilo da je funkcija idejnosti „osvetljavanje”, „osmišljavanje” nauke — da je zadatak obrazovanja da čoveka nauči, a idejnosti da ga „usmeri”, politički „orijentiše” i sl. Ako bi se tako radilo idejnost bi se odvajala od naučnosti a to bi značilo, sem ostalog i formiranje dvojnosti ličnosti.

Neprihvatljiva su opet i shvatanja koja idejnost i naučnost identifikuju, svodeći mehanički idejnost na naučnost ili pak, što je još teže, naučnost na idejnost. Ona imaju poznate posledice — „objektivizam”, „natklasno” shvatanje vaspitanja ili pak birokratsko, propagandno-političko tretiranje obrazovanja. Pretpostavka rešavanja ove suprotnosti je u dijalektičkom jedinstvu naučnog i idejnog i u obrazovanju koja će polaziti od ovog jedinstva.

Oblici, metode i tehnika obrazovanja. Idejna težina naučne činjenice u svesti čoveka zavisna je ne samo od njene objektivne vrednosti već i od toga kako je prezentirana, u kojim dimenzijama i kako obrazložena, saznata i usvojena. Veliku ulogu imaju zato oblici, metode i tehnike učenja. Sve je to, prirodno, uslovljeno ulogom i delovanjem starešine — nastavnika, odnosno organizatora procesa obrazovanja.

Bitno je, pre svega, da se u obrazovanju primenjuju takvi oblici, metode i tehnike delovanja koji jačaju aktivnost, koji podstiču maštu, pobuđuju psihu, vode ka udubljanju, saživljavanju i aktivnom kritičkom prihvatanju gradiva. Čulno aktiviranje je samo polazna osnova za umno aktiviranje, za kompleksno, stvaralačko usvajanje naučnih činjenica, i obratno. Tako posmatrano, posebnu vrednost imaju oblici individualnog i grupnog rada. Oni omogućavaju mnogo veće ispoljavanje pojedinaca i jače angažuju, te su i obrazovni i vaspitni rezultati učenja mnogo veći nego kod onih koji se postižu samo memoriranjem gradiva. Slično se postiže i primenom metoda: diskusije, razgovora, demonstracije i vežbanja, jer omogućavaju neposredno obraćanje na svest i uverenja, motivirajući ličnost na veću energiju u učenju.

Pogled na svet ne formira se dogmatskim prihvatanjem gotovih znanja i opštih ideja nastavnika ili udžbenika. Glavna stvar u vaspitanju je idejna ubeđenost, tj. svesno usvajanje određenih naučnih sadržaja. A to je moguće samo svesnim odnosom prema tim sadržajima, tj. ako vojnik ili starešina ono što uči svesno prihvata,

ako se svesno prema njemu odnosi, uči ga sa razumevanjem, analizira i samostalno izvodi zaključke, i ako je duboko uveren u njihovu istinitost.

Pošto se usvajanjem obrazovnih sadržaja puni vaspitni efekat postiže tek ako se to čini uz kritičku aktivnost misli (nenaučni sadržaji ne trpe kritičku misao), reakcionarne ideologije prinuđene su da traže razne metode (naročito se zloupotrebljavaju razne psihološke metode) za „utuvljivanje“, „infiltriranje“ svojih stavova, bilo da se to radi preko „formalnih stupnjeva“, „intuitivnim uživljavanjem“ ili pomoću težnje za „memoriranjem“, „objektivnim prihvatanjem gradiva“ i sl. Velika pažnja obraća se naročito na „metodu duhovnog treninga“, čiji je neposredni cilj indoktrinacija.

Pošto se naše vaspitanje i obrazovanje zasnivaju na naučnim sadržajima, to nema potrebe za primenom metoda ideološke indoktrinacije. Ali i pokušaji objektivističkog prilaznja izboru i primeni metoda su isto tako neprihvatljivi. Drugim rečima, starešina u procesu obrazovanja mora birati i primenjivati naučne metode rada, izbegavajući istovremeno svaku od navedenih krajnosti. Pri tome je značajno da se metode baziraju na psihološkim karakteristikama i da uključuju obostranu aktivnost — starešina i vojnika (pitomaca), da podstiču tu aktivnost, kritičku misao i smeo duh kod onih koji se obučavaju. Neprihvatljive su, znači, one metode koje se oslanjaju isključivo na receptivne sposobnosti čoveka i koje ne pokreću misao, ne jačaju osećanja i volju vojnika (pitomaca) i starešina i ne izazivaju sve veću aktivnost.

Tehnike učenja treba da olakšaju usvajanje gradiva, da pojačavaju efikasnost i trajnost pamćenja. Svođenje tehnika na mehanizaciju procesa obrazovanja umanjuje stvaralački stav čoveka i slabi njegovu poziciju kao subjekta obrazovnog procesa.

Kolektiv idejnost. Vaspitanje u kolektivu i za kolektiv je osnovna vaspitanja u socijalizmu. Vaspitati svestrano razvijenu socijalističku ličnost moguće je samo u kolektivu gde će se načinom života, kolektivnim uticajima i usmerenim delovanjem izgraditi kolektivna svest i razviti kolektivni duh, navike zajedničkog rada i ponašanja. U procesu dinamike razvoja i vođenja kolektiv, ukoliko više sazreva svest njegovih članova, postaje subjekt od objekta vaspitnog rada.

Život u vojnom kolektivu doprinosi razvijanju socijalističke svesti i idejnosti utoliko više ukoliko je javno mnjenje kolektiva izgrađenije, zrelije i sa potrebnim autoritetom i kritičnošću zauzima stavove i donosi odluke, ukoliko je izraženija borba mišljenja i kolektivna svest. Takav kolektiv je i pozitivno idejno usmeren i snažno utiče na motivaciju zalaganja i ispunjavanja obaveza.

Kolektiv pruža široke okvire aktivnosti svojih članova. To osobito jasno pokazuju iskustva iz rada dobro organizovanih kolektiva vojnika i pitomaca. U kolektivima gde se iskorištava energija samih vojnika, njihova inicijativa, samostalni rad i stvaralaštvo, razvija se visok stepen svesti, izgrađuju pozitivne karakteristike ličnosti, ja-

čaju društvene relacije — postižu zavidni rezultati. Takvi kolektivi su motorna snaga rešavanja svih problema i izvršenja svih zadataka, te su i moćno uporište vaspitno-obrazovnog rada. Zato veći nivo idejnosti obrazovanja postižu one starešine koje dobro organizuju kolektiv i preko njega utiču na razvijanje svojih vojnika i pitomaca.

Pravilno formirano javno mnjenje usmerava članove kolektiva na zauzimanje idejnih stavova i na idejno ponašanje. Ono pomaže razvijanju slobodne borbe mišljenja unutar pojedinih grupa i celog kolektiva, podstiče vojnike (pitomce) da upotrebe svoje znanje, da pokažu svoje umne i fizičke sposobnosti i da se bore za postizanje određenih ciljeva. Razvijajući slobodnu borbu mišljenja stvaraju se povoljne okolnosti da vojnici ispolje svoja shvatanja, daje se mogućnost da naučne istine odnesu prevagu nad nazadnima u ravnopravnoj borbi, da se naučnim argumentima pobiju nazadni stavovi, ne od nastavnika (starešine) već od vojnika (pitomaca), od članova kolektiva. Time se obrazovni proces čini idejno zrelijim, efikasnijim i povezanim sa životom. Razvijanje snage kolektiva i jedinstva kolektiva zato zaslužuje posebnu pažnju.

ULOGA STAREŠINE — NASTAVNIKA U RAZVIJANJU IDEJNOSTI

Razmatrajući idejnost obrazovanja neprekidno se ukazivalo na ulogu i zadatke starešine (nastavnika). Ovde se ipak posebno ističu neke od njegovih funkcija.

Uloga i odgovornost starešine-nastavnika vezana je već za činjenicu da je on organizator procesa obrazovanja, te odlučujuće utiče na kvalitet i intenzitet toga procesa, na uverljivost prenošenja naučnih istina, na stvaranje pogodne atmosfere u toku učenja.⁷ Ali, puni idejni uticaj starešina će ostvariti (pored onoga što je rečeno) ako se i sam uživljava u naučni problem koji objašnjava, ako pokušava da problem približi mogućnostima onih koje obrazuje, ako ih podstiče da problem sagledaju, da o njemu razmišljaju, diskutuju, da sami traže rešenja.

Starešina — nastavnik je i kreator stvaralačkog odnosa prema učenju. To će on biti utoliko više ukoliko se jače oslobodi praktičizma i pravilnije se postavi prema onima koje obučava. Pri tome je potrebno imati u vidu i izvesne teškoće — činjenicu da su odnosi starešina (nastavnika) i potčinjenih (vojnika, pitomaca) u procesu obrazovanja vrlo složeni i protivrečni. U starešini je objedinjena naredbodavna, komandna i nastavničko-vaspitačka funkcija, dok je onaj koji se obučava istovremeno i potčinjeni. A upravo u takvoj situaciji, pri postojanju potencijalne opasnost od mera prinude, po-

⁷ „Vaspitač, stavljen licem u lice prema vaspitanicima, sadrži u samom sebi svu mogućnost uspeha vaspitanja. Najglavniji put čovečjeg vaspitanja jeste ubeđenje, a na ubeđenje se može uticati samo ubeđenjem. Svaki program predavanja, svaka metoda vaspitanja, ma koliko bila dobra, ako nije prešla u ubeđenje vaspitača, ostaće mrtvo slovo koje nema nikakve snage u stvarnosti” (K. D. Ušinski, *Izabrane pedagoške rasprave i članci*, Beograd, 1960, str. 48.

trebno je ostvariti saradnju, pogodnu atmosferu za obostranu svesnu aktivnost.

Interakcija između starešine — nastavnika i vojnika (pitomca) mora obezbediti zajednički stvaralački odnos prema onome što se izučava. Idejnost se upravo zasniva i ispoljava u tome kako se ova dva subjekta odnose međusobno i prema obrazovnim dobrima, kakve veze i uticaje međusobno ostvaruju, u kojim okolnostima i relacijama prema drugim neposrednim i posrednim faktorima.

Uticaj starešine-nastavnika se ipak najsnažnije reflektuje, pošto je on organizator rada, te od njega pretežno zavisi i atmosfera i ostali uslovi. On objašnjava i prenosi naučne činjenice prilagođava ih i određuje način njihovog izučavanja. Zato od njegovog stava prema tim činjenicama, od njegovog umenja, spremnosti, od toga koliko on preživljava naučnu građu i kako je eksplicira, zavisi, najčešće, i to koliko će te činjenice uticati na razum i osećanja. Ukoliko je on uspeo da podigne stepen kritičkog mišljenja onih koje obučava, utoliko je taj uticaj snažniji, mada, što je posebno potrebno imati u vidu u svim okolnostima, ovaj uticaj je takav da može odigrati odlučujuću ulogu. Tu se radi o neposrednom dodiru i njegovoj sugestivnosti, u kome je, raznovrsnim metodama i tehnikama, pridržavajući se određenih principa, baziranom na određenom autoritetu, moguće snažno uticati na stavove onih koji se obrazuju. Ove mogućnosti se danas u značajnoj meri zloupotrebljavaju radi reakcionarne indoktrinacije u nekim zemljama i armijama.

Od starešine se očekuje (i zahteva) da odlično vlada sadržajima koji se izučavaju, metodikom vaspitno-obrazovnog rada, da bude svestrano razvijen, kulturnan čovek, koji prati politička i celokupna društvena zbivanja, razvoj vojne nauke, da s elanom svakodnevno uči i usavršava se, jer samo tada biće u stanju da podigne idejni nivo svog vaspitnog i obrazovnog rada i optimalno doprinese vaspitanju svojih potčinjenih.

Idejno vaspitanje realizuje se najneposrednije u nastavnom procesu, ali, razumljivo, i ostali vidovi obrazovanja — vannastavni obrazovni rad, slobodne aktivnosti i samoobrazovanje — imaju u tom smislu krupnu funkciju. U svim tim okolnostima, kao i u procesu celokupnog života i rada — naročito životom u kolektivu — razvija se i upotpunjuje materijalističko-dijalektički pogled na svet i izgrađuju osobine ličnosti pripadnika socijalističke armije. U ovakvoj vaspitnoj situaciji socijalističko vaspitanje, ma gde se organizuje, mora težiti razvijanju svih strukturalnih delova ličnosti.

Odlučujuću ulogu sa gledišta idejnog vaspitanja ima ne samo obrazovni rad (o čemu je pretežno bilo reči) već i praktična delatnost, obavljanje različitih dužnosti i izvršenje zadataka, borba protiv propusta i popuštanja u obavezama da se zadaci izvrše i u složenim i teškim uslovima. U sistemu socijalističkog vaspitanja rad i učenje su povezani. Rad prestaje da bude izraz nužde i postaje sastavni deo ljudske suštine. To znači da je i sa gledišta idejnosti odlučujuće da se obrazovanje povezuje neprekidno sa praksom i da se osigura jedinstvo intelektualnog i delatnog.

Pukovnik
dr Ilija MRMAK

NEKI PROBLEMI CIVILNOG SEKTORA U PRVOM NUKLEARNOM UDARU

Prvi nuklearni udar (PNU) daje početnom periodu rata potpuno nove dimenzije koje mogu imati i odlučujući uticaj na konačan ishod rata. Sve što je o tome poznato i što je mogla pružiti vojna teorija, još se svodi na nedovoljno poznat kvalitet i kvantitet siline, brzine i učestalnosti udara, mogućnost izvođenja borbenih dejstava, obim nastalih posledica i na ostale, pretežno vojne aspekte PNU.¹

Međutim, dublja analiza cilja što ga protivnik želi postići PNU i diferenciranje globalne strukture nastalih posledica nameću potrebu svestranijeg sagledavanja svih problema s kojima će biti suočen civilni sektor u početnom periodu rata. Mnogi od tih problema prevazilaze okvire tog sektora, jer će se snažno odraziti i na postupke, pokrete i dejstva oružanih snaga. Negativan uticaj će se odraziti ne samo na razvoj drugog već i na dejstva prvog strategijskog ešelona.

Prema nekim analizama i procenama može se očekivati da će ratni naponi i aktivnost napadnute zemlje u toj fazi ratu, po strukturi i obimu angažovanih snaga, sadržavati više elemenata za ublažavanje i smanjivanje nastalih gubitaka i otklanjanje neodložnih posledica PNU, kako bi opštenarodna oružana borba u sledećoj fazi bila što efikasnija. Imajući u vidu da ceo sistem i koncepcije odbrane u savremenom ratu baziraju na dve osnovne organizovane oblasti društva — oružanim snagama i civilnom sektoru — pri čemu, svaka od njih ima svoje, u načelu, određene međusobno uslovljene i koordinirane zadatke. Ne sme se zanemariti činjenica da one moraju raspolagati i najnužnijom polaznom, organizovanom bazom materijalno-tehničkih i drugih snaga, pri čemu ne bi smeo biti prenaplašen prioritet ni jednog faktora odbrane.

Evolucija ratne tehnike donela je armiji prednosti visoko stručne organizacije koja u nizu komponenata ide do automatizacije, što joj u znatnoj meri smanjuje potrebu za ljudskim efektivima, bar što se tiče prvog strategijskog ešelona. Neosporno je da će ovi efikativi doći do punog izražaja tek u narednom periodu rata, do kada ih treba sačuvati, što znači, smanjiti efikasnost PNU, jer on, iz poznatih razloga, i predstavlja najveću opasnost za ljudski faktor. Sem toga, armija se kroz savremenu obuku priprema i osposobljava za izvršavanje zadataka i u najtežim uslovima, podešava i prilagođava svoju

¹ Pri ovom razmatranju pojam civilnog sektora uzet je u najširem smislu; njime je obuhvaćeno sve što je izvan oružanih snaga, dok se PNU tretira kao prvi i naredni NU u početnom periodu rata.

organizaciju i strukturu, naoružanje, opremu, razmeštaj, i drugo, da bi što bezbolnije preodolela i tu najkritičniju fazu rata.

Međutim, odbrana zemlje više ne počiva samo na snazi armije, njenoj sposobnosti da primi udarce protivnika i da ih istom silinom uzvрати, već isto tako i od sposobnosti svih ostalih snaga društva da preodole iste takve udare, nastave život, proizvodnju i borbu. Konačno, sva dosadašnja saznanja o koncepcijama upotrebe nuklearnog oružja u početnom periodu rata navode na zaključak da će najsnažniji projektili biti upotrebljeni baš na one ciljeve u dubini teritorije gde se žele postići najveći efekti u uništavanju ljudi i materijalnih dobara. Prema tome, može se očekivati da najveća masa vojnih obveznika ove udare neće doživeti kao vojnici, već kao civilna lica. Naravno, pri ovome se ima u vidu rat koji bi od početka bio nuklearan i iznenađan, jer bi situacija u drugoj mogućoj varijanti nuklearnog rata bila u tom pogledu nešto lakša.

Razmatranje PNU sa tog aspekta dovodi do mnogih, veoma krupnih problema koji, pre svega, u okviru vojne teorije i opštih koncepcija, traže rešenja i materijalizaciju. Dosadašnja praksa u konkretnim pripremama i vežbama je nepobitno dokazala da teorija po mnogim pitanjima iz ove oblasti još nije dovoljno osvetlila put.

Do sada je sasvim sigurno konstatovano da će PNU najsurovije rušiti granicu između fronta i pozadine. Protivnik će dejstvovati istovremeno, ako ne po svim objektima, a ono sigurno po najvitalnijim tačkama i oblastima na celoj teritoriji. On će prenositi dejstva u najdublju pozadinu, gde će uništavanju biti izložene velike ljudske aglomeracije. Međutim, preživljavanje ljudstva zavisi, u prvom redu, od obima i kvaliteta ranije izvršenih priprema, sprovedenih mera zaštite, spasavanja i otklanjanja nastalih posledica.

Za preodolevanje PNU civilnom sektoru stoje na raspolaganju tri osnovne oblasti mera i postupaka koje se međusobno razlikuju po vremenu, načinu i sredstvima. Radi se, naime, o kompleksu mera kojima se nastoji upotrebiti sistem PVO teritorije, smanjiti osetljivost, povećati upornost i žilavost onih gradova koji mogu biti ciljevi PNU

Prva oblast obuhvata pasivne, preventivne mere zaštite u kojima, prema mnogim stavovima, dominantnu ulogu imaju evakuacija i skloništa, pored urbanističkih, građevinsko-tehničkih i drugih mera zaštite.

Druga oblast se ispoljava kroz aktivne, operativne mere spasavanja i otklanjanja nastalih posledica radi smanjivanja i ublažavanja ljudskih i materijalnih gubitaka, organizovanja poremećene proizvodnje i produžavanja borbe. Ovim merama društvo dopunjuje preventivne mere zaštite koje se iz operativnih razloga, pre svega, ekonomskih, nisu mogle obezbediti na svakom mestu i u najvećem stepenu sigurnosti.

Treća oblast na specifičan način predstavlja integralni deo prve dve bez kojih ne bi mogla egzistirati. Ona se odnosi na organizacijske i druge mere civilnog sektora u pripremama zemlje i naroda

za rat. Istaknuto mesto imaju naučnoistraživački rad, organizacija, obuka i priprema stanovništva.

Zajednički cilj svih ovih mera je zaštita čoveka — da sve to preživi — jer sva njegova ostala prava i obaveze mogu da se realizuju samo pod tim uslovom. Društvo, sa svoje strane, mora tom osnovnom faktoru za vođenje rata obezbediti neophodne uslove, jer su njegove individualne mogućnosti nedovoljne. A to, nadalje, znači da se zajednica mora brinuti i o realnim mogućnostima i da svaki pojedinac može i u najtežim uslovima što efikasnije izvršiti svoje obaveze prema društvu, a ne samo da ih utvrdi i proklamuje.

Najzad, to su i u dosadašnjim ratovima uglavnom bile poznate i efikasno sprovedene mere u oblasti civilnog sektora. Međutim, teorija o PNU i nuklearno oružje uopšte, veoma snažno unose nove elemente u sve tri oblasti, podiže ih kvalitativno i kvantitativno na viši stepen nego u prošlom ratu.

S obzirom na kompletnost ove problematike bilo bi nerealno pretendovati na njenu iscrpnu i svestranu analizu, jer se to u ovom obliku i na ovom mestu ne može očekivati. Radi toga je nužno bar neke najuticajnije komponente posebno istaći i na njih skrenuti pažnju.

PROBLEM ZAŠTITE STANOVNIŠTVA OD PNU

Strukturom PNU, kako je do sada u vojnoj teoriji prezentirana, na vrlo ubedljiv način dokazuje se da će veliki deo teritorije biti podvrgnut kombinovanom, uništavajućem dejstvu savremenih napadnih sredstava. Ako bismo u okviru takve konstatacije nastojali da sagledamo najmasovnije i najefikasnije komponente preventivnih mera zaštite stanovništva, najčešće se u prvi plan ističu evakuacija i zaštita u skloništima. Dalje, analiza ovih mogućnosti u okviru načelnih, pa i konkretnih stavova, dovodi do kompromisnog rešenja u kome su zastupljene obe mere zaštite. Međutim, kada je u pitanju zaštita stanovništva u manje ili više predvidljivim ciljevima PNU — političkim, privrednim i drugim vitalnim centrima, nije nimalo lako ni jednostavno utvrditi taj optimalni kompromis.

Literatura iz ove oblasti, kao i stavovi nekih naših teoretičara, upućuju na dosta logično rezonovanje, po kome nema razloga da se iz grada koji će biti najverovatniji cilj PNU ne evakuiše celokupno stanovništvo. Jer — zašto u gradu za koji se pretpostavlja da će biti uništen ili da će pretrpeti velike gubitke, ostaviti deo stanovništva? Nadalje, logika ove teorije pretpostavlja da će mere i postupci kojima se može uticati na smanjivanje iznenađenja biti dovoljno efikasni da se obezbedi nepoškodno vreme za evakuaciju. Uostalom, na to se računa i u onim rešenjima po kojima se evakuacijom obuhvata samo deo stanovništva. Konačno, ako ne bude dovoljno za planiranu evakuaciju, bez obzira na njen obim, to vreme sigurno neće biti dovoljno ni za preduzimanje neposrednih mera preventivne zaštite, ukoliko nisu blagovremeno sprovedene.

Prekid proizvodnje u prvim danima rata u gradovima gde su koncentrisane značajne proizvodne snage, obrazlaže se činjenicom da će proizvodnja i inače biti prekinuta nuklearnim udarima koji će uslediti. Pri ovome se očigledno računa na obezbeđivanje neophodnih materijalnih rezervi bez kojih ni jedna zemlja neće ući u rat, niti se u toj fazi rata može osloniti na one proizvodne kapacitete koji će biti ciljevi tih udara.

Na prvi pogled ova teorija može se učiniti prihvatljivom i vrlo ekonomičnom, jer gotovo isključuje potrebu izgradnje velikih i vrlo skupih skloništa u gradovima i omogućava da se evakuisano stanovništvo u prihvatnim rejonima zaštićuje jednostavnijim skloništima.

Međutim, očigledna jednostranost i nerespektovanja iznenađenja su najslabije tačke takve teorije. Bez obzira na to što je relativan pojam iznenađenje, u svim elementima priprema civilnog sektora za rat mora biti stalno prisutno i maksimalno respektovano, naročito kada je u pitanju rat koji bi počeo serijom nuklearnih udara. Iz tog proističe i potreba za raznovrsnim merama zaštite kojima se efikasnije obezbeđuje preživljavanje stanovništva, naročito u situacijama gde bi jednostrana rešenja mogla biti uzrok višestrukome povećanju ljudskih i materijalnih gubitaka.

Mnogi veoma značajni faktori i specifični uslovi moraju biti detaljno i svestrano analizirani da bi se pronašla najprihvatljivija rešenja. Zbog toga se u nekim zemljama javljaju potpuno dijametralni stavovi prema evakuaciji kao meri zaštite. U SR Nemačkoj, na primer, aksiomom „ostani gde jesi”, evakuacija se odbacuje kao realna mogućnost zaštite za tamošnje uslove. Međutim, zbog strukture naseljenosti teritorije načelom „evakuacija ili smrt”, SAD, pre svega, računaju na evakuaciju.

U oblasti zaštite stanovništva u skloništima, PNU nameće potrebu njihove izgradnje povećanog obima i boljeg kvaliteta. Reč je o nekoj vrsti teritorijalne zaštite stanovništva koja bi predstavljala sistem skloništa različitih po vrsti i stepenu zaštite. Opasnost od radioaktivnih padavina, kojoj će biti izložen najveći deo stanovništva, zahteva pronalaženje nove vrste skloništa sa hermetizacijom i posebnim režimom zaštite. Ovakvom vrstom skloništa moralo bi biti obezbeđeno celokupno stanovništvo, izvan neposrednih ciljeva NU, dok bi se viši stepen i kompletnija zaštita mogla rejonizirati prema najverovatnijim ciljevima PNU.

Trajanje PNU, računajući pri tome i na sekundarne opasnosti koje se produžavaju, unosi potpuno nov element u režim zaštite stanovništva u skloništima. Naime, vreme boravka u skloništu nije više ograničeno samo periodom neposrednog udara — eksplozije, već se usled masiranog karaktera PNU i naknadnih opasnosti (kontaminacija, požari i ruševine) produžava i na nekoliko dana. To u funkcionalnoj organizaciji skloništa (obezbeđivanju instalacija i drugih uslova za duži boravak velikog broja ljudi u hermetički zatvorenom i vrlo ograničenom prostoru) stvara izuzetno teške i složene materijalne i tehničke probleme.

Poseban problem u ovoj vrsti zaštite stanovništva u gradovima koji će biti neposredni ciljevi PNU odnosi se na sklonišne kapacitete. Naime, postavlja se pitanje — da li potrebne kapacitete računati za celokupno stanovništvo u gradu, ili samo za onaj deo koji u gradu ostaje posle evakuacije? Na prvo rešenje navodi savremeni rat i mogućnost iznenađenja, kada neće biti vremena za evakuaciju. Ali, to zahteva ogromna materijalna ulaganja koja ne mogu izdržati ni najrazvijenije zemlje.

Druga varijanta je sa ekonomskog stanovišta prihvatljivija, ali sa mnogo rizika od iznenadnog napada. Neke zemlje rešile su ovaj problem tako što grade skloništa određenog kapaciteta za duži period zaštite koja, u slučaju iznenadnog napada, mogu primiti dvaput veći broj lica, ali za kraće vreme.

Nakon ovog kratkog i parcijalnog razmatranja problema zaštite stanovništva od PNU, nemoguće je dati kompleksne zaključke, ali se mogu istaći neke osnovne konstatacije:

Prvo, evakuacija kao mera zaštite stanovništva od PNU je efikasna, ali i vrlo rizična zato što neprijatelj može da iznenadi. Zbog toga zahteva izuzetnu organizovanost, detaljne i blagovremene pripreme. Za naše uslove evakuacija se ocenjuje kao pogodna mera zaštite s obzirom na:

pogodan razmeštaj stanovništva, jer manji deo živi u velikim gradovima;

orografsku strukturu teritorije;

stanovništvo koje je za protekle dve decenije došlo u gradove sa sela, još u njemu ima rodbinske, materijalne i druge veze, što je za evakuaciju veoma povoljna okolnost.

Drugo, skloništa nisu pružala apsolutnu zaštitu ni u dosadašnjim ratovima, pa je nerealan očekivati da će to uspeti u eventualnom nuklearnom ratu. Ovu meru zaštite treba shvatiti, pre svega, kao nastojanje društva da se spreči masovno uništavanje stanovništva, što je jedan od osnovnih ciljeva PNU. Takav stav u ovoj oblasti objektivno ističe sledeće:

mogućnost zaštite stanovništva u skloništima od nuklearnog oružja uopšte treba posmatrati u relativnom odnosu iz koga proističu i realne mogućnosti zaštite;

sigurnu zaštitu nemoguće je obezbediti samo u zonama gde će se ispoljiti najviši intenziteti dejstva (oko nulte tačke — NT), dok će zaštita stanovništva u zonama dalje od NT zavisiti od stepena otpornosti objekata i vrste zaštite;

skloništa koja mogu pružiti sigurnu zaštitu od pojedinih vrsta dejstva nisu samo armirano-betonska, već to mogu biti i zakloni, adaptirane prostorije i drugi pogodni zatvoreni prostori;

negiranje mogućnosti zaštite od PNU sa bilo kog stanovišta dovodi do osećanja bespomoćnosti, što može biti štetno i opasno.

Treće, težnja savremenog urbanizma za prostorom, a posebno zahtev za rešavanjem saobraćajnih, komunalnih i drugih problema modernog grada u trećoj dimenziji (podzemlju), pogoduju potrebama zaštite, jer se smanjuje osetljivost i ranjivost objekata i lakše

obezbeđuju sklonišni kapaciteti. Prostorno planiranje po kome se na teritoriji grada izdvaja više samostalnih urbanističkih i komunalnih celina, obezbeđuje rastresitost. Tako će u izvesnom broju ovakvih celina biti manja razaranja, postojaće veća mogućnost da se pruži pomoć i prihvat građanstvu iz najteže oštećenih delova grada. Imajući u vidu ove i niz drugih elemenata zaštite koji se vrlo uspešno mogu ukomponovati u savremeni urbanizam, arhitekturu i građevinarstvo, nameće se potreba snažnijeg i efikasnijeg uticaja odgovornih faktora za dosledniju primenu principa zaštite u ovim oblastima.

UBLAŽAVANJE I OTKLANJANJE POSLEDICA PNU

I pored savremeno organizovane PVO i obimno sprovedenih svih preventivnih mera zaštite, mora se računati na mnogobrojne ljudske žrtve, materijalna razaranja i uništavanja.

Rat su oduvek vodile oružane snage, pa su i podnosile najveće gubitke. Ostali deo naroda manje je stradao. Međutim, iz rata u rat menjao se odnos tih gubitaka na štetu civilnog stanovništva. Tako su njegovi gubici već u prvom svetskom ratu iznosili oko 500.000 ljudi, a posle dvadeset godina, u drugom, bili su pedeset puta veći, tj. oko 25 miliona ljudi. Ovakva tendencija u strukturi gubitaka sigurno navodi na zaključke da će gubici civilnog stanovništva u eventualnom nuklearnom ratu biti mnogo veći nego u oružanim snagama.

Prema analizama i procenama nekih vojnih teoretičara, od ukupnih gubitaka u početnom periodu rata, oko 95% bilo bi među civilnim stanovništvom, a samo oko 5% kod pripadnika oružanih snaga. Ovo saznanje, bez obzira na to koliko analize bile potpuno tačne, veoma ozbiljno ukazuje na potrebu organizovanja čitavog sistema mera koje društvo mora da preduzima i sprovodi u priprema zemlje i naroda za rat. Očigledno je da se one ne mogu svesti samo na pripreme oružanih snaga. U tom periodu rata na civilni sektor računa se, pre svega, da uspešno obavi svoje zadatke na razvoju drugog strategijskog ešelona, da pređe na ratnu organizaciju i da uporedo s tim izvršava veoma složene, neodložne i obimne zadatke u spasavanju i ublažavanju posledica PNU. Uspeh izvršenja ovih zadataka zavisi, pre svega, od blagovremenih priprema, njihove savremenosti, materijalnih i kadrovskih mogućnosti, što zahteva kvalitetno nov odnos na relaciji „front — pozadina” odnosno, armija — civilni sektor. Neki elementi koji su se pokazali neefikasnim još u drugom svetskom ratu moraju se svestranije sagledati i teoretski tako razraditi da njihova rešenja odgovaraju i ratu koji bi počeo PNU.

Veliki broj žrtava i obim razaranja u pojedinim gradovima i rejonima zemlje najverovatnije će prevazići mogućnosti i kapacitete civilnog sektora da zbrine sopstvene žrtve i popuni gubitke, a kamoli da blagovremeno ispunjava još i obaveze prema armiji. Lekari, transportna sredstva i druga mehanizacija biće presudni za efikasno angažovanje civilnog sektora na ovim zadacima. To uka-

zuje na činjenicu da treba tražiti nova rešenja u kojima bi raspodela sredstava i kadrova bila ravnopravnija i adekvatnija potrebama nego što je to sada slučaj.

Nadalje, ako bismo nastojali da bar približno sagledamo posledice PNU na jednoj urbanoj gradskoj celini, videli bismo da dominiraju ruševine, požari i veliki broj ljudskih žrtava. Ruševine predstavljaju neposrednu (primarnu) i naknadnu (sekundarnu) opasnost za ljudstvo, jer posledice toga nisu samo trenutnog karaktera — u fazi rušenja, već se, na specifičan način, nastavljaju i dalje. Ako bi se, u vezi s tim, broj mrtvih posmatrao u funkciji vremena, videli bismo da je u fazi rušenja (primarnog dejstva ruševine) za najkraće vreme prouzrokovan najveći broj žrtava, a da se vremenom (u fazi naknadnog dejstva) ovaj broj relativno smanjuje, a apsolutno povećava.

Posledicama PNU očigledno će biti zahvaćen veliki broj postradalih građana čije će povrede biti veoma različite. Među njima će biti mrtvih, ranjenih sa najrazličitijim stepenima i oblicima povreda i onih bez povreda, ali blokiranih u ruševinama. Neki od njih će sami sebi moći da pruže pomoć, ali će u većini slučajeva pomoć sa strane biti od presudnog značaja da bi se preživelo. Prema tome, sasvim je jasno da konačan broj mrtvih zavisi i od brzine i efikasnosti akcija građana i ostalih snaga koje se mogu angažovati na spasavanju i otklanjanju posledica.

Takvo prilaženje ovom problemu ističe nužnost pronalaženja najadekvatnijih oblika organizacije stanovništva koja će omogućiti da svaki građanin najefikasnije ispolji aktivan odnos prema svojim zadacima i obavezama u zaštiti stanovništva. Međutim, za izvršavanje ovako kompleksnih i vrlo složenih zadataka nije dovoljna samo organizacija golorukih građana. Ona mora raspolagati potrebnim tehničkim sredstvima, opremom i stručnim kadrom.

Do sada je već dovoljno jasno sagledano da je smanjivanje broja ljudskih žrtava i ublažavanje posledica jedan od osnovnih, pa i najvažnijih zadataka civilnog sektora u PNU. Ovo će biti jedan od prvih zadataka i mnogih jedinica oružanih snaga koje će se zateći u zonama PNU. Naravno, pri ovome se ima u vidu samo onaj obim angažovanja koji je neophodan da bi ove jedinice što pre pristupile izvršavanju svojih borbenih zadataka. Konačno, neke od ovih jedinica PNU može zateći u gradu, pa možda i u kasarnama, kada će biti neposredno angažovane sopstvenim problemima otklanjanja posledica udara i uspostavljanja borbene gotovosti.

Suština izvršenja ovog zadatka leži u efikasnom, pravovremenom i energičnom angažovanju svih upotrebljivih ljudskih i materijalnih snaga, da bi se u što kraćem vremenu spasao što veći broj postradalih, lokalizovali požari, uspostavilo narušeno komandovanje (rukovođenje) i povratio život u razorenom gradu ili bar u njegovim pojedinim delovima. Organizacija neposrednog izvršenja ovako važnih i složenih zadataka biće vrlo složena i specifična, pri čemu će brzina, umešnost i stručnost u proceni, donošenju i sprovođenju odluka imati odlučujući značaj u efikasnosti spasavanja i u opštoj konsolidaciji snaga i sredstava za izvršavanje narednih zadataka u proizvodnji i oružanoj borbi.

Razmatranje ublažavanja i otklanjanja posledica PNU sa tog stanovišta navodi na zaključak da društvo u ovoj oblasti mera mora primiti veoma odgovorne, složene i obimne zadatke, imajući pri njihovom rešavanju, u vidu sledeće:

da se obaveze i prava građana ne završavaju samo njihovim proklamovanjem, već da je neophodna adekvatna i sveobuhvatna organizacija u kojoj će građani svoja prava i obaveze najuspešnije ispunjavati;

da PNU potpuno eliminiše organizaciju „po nuždi” koju nije bilo moguće efikasno i blagovremeno aktivirati ni u mirnodopskim uslovima prilikom većih elementarnih nepogoda;

da je u kritičnim trenucima mnogo lakše podešavati, usavršavati i prilagođavati i manje dobru organizaciju nego obuzdavati i usmeravati stihiju;

da se unapred pripremljenom i efikasnom organizacijom spasavanja, zbrinjavanja i otklanjanja posledica neposredno utiče na moral naroda i, pre svega, na smanjivanje ljudskih i materijalnih gubitaka.

PRIPREME CIVILNOG SEKTORA

Kada su u pitanju pripreme zemlje i naroda za rat, neophodno je sagledati da one obuhvataju kompleks mera koje se preduzimaju i sprovode u svim oblastima privrede i vanprivredne delatnosti kojima društvo i u miru obezbeđuje svoju egzistenciju. One se ne bi smele poistovetiti sa pripremanjem oružanih snaga za rat, jer se te mere odnose na sve što je van organskog sastava oružanih snaga. Prema tome, pripreme oružanih snaga ne sadrže i kompleksne pripreme zemlje i naroda za rat, niti se samo na to mogu svoditi. Koji se i kakav deo priprema po značaju i obimu obavlja u oružanim snagama nije potrebno isticati, ali je činjenica da se pripreme zemlje i naroda za rat time ne iscrpljuju.

Centralno mesto u ovoj oblasti mera pripada naučnoistraživačkom radu, organizovanju, obuci i materijalnim pripremanjima.

Kada je reč o naučnoistraživačkom radu sasvim je jasno da ni jedna nauka, pa ni vojna, nije u mogućnosti pojedinačno da potpuno i svestrano teorijski razjasni i rat kao kompleksan društveni problem. Ona se manje ili više zadržava na njegovom vojnom aspektu koji ne prelazi okvire oružane borbe. Međutim, vojna nauka je najpozvanija da rat kao najsloženiju društvenu pojavu raščlani na prostije oblasti i elemente koji se i van nje mogu vrlo uspešno rešavati. Ona je nadalje obavezna da pri rešavanju ovako izdvojenih oblasti i elementarnijih problema stalno vodi brigu o njihovom uzajamnom odnosu, međusobnom uticaju i dijalektičkoj povezanosti u ratu kao celovitoj društvenoj pojavi. Posebno je pitanje koliko je ovakvih oblasti logično i svrsishodno izdvojiti, ali je sigurno da je jedna od veoma značajnih i kompleksnih oblasti upravo civilni sektor.

Dosadašnja praksa u pripremama za rat civilnog sektora potvrđuje da organizovaniji naučni rad na razjašnjavanju i sagledavanju konkretnih problem ovog sektora očigledno nedostaje, ili bar zaostaje u odnosu na rezultate koji se postižu u oružanim snagama. Konačno, ako vojna nauka rešava probleme oružanih snaga u PNU, pri tome moraju biti prisutni i sagledavani i problemi civilnog sektora, jer ih je teško, pa i nemoguće mimoilaziti.

Neka opštepoznata i dovoljno jasna saznanja o savremenom ratu mnogo se više reflektuju na civilni sektor nego na oružane snage. Nepostojanje granice između fronta i pozadine, što se tako često potencira u vojnoj teoriji, ne može ostati samo konstatacija, niti čak činjenica jednostrano prisutna i respektovana samo u nekim konkretnim rešenjima. Ova karakteristika savremenog rata mora biti suštinski i sveobuhvatno uočavana i analizirana sa svih aspekata, a ne samo sa stanovišta oružane borbe. Paralelno i ravnopravno sagledavanje svih problema i posledica u obe ove oblasti dovodi do zaključaka da raskoraka među njima u mnogim pitanjima ne bi smelo biti.

Armija je oduvek bila vezana za front, koga, u dosadašnjem smislu u savremenom ratu, ili bar u početnom periodu, više nema. Znači li to da se front, a time i oružana borba u tom periodu rata, prenosi na celokupnu teritoriju napadnute zemlje? Pored ostalih razloga i od toga su najverovatnije i pošle zemlje koje su se opredelile za opštenarodni odbrambeni rat.

Međutim, realizovanje svih komponenata opštenarodnog odbrambenog rata moguće je u daljoj fazi rata, ali ne i u početnom periodu tj. za vreme PNU. Jer, u toj fazi rata agresor je samo svojim dejstvom prisutan na određenoj teritoriji branioca, on je nevidljiv, svuda je i nigde i protiv njega nije nemogućna borba oružjem u ruci već drugim sredstvima otpora. A to znači da koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata i u toj fazi moraju narodu da obezbede adekvatna sredstva, metode, principe i aktivan odnos protiv agresora, odnosno, posledica njegovog dejstva (zaštitu, spasavanje, zbrinjavanje, otklanjanje posledica udara itd.).

Neki problemi organizacijsko-mobilizacijskih poslova, ličnog i materijalnog karaktera isticani su i u dosadašnjem izlaganju, ali pošto čine posebnu celinu, želimo ukazati samo na neke pojedinosti.

Sistem popune oružanih snaga ljudstvom morao bi još više odgovarati uslovima savremenog raketno-nuklearnog rata. Teorija o PNU unosi i u ovu veoma značajnu organizacijsko-mobilizacijsku meru nove poglede i zahteve. Radi se, naime, o politici crpljenja ljudskih efektivna za razvoj drugog strategijskog ešelona armije koja mora biti usmerena, prvenstveno, na gradove koji predstavljaju najverovatnije ciljeve PNU. Ovakvom orijentacijom obezbeđuje se izvlačenje vojnih obveznika ispod nuklearnog udara i obezbeđuje sigurnija rezerva vojnih obveznika sa sela koja neće biti poremećena evakuacijom.

Tehnička sredstva, pre svega, transportna i građevinska mehanizacija kojima se popunjavaju jedinice oružanih snaga, angažovana su na radovima po čitavoj teritoriji zemlje, pa i van nje, usled čega

radne organizacije neće moći da ih u kritičnom trenutku stave na raspolaganje. Slična situacija je i sa znatnim brojem vojnih obveznika koji takođe neće biti u mogućnosti da se blagovremeno jave prema rasporedu. To znači da PNU i u ovoj oblasti nameće potrebu za usavršavanjem i prilagođavanjem sistema koji moraju biti usmereni ka zameni između radnih organizacija i društveno-političkih zajednica na čijoj se teritoriji ovo ljudstvo, odnosno mehanizacija, u kritičnoj situaciji zatekne.

Već iz dosadašnjeg izlaganja očigledno je da se radi o veoma kompleksnim zadacima u civilnom sektoru čije izvršavanje zahteva temeljito i svestrano poznavanje savremenog rata, naših koncepcija, mogućnosti zaštite, spasavanja i niz drugih mera. Organizacija i priprema društva u tom smislu koje se najneposrednije sprovode i konkretizuju u svim društveno-političkim zajednicama, moraju biti poverene kvalifikovanom kadru, jer izvršavanje ovih zadataka ne trpi površnost i formalnost.

Zbog toga je školovanje ovoga kadra jedan od prvih i fundamentalnih uslova svake društveno-političke zajednice i radne organizacije kako bi svoje probleme u ovoj oblasti sveobuhvatno sagledale i kvalifikovano rešavale. Pored toga, neophodno je da i najodgovorniji faktori, počev od opštine do federacije, na kratkim kursovima, seminarima i drugim pogodnim oblicima upoznaju ovu problematiku u odgovarajućem obimu. Ovo prvenstveno zbog toga što su gotovo sve pripreme civilnog sektora prvenstveno materijalne prirode o čijoj realizaciji odlučuju ovi faktori.

Dalje, sadržaj obuke stanovništva koji po inerciji obiluje čisto vojnim znanjima i veštinama, morao bi u novim uslovima pretrpeti korenite izmene i biti više orijentisan na sopstvene probleme zaštite, spasavanja i otklanjanja nuklearnih razaranja. Mislim da ni suština priprema za vođenje opštenarodnog rata nije jedino i samo u tome da se celokupan narod osposobi za vođenje oružane borbe, tj. da svoje pravo i dužnosti u takvom ratu izvršava isključivo oružjem u ruci.

Takva koncepcija neotuđivo sadrži u sebi i mnoge druge mere i obaveze kojima se, pre svega, mora osigurati što bezbolnije preodolevanje i što masovnije preživljavanje prvih NU, kako bi se celom društvu omogućila oružana borba. Iz ovoga proističe da bi i predvojnička obuka trebalo da bude nešto manje „vojnička”, a više „građanska”, jer savremeni rat, posebno njegov početni period, zahtevaće i druge veštine, a ne samo i iznad svega vojne. Konačno, i sam naziv ovog predmeta je prevaziđen, jer ne sadrži sve što bi građanin trebalo da poznaje iz oblasti narodne odbrane u savremenom ratu.

U mnogim zemljama koje su se opredelile za takvu koncepciju, ne samo što su izvršene korekcije programa u obuci i pripremi stanovništva, već su i programi obuke u vojnim školama i jedinicama dopunjeni materijalima iz problematike civilnog sektora. Ovo se opravdava, pored ostalog, i time što znatan broj ljudskih efektivna neće biti uključen u oružanu borbu, jer će biti angažovan u organima i jedinicama civilnog sektora društveno-političkih zajednica, na kojima i baziraju mnogi zadaci narodne odbrane kao celine.

Ako bismo na kraju ovako delimičnog iznošenja pojedinih problema iz oblasti priprema društva za rat nastojali da izvučemo bar neke opšte konstatacije, dosta se jasno uočava sledeće:

PNU na specifičan način usložava celokupne pripreme zemlje i naroda za rat, pri čemu se posebno ističe njihova gotovost koja u određenim elementima mogu da budu kao u oružanim snagama;

razvoj i evoluciju armije u koncepciji opštenarodnog odbrambenog rata moraju pratiti i adekvatne mere u civilnom sektoru, jer će u protivnom usvojene koncepcije ostati jednostrane i defektne;

bez naučnoistraživačkog rada i školovanog kadra u ovoj oblasti nemoguće je izvršavati temeljite, sveobuhvatne, mnogostruko koordinirane i međusobno uslovljene pripreme na bilo kom nivou društveno-političkih zajednica.

Na kraju, moram napomenuti da je osnovni cilj ovog razmatranja samo pokušaj da se bar delimično ukaže na pojedine, veoma značajne probleme civilnog sektora koje nameće PNU.

Potpukovnik
Mato BLAŽEVIĆ

VATRENA PROTIVPRIPREMA

Vatrena protivpriprema je jedan od oblika aktivnosti branioca koja se ostvaruje nuklearnim udarima i vatrom artiljerije, avijacije i drugih rodova i vidova. Vatrena protivpriprema je smeo i odlučan oblik borbenih dejstava kojim branilac najčešće teži da izmeni ili osetno poboljša odnos snaga u svoju korist, da privremeno preotme inicijativu i da slomi napadnu moć protivnika pre njegovog prelaska u napad. Prema tome, rezultati ostvareni vatrenom protivpripremom prevazilaze taktičke okvire, skoro redovno imaju operativni, a ponekad i strategijski značaj. Razume se, značaj rezultata protivpripreme zavisiće, pre svega, od operativnog položaja,¹ kvaliteta i kvantiteta sredstava koja se u njoj koriste i posebno od broja i strukture nuklearnih borbenih sredstava.

U odbrambenim operacijama na istočnom frontu u drugom svetskom ratu sovjetski frontovi i armije izveli su nekoliko vatrene protivpripreme. Posmatrano operativno-strategijski, najznačajnija vatrena protivpriprema izvedena je u kurskoj operaciji, u kojoj su upotrebljena sredstva nekoliko sovjetskih armija, a organizacija je bila poverena komandi grupe frontova uz asistenciju predstavnika Vrhovne komande.

Ostvareni rezultati vatrene protivpripreme u ovoj operaciji imali su veliki odraz na uspešno ostvarenje cilja operacije, čiji je krajnji ishod prelazio okvire operatike. Rezultat ove protivpripreme bio je nanošenje velikih gubitaka neprijateljskom prvom borbenom ešelonu i sredstvima podrške, što je dovelo do odlaganja nemačkog napada za 2 časa i osetno smanjilo silinu udara i tempo napada. Ovim su bili obezbeđeni uslovi za ostvarenje sila operacije strategijskog značaja. Zbog ovoga je nemački napad bio praktično slomljen u samom početku, na taktičkoj dubini sovjetske odbrane. Razume se, bilo bi isuviše smelo tvrditi da je protivpriprema jedini faktor koji je obezbedio uspešan ishod bitke. Ona je bila jedan od brojnih činilaca u sklopu zamisli komande grupe frontova za izvođenje operacije. Najvažniji faktori koji su usloveli stvaranje ideje

¹ Pod pojmom *operativni položaj* podrazumeva se stanje u kome se u određenoj zoni dejstva ili na operacijskom pravcu i u određenom vremenu nalazi operativna jedinica, posmatrano sa stanovišta mogućnosti — uslova za izvršenje zadatka koji je u toku ili predstoji.

On predstavlja sintezu više posebnih ali međusobno zavisnih i uslovljenih elemenata, kao što su: brojni i kvalitetni odnos u živoj sili i borbenoj tehnici, stanje i borbena sposobnost jedinica, geografske osobine položaja kao oslonaca za borbena dejstva, geometrijski oblik linije fronta, jačina i sastav operativnih rezervi i mogućnost njihovog angažovanja po vremenu i prostoru, brojni i kvalitetni odnos u avijaciji i nuklearnim borbenim sredstvima, stanje i mogućnost materijalno-tehničkog snabdevanja (obezbeđenja) i dr.

i obezbedili uspeh protivpripreme jesu: povoljan operativni položaj sopstvenih snaga, dovoljna količina sredstava, raspolaganje proverenim podacima o namerama, grupisanju i rasporedu snaga i sredstava napadača, o početku i trajanju vatrene pripreme napadača i početku napada. Osim navedenih činjenica, operativni položaj Crvene armije bio je vrlo povoljan na delu fronta gde se izvodila protivpriprema. Sve ove podatke obezbedila je Komanda grupe frontova u toku prethodnih dejstava, kada su se Nemci pripremali za napad.

Prema tome, sovjetsko komandovanje je znalački iskoristilo prednosti i do detalja, planski, uskladilo dejstva svih rodova i vidova krupnih formacija. Ovo je poučan primer dobro organizovane i uspešno izvedene protivpripreme. On se može u pogledu organizacije, planiranja i načina izvođenja protivpripreme uspešno primeniti i u budućem ratu.

Nijedna protivpriprema u drugom svetskom ratu po obimu i značaju ne može se uporediti sa onom u kurskoj operaciji, ali je vredna pouka i vatrena protivpriprema na lenjingradskom frontu kod Polkova. U ovoj operaciji cilj protivpripreme bio je slamanje napada Nemaca na polkovskom operacijskom pravcu, sprečavanje izbijanja na obalu zaliva i stvaranje povoljnih uslova za odbranu na celom frontu. Protivpriprema je uspešno izvedena i nemački napad je bio osujećen. Pored brojne artiljerije kopnene vojske u protivpripremi je prvi put učestvovala i snažna brodska artiljerija. Naročito važnu ulogu imala je artiljerija krupnih kalibara krstarice „Maksim Gorki“. Brodskim topovima sa krstarice i drugih plovnih jedinica razrušeni su i neutralisani najvažniji ciljevi u borbenom poretku, što je Nemce prisililo da odustanu od napada. Ovo je poučan primer dobro organizovane i uspešno izvedene protivpripreme, u kojoj su, pored kopnene vojske, uzele učešće, avijacija i ratna mornarica. Osim toga, od velikog značaja je bilo učešće flote, čime je povećana gustina artiljerije i silina vatrenih udara teških oruđa, kojim je naoružana ratna flota.

Oba primera su poučna i sadrže zajedničke faktore koji su imali presudan uticaj na ishod protivpripreme. Znači, branilac nije bio u mogućnosti da se odluči na ovakav način borbenih dejstava sve dok nije u prethodnim borbama obezbedio povoljan operativni položaj i proverene podatke o neprijatelju, na osnovu kojih je odredio odgovarajući broj i vrstu sredstava. Protivpriprema je složen vid dejstva i ostvaruje se tačno određenim vatrama po ciljevima, što zahteva detaljno planiranje zadataka svakoj jedinici. Uskladiti dejstva između velikog broja jedinica, kao i između rodova i vidova, težak je i komplikovan zadatak koji mogu obaviti komande i štabovi sa visokim stepenom sposobnosti.

MOGUĆNOSTI I VARIJANTE VATRENE PROTIVPRIPREME

Pojava raketno-nuklearnog i omasovljavanje i usavršavanje konvencionalnog oružja usloveli su radikalne izmene u određivanju cilja, mogućnosti, strukture, dužine trajanja i načina ostvarenja vatrene protivpripreme. Ovo je uslovalo i promene stavova o per-

spektivi primene ovog oblika aktivnosti branioca. Promena stavova i mišljenja se bazira isključivo na velikom dometu i uništavajućoj moći novog oružja.

U prošlom ratu glavnu snagu vatre u protivpripremi činila je artiljerija i avijacija. Tehničke mogućnosti, pre svega domet artiljerije, ograničavale su branioca na izvođenje protivpripreme na relativno maloj dubini napadačevog borbenog poretka. Vatra se uglavnom koncentrisala na snage i sredstva na polaznom položaju i na sredstva podrške, koja su nešto dublje raspoređivana. I pored velike koncentracije, artiljerija nije bila u mogućnosti da preuzme zadatak neutralisanja dubljih ciljeva — taktičkih rezervi napadača. Ove zadatke obično je izvršavala avijacija, ili je artiljerija u toku protivpripreme povremeno prenosila vatru po ovim ciljevima. Dakle, samo ova konstatacija ubedljivo govori da je određivanje cilja vatrene protivpripreme bilo uslovljeno, pored ostalog, vatrenim mogućnostima i dometom vatrenih sredstava.

Nuklearna borbena sredstva, pre svega, njihova ogromna vatrena moć, veliki domet sredstava za lansiranje i neograničena mogućnost manevra putanjama omogućavaju da se relativno brzo prenese težište borbenih dejstava sa jednog na drugi operacijski pravac, da se brzo menja vid borbenih dejstava i da se pod jednovremeni udar snažne vatre stavi ceo operativni raspored protivnika. Samo ova činjenica ubedljivo govori da branilac vatrenom protivpripremom može ostvariti veoma značajan cilj: izmeniti odnos snaga u svoju korist, slomiti napadnu moć neprijatelja, preoteti inicijativu i konačno stvoriti uslove za napadna dejstva. Iz ovog sledi zaključak da je, upravo, pojava raketno-nuklearnih borbenih sredstava i usavršavanje klasičnog naoružanja opredelilo ne samo suštinu i značaj vatrene protivpripreme nego i unelo kvalitetne izmene u način ostvarenja planiranog cilja operacije u celini.

Uništavajuća i razorna moć raketno-nuklearnih borbenih sredstava, veliki domet sredstava za lansiranje nuklearnih projektila, njihova neograničena manevarska sposobnost, usavršavanje klasičnog naoružanja i povećanje pokretljivosti formacija stvorili su mogućnosti da se vatrena protivpriprema organizuje i izvede za relativno kratko vreme. Nema više potrebe za velikim pregrupisanjem i ogromnom koncentracijom sredstava, pre svega, klasične artiljerije da bi se stvorila odgovarajuća vatrena nadmoćnost na izabranom operacijskom pravcu (rejonu).

Savremena elektronska i druga sredstva izviđanja omogućila su da se relativno brzo otkrije borbeni raspored protivnika na velikim dubinama i, što je još važnije, da slede i kontrolišu sve promene u njemu.

Iz svega ovoga sledi zaključak da će vatrena protivpriprema, kao oblik aktivnosti branioca, biti primenjivana češće nego u prošlom svetskom ratu.

Kod velikih armija koje raspolažu neograničenim brojem i raznovrsnom strukturom nuklearnih borbenih sredstava² neće se

² Razmatranje se odnosi na oružane snage dve supersile: SSSR i SAD.

postavljati pitanje primene ovog oblika aktivnosti branioca. Upravo preovlađuje mišljenje da je jedino moguće preuzeti inicijativu i slomiti napadača ako se razbiju i unište osnovni elementi njegovog borbenog poretka, kao nosioca operativnog manevra.

Sušтина i smisao savremenog operativnog manevra svodi se, u osnovi, na izbor i realizaciju operativnih postupaka kojima napadač obezbeđuje da se raspoloživa nuklearna borbeno sredstva najcelishodnije upotrebe i da se najbrže i najefikasnije eksploatišu njihovi učinci radi postizanja planiranog cilja operacije. Ako ovakva definicija adekvatno odražava razvitak vojne misli o savremenom manevru, onda proizilazi da su osnovni nosioci manevra uopšte, pa i operativnog manevra, nuklearna borbeno sredstva, oklopne i mehanizovane jedinice i vazdušnodesantne snage. Međutim, očigledno je da se težište u okviru operativnog manevra prenosi na nuklearna borbeno sredstva kao osnovni i glavni faktor uspeha, dok se druga dva faktora izrazito stavljaju u zavisnost od nuklearnih borbenih sredstava. Prema tome, osnovni cilj vatrene protivpripreme je uništenje i neutralisanje nuklearnih borbenih sredstava, a zatim razbijanje i izbacivanje iz borbe elemenata — snaga namenjenih za eksploataciju učinaka nuklearnih udara napadača. Otuda i mišljenje da se stavljanjem pod nuklearni i vatreni udar nuklearnih borbenih sredstava, sredstava podrške, oklopnih i mehanizovanih jedinica I operativnog ešelona ostvaruje važan cilj vatrene protivpripreme i postiže krajnji cilj odbrambene operacije tj. slamanje napadne moći, preuzimanje inicijative i obezbeđenje uslova za prelazak u napadna dejstva. Ako ovoj konstataciji dodamo da su savremene i velike armije sa bogatim nuklearnim arsenalom u formacije uvele kvalitetna elektronska i druga sredstva za izviđanje, upravo adekvatno kvalitetu i kvantitetu vatrene sredstava, onda proizilazi da je organizacija izvođenja vatrene protivpripreme moguća i realna u svim etapama operacije. Samo je važno otkriti vreme početka vatrene pripreme i početka napada i prema tome odrediti momenat ostvarenja nuklearnih udara.

Kod teoretičara velikih armija stalno je prisutan ovaj faktor i koncepcija borbenih dejstava upravo se zasniva na njemu. Stoga oni odbranu smatraju kao privremeni, kratkotrajni vid borbenih dejstava.

Misao o tome da će napad najčešće otpočinjati iz pokreta proizilazi iz konstatacije što savremene armije raspolažu sredstvima koja im omogućavaju da relativno kratkom i snažnom vatrenom pripremom razbiju i poruše sistem odbrane. Razume se, ovakva mišljenja zastupaju predstavnici armija velikih zemalja, koje raspolažu neograničenim arsenalom nuklearnih borbenih sredstava i koje su u mogućnosti da, adekvatno svojim koncepcijama, popune jedinice savremenom tehnikom i opremom. Međutim, postavlja se pitanje da li će ovakva rešenja biti ostvarljiva kad se, recimo, radi o direktnom sukobu dve svetske supersile (SSSR i SAD). Verovatno je da će napad iz pokreta biti često uslovljen konkretnom operativnom situacijom, što će zavisiti od jačine odbrane. Pri razmatranju ovog pitanja može se uočiti da će napad iz pokreta biti primenjivan protiv znatno slabijeg protivnika — slabije odbrane, a kad se radi

o približno jednakim protivnicima, napadač će ipak biti prisiljen da napad otpočne uz prethodnu pripremu. Iz ovoga sledi još jedan zaključak — da će napadač, pošto u prvoj etapi operacije oslabi odbranu, otpočeti drugu etapu (uvođenje rezervi) napadom iz pokreta bez većeg zastoja i posebnih priprema.

Organizacija i izvođenje vatrene protivpripreme kada napadač prelazi u napad iz pokreta biće otežani i vremenski ograničeni. U ovakvim prilikama branilac procenom mora doći do zaključka o jačini, sastavu i namerama neprijatelja i verovatnom načinu njegovog dejstva. Analogno zaključcima iz procene uz stalno praćenje pokreta napadača branilac treba permanentno da izvodi odgovarajuće pripreme: privlači i grupiše snage i sredstva, pomera rezerve i izvodi tehničke pripreme u artiljerijskim i raketnim jedinicama. U ovakvim prilikama pripreme moraju biti izvedene pravovremeno, pre vatrene pripreme napada, tako da sve bude spremno za udare pre nego što se predviđa početak udara napadača. Praktično to znači da sva sredstva moraju biti na položajima spremna za dejstvo.

Kada se očekuje napad iz pokreta, vatrene protivpripreme se organizuje i izvodi tako što se nuklearnim udarima i avijacijom dejstvuje po napadačevim raketnim jedinicama, sprečava se da izvede vatrene pripreme napada, a zatim se nuklearnim i vatrenim udarima dejstvuje po drugim snagama, koje podilaze prednjem kraju odbrane. Nuklearni i vatreni udari se planiraju (elementi se pravovremeno pripremaju) po rejonima — prostorijama gde se očekuje neprijatelj. Najpogodniji rejon su prostor od linije razvoja do braničeve linije glavne zaprečne vatre. Elementi se planiraju za više rejona (na operacijskim pravcima), a nuklearni i vatreni udari se ostvaruju po rejonima u kojima se pojave snage i sredstva napadača.

Znači vatrene protivpripreme (u ovakvim uslovima) se sastoji iz dvé faze: prve, ostvarenja nuklearnih i vatrenih udara po raketno-nuklearnim jedinicama i sredstvima podrške napadača i, druge, u kojoj se ostvaruju nuklearni i vatreni udari po planiranim rejonima, ali u momentu pojave snaga i sredstava napadača.

Armije koje imaju ili će imati ograničen broj raketno-nuklearnih sredstava organizaciju i izvođenje vatrene protivpripreme razmatraju sa aspekta drugačijih mogućnosti. One polaze od pretpostavke da će napadač skoro redovno imati više nuklearnih borbenih sredstava i oklopnih jedinica. Ta superiornost prisiljava će ih da pri odlučivanju solidnije analiziraju bitne faktore koji uslovljavaju donošenje odluke o protivpripremi.

Analiza obostranog operativnog položaja treba da pokaže sa kakvom verovatnoćom branilac može računati na uspeh vatrene protivpripreme. Poznato je da se obostrani operativni položaj, pored ostalog, ogleda u određenom brojnom i kvalitetnom odnosu snaga i borbenih sredstava, u obostranoj jačini i rasporedu (grupisanju) operativnih rezervi (neangažovanih snaga), u osobinama zemljišta (jačine položaja kao oslonca za borbeno dejstvo i njihova pogodnost za organizaciju vatrene sistema), u daljini aerodroma i u mogućnostima materijalno-tehničkog snabdevanja (udaljenje baza, kapacitet putne mreže i dr.).

Povoljan operativni položaj ili povoljan odnos snaga za branioca ne znači da je on nadmoćan u svim ili najvažnijim faktorima. Ako bi se tako mislilo, moglo bi se postaviti pitanje zašto se onda brani. Međutim, povoljan operativni položaj³ za branioca može se smatrati onda ako skup svih napred iznesenih faktora obezbeđuje sigurnost i stabilnost odbrane čak i u slučaju da se cilj vatrene protivpripreme u potpunosti i ne ostvari.

S obzirom na to da osnovnu snagu vatre u protivpripremi čine nuklearna borbeno sredstva, brojni i kvalitetni odnos u ovim sredstvima ima poseban značaj. Ako je branilac u drugim faktorima, koji karakterišu obostrani operativni položaj, inferioran (što je normalno), moći će pri povoljnom (tolerantnom) odnosu u nuklearnim borbenim sredstvima računati na uspeh vatrene protivpripreme. Upravo, pri povoljnom odnosu N b/s branilac je u mogućnosti da ostvari jedan od mogućih ciljeva vatrene protivpripreme i da poboljša sopstveni operativni položaj. Osim toga pri izrazito nepovoljnom ili netolerantnom odnosu u N b/s branilac bi bio izložen velikom riziku, pri čemu bi, u slučaju neuspeha protivpripreme, osetno pogoršao svoj operativni položaj.

Po značaju drugi je po redu brojni i kvalitetni odnos u oklopnim snagama (u određenoj situaciji može imati isti značaj kao i prvi). Oklopne snage za branioca, pri tolerantnom brojnom i kvalitetnom odnosu, predstavljaju najvažniji faktor za stabilnost odbrane. Znači, ako branilac pogodnim grupisanjem i manevrom na određenom pravcu — rejonu obezbedi povoljan odnos u N b/s i oklopnim snagama, može se smatrati da je obezbedio osnovni preduslov za organizaciju i izvođenje vatrene protivpripreme.

Kada branilac raspolaže ograničenim brojem i nepovoljnom strukturom nuklearnih borbenih sredstava, organizacija vatrene protivpripreme podleže pažljivom određivanju vremena njenog izvođenja. U ovakvim prilikama vatrena protivpriprema se organizuje i izvodi na početku jedne od etapa napadačke operacije tj. u periodu kad on planira vatrenu pripremu i podršku uvođenja rezervi za produženje napada.

Branilac sa ograničenim N b/s može odrediti cilj vatrene protivpripreme da se nuklearnim i vatreanim udarima zahvate snage i sredstva napadača na dubini rasporeda divizija I ešelona AK. Taj cilj može biti i skromniji — da se zahvate samo prvi borbeni ešloni pešadijskih i oklopnih divizija, ili da se izbace iz borbe najvažniji ciljevi, poboljša odnos snaga za kraće ili duže vreme, odgodi napad, smanji silina udara i time obezbedi konačno slamanje napada na plićoj dubini odbrane, a to je i krajnji cilj operacije.

Organizacija i izvođenje vatrene protivpripreme bez N b/s, bez obzira na druge okolnosti, a protiv napadača koji raspolaže i upotrebljava ova sredstva smatra se nerealnim.

Cilj vatrene protivpripreme može biti različit, što zavisi od niza faktora i određuje se u skladu sa konkretnom situacijom. Me-

³ Na primer, povoljan operativni položaj (uz ostale faktore) može se smatrati ako je odnos snaga 1 : 1,4 za branioca, a nepovoljan ako je 1 : 4.

đutim, (gledano operativno-taktički) cilj vatrene protivpripreme može se svesti na sledeće varijante:

a) Da se nuklearnim i vatrenim udarima dejstvuje po snagama i sredstvima napadača na dubini borbenog rasporeda AK i to na pravcu glavnog udara. Za ovo je potrebno da branilac u toku prethodnih dejstava stvori povoljne uslove i obezbedi brojna i kvalitetna borbena sredstva. Ako se ostvari ovako postavljeni cilj vatrene protivpripreme, branilac će promeniti odnos snaga i sredstava u svoju korist i stvoriti povoljne uslove za prelazak u napad. Svakako da će ovo zavisiti isključivo od učinka vatre u protivpripremi.

Da bi se došlo do približno potrebnog broja sredstava za ostvarenje cilja protivpripreme, potrebno je poći od realne pretpostavke o mogućem broju, strukturi i vrsti ciljeva koje treba uništiti, izbaciti iz borbe i neutralisati.

Na dubini borbenog rasporeda AK napadača mogu se naći snage i sredstva oko dve mehanizovane divizije (sa sredstvima podrške), minimum jedna oklopna brigada (u rezervi AK) i formacijska sredstva podrške AK. U sastavu ovih snaga može se očekivati sledeći broj nuklearnih i prosečnih divizijskih ciljeva:

— 1 — 2 raketna diviziona operativno-taktičke namene = 4 — 8 nuklearnih ciljeva,

— 2 artiljerijska diviziona nuklearne artiljerije = 6 nuklearnih ciljeva,

— 10 oklopnih bataljona = 10 nuklearnih ciljeva,

— 12 mehanizovanih bataljona = 12 nuklearnih ciljeva,

— 4 pešadijska bataljona = 12 divizijskih prosečnih ciljeva,

— 16 vatrenih grupa u bataljonima = 16 prosečnih divizijskih ciljeva, i

— 13 artiljerijskih diviziona = prosečnih divizijskih ciljeva.

Znači, na osnovu grubog proračuna može se zaključiti da je za ostvarenje cilja vatrene protivpripreme potrebno približno 36—42 NP, od čega:

— 12 vođenih raketa srednjeg i velikog dometa i NAB jačine 20—50 KT;

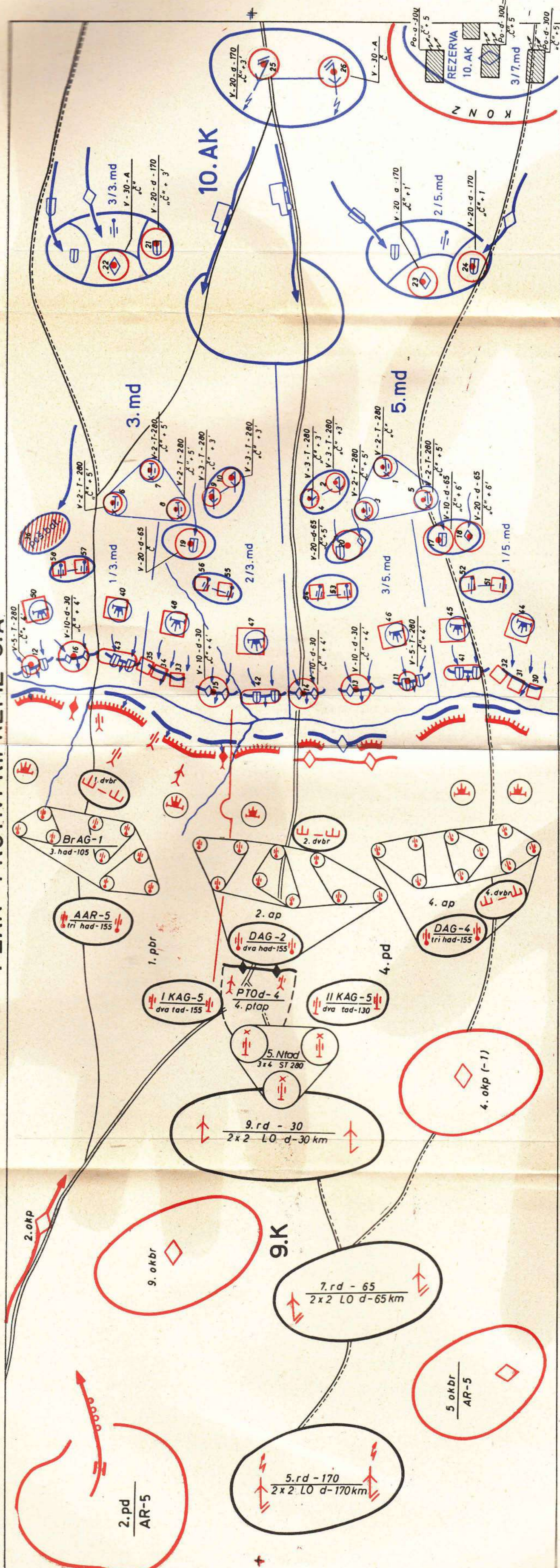
— 12—18 slobodnih raketa malog dometa (do 60 km) sa nuklearnim bojnim glavama jačine 2 od 20 KT, 4—10 od po 10 KT i 6 od po 2 do 5 KT, i

— 8—12 nuklearnih granata jačine od 2 do 5 KT.

Za neutralisanje preostalog broja ciljeva (pešadijskih i mehanizovanih bataljona, vatrenih grupa i artiljerijskih diviziona) potrebno je približno 40 artiljerijskih diviziona.

Iz ovog proračuna može se zaključiti da je za ostvarenje vatrene protivpripreme (ovako postavljenog cilja) potrebno koncentrisati snažna i kvalitetna borbena sredstva. Prema tome, na ovakav poduhvat mogu računati, pre svega, armije sa bogatim arsenalom nuklearnih borbenih sredstava i visokim stepenom tehničke opremljenosti svojih formacija.

PLAN PROTIVPRIPREME 5.A

LEGENDA

1. - CILJ VATRENE PROTIVPRIPREME: Nuklearnim udarima iz borbe izbaciti i uništiti oklopne snage i N b/s, sprečiti vatrenu pripremu napada, a konvencionalnim sredstvima neutralisati ostale snage prvog borbenog ešelona 10.AK „plavog“, a potom, angažujući armijske rezerve i u sadejstvu sa 9.K, razbiti neprijatelja na prostoriji...

2. - SREDSTVA KOJA UČESTVUJU U PROTIVPRIPREMI I NJIHOVO GRUPI-SANJE:

- a) *Jedinice u borbenom dodiru:*
- 4. pd ojačana sa 2 had 155 mm i dvbr,
 - 1. pbr ojačana sa 1 had 155 mm i 1 had 105 mm,
 - I KAG-9 sastava 9. tap 155 mm (2 tad),
 - II KAG-9 sastava 12. tap 130 mm (2 tad),
 - KRG-9 sastava 9. rd-30 (dve bater. po 2 L0d-30 km).

- b) *Jedinice koje se privlače za vatrenu protivpripremu:*
- 7. rd-65 sastava 2 baterije po 2 K0d-65 km,
 - 5. nuklearni samohodni teški art. divizion 280 mm (ntad),
 - 2. map (3 had 105 mm i 1 had 155) iz 2. pd iz rezerve 5.A. Ova divizija je ojačana sa 1 had 155 mm i 1 dvbr,
 - AAR-5 sastava 3 had 155 mm i 1 dvbr.

- c) *Učestvuju:*
- 5. rd-170 sastava 2 baterije po 2 L0d-170 km 3. rd-300,
 - 5. lovačko-bombarderski avio-puk sastava 36 aparata,
 - 19. lovačko-bombarderska eskadrila nosača NAB.

- d) *Utrosak nuklearnih projektila i to:*
- 12 topovskih nuklearnih granata (2 x 5, 4 x 3 i 6 x 2 KT),
 - 4 slobodne rakete d-30 i po 10 KT,
 - 4 vođene rakete d-170 po 20 KT,
 - 2 NAB po 30 KT,
 - 4 rakete d-30 sa hemijskim punjenjem.

- e) *Utrosak municije:*
- za topove 155 i 130 mm 0,6 b/k,
 - za sve druge kalibre 1 b/k,
 - za dvbr 2 plotuna.

3. - STRUKTURA VATRENE PROTIVPRIPREME I VREME TRAJANJA:

- početak u 06.10 5.5. „C“ je početak NU-protivpripreme, trajanje vatrene protivpripreme 20',
 - od „C“ do „C“ + 3' NU-avijacije i raketa d-170 po rd vođenih raketa d-150 mm i rezervi 3. md i avijacijski udar 5 ap po rezervi 10. AK.,
 - od „C“ + 3 do „C“ + 6' NU raketnih jedinica i 12 ntad,
 - od „C“ + 6' do „C“ + 20' artiljerija i vbr neutrališu živu silu i vatrena sredstva (vidi šemu plan protivpripreme),
 - od „C“ + 5' do „C“ + 10' 3. rd izvodi hem. udare po rezervi 10. AK.

4. - Prema podacima obavješajno-izviđačke službe 5.A „plavih“ dovlači jednu mehanizovanu diviziju u rejonu....
 Iz istih izvora je utvrđeno i provereno da neprijatelj planira vatrenu pripremu napada sa početkom u 06.25 a napad u 06.50. Težište vatrene pripreme napada na N b/s.

T A B L I C A
PODELA VATRENH ZADATAKA (UZ LEGENDU) ZA PLAN VATRENE PROTIVPRIPREME 5. ARMIIJE

JEDINICA	ARTILJERIJA		ARTILJERIJA		ARTILJERIJA		ARTILJERIJA		ARTILJERIJA		ARTILJERIJA		Vodjene rak.	Avijacija	Primebba			
	1. art. p. p.	2. art. p. p.	3. art. p. p.	4. art. p. p.	5. art. p. p.	6. art. p. p.	7. art. p. p.	8. art. p. p.	9. art. p. p.	10. art. p. p.	11. art. p. p.	12. art. p. p.				1. bat.	2. bat.	3. bat.
1. peš. bat.	C:30,3,32	C:44	C:41	C:45														
2. mb																		
3. mb																		
4. tenk. bat.																		
brig. artiljerija		C:51,52																
1. peš. bat.																		
2. mb																		
3. mb																		
4. tenk. bat.																		
brig. art.																		
1/1. 3/3. brig. rez.																		
1. mb																		
2. tenk. bat.																		
3. tenk. bat.																		
brig. art.																		
1. peš. bat.																		
2. mb																		
3. mb																		
4. tenk. bat.																		
brig. art.																		
1. peš. bat.																		
2. mb																		
3. mb																		
4. tenk. bat.																		
brig. art.																		
1. mb																		
2. tenk. bat.																		
3. tenk. bat.																		
brig. art.																		
Nuklearni tad - 5.md																		
Nuklearni tad - 3.md																		
rd - d - 30																		
5.md																		
rd - d - 30																		
3.md																		
grupni rak. div. d - 150																		

POMENA: rezerva 10.AK 5.rd d-300 izvodi četiri hemijska udara u „C“ + 5 do „C“ + 10 posle udara 5. lbat, po 3/7.md.

Ovde su izneseni samo materijalno-tehnički faktori, koji, bez sumnje, imaju i presudan uticaj pri određivanju cilja protivpripreme. Međutim, ne smeju se zanemariti i oni drugi, taktičko-operativnog karaktera, od kojih zavisi efikasna realizacija materijalno-tehničkog faktora. Pre svega vatrena protivpriprema je veoma rizičan potez branioca. Iznenađenje može imati presudan uticaj na ostvarenje određenog cilja protivpripreme. Zbog toga je teško pretpostaviti da će branilac biti u mogućnosti da izvrši sve pripreme i da ne bude zapažen. Da bi ostvario ovako zamašan cilj, branilac mora koncentrisati jake snage i sredstva, čime se izlaže permanentnoj opasnosti od uništavajućih udara napadača. Znači, protivpriprema može biti osujećena vatrenom pripremom napadača.

Otkrivanje i praćenje velikog broja nuklearnih ciljeva na velikoj dubini, a naročito otkrivanje početka vatrene pripreme napada biće veoma složen i teško ostvarljiv zadatak i zahtevaće jake snage i brojna tehnička sredstva. *Ovo je jedan od najvažnijih uslova da se postigne iznenađenje.*

Pri ovakvom određivanju cilja vatrene protivpripreme (kada se posle njenog uspešnog ostvarenja prelazi u napad) može se postaviti pitanje: da li je to vatrena protivpriprema ili vatrena priprema protivudara? Moje je mišljenje da se pojam vatrene protivpripreme ne može, isključivo, vezati za cilj koji se želi postići njenim ostvarenjem. Pod pojmom vatrene protivpripreme podrazumeva se dejstvo borbenih sredstava branioca radi uništenja i razbijanja napadačevih snaga i sredstava, neposredno pre početka njegove vatrene pripreme napada. Znači, pored ostalog, zadatak vatrene protivpripreme je da se nuklearnim i vatrenim udarima unište i neutrališu sredstva podrške napadača i spreči plansko izvođenje vatrene pripreme napada.

Realno je pretpostaviti da će branilac skoro redovno raspolagati ograničenim brojem nuklearnih sredstava i da će prikupljanje detaljnih podataka o napadaču biti teško ostvarljivo, pa prema tome i ovakvo određivanje cilja protivpripreme može se smatrati izuzetkom. Znači da su ipak realnija gledanja onih čija se razmatranja baziraju na skromnijim zahvatima i na manjem učešću nuklearnih borbenih sredstava koja se moraju svesti u realne okvire.

b) Branilac će biti u mogućnosti da uspešno ostvari cilj protivpripreme ako obezbedi odgovarajući broj nuklearnih borbenih sredstava i takvu njihovu strukturu koja mu omogućava da neutrališe, izbací iz borbe ili uništi najvažnije ciljeve (osnovne nosioce napada) i to na dubini borbenog rasporeda divizija prvog borbenog ešelona. Deo nuklearnih borbenih sredstava neophodno je angažovati za udare po dubljim ciljevima, pre svega, po raketno-nuklearnim jedinicama i bližim operativnim rezervama napadača.

Ostvarenjem ovako postavljenog cilja, a zavisno od stepena i mogućnosti angažovanja sredstava drugih rodova i vidova, može se obezbediti razbijanje prvog borbenog ešelona i sredstava podrške napadača, čime bi se, za kraće ili duže vreme, odgodio napad neprijatelja, izmenio odnos snaga, umanjili početna silina udara i tempo napada.

Za ostvarenje ovako postavljenog cilja vatrene protivpripreme, pod pretpostavkom da se radi o istom broju ciljeva kao i u prvom slučaju (na manjoj dubini i sa manjim pretenzijama) i da se obezbedi neutralisanje od 50 do 60%, potrebno je, pored ostalog, približno: 5—7 NAB i raketa sa nuklearnom bojnom glavom srednje jačine i dometa, 6—8 raketa sa nuklearnom bojnom glavom taktičke namene male i srednje jačine i 30—35 artiljerijskih diviziona. Po mome mišljenju ovakav tretman učešća nuklearnih borbenih sredstava u vatrenoj protivpripremi svodi mogućnosti branioca u realne okvire u pogledu operativno-taktičkih zahteva.

c) Sa ograničenim brojem i slabijom strukturom nuklearnih borbenih sredstava branilac će ograničiti cilj vatre protivpripreme. On će skoro redovno težiti da neutrališe, izbacii iz borbe ili uništi najvažnije ciljeve u taktičkoj dubini, obično na dubini rasporeda pukova — brigada prvog ešelona divizija i sredstva podrške na dubini borbenog rasporeda divizije u prvom borbenom ešelonu korpusa.

Ostvarenjem vatrene protivpripreme sa ograničenim nuklearnim borbenim sredstvima, ali uz snažno učešće konvencionalnih sredstava može se neutralisati i rastrojiti prvi borbeni ešelon i sredstva podrške divizije, poremetiti plansko izvođenje napada, umanjiti početna silina udara, a samim tim obezbediti veća upornost odbrane i znatno brže i efikasnije slamanje neprijateljskog napada, što je i cilj odbrambene operacije.

Polazeći od pretpostavke da se radi o snagama jedne divizije, koja djeluje na težišnom operacijskom pravcu, za izbacivanje iz borbe njenih najvažnijih elemenata (3—4 oklopna bataljona i 3—4 raketno-nuklearna oruđa) potrebno je 6—8 nuklearnih projektila male i srednje jačine. Za neutralisanje drugih ciljeva na polaznim položajima, kao i pukovske i divizijske artiljerije i manobacača, potrebno je približno 20—25 artiljerijskih diviziona. Avijacija treba da tuče raketne jedinice, dalekometnu artiljeriju, KM i CV. Prema tome i u ovoj varijanti glavnu vatrenu snagu čine nuklearna borbeno sredstva.

d) Organizacija i izvođenje vatrene protivpripreme bez nuklearnih borbenih sredstava može se smatrati kao izuzetak i primjenjivaće se u posebnim uslovima. Pre svega, vatrena protivpriprema bez N b/s može se izvoditi samo ako napadač nema N b/s. Ovakvom protivpripremom ne bi se mogao ostvariti niti postići željeni cilj. Čak kad bi branilac i raspolagao dovoljnim količinama klasičnih sredstava, postavlja se pitanje mogućnosti njihovog privlačenja i celishodnosti stvaranja tako snažne koncentracije materijala u dometu napadačevih raketnih jedinica. Za koncentraciju velikog broja artiljerijskih jedinica i njihovu pripremu za dejstva potrebno je dosta vremena, na što se u eventualnom ratu, verovatno, ne može računati. Istovremeno to bi bio veliki rizik, u koji se branilac neće smeti upuštati.

Vatrena protivpriprema može se organizovati i izvesti bez upotrebe nuklearnih borbenih sredstava i to: protiv napadača koji ne raspolaže ili ne upotrebljava sredstva masovnog uništenja; u uslovima kada je njihova obostrana upotreba otežana ili isključena;

na teško prolaznom zemljištu i sa ograničenim ciljem, čije dimenzije ne bi prelazile taktičke okvire. Znači, u ovoj varijanti vatrena protivpriprema može biti celishodna samo u borbenim uslovima koji su slični onima iz drugog svetskog rata, pa prema tome i njena organizacija i izvođenje bi se bazirali na načelima koja su važila za takve uslove borbenih dejstava.

ORGANIZACIJA VATRENE PROTIVPRIPREME

Ideja za primenu ovakvog oblika dejstva obično sazreva u toku prethodnih dejstava. Čim se otkriju namere neprijatelja (privlačenje i grupisanje snaga i sredstava i verovatan način dejstva), branilac najpogodnijim oblikom manevra obezbeđuje operativno-taktičke uslove za protivpripremu. Upornom odbranom obezbeđuje držanje važnijih rejona na pojedinim pravcima radi stvaranja povoljnijih uslova za privlačenje i grupisanje sopstvenih vatrene sredstava. Napuštaju se pojedini rejoni — prostorije pogodne za ostvarivanje vatri i ona mesta gde se predviđa da će napadač grupisati snage i sredstva. Nuklearnim i hemijskim udarima sprečava se podilaženje i plansko dovlačenje i grupisanje snaga napadača iz dubine. Za ovaj zadatak najcelishodnije je angažovati avijaciju i rakete velikog dometa. Treba težiti da se dejstva raketnih jedinica koje učestvuju u vatrenoj protivpripremi svedu na najmanju meru.

Istovremeno branilac, prema konkretnoj situaciji, pomera i privlači artiljerijske jedinice i nuklearna borbena sredstva. Za protivpripremu artiljerijske i druge jedinice privlače se i grupišu postepeno, noću i u najvećoj tajnosti. Pri ovom se preduzimaju najobimnije mere predostrožnosti i izvode taktičke radnje u svrhu obmane napadača i sprečavanja otkrivanja namera branioca.

Za protivpripremu je realno, a nekad će biti i neophodno da se izuzmu i privuku artiljerijske jedinice iz sastava drugog ešelona ili iz rezerve. Odluka o ovome donosi se na osnovu svestrane procene ciljeva, mogućnosti sopstvenih sredstava, određenog cilja protivpripreme i realnih mogućnosti i celishodnosti grupisanja i koncentracije artiljerijskih sredstava. Mislim da je neophodno i oportuno za protivpripremu angažovati sve raspoložive jedinice višecevniha bacača raketa, bez obzira u čijem se sastavu nalaze.

Paralelno sa iznesenim postupcima za otkrivanje i identifikaciju novih i praćenje već otkrivenih ciljeva angažuju se obaveštajni i izviđački organi svih stepena. Zato se određuju posebni organi obaveštajno-izviđačke službe, a podaci se proveravaju preko više kanala. Naročito je važno da se svi podaci pravovremeno i u potpunosti dostavljaju komandi koja planira vatrene protivpripreme. *I najdragoceniji podaci su bezvredni ako se ne dostave na određeno mesto i na vreme. Zbog toga se naročita pažnja poklanja organizaciji sistema veza i javljanja.*

Za uspeh protivpripreme od posebnog značaja su potpuni i precizni obaveštajno-izviđački podaci. Radi ilustracije navešću jedan primer.

Neki obaveštajno-izviđački organ poslao je podatke da je padom mraka, u rejon X i Y pristigla oklopna ili mehanizovana brigada oklopne ili mehanizovane divizije. Rejon koji je naznačen obuhvata površinu od 100 km². Komanda je smatrala da bi ovoj brigadi, u sklopu protivpripreme, trebalo nuklearnim udarima naneti 40—50% gubitaka i izbaciti je iz borbe. Da bi se ostvarila ideja kamande, a na osnovu dobijenih podataka, potrebno je upotrebiti 34 NP od po 10 KT ili 22 NP od po 22 KT. Da bi se zadatak izvršio jednim projektilom, njegova jačina bila bi 2—3 MT. Znači odgovarajućim NE morala bi se zahvatiti prostorija od 100 km².

Međutim, da je otkrivena tačna lokacija svih elemenata brigade, ideja komande mogla bi se ostvariti nekoliko puta manjim sredstvima. Recimo da brigada ima 3 bataljona ili 9 četa i da se ima za njih tačna lokacija, zadatak bi se mogao izvršiti sa 9 NP od po 10 KT ili 6 NP od po 20 KT ili 3 NP od po 30 do 50 KT.

Za efikasno izvođenje NU po raketnim jedinicama napadača treba ustanoviti tačno mesto vatrenih položaja za svako oruđe. Ovo zbog toga što se udari izvode po raketnim oruđima sa težnjom da se unište. Organizacija praćenja ovih ciljeva ima izuzetan značaj. Neprekidnim praćenjem moguće je otkriti vreme kad je oruđe napunjeno i spremno za lansiranje. To je ujedno i najidealnije vreme za izvođenje udara. Otkrivanjem tehničkih položaja, stanica i sredstava za kontrolu i vođenje raketa, može se uništiti i iz borbe izbaciti cela raketna jedinica. Otkrivanje i indentifikacija ciljeva za artiljeriju i druga sredstva koja učestvuju u protivpripremi obavlja se na uobičajen način sa znatno manjim komplikacijama pošto su ti ciljevi bliže prednjem kraju pa ih je lakše „držati” na oku i u objektivu izviđačkih organa.

Početak vatrene pripreme napada i početak napada neprijatelja moraju biti u centru pažnje svih obaveštajno-izviđačkih organa. Često će ovo biti i njihov najteži, ali i najvažniji zadatak. Otkriti početak vatrene pripreme znači omogućiti pravilan izbor vremena za početak vatrene protivpripreme. Podaci o početku vatrene pripreme napada proveravaju se praćenjem pokreta i rada napadača, naročito praćenjem pokreta i rada raketnih i artiljerijskih jedinica. Kada se otkrije i proveru tačno vreme početka vatrene pripreme napada, komandant donosi odluku o vremenu početka vatrene protivpripreme. *Najidealnije vreme za početak protivpripreme je vreme nekoliko minuta pre početka planirane vatrene pripreme napada, a najranije za dužinu trajanja protivpripreme.*

Struktura i dužina trajanja vatrene protivpripreme određuju se na osnovu broja i strukture ciljeva koji se žele neutralisati, ili uništiti, broja i strukture sopstvenih jedinica — sredstava i cilja koji se žele postići vatrenom protivpripremom.

Protivpriprema će imati najveći efekat ako otpočne jednovremenim nuklearnim udarom raketnih jedinica. Međutim, kada se planira izvođenje NU avijacijom i raketnim jedinicama, ili kada se predviđa dejstvo avijacije po ciljevima na široj prostoriji gde se planiraju udari raketnih jedinica, protivpriprema neće moći da otpočne nuklearnim udarima raketnih jedinica. U ovom slučaju, zbog bezbednosti leta avijacije, moraće se pravo angažovati ona pa tek

onda raketne jedinice. Moguće je istovremeno dejstvo avijacije i raketnih jedinica, samo ako su rejoni ciljeva na udaljenju koje garantuje bezbednost leta avijacije, ili ako postoji mogućnost da ona nadleće ciljeve sa pravaca sa kojih se neugrožava njen let dejstvom raketnih jedinica. Nadletanje avijacije iznad prostorija po kojima je izvršen NU moguće je posle 20—30 minuta, pa prema tome i njeno dejstvo po ovim rejonima najčešće će biti isključeno. Zato će vatrena protivpriprema obično počinjati dejstvom avijacije.

Planiranje dejstva avijacije i podela ciljeva između nje i raketnih jedinica moraju se uskladiti.

Imajući u vidu režim vatre raketnih jedinica, moguće je upotrebiti onoliko raketa sa nuklearnim punjenjem koliko ima raketnih oruđa. Prema tome, čak kad bi protivpriprema trajala i do 45 minuta, maksimalne mogućnosti raketnih jedinica su jedan plotun.

Artiljerija ima veći režim vatre, dva i više puta veću tačnost gađanja od raketa, upotrebljava granate malog ekvivalenta i podesna je za uništenje ciljeva malih dimenzija (raketnih oruđa pojedinih baterija na VP i sl.) u taktičkoj dubini napadača. Njena praktičnost, pri izvođenju NU po ciljevima malih dimenzija, ogleda se u tome što se preciznim gađanjem obezbeđuje uništenje cilja projektilom male snage, što se jednim oruđem mogu opaliti dve pa i više nuklearnih granata u toku protivpripreme, što je zona sigurnosti relativno mala i, najzad, što može upotrebljavati i klasične granate, čime sprečava neprijatelju otklanjanje posledica nuklearnih udara. Koristeći taktičko-tehnička svojstva nuklearnih artiljerijskih oruđa (topova i haubica), obezbeđena je ekonomičnost, velika preciznost vatre i omogućeno jednovremeno izvođenje nuklearnih udara avijacijom i artiljerijom.

Hemijski udari raketnih jedinica izvode se u kombinaciji sa nuklearnim ili avijacijskim udarima, obično po ciljevima koji imaju veću operativno-taktičku važnost. Oni se mogu izvoditi, ali ne jednovremeno kad i NU. Kada se hemijski udari izvode po ciljevima koje je neutralisala avijacija klasičnim sredstvima (dublje rezerve), hemijski udari se izvode neposredno posle njenog napuštanja vazdušnog prostora iznad cilja po kojem se izvode HU. Prosečne mogućnosti raketa sa hemijskim punjenjem za kontaminaciju iznose približno, za jedan projektil, 120—150 hektara.

Jedinice višecevniha bacača raketa neutrališu i uništavaju ciljeve, ispaljujući jedan do dva plotuna (obično u visini polaznog položaja) na svaki cilj sa razmakom od 3 do 5 minuta. Dejstvo ovih jedinica treba da otpočne čim prestane dejstvo vazdušnog talasa nuklearnih udara.

Artiljerija neutrališe i uništava ciljeve već poznatim metodama artiljerijskih vatri. Otkrivena živa sila i vatrena sredstva van zaklona neutrališe se serijama vatrenih udara, a živa sila i vatrena sredstva u zaklonu (artiljerija na VP, KM i CV i dr.) kombinacijom vatrenih udara i sistematskog gađanja. Na isti način vatrene zadatke izvršavaju i tenkovske jedinice, ukoliko učestvuju u protivpripremi.

Dejstvo artiljerije i tenkova može da otpočne istovremeno sa dejstvom jedinica višecevniha bacača raketa, po iščezavanju udarnog talasa.

Međutim, najbolje bi bilo da vatrena protivpriprema otpočne jednovremenim plotunima svih jedinica — sredstava. Ova varijanta dolazi u obzir kada se nuklearnim udarima uništavaju ciljevi u većoj dubini neprijateljskog rasporeda.

Prema tome, pod pretpostavkom da branilac raspolaže napred iznesenim sredstvima, izgleda da bi bila najpogodnija sledeća *struktura vatrene protivpripreme*:

— nuklerani udari avijacije po ciljevima u dubini i nuklearne artiljerije po ciljevima u taktičkoj dubini napadača u trajanju od 2 do 3 min. (Č-Č-2-3),

— nuklearni udari raketnih jedinica u trajanju od 2 do 3 min. (Č + 2 — 3 do Č + 4 — 6),

— dejstva jedinica višecevnih bacača raketa, artiljerije i jedinica drugih rodova (posle NU raketnih jedinica) koja traju do kraja protivpripreme. U ovom periodu planira se i dejstvo avijacije po ciljevima van prostorija zahvaćenih nuklearnim udarima.

Po našem mišljenju ovo je samo jedna od mogućih varijanti strukture protivpripreme. Ona se prilagođava konkretnoj situaciji pa se i ne može govoriti o nekom šablonu koji bi se mogao primeniti u svim prilikama.

Ali, sasvim je sigurno da se u svakoj situaciji mora voditi računa o momentu iznenađenja i da prvi plotuni imaju najveći efekat dejstva, pa prema tome i vatrena protivpriprema treba da otpočne dejstvom jedinica — sredstava koji imaju najjaču vatru.

Što se tiče dužine trajanja protivpripreme postoje različita gledišta.

Naime, u nekim armijama smatraju i protivpripremu uračunavaju u prethodna dejstva branioca, nuklearne i avio-udare po snagama napadača za vreme dovođenja i grupisanja za napad. Otud i mišljenja da protivpriprema može da traje nekoliko sati pa i dana. Prema tim mišljenjima ona se deli u dve faze: dejstva pre i posle razvoja za napad i dejstva neposredno pre početka vatrene pripreme. Drugi opet prethodna dejstva smatraju kao dejstva za usporavanje, a protivpripremu nazivaju ostvarenjem nuklearnih vatri u planiranim vatre-nim poljima u pozicionoj odbrani pre početka napada. Očigledno da se radi o razlikama formalnog karaktera. U suštini cilj je isti.

Prema tome postupci branioca do neprijateljskog razvoja za napad i neposredno do početka vatrene pripreme definiše se kao prethodna dejstva, a onaj period dejstva branioca koji se odvija neposredno, pre početka napada, i traje po planu i do ostvarenja određenog cilja naziva se vatre-nom protivpripremom.

Međutim, pri razmatranju ovog pitanja mora se početi od nekih proračuna, normi, koji treba da se zasnivaju na veličini zadatka i vremenu potrebnom da se on izvrši. Ako se početi od toga, proizlazi da se vreme trajanja protivpripreme određuje prema vremenu potrebnom artiljeriji da ispali odgovarajući broj granata — mina, gde stepen neutralisanja ciljeva iznosi 50%. Znači realno je da vatrena protivpriprema traje (računajući i vreme za nuklearne udare) 15—25

minuta. Ako se artiljerijskim divizionima za neutralisanje dodeljuju po dva cilja, protivpriprema može da traje do pola časa.

Kada branilac raspolaže dovoljnim brojem nuklearnih borbenih sredstava, vatrena protivpriprema može da traje 5—10 minuta.

PLANIRANJE VATRENE PROTIVPRIPREME

Planiranje vatrene protivpripreme spada u nadležnost komande armije. Komanda armije pošto dobije saglasnost i potrebna sredstva od Vrhovne komande donosi definitivnu odluku. U organizacioni proces uključuje sve organe štaba i rodova — vidova. Organizacioni proces odvija se u skladu sa konkretnom situacijom. On će se najčešće odvijati u toku izvođenja borbenih dejstava. Zbog toga se zadaci komande mogu svesti na: rukovođenje borbenim dejstvima, stvaranje što povoljnijeg operativnog položaja za protivpripremu, organizacija rada na otkrivanju i praćenju pokreta i grupisanja snaga i sredstava napadača, privlačenje i grupisanje sopstvenih snaga i sredstava i planiranje protivpripreme. Normalno, komanda ove zadatke izvršava kroz organizacioni proces. Rezultati rešenja ovih pitanja rezimiraju se u planu vatrene protivpripreme.

Plan vatrene protivpripreme pravi načelnik artiljerije armije, kao načelnik najbrojnijeg roda koji uzima učešća u protivpripremi, uz tesnu saradnju sa načelnicima rodova, vidova i službi. Osnovu za izradu plana protivpripreme i planiranje uopšte čine odluka komandanta, izvod iz plana dejstva jedinica Vrhovne komande i podaci obaveštajno-izviđačkih organa.

Odlukom komandanta određuju se: cilj protivpripreme, zadaci rodova i zadaci armijskih elemenata operativnog rasporeda, početak i vreme trajanja i način eksploatacije učinka (ako se eksploatišu) nuklearnih udara.

Plan vatrene protivpripreme može se raditi šematski — grafički na karti ili oleati sa legendom, u formi tabelarnog pregleda, tekstuelno i kombinirano. Sasvim je sporedno u kojoj će formi biti. Upravo najpraktičnija je forma plana koja će koncizno i pregledno evidentirati zadatke jedinica, vreme i način izvršenja i utrošak materijalnih sredstava.

Po mome mišljenju jedna od mogućih formi plana vatrene protivpripreme je načelni „plan protivpripreme” sa legendom, koja se prilaže uz ovaj tekst.

U prikazanom planu obrađena je prva varijanta protivpripreme. Međutim, forma, sadržaj i način izrade plana protivpripreme su potpuno isti i za sve druge varijante protivpripreme, te smatram da prikazani primer sadrži najviše podataka za planiranje, zbog čega je i obrađena prva varijanta.

Uz plan protivpripreme izrađuju se prilozi, koje zbog ograničenog prostora nije moguće prikazati. Prilozima se reguliše razvoj i posadanje VP artiljerije, rad artiljerijskih izviđačkih jedinica, organizacija veza, utrošak i dotur municije i drugo.

Pukovnik
Miloš PALIJA

O VOJNICIMA KOJI SE TEŽE PRILAGOĐAVAJU

Period odsluženja vojnog roka predstavlja za svakog vojnika, pored psihofizičkih napora, i višu fazu socijalizacije pojedinca, sticanja novih saznanja, navika i veština. Vojnik u jedinici stiče nove radne navike, razvija smisao za kolektivni život, uzajamno pomaganje, odgovornost, samostalnost, itd. Vojna organizacija i specifičnost vojničkog života nameću svakom vojniku i određene napore. Na njih se treba naviknuti, prevazići ih. Vojnik savlađuje te napore i prilagođava se novoj sredini. On se socijalizira. U tom procesu mora da usvoji, u prvom redu, vojnu disciplinu i da poštuje propise kojima se precizira unutrašnji vojnički život. To nije lako i pored saznanja o neophodnosti i svesti o potrebi. To je opterećenje. Odvajanje od porodice i kuće mladi vojnik doživljava kao novu teškoću. U novoj sredini, među svojim drugovima-vojnici i starešinama, on traži oslonac i podršku. To mu olakšava prilagođavanje. Dolazi obuka i različiti oblici fizičkih napora, marševanje i dr. Sve su to nove teškoće na koje se treba naviknuti. A suština prilagođavanja baš se u tome i sastoji. Mladi čovek to i postiže, jer u novu sredinu dolazi sa pozitivnom motivacijom, a u njoj je okružen brigom starešina, počev od staranja za osnovne životne potrebe, pa do brige za kulturni i zabavni život, fizičku kondiciju, mentalno zdravlje itd.

Novoj socijalnoj sredini normalno se prilagođavaju sve one ličnosti koje poseduju emocionalnu, socijalnu i intelektualnu zrelost. Te osobe su u stanju da usvajaju novo u svakoj sredini, imaju potreban stepen tolerancije, izdržljivosti i istrajnosti da savladaju životne teškoće, a svoje postupke i ponašanja usklađuju sa socijalnim normama i potrebama. Zrele ličnosti u intelektualnom pogledu vide se kroz sposobnost rasuđivanja i logičkog mišljenja koje je usklađeno sa životnim, objektivnim uslovima, zasnovanim na pravilnom odnosu i odgovornosti prema obavezama u društvu, zadacima, kritičkom prosuđivanju o svojim postupcima, ponašanju i objektivnoj realnosti. Socijalno zrela ličnost zauzima konstruktivne stavove prema okolini, organizovano, celishodno i samostalno usmerava svoju profesionalnu aktivnost, pokazuje smisao za kolektivni život, želi saradnju, pomoć i ima razumevanja za druge. Emocionalno zrela ličnost reaguje prema okolini u skladu sa svojim godinama starosti i to takvom snagom i tokom da svojim ponašanjem ne stvara konflikte. Ona je sposobna da razumom kontroliše svoja emocionalna stanja i doživljavanja. Ličnosti sa ovakvim osobinama, pozitivnom motivacijom za vojnu službu i normalnim oblicima ponašanja, pre dolaska u armiju, uspešno se prilagođavaju i u vojničkom kolektivu. Ukoliko je socijalna atmosfera u njoj skladnija utoliko se brže uspostavljaju čvršće emocionalne veze između vojnika, između vojnika i

starešina i kolektiv brže postiže jedinstvo. Velika većina je u stanju i da se brzo prilagodi novoj sredini. Međutim, ima poedinaca koji to ne mogu. To su emocionalno nezrele ličnosti, osobe čije su intelektualne sposobnosti ispod proseka, psihopatske i ličnosti koje su sklone neurotskim oblicima ponašanja.

EMOCIONALNO NEZRELA LIČNOST

Prema današnjem shvatanju to je ličnost kod koje delimično ili potpuno postoji zastoj u emocionalnom razvoju. Ovakav čovek podešava svoje životne planove i ciljeve samo svojim željama i fantazijama, a ne realnim i aktuelnim potrebama. Ponašanje ove ličnosti je slično dečijem. Ona je sklona da brzo pada u preterano tužno ili veselo stanje, zavisno od toga u kojoj su meri zadovoljeni njeni motivi i potrebe. Ovakav vojnik je sklon da izbegava obaveze, dužnosti i odgovornosti, često pokazuje neodlučnost, nesamostalnost, nesigurnost, kolebljivost, povučenost, pasivnost, tvrdoglavost, a ponekad i drskost. On ne mora da predstavlja i ličnost koja je sklona da duševno oboli.

Ovakva ličnost živi u svetu svojih fantazija, želja i strahovanja, te je zbog toga sklona neuravnoteženim promenama efektivnog života. Ona je nesposobna da podnese privremena ograničenja i osujećenja te se zbog toga često odaje alkoholu i narkomaniji uprkos svesnim saznanjima o štetnim posledicama. Ovakvi vojnici nisu u stanju da preuzmu punu odgovornost na sebe već se stalno drže drugih osoba i traže njihovu pomoć. Oni nemaju razvijen smisao za ljubav i nežnost prema drugima, već očekuju da budu stalno okruženi pažnjom, divljenjem, hvalisanjem. Oni precenjuju sebe i svoje vrednosti, te zbog toga i teže ostvaruju iskrena prijateljstva. To ukazuje da su kod njih jasno izražene egoistične, nekolektivne crte koje se mogu shvatiti kao izraz opšte nesigurnosti i strahovanja u životu. One previše troše energiju u ispoljavanju zavisti, ljubomore i mržnje. Ove reakcije ponašanja su, u stvari, detinje. Kod emocionalno zrelih osoba toga nema. Te ličnosti često primenjuju nezdrave oblike u rešavanju svojih nezadovoljenih nagona i konflikata, to sve im samo otežava prilagođavanje. Oni često sebe kažnjavaju pokušavajući tako da privuku pažnju okoline, a time i da se rasterete emocionalne napetosti. Za neuspeh u obuci ovakav vojnik redovno okrivljuje komandira čete. Oni ispoljavaju i teže seksualno prilagođavanje a skloni su i nastranostima. Prema nekim našim iskustvima, vojnici sa ovakvim osobinama različito su se ponašali u jedinicama. U najvećem broju slučajeva pokazivali su razne vidove neurotskog reagovanja, najčešće strahovanje i neraspoloženje, a jedan mali procenat pokušao je i samoubistvo. Pored toga, zapaženo je da su ti vojnici skloni da se samovoljno udaljavaju iz jedinice ili na drugi način krše vojnu disciplinu.

Prema pravilniku o oceni sposobnosti za službu u JNA, vojnici koji pokazuju crte emocionalne nezrelosti u jačem stepenu ocenjuju se, posle bolničko-kliničke obrade, kao privremeno nesposobni. Međutim, primenjuju se i druga kompromisna rešenja, zavisno od stepena izraženosti crta emocionalne nezrelosti. U izuzetnim slučajevima

vima, kada čine teže disciplinske prestupe, predmet su sudsko-psihijatrijskog veštačenja. Potrebno je istaći da su ovakvi vojnici slične oblike ponašanja pokazivali i u građanstvu. U detinjstvu i mladičko doba ispoljavali su izvesne crte neurotskog karaktera, kao što su mokenje u krevetu i posle tri godine, grickanje noktiju, zamuckivanje i dr. Zato je pomoć starešina i trupnih lekara neophodna. Savetovanja, ohrabrivanja, razvijanje smisla za odgovornost i samostalnost, pozitivnih radnih navika i primena drugih vaspitnih mera, takvim licima je uvek dobrodošla. Na taj način se kod njih pospešuje prilagođavanje vojničkoj sredini i pozitivno utiče na razvijanje onih osobina, navika i motivacija koje imaju normalne ličnosti.

LICNOST SA INTELEKTUALNIM SPOSOBNOSTIMA ISPOD PROSEKA

Do promene testova, osnovni kriterijum za procenjivanje intelektualnih sposobnosti svodio se na uspeh u profesionalnoj aktivnosti. Takav način ocenjivanja morao je biti prihvaćen, jer nije bilo drugih. Međutim, poznato je da uspeh u poslu i produktivnosti rada ne zavisi samo od intelektualnih sposobnosti, već i od stepena obrazovanja, stručnosti, motivacije i drugih faktora iz oblasti strukture ličnosti, socijalno-fizičkih i tehničkih uslova rada.

Prema savremenom psihološkom shvatanju, ako je količnik inteligencije osobe ispod 90, ona se ubraja u kategoriju takozvanih oligofrenih, umno zaostalih. Najteži oblik umne zaostalosti predstavljaju idioti čiji je količnik inteligencije ispod 10. Oni su nesposobni za samostalan život i privređivanje, nisu u stanju da se brinu o sebi, ne mogu da uče školu niti da se osposobe za posao. Zbog toga se obično upućuju u određene zavode i domove. Nešto blaži oblik intelektualne zaostalosti su oni čiji je umni količnik od 20 do 50. Oni nisu u stanju da završe nijedan razred osnovne škole. Rečnik i način izražavanja im je veoma oskudan, mogu se obučiti da rade samo najjednostavnije poslove, da, npr. čuvaju stoku itd. Najlakši oblik umne zaostalosti su debili, čiji se količnik inteligencije kreće od 50 do 70. To su ličnosti koje teže shvataju, slabije pamte i teže reprodukuju zapamćeno. Shvatanje veza i odnosa među stvarima i pojavama svodi se na konkretno mišljenje i zaključivanje. Njihov psihički život se odlikuje nezrelošću, emocionalnom nestabilnošću, sugestibilnošću, površnim i detinjastim ponašanjem i slično. Te osobe se obično i prvo otkriju u školi, jer ne mogu da prate redovnu nastavu. One obično ponavljaju razred, ali su u stanju da završe osnovno obrazovanje. Mentalnu zaostalost često prati telesna nerazvijenost koja je obično uslovljena naslednim faktorima. Pošto su emocionalno i socijalno takođe nezrele i nekritične, često pokazuju površnost u shvatanju i poštovanju etičkih normi. Iz njihovih redova se lako regrutuju neradnici, kriminalci, prostitutke, seksualno perverzni i alkoholičari. Njihov afektivni život je nestabilan, površan i promenljiv. Prema emocionalnom reagovanju mogu se podeliti u dve grupe: eretične i torpidne debile. Prvi su nemirni, uzbudljivi, divlji, burno reaguju, dok su drugi mirni, tihi, dobroćudni i poslušni. Ovu podelu treba imati u vidu više iz praktičnih razloga,

kako bi prema tim oblicima njihovog ponašanja vojnici i starešine mogli da zauzmu pravilne stavove.

Procenat intelektualno zaostalih osoba, prema raznim autorima, kod nas je oko 2—3%. Prema tome, svaka armija prima mali procenat vojnika sa lakšim stepenom umne zaostalosti, te se nameće i problem prilagođavanja i osposobljavanja takvih vojnika za određene dužnosti. Ovo postaje još aktuelnije kad se ima u vidu savremena vojna organizacija, njeno naoružanje i zadaci.

Vojnici sa lakšim oblicima debilnosti mogu da pokazuju neadekvatno ponašanje, nekritičnost, sugestibilnost, sklonost raznim oblicima neurotskog reagovanja i nesposobnost da izdrže uobičajena psihofizička opterećenja. Zbog toga lako dolaze u konfliktne situacije te reaguju primitivno, impulsivno i nepromišljeno.

Prema pravilniku za ocenu sposobnosti, lakši debilni slučajevi čiji se količnik inteligencije kreće od 70 do 90, sposobni su za službu u armiji. Njih nije uvek lako diferencirati, a pogotovu kad se radi o graničnim slučajevima čiji je količnik od 80 do 90, tj. na nivou intelektualne tuposti. Takvi se otkriju obično kasnije, pri obavljanju dužnosti. Ukoliko poslovi na kojima se takvi vojnici nalaze zahtevaju veće psihofizičke napore, utoliko oni pre pokažu svoju neefikasnost. Stoga se pred odgovorne organe i regrutne komisije postavlja pitanje pravilnog raspoređivanja ovih vojnika na one dužnosti koje mogu uspešno da obavljaju. S druge strane, intelektualnu zaostalost često je teško razlikovati od vaspitne i kulturne. Zato se često nekultivisana, primitivna i neobrazovana ličnost oglašava debilnom i raspoređuje na dužnosti koje joj ne odgovaraju. Od debilnih osoba ne može se očekivati onaj stepen uspešnosti i odgovornosti u izvršavanju svakodnevnih zadataka, kao što je to slučaj kod sposobnijih, obrazovanijih vojnika. Pravilan stav prema njima treba da se ogleda u saradnji, drugarskim odnosima, podsticanju, izbegavanju omalovažavanja, ismejavanja itd.

Različite armije različito su rešavale problem debilnih vojnika. Amerikanci, npr. potpuno su ih isključili iz armije. Englezi su od njih formirali radne jedinice za izgradnju objekata, mostova, puteva i sl. Belgijanci su ih raspoređivali pretežno u sanitetske jedinice, za bolničare i niže sanitetsko osoblje. Naša iskustva pokazuju da su ovi vojnici uspešno obavljali dužnosti u raznim radionicama, zatim kao trpezarici, kuvari i tsl.

Ako posmatramo problem prilagođavanja debilnih slučajeva u našoj trupi, vidimo da takvi pojedinci često mogu da predstavljaju opterećenje za čitav vojnički kolektiv. U većini slučajeva to su, na prvi pogled, mentalno neupadljive ličnosti. Da bi ih otkrili potrebno je prethodno testiranje, ili posmatranje prilikom obavljanja dužnosti. Oni naizgled često mogu da uče i prate obuku. Međutim, čim dođu teži i složeniji zadaci ispoljavaju neefikasnost, nesamostalnost i primitivnije reaguju. Moć rasuđivanja u takvim situacijama im postaje ograničena i skučena, te im je tada potrebna pomoć. Zadatke obavljaju pod kontrolom. Pokazuju neelastičnost u rešavanju i obavljanju zadataka, nedostaje im moć apstraktnog mišljenja, impulsivni su i emocionalno labilni, te zbog toga, u težim situacijama, „lako

izgube glavu". Ako im se tada na određen način ne ukaže pomoć, obično se osećaju usamljenim, pasiviziraju se, stvaraju stavove manje vrednosti i nesigurnosti. U većini slučajeva takvi vojnici teže prate obuku, često se javljaju za lekarsku pomoć i traže izlaz i rešenje u bolesti. Međutim, specijalističkim pregledima se obično konstatuje da kod njih nema organskih oboljenja, te je evidentno da funkcionalne tegobe nastaju zbog teže adaptacije vojničkoj sredini.

Da bi se takvi vojnici što bolje i uspešnije prilagodili jedinici, trupne starešine obično preduzimaju sledeće mere: opismenjuju one sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem, premeštaju ih na lakše dužnosti, pozivaju na razgovore, savetovanja i hrabrenje. Pojedine vojnike zadužuju da im pomažu u obuci da bi se što brže uključili u kolektiv. Čim nešto dobro urade, starešine ih pohvaljuju, nagrađuju i stimuliraju, naravno, vodeći računa o meri i efektu svake od ovih mera. Njihovo zdravstveno stanje češće se proverava. Starešine posebno vode računa da se prema takvim pojedincima zauzmu što pravilniji stavovi, primene psihoterapeutske mere (površinske: savetovanja, ubeđivanja itd.). Starešine ih uključuju u zabavni život i sportske aktivnosti, a kod rešavanja ličnih problema takvih pojedinaca uvek konsultuju komandire četa i trupne lekare.

LIČNOST SA NASTRANIM OSOBINAMA I PONAŠANJEM

Obično se kaže da su to psihopatske ličnosti. U vojničkom kolektivu privlače posebnu pažnju u procesu prilagođavanja i teško se privikavaju na nov život. Ovakvi vojnici, u principu, teže usmeravaju ponašanje i „rade ono šta im se sviđa". Svojim ponašanjem skreću pažnju okoline, odnosno starešina koji nastoje da im pomognu u usvajanju normi vojničkog života.

Postavlja se pitanje da li će ovakve osobe u procesu prilagođavanja pokazati sposobnost da te nastrane oblike ponašanja izmene u pozitivnom smislu ili će ih i dalje ispoljavati, pokušavajući da menjaju vojničku sredinu prema svojim željama i potrebama. Realizovanje prve alternative pomoglo bi im da odsluže vojni rok i po izlasku iz armije postanu korisni članovi društva, dok bi po starom ostali nesposobni za službu u armiji i predstavljali teret u svakoj socijalnoj sredini i kolektivu.

Pojam psihopatske ličnosti još nije definisan, preciziran, određen i dovoljno jasan. On sadrži široko područje abnormalnih, patoloških tendencija i oblika ponašanja. Postoje neujednačena shvatanja o pravim uzrocima koji utiču i dovode do tih poremećaja. Neki smatraju da se radi o poremećaju njihovog afektivnog života, drugi da je u pitanju poremećaj u oblasti karaktera, etike, treći da je reč o instiktivnim i nagonskim težnjama. Prema tome, definicija psihopatske ličnosti zavisi od stavova koje pojedine škole zastupaju u psihijatriji i psihologiji. Može se reći da se psihopatska ličnost nastrano ponaša. Za druge ove ličnosti predstavljaju samo varijantu karaktera koje socijalno štetno deluju, a za treće su nesposobne da se skladno prilagode socijalnim normama. Možda bi jedna od najprihvatljivi-

vijih kompromisnih definicija bila ona kojom se smatra da ovakva ličnost predstavlja granično područje zdravog i bolesnog psihičkog stanja. U vojničkom životu ove osobe su sklone kriminalu, seksualnim perverzijama, dezerterstvu, samoranjanju, simulaciji, alkoholizmu itd. Pošto su to osobe sa nastranom strukturom ličnosti, premorbidne su te se kod njih mogu razviti razni oblici bolesnih neurotskih ili psihotičnih duševnih stanja.

Ne postoje ujednačena shvatanja o uzrocima psihopatskih duševnih stanja. Jedni smatraju da glavnu ulogu u nastajanju ovih stanja imaju nasledni, urođeni faktori. Drugi misle da su to faktori društvene sredine. Prema ovom shvatanju, svaka ličnost u nepovoljnim socijalnim uslovima može da se razvije u nastranu, psihopatsku osobu. Verovatno može da se prihvati stav da i jedni i drugi faktori uslovljavaju formiranje psihopatoloških, nastranih osobina kod ovih ličnosti. Prema tome, moraju se uzeti u obzir svi faktori koji na određeni način uzajamno deluju u procesu formiranja osobina ličnosti.

Normalna ličnost ima jasne stavove o svojim planovima, budućnosti, ciljevima. Psihopata zapostavlja prošlost i budućnost, njegove ambicije, aktivnosti i zadovoljavanje motiva svode se na sadašnjost. Stoga nije u stanju da se drži jasnih planova o budućnosti, da se žrtvuje u radu, niti da pokazuje osećanje krivice zbog pogrešnih postupaka. Da bi zadovoljio svoje motive, želje i potrebe sklon je da ispoljava impulsivne radnje, da pokazuje netrpeljivost prema svakodnevnim psihofizičkim opterećenjima i da reaguje abnormalno. On polazi od stavova da za njega ne bi trebalo da postoje ograničenja u zadovoljavanju želja. Zbog ovih sklonosti i njegovo seksualno prilagođavanje često nije adekvatno.

Teži oblici psihopatskog ponašanja su nesposobni za službu u armiji, jer nisu u stanju da se prilagode kolektivu i zadacima. Lakši oblici psihopatskih ličnosti su sposobni za službu u JNA. Mnogi smatraju da je vojnička sredina „kamen spoticanja” za njih zbog zahteva za usvajanjem vojničkih normi i discipline. Sve ove obaveze zahtevaju od takvih vojnika pozitivnu motivaciju, upornost i potreban stepen izdržljivosti. Ako nisu u stanju da usvoje ove zahteve brzo se zapažaju u vojničkoj sredini, ranije nego na psihijatrijskim odeljenjima. S druge strane, ako se ne radi o težim oblicima, vojnička sredina pozitivno utiče da se kod njih razvijaju željene radne navike i osobine. Vojnički život je povoljna socijalna sredina da se oni identifikuju sa drugim efikasnim vojnicima i starešinama. Da bismo bili u stanju da utičemo da se njihove negativne osobine menjaju u pozitivnom smislu, potrebno je da poznamo te osobine, nagone motivacije i sposobnosti. S obzirom na sve to, nameće se potreba da trupne starešine prema njima primenjuju adekvatne mentalno-higijenske mere. U sistemu tih mera važno mesto ima pravilno raspoređivanje na dužnosti, stimuliranje, nagrađivanje, pohvaljivanje, izbegavanje diskriminacije, savetovanje, hrabrenje, razvijanje odgovornosti i osećanja savesti, koje je često zakržljalo. Smatra se da primena kazni mora biti odmerena i da ima popravne efekte. Autoritativan stav starešina mora biti permanentno zastupljen, a prema nekim vrstama ovih ličnosti taj stav treba da bude ozbiljniji i stroži.

U našim uslovima postoji široka skala mogućnosti uspešnog prilagođavanja i ovih vojnika u jedinicama. Analizom podataka o ličnom razvoju kao i podataka o njihovom ponašanju u vojničkoj sredini, zatim korišćenjem bolničko-kliničkog materijala, može se utvrditi da je njihovo ponašanje u osnovi uslovljeno faktorima koji su uticali na formiranje njihove ličnosti još pre stupanja u vojnički kolektiv. U najekstremnijim slučajevima radi se o takvim pojedincima koji se nisu identifikovali sa svojim drugovima i starešinama. Oni pripadaju grupi psihopata sa teže izraženim i nastranim osobinama. Zbog toga nisu mogli da odsluže svoj vojni rok i otpušteni su kao nesposobni. U ponašanju su pokazivali teško prilagođavanje u svim situacijama kada je vojnički kolektiv zahtevao bespogovorno izvršavanje svih svakodnevnih zadataka. Oni su često ispoljavali sklonost ka alkoholizmu, usamljivanju, neizvršavanju naređenja, samovoljnom udaljavanju, pasivnosti ili agresivnosti. S druge strane oni koji su posedovali psihopatske osobine u lakšem stepenu ispoljavali su i lakše oblike teškog prilagođavanja jedinici. Oni su ipak u stanju da se priviknu postepeno na vojnički život, naravno uz primenu navedenih mentalno-higijenskih mera. Permanentan vaspitan rad sa njima, savetovanje, hrabrenje i primena drugih oblika ovih mera od strane starešina i trupnih lekara dala je pozitivne rezultate. To se ispoljavalo u postepenom korigovanju nevojničkog ponašanja, usvajanja vojničkog načina života, discipline i uspešnijem obavljanju dužnosti. Zapaženo je da takvi pojedinci, zbog nedovoljno razvijenih radnih navika, u konfliktnim situacijama traže izlaz u bolesti kako bi izbegli svoje obaveze. Kao zaključak može se istaći da se vaspitanjem i obrazovanjem može mnogo učiniti da se postepeno ublažavaju psihopatske osobine kod nekih pojedinaca i da se upornim radom oni mogu uključiti u vojnički kolektiv i postati njegov sastavni deo.

LIČNOSTI SA PSIHONEUROTICNIM OBLICIMA REAGOVANJA

Ovi oblici primarno su prouzrokovani psihološkim faktorima. Zbog toga se ova grupa psihičkih poremećaja u osnovi ubraja u funkcionalna oboljenja u čijoj pozadini nema organskih oštećenja, bez obzira na to što savremenoj medicinskoj nauci nisu poznati fiziološki i biohemijski procesi koji možda čine podlogu ovakvog reagovanja i ponašanja ličnosti. Psihoneurotski oblici reagovanja danas se objašnjavaju postojanjem jedne ili više konfliktnih situacija koje ugrožavaju vitalnost i psihičku ravnotežu ličnosti. Otuda postoje mnoge definicije o suštini psihoneuroze. Tako neki smatraju da su psihoneuroze funkcionalna nervna oboljenja bez vidljivih znakova organskog oštećenja koja su nastala delovanjem psihičkih faktora. Međutim, postoje i druga shvatanja.

Različiti aspekti sagledavanja psihoneurotskih poremećaja uslovljavaju mnoge definicije. U osnovi se može prihvatiti shvatanje da su neurotske reakcije regresija ličnosti na primitivne oblike ponašanja i reagovanja, prihvatanje u traumatskim, konfliktnim situacijama takvih odbrambenih oblika prilagođavanja koji dotičnu ličnost vode u bolest.

Ličnost je nesposobna da u objektivnoj situaciji realno reši postojeće teškoće, već traži i primenjuje kompromisna rešenja u bolesnim oblicima ponašanja. Naravno, ličnost toga nije svesna, ali bekstvom u bolest skreće pažnju na sebe. Kod njih se evidentno ispoljavaju lične tendencije i egoistični ciljevi koji potiskuju u drugi plan opšte interese, socijalne norme, radne navike i slično. Težište nerazrešenih konflikata se premešta često na neki organ, ispoljavanjem žalbi, osećanjem neizvesnosti, straha, neraspoloženja ili pojavom reakcija koje se graniče sa psihotičnim ponašanjem. Prema savremenom shvatanju na osnovu oblika i vrsta reagovanja i konfliktnim situacijama, postavljena je i savremena klasifikacija psihoneuroza. Treba istaći da je njihova podela izvršena na osnovu toga kako ovaj problem shvataju pojedini autori, odnosno na osnovu psihijatrijskih pravaca. Ako se usvoji stanovište da su neurotične reakcije ličnosti izraz i rezultat konfliktnih situacija, izraz najraznovrsnijih protivrečnosti, zahteva i psihičkih opterećenja, evidentno je da su uzroci ovih poremećaja veoma mnogobrojni i mogu da dovedu do bolesnih neurotskih pojava. Računa se da je u našim uslovima u građanstvu, u medicinskoj praksi, broj takvih oboljenja znatan i da je veći procenat od svih drugih oboljenja. Potrebno je istaći poznatu činjenicu da ukoliko je ličnost psihički stabilnija, utoliko je otpornija prema psihofizičkim opterećenjima. Isto tako je poznato da su ličnosti koje su se u detinjstvu formirale pod nepovoljnim uslovima, sklone da reaguju neurotično. Tako, na primer, u nekim našim zvaničnim statistikama stoji da dobar procenat neurotičara potiče iz onih porodica u kojima su deca u ranom detinjstvu ostala bez roditelja. I mnogi drugi faktori iz oblasti kulturnog i privrednog razvoja pospešuju pojavu neurotskih reakcija, a među njima i proces nagle industrijalizacije i težeg prilagođavanja novim tehničkim uslovima sa starim shvatanjima, navikama i načinom života, kao i nizom drugih protivurečnosti koje su nužne u savremenim uslovima razvoja. Pojava neotorskih oblika reagovanja u vojničkim uslovima sigurno se ne može objasniti posebnim, specifičnim uslovima vojničkog života, jer na njih normalne ličnosti adekvatno reaguju. Uzimajući u obzir opšta shvatanja o neurozama, može se pretpostaviti i očekivati, a to naša iskustva potvrđuju, da su pojedinci koji poseduju nedovoljno razvijene ili negativne osobine, a u detinjstvu su imali nepovoljne uslove za lični razvoj i neurotski reagovali, skloni da sa takvim ponašanjem nastave i u armiji. Pored toga, formiranje ličnosti ovih mladića pri dolasku u armiju još nije definitivno završeno. Međutim, treba istaći da je nivo emocionalne, intelektualne i socijalne zrelosti ogromne većine tih mladih ljudi na potrebnoj visini za savlađivanje svih napora. Samim tim, sa sigurnošću se može očekivati njihovo uspešno prilagođavanje i konačno formiranje u zrele ličnosti sa razvijenim radnim navikama, visokim osećanjem odgovornosti, socijalističkim stepenom motivacije za sve zadatke, što i naša svakodnevna praksa potvrđuje. Postojeći zahtevi i norme vojničkog života kod takvih mladića utiču samo na dalje razvijanje već ranije stečenih pozitivnih crta i osobina ličnosti u pozitivnom smislu. Proširuje se opšte obrazovanje, razvija se smisao za drugarstvo i kolektivni život, odgovornost, radne navike itd. Psihofizička opterećenja kod zdravih

vojnika samo pozitivno deluju na razvijanje još većih otpornih snaga u psihološkom smislu. Veoma povoljna socijalna atmosfera, lični odnosi, briga o čoveku i bezgranično razumevanje najbolja su garancija za pravilan razvoj ličnosti i zaštitu od neurotičnih reakcija. Vojnički kolektiv kao celina ima preventivnu ulogu u sprečavanju takvih neurotskih reakcija kod onih ličnosti koje su sklone da tako reaguju.

Imajući u vidu povoljne uslove za dalje formiranje ličnosti u armiji, procenat neurotskih aktuelnih poremećaja je sigurno znatno niži nego u građanstvu. Većina tih oboljenja u trupi su površne, aktuelne, neurotske reakcije. Procenat težih oblika psihoneurotskih poremećaja je neznatan i oni obično zahtevaju bolničko i kliničko lečenje, a potom se osposobljavaju za službu u JNA. Što se tiče takozvanih površinskih, lakših oblika reagovanja, tu svakako treba ubrojiti i razna lakša organska oboljenja kao što su: bronhiti, gastriti, migralgije i slično, kao i ona koja se u trupnoj medicinskoj statistici ubrajaju u tzv. grupu bez osobitosti. Ovo su i najčešći slučajevi kod trupnog lekara. Najčešći oblici reagovanja kod svih tih oboljenja su psihogene reakcije, ispoljavanje subjektivnih žalbi koje se odnose na pojedine delove tela, organe ili organske sisteme, a da za to ne postoje fizička oštećenja.

Neurotske reakcije se ispoljavaju i u vidu napada sa demonstrativnim reagovanjem, padanjem, bacakanjem, grimasiranjem i slično. Ovi napadi liče na epileptične, ali kod njih nikada nema potpunog gubitka svesti, mada treba istaći da se i kod njih radi o posebnom stanju promenjene svesti, jer takvo ponašanje i reagovanje se ne čini svesno. Ove reakcije ponašanja se u osnovi razlikuju od namernih, svesnih koje pripadaju simulaciji. Međutim, one se bitno razlikuju i od pravih epileptičnih napada.

Za vojnike koji imaju ove napade, trupne starešine često daju mišljenja i obrazloženja da su nesposobni za službu u armiji. Međutim, potrebno je da trupni lekar lično vidi taj napad i da donese zaključak o njegovoj prirodi. Ima slučajeva da takvi pojedinci provedu na psihijatrijskom posmatranju duže vreme, jer su upućeni na ispitivanje zbog sumnje da imaju epileptične napade. Ali ne treba isključiti ni takvu mogućnost da oni mogu da reaguju istovremeno neurotskim, psihogenim i pravnim epileptičnim napadima. U tom slučaju trupni lekar će još teže donositi zaključak o vrsti napada. Konačna dijagnoza kod takvih slučajeva jedino može da se postavi u bolničkim, odnosno kliničkim uslovima.

Potpukovnik
Dr *Milanko JOVIĆEVIĆ*

RAD ORGANA ZA MPV I ORGANIZACIJE SKJ NA ZAJEDNIČKOJ VEŽBI

Za vežbu su pravovremeno izvršene pripreme i to kako na planu moralno-političke aktivnosti tako i u podizanju borbene sposobnosti i efikasnosti vojne organizacije u celini.* Pri tom nisu pravljene nikakve hipoteze o radu organa za MPV van objektivne taktičko-operativne situacije. Isto je važno i pri razmatranju uticaja neprijateljske propagande, pojavama panike, straha, dezertstva i sl. Rukovodstvo je cenilo da bi „izmišljanje“ takvih pretpostavki unelo u rad organa za MPV samo suvišna naprezanja i opterećenja. Uočeno je da je, umesto toga, celishodnije njihovo maksimalno unošenje i upošljavanje u izvršavanju stvarnog zadatka svake jedinice. Takvu orijentaciju uslovlila su naša iskustva. Sve zajedničke vežbe (ma kako bile iscrpljujuće i teške) pokazivale su da takve pretpostavke deluju nestvarno, apstraktno i izmišljeno i ne mogu izazvati one dalekosežne i mnogostrane uticaje koji će se u savremenom ratu, baš usled dejstva najrazornijeg oružja, reflektovati na psihu, ponašanje i agilnost ljudi.

To ne znači da ne treba posebno obučavati i osposobljavati komande, starešine a osobito organe MPV za moralno-političku aktivnost u NBH-ratu. No, prema našem iskustvu, to treba činiti na KŠRI, a ne na zajedničkim vežbama. Na vežbi je pred ovim organima ionako mnoštvo obaveza i zahteva koji proističu iz konkretne situacije, iz zbivanja koja se odvijaju u sudaru branioca i napadača.

MORALNO-POLITIČKE PRIPREME JEDINICA

Bez dramatizacije, ali i bez potcenjivanja, studiozno i argumentovano, vojnicima i starešinama je objašnjena situacija u kojoj se održavala vežba. Analizirani su vojno-politički odnosi u svetu, posebno situacija u Sredozemlju, naporu na modernizaciji JNA, politika reforme našeg društva, šta znači izdvajanje toliko sredstava za našu zajedničku vežbu i dr. Uverili smo se da je to imalo snažnog moralno-političkog odraza na podizanje svesti, odgovornosti, podsticanju pregalaštva i požrtvovanja pripadnika jedinica i celih kolektiva. To se ispoljavalo i na vojnim zadacima i u pravilnom i brižljivom odnosu pripadnika jedinica prema svim obavezama, naročito u održavanju i korišćenju naoružanja, tehnike i opreme. Pojačana je budnost, staranje o bezbednosti jedinica, a izgrađivan je i pažljiv odnos prema narodu i njegovoj imovini. Predočena je korisnost redovnog informisanja ljudstva o događajima u zemlji i svetu. Napori i naprezanja pred kojima su se

* Ovo su iskustva sa zajedničke vežbe „Sava 1967“

nalazile jedinice nisu nimalo „omekšavani”. Naprotiv, svi učesnici vežbe znali su da će i branilac i napadač dejstvovati u uslovima najpribližnijim ratnim i kada obe strane raspolažu NBHS. A to je sazdano od mnogo napora — fizičkih i umnih. Valjalo je marševati stotine kilometara bez sna i odmora, maskirati se, ukopavati — utvrđivati, neprekidno, bez predaha, desetine časova. Vozačima i komandirima je predočeno da će mnogi biti dugi niz časova bez sna i pravog odmora za volanom kamiona, u tenku ili za artiljerijskim oruđem, pripremajući ili sačekujući dejstvo „neprijatelja”. Teškoće su isticane ubedljivo, otvoreno, argumentovano, na različitim skupovima (sastancima i dogovorima). Time je celokupan političkovaspitni rad u toku priprema i izvođenja vežbe bio neposredno i posredno vezan za konkretne zahteve vežbe i zadatke jedinica. Tako je taj rad ne malo doprineo razumevanju zadataka i ostvarivanju nepodeljenog zalaganja ljudstva na njihovom izvršavanju. Prethodni seminari sa svim pomoćnicima komandanata za MPV i političkim radnicima jedinica (posebno branioca, a posebno napadača) koje su učestvovala na ZV pokazali su se vrlo korisnim. Na njima su prorađena: Iskustva iz partijsko-političkog rada na ZV u JNA. Posebno zadaci političkog rada i kadra za MPV u pripremi i izvođenju ZV „Sava — 1967” (rajzašnjavanje ciljeva, obima i karaktera vežbe) i Zadaci i obaveze komunista u pripremi i izvođenju zajedničkih vežbi. Osim toga, sa učesnicima seminara je proučeno „Uputstvo (projekt) za jačanje moralno-političke snage Armije”. Uz to je, za sve starešine, umnožena i bibliografija literature koja tretira tematiku zajedničkih vežbi u JNA. Bila je to korisna, a možemo reći i savremena teoretska priprema kadra za izvršavanje mnogostruko složenog zadatka.

Domovi JNA su na svojevrsan način doprineli osposobljavanju starešina za uspešno izvođenje vežbe. Od predavanja su zapazena: Karakteristike rata u savremenim uslovima; O mogućnosti izbijanja i vođenja lokalnih ratova; O psihološkom faktoru u savremenom ratu; O moralu armije, i druga. Sa vojnicima je dobro izučena 5-ta tema iz ranijeg Programa MPV („Rat u savremenim uslovima i snaga naše narodne odbrane”).

Pomoćnici za MPV su, osim toga, inicirali, specifične (posebne) sastanke, samostalnu — odvojenu-pripremu određenih specijalnosti (šofera, vezista, kuvara, skladištara, radioničara, mehaničara, rukovaoca tehnike, četnih starešina, te komandira odeljenja, vodova, četa itd, shodno njihovim zadacima na zajedničkim vežbama. Time su bogata i raznovrsna individualna iskustva slivena u opšte, zajedničko. Sve je to doprinelo da se otklone razne slabosti, propusti i jedinice sposobne i spremne pristupe izvršenju zadatka. Mora se priznati da je kvalitet tih napora u pojedinim jedinicama mogao biti i veći. Ponegde se radilo nabrzinu. Nije izbegnuta improvizacija i površnost. No u celini se, međutim, uspelo da se jedinicama, vojnicima i starešinama objasne smisao i značaj zadataka i najbolji način rada na njihovom izvršavanju. I to u meri kako je bilo uobičajeno u NOR i u uspelijim primerima naše savremene (posleratne) prakse.

Šta nam se čini da je u svemu tome najvrednije pomena? O čemu danas razmišljamo, kao o trajnijoj vrednosti i korisnom iskustvu?

Pre svega, imamo u vidu dva iskustva. Prvo, moralno-politička aktivnost je bila tako smišljena, konkretna, široko organizovana, usmerena na bitne problem i dosledno realizovana da gotovo niko nije ostao zaboravljen, zaobiđen, van dejstva i stvarnog političko-vaspitnog uticaja. Drugo, u takav rad bio je sasvim aktivno uključen veći deo starešina i znatan broj politički izraslijih vojnika. Snažno su se ispoljili i na učvršćivanju kolektiva potpuno uposlili komandiri vodova, odeljenja, desetari. Uz njih su se isticali najugledniji i politički zreliji vojnici (među njima valja svakako pomenuti komuniste). Ličnim primerom su služili i mnoge starešine i vojnici iz rezerve koji nisu članovi SKJ. Nepodeljeno je, pak, mišljenje da posebna zasluga za veliko požrtvovanje i polet jedinica pripada valjanim i upornim komandirima odeljenja. Njihovo primerno zalaganje, disciplina i sposobnost da deluju snagom ličnog primera podsticali su vojnike na punu i kontinuiranu aktivnost.

Na ovoj vežbi došao je do izražaja i snažan uticaj vojničkih kolektiva na one koji su se opijali, ili prema zadacima odnosili „labavo”, pokušavali da izbegnu veća naprezanja, a na momente i malaksavali u radu. Gotovo u svim jedinicama su vojnički kolektivi bili na visini i kao retko kad spremni da slede napore i zahteve starešina i pozitivno deluju na ljude. Ali se u takvoj dinamici života pokazalo i to da ima pojedinih starešina koje se nedovoljno oslanjaju na snagu vojničkog kolektiva. Oni misle da sve i najbolje mogu sami ostvariti. Opterećeni su u suštini prevaziđenim shvatanjem da „vojnici ima samo da sluša i izvršava”. Takve starešine u većini su pokazale slabije rezultate i na ovim zajedničkim vežbama, a ne ističu se boljim rezultatima ni u redovnom radu i životu jedinica.

RAD U PERIODU DINAMIKE I IZVOĐENJA BORBENIH DEJSTAVA

Na vežbi su učestvovala 103 oficira za MPV, od toga 23 rezervna. Komande su pozitivno ocenile njihov doprinos vežbi. Naročito su ispoljili veliki samopregor, smisao za konkretno političko delovanje, a i snalaženje, pomoćnici za MPV u bataljonima. Oni su, kada je reč o kadru MPV, „poneli” i najveći teret i bili danonočno u središtu života jedinica. Predstavili su se — sem retkih izuzetaka — kao sposobni i dobri organizatori rada. Bili su siguran oslonac i podrška komandantima u rukovođenju jedinica.

Koja iskustva upravo iz njihovog rada ocenjujemo najvrednijim? Očigledno je, na primer, promišljeno i konstruktivno učešće pomoćnika za MPV (svih nivoa) u pripremi jedinica za ovu vežbu, u proceni i analizi situacije i davanju predloga komandantu za donošenje odluka. Lično su, u većini, formulisali za zapovest i tačku o moralno-političkim merama u pripremi i izvođenju dejstava, što je ocenjeno kao pozitivno i „korak napred” u odnosu na raniju praksu.

Ističe se kao poučan postupak praksa ovih pomoćnika komandantata za MPV u bataljonima koji su se u toku dinamike nalazili na težištu dejstva tamo gde najviše mogu doprineti uspešnom izvršenju zadatka jedinice. Među njima mnogi su ispoljili i vrlo koristan

direktan uticaj na ljude u periodu „borbe”. No, u pojedinim slučajevima, gde i kada je bilo neophodno, sudije su im „naređivale” da preuzmu funkciju komandanta. Predstavili su se doraslim takvog zadatka. Pokazalo se ispravnim što se kadar za MPV (kao i druge starešine) smišljeno vojnostručno osposobljavao, pratio i proučavao vojnu misao i praksu. Nije za potcenjivanje, u vezi s tim, ni drugi aspekt tog istog iskustva. Zapravo, vežba je posvedočila da oni pomoćnici za MPV, bilo u bataljonima ili pukovima, koji ne rade kontinuirano na svom ličnom vojno-stručnom izgrađivanju teže se, ili dosta teško snalaze baš u borbi. Takvi ne postižu ni one rezultate koji su realno mogućni, a nemaju ni dovoljno efikasan moralno-politički uticaj. Rezervni oficiri, na radu u organima za MPV, dobro su se pokazali. Nije im nedostajalo ambicija, odgovornosti i upornost da se pokažu kao inicijativne i vredne starešine. To su ljudi solidnih moralno-političkih kvaliteta, partijsko-političkog iskustva, znanja i opšte kulture. Ipak, to nije cela istina o njima. Većina njih nema dovoljno savremenog vojnog iskustva i znanja za rad u složenim armijskim uslovima. Takva praznina u njihovim znanjima moraće se, bez sumnje, što pre prevazići. Možda, na primer, izučavanjem posebnih (MPV) programa u okviru UROP-a, češćim prisustvom predavanjima u domovima JNA i jedinicama, povremenim direktnim uključivanjem u MPV jedinica i širim i stalnijim praćenjem vojne literature, a kroz nju i svih promena u vojnoj teoriji i praksi. Nije, međutim, sasvim jasno kako sve to na najbolji način realizovati. Može se očekivati da će komande ispoljiti inicijativu u tom pravcu, ne čekajući neka opšta, definitivna rešenja za osposobljavanje rezervnog kadra po MPV za dužnosti u ratu.

Retko se u drugim prilikama može videti u kojoj meri proces tehničke i organizacione modernizacije oružanih snaga uvećava i potencira mogućnosti savremeno organizovanog političkog rada, efikasnog uticaja na ljude i potrebu brzog reagovanja na promene i obrte u situaciji. To neminovno zahteva i povećavanje naših opštih sposobnosti u rukovođenju, u političko-vaspitnom radu, u znančkom i pravovremenom rešavanju svih akutnih pitanja od kojih zavisi borbena gotovost, odnosno spremnost jedinica za dejstvo.

Otuda treba dati punu podršku takvom stilu rada oficira za MPV i starešina uopšte, koji su išli na kratke, precizne i sažete informacije pred svim vojnicima o toku dejstva u svojoj i susednim jedinicama. Oni su ukazivali na greške, ali i učili vojnike kako valja postupati na konkretnim pozitivnim primerima njihovih drugova. Time su ih podsticali na razmišljanje o vlastitom angažovanju i putevima za najefikasnije izvršavanje zadatka. Taj prisni, neposredni, dnevni uticaj, na ljude podsetio nas je na mnoga slična, poučna i dragocena iskustva iz NOB.

Šire informisanje vojnika (o događajima u zemlji i svetu) bilo je, takođe, u većini jedinica dobro organizovano, naročito uspelim i racionalnim korišćenjem tranzistora. Oni su se pokazali nezamenljivim sredstvom u takvim prilikama. Razume se, korišćena je i dnevna štampa. Ali, ne bez teškoća, uz to i sa manjim efektom posebno u nizu isturenih, udaljenih od komunikacija i na samostalnim pravcima usmerenih jedinica.

Ako bismo iz tog domena nešto, pak, hteli da izdvojimo, to je puno saživljavanje ljudi sa stvarnom taktičkom situacijom i zamisljivima komande. Politički rad je bio tako usmeren da mobilizatorski deluje na ljude i njihovo angažovanje na konkretnim zadacima. Tako su u pretežnom delu jedinica izostali dugi (često zamorni, a katkad i dosadni) sastanci, dogovori i časovi MPV. Razgovaralo se konkretno, racionalno i jezgrovito o radu i naprezanju pojedinaca, obavezama i zahtevima u okviru odeljenja, voda, čete, pa i grupe vojnika. Isticani su drugarstvo, požrtvovanje, snalažljivost, preduzimljivost i inicijativa, kako pojedinaca, tako i celih jedinica.

RAD ORGANA ZA MPV U PARTIZANSKOJ BRIGADI

Jedinica koja je privukla veliku pažnju na sebe u toku ove vežbe bila je partizanska brigada. Prvih časova mobilizacije organi za MPV u njoj kao da nisu znali za koju „kariku” da se uhvate. Iščekivali su dosta pasivno da se celokupno ljudstvo okupi, naoruža, da bi tek tada „počeli” politički rad. No, uskoro su shvatili da takav metod neće doneti ploda. Otpočeli su razgovore sa ljudima, proučavanje obaveza, zahteva. Time su podsticali borce da se čim više unesu u predstojeće zadatke. Nestajalo je, na taj način sporosti, nesnalaženja, iščekivanja. Narastala je u istoj meri efikasnost u uklanjanju iskrsljih teškoća oko snabdevanja, obezbeđivanja opreme, smeštaja. Pred svima je postojala sve jasnija predstava o tome šta i kako da se radi. Komandanti i komandiri su sve više usmeravali pomoćnike za MPV na konkretne i prioritetne zadatke. Tako je, ne bez teškoća i lutanja, uspostavljen kolektivni napor, stvarna politička aktivnost, na jačanju discipline, odgovornosti, organizovanog života i rada jedinica. Kada su se jedinice brigade sasvim oformile, popunile, naoružale, sve je pošlo još bolje. Prvi časovi MPV, razgovori, pa i kratka predavanja, ojačali su moral, prisustvo duha, kolektivnu odgovornost i uvećali koheziju vojničkih kolektiva. Došlo je i do dogovora (sastanaka) svih oficira za MPV u brigadi. Usledili su, zatim, i prvi sastanci organizacija SK. Aktivnost koju su oni razvili doprinela je takođe da se bez potresa prebrode značajne početne teškoće. One su „nestajale” i uklanjane prema stepenu učvršćivanja i jačanja vojne discipline, vojne organizacije. Jedinice su postajale čvršće, homogenije, a komande i starešine umešnije i sposobnije u rukovođenju i komandovanju. Posle prvih (noćnih) marševa i prvih „borbi” povećani su zalaganje i samopregor vojnika. Narastala je stvarna disciplina, ali i upornost u izvršavanju zadataka. Vojnici su sa velikim požrtvovanjem podnosili napore, saživljavajući se potpuno sa „partizanskim ratovanjem”. Tu i tamo bilo je propusta. Neki pojedinci su, npr. samovoljno kupovali alkohol i hranu iz civilnih „izvora”. Pojedincima je smetala nepodesna, još nova odeća, obuća, plahoviti (nemirni) konji i sl. No, bilo je i takvih čija fizička kondicija nije na visini obaveza koje stoje pred partizanskom jedinicom. Uopšte, upravo zbog brze upotrebe jedinice, manifestovana je potreba znatno veće pripreme ljudstva u „miru” za velike fizičke napore i naprezanja koja su neizbežna pri dejstvu partizanskih jedi-

nica. Slično je i sa potrebom još intenzivnije obuke starešinskog kadra za specifična partizanska dejstva. Vežba je pokazala da su najuspešnije radile one starešine koje odlično poznaju proces mobilizacije, zadatke jedinica, način i karakter partizanskog dejstva. Ako je, pak, reč o sposobnosti, pronicljivosti i snalaženju kadra rezervnih starešina raspoređenih na dužnostima u organima MPV, valja primetiti da su učitelji, profesori, nastavnici, društveno-politički radnici, brže i lakše „ulazili” u suštinu posla. Nešto teže su se prilagođavali pripadnici tehničke inteligencije, a i pojedinci rukovodioca sa područja privrede.

DNEVNIK ZAPAŽANJA — DRAGOCEN DOKUMENT

Za razliku od nekih ranijih, ovakvih ili sličnih vežbi, na ovoj je vođena dosta opsežna dokumentacija koja reljefno obuhvata sadržaj i obim moralno-političke aktivnosti kako u pripremi tako i tokom izvođenja vežbe. Prvi takav dokument je bio „Plan moralno-političke pripreme jedinica”. Sadržao je sve one mere i postupke koji treba da doprinesu punom borbenom osposobljavanju jedinice za uspešno izvršavanje zadataka. Reč je o temama kao što su: Savremeni rat i snaga naše narodne odbrane, O lokalnim ratovima danas, O psihološkom ratu, Uticaj nuklearnog oružja na moral i držanje boraca i dr. Sem tih, u ovom slučaju je obrađena i tema O borbenim tradicijama i rezultatima u posleratnoj izgradnji naroda Korduna i Bele krajine. Plan je obaveza starešine osnovnih jedinica da, u pripremnom periodu, sa vojnicima vode razgovore o držanju i postupcima boraca u NOR-u i na zajedničkim vežbama. Primeri, veštine, lukavstva i snalažljivosti boraca popularisani su i u emisijama razglasne stanice, te kroz kulturno-zabavne programe i programe usmenih novina. Oživljene su i bogate ratne i posleratne tradicije jedinica učesnica ove vežbe, te podvizi i iskustva njihovih ratnika. Zborovi i smotre jedinica su, uz ostalo, doprineli moralno-političkim, vojno-stručnim i psihološkim pripremama ljudstva za vežbu.

Drugi dokumenat je sadržavao aktivnosti u periodu „borbenih dejstava”. To je u suštini nastavak te iste delatnosti u „stešnjenim uslovima” kada je vremena malo, a obaveza i zahteva u izobilju. Od izuzetne je važnosti da se u tom periodu odgovorno analizira i prati realizacija zadataka i ponašanje svakog pojedinca i svakog kolektiva u takvim uslovima. Ali ne samo „prati” već i uopštava, analizira i iskustvo saopštava delovima borbenog poretka, čim pre i što konkretnije.

Na našim vežbama je do sada različito gledano na potrebu takvih dokumenata kao što su: „Zaključci iz procene situacije pomoćnika komandanta za MPV” i „Predlog pomoćnika komandanta po MPV”. Jedni su tvrdili da je to nužno, a drugi su dokazivali da je nepotrebno. Na ovoj vežbi svi pomoćnici za MPV su bili obavezni da pripreme jedno i drugo. Pokazalo se da je to moguće i korisno. Komandanti su te predloge uvažavali i oni su dosta doprineli uspešnom izvršenju zadataka, a uz to je ostao i „pisani trag” o iskustvima sa te vežbe, tšo očigledno ima odgovarajući značaj.

Najzad, pomenimo i takav dokument kao što je „Dnevnik zapažanja”. Vodili su ga mnogi pomoćnici za MPV u bataljonima i pukovima (mada ne svi). U „Dnevnik zapažanja” su unošeni utisci i ocene od interesa za moralno-političko jedinstvo jedinice (pozitivna i negativna iskustva), a i efekat raznih mera i odluka komandi. Tako, na primer, iz „Dnevnika” potpukovnika Berovića saznajemo kako je realizovan prijem obveznika i kako je tekao proces njihovog „stapanja” sa (matičnim) vojničkim kolektivom. Tu su registrovane i sve teškoće koje je valjalo prebroditi. Kritički su ocenjeni razni sastanci, dogovori i pojave u oblasti međusobnih odnosa, drugarstva, discipline. Veoma su interesantni utisci sa „probnih marševa” i „problemi” iz oblasti materijalnog i pozadinskog obezbeđenja jedinica. Nije izostalo ni zapažanje o aktivnosti komunista i akcije saradnje sa narodom i omladinom. Posebno je brižljivo beleženo „ponašanje” jedinice na maršu, postupci u borbi i analiza same vežbe. Reči priznanja zaslužuje jezgrovita analiza ispraćaja obveznika i rezervnih starešina, te postupci i naponi jedinica da se tehnika i oprema (nakon vežbe) dovedu u stanje pune borbene gotovosti. U stvari, „Dnevnik zapažanja” potpukovnika Berovića je dokument koji bi želeo imati uoči vežbe i svakog težeg zadatka svaki pomoćnik komandanta za MPV. To je vredan i poučan prilog, pravi „podsetnik” za razmišljanje o ukupnim obavezama jednog pomoćnika za MPV u periodu izvođenja zajedničkih vežbi, ili sličnog zadatka.

Vojnički klubovi i organi za MPV izdavali su na vežbi biltene i dnevne vesti, ponegde (bataljoni) i džepne novine. Može se bez dvoumljenja reći da je to naišlo na odličan prijem u redovima vojnika. Osobito tamo gde su takve „publikacije” bile, od prve do poslednje vesti, ispunjene podacima, zapažanjima i crticama o ljudima, njihovom zalaganju, požrtvovanju i samopregoru. Ipak valja primetiti da to oduzima jedinicama dosta vremena, snage i sredstava. Moguće je da u situacijama velikog naprezanja borbenog poretka — kakvo će u savremenom ratu biti neizbežno — neke od tih mera i aktivnosti sasvim izostanu. Ne bi smelo (prema našem iskustvu) da se ispusti jedino izdavanje „dnevničkih vesti” na kraju svakog dana borbenih dejstava. One sadrže ocenu komande o toku izvršenja zadataka, prikaz uspeha najboljih jedinica i pojedinaca, te propuste i manjkavosti u postupcima borbenog poretka.

PODSTICAJNE MERE I NJIHOV EFEKAT

Politički rad je mnogo životnije i smišljenije nego u kasarnama uticao da se uoče i eliminišu razni nedostaci naše vojne organizacije. Naročito su realno tretirane i kompleksno sagledavane mere bezbednosti jedinica i njihovi postupci prema stanovništvu.

Rad, zalaganje i postupci vojnika i starešina (kao i uvek do sad kada se nađu pred velikim zadacima) potvrdili su stvarno uzoran i visok moral i primeran lik pripadnika Armije. Radilo se sa mnogo

odgovornosti i volje, veoma često i po 10 — 16 časova u toku dana. Došlo je do izražaja puno požrtvovanje, samopregor, međusobno potpomaganje jedinica i pojedinaca. Dugačak bi bio spisak vojnika i starešina, pa i jedinica koje su ispoljile u prvom smislu reči bezrezervno zalaganje ili su se posebno istakle umešnim izvršenjem zadataka. Takvi primeri nisu ostali nezapaženi. Ostvaren je značajan napredak u tome da se najzaslužnijim (za uspeh jedinica) oda pravovremeno i javno priznanje. Na spiskovima pohvaljenih, nagrađenih i predloženih za odlikovanja, u toku i nakon vežbe, našlo se i do 30% ukupnog sastava mnogih jedinica. To sve potvrđuje pregalaštvo i nesebičnost naših ljudi i ukazuje na stvarno velike mogućnosti jedinica, na njihovu sposobnost i doraslost i najtežim zadacima. Beležimo, u vezi s tim, korisnu praksu sa vežbe da su i najistaknutiji rukovodioci (komandant armijske oblasti, načelnik štaba i drugi) na licu mesta pohvaljivali i isticali za primer drugima najbolje jedinice i najpožrtvovanije pojedince, uverivši se na licu mesta u valjanost i veličinu njihovog dela. Ili, pak, da je komandant (odmah nakon vežbe, još na terenu) prilikom prve analize vežbe imenovao rukovodioce jedinica, te pojedine starešine i vojnike koji su najuspešnije radili i više od ostalih doprineli uspehu ove zajedničke vežbe. Razume se da su se komandiri i komandanti (a i organi za MPV u celini) takvim priznanjima koristili da podstaknu jedinice na dalji uporan i stvaralački rad.

Nakon vežbe, komanda armijske oblasti je uputila zahvalnice opštinskim skupštinama na čijim je teritorijama vežba održavana. Ona je zahvalila i organima SUP-a i saobraćajne milicije, čiji je udeo da olakšaju napore jedinica i omogućće im da što bolje izvrše zadatak bio veoma zapažen. Priznanje je upućeno i redakcijama listova, radija i televizije čiji su novinari, reporteri i snimatelji dobro pratili pokrete i dejstva jedinica. O najboljim vojnicima, podoficirima rezervnim starešinama komandiri, odnosno komandanti su pisali — u nekim slučajevima — i njihovim roditeljima, društveno-političkim i radnim organizacijama. Pokazalo se i ovom prilikom da takvi postupci snažno deluju na moral i raspoloženje ljudi. Znači, priznanja u raznim vidovima je bilo mnogo, mada nismo stekli uverenje da sve starešine umeju na najpogodniji način i „u pravi čas” da odaju priznanje najvrednijim i najспособnijim pripadnicima jedinica. Zapravo ne vide uvek u tome nužan i opravdan moralni čin, svoj dug i obavezu prema izuzetnim pregaocima. Ili se, pak, u takvim prilikama, zaobilazi kolektiv i stroj, čime i samo priznanje gubi na vrednosti i značaju.

Zaslužuju, međutim, priznanje one komande i starešine koje su nakon vežbe odlično organizovale ispraćaj vojnika i starešina — rezervista. Sa njima su (pred odlazak kućama) razgovarali komandanti i pomoćnici za MPV, predočili im najkorisnija iskustva sa vežbe, istakli njihovo požrtvovanje i upornost i zahvalili im na uloženom trudu. Ali ne samo to. Saslušali su tom prilikom i vrlo korisne primedbe i zapažanja samih aktera „bitke” o funkcionisanju zajedničke vežbe celokupnog vojnog organizma. Bila su to dragocena i argumentovana zapažanja ljudi koji u armiji vide deo samih sebe.

Naše jedinice u Beloj krajini i na Kordunu su naišle, u svakom pogledu, na srdačan i topao doček. Dobro je učinjeno što su komande Zagrebačkog i Ljubljanskog područja pripremile opsežan materijal o ovim regionima. Osim toga, opštinske skupštine i organizacije Socijalističkog saveza pravovremeno su upoznale građane da će se vežba održati na dotičnoj teritoriji. Vojnici i starešine su bili, kao malo kad, okruženi nepodeljenom brigom građana. Da pomene uzgred i to da su seljaci (u izobilju) nudili vojnike jabukama, orasima, drugim voćem i pićem, hranom, a starešine (u kišnim noćima) zvali na prenočište u svoje kuće. Bilo je i takvih pojedinaca koji su nudili pomoć i u samom kopanju rovova, izradi skloništa, snabdevanju jedinica vodom. Malo se, međutim, ko od meštana žalio što su mu tenkovi ili kamioni pogazili njivu ili livadu. Bilo im je veoma drago kad su videli da jedinice ulažu stvarne i očigledne napore da naprave što manje štete. Bili su prijatno obradovani, pomalo i iznenađeni, kad su saznali da vojnici i starešine poznaju njihovu istoriju, njihovu borbu, rezultate ekonomskog razvitka, teškoće sa kojima su danas suočeni. I sami su im pričali o svemu tome, bratski, ljudski, otvoreno, kao drug drugu, prijatelj prijatelju. Da vežba uspe založili su se i pripadnici saobraćajne milicije, organi SUP-a, funkcioneri opštinskih skupština, rukovodstva društveno-političkih organizacija. Železničari i radnici, rukovodioci komunalnih poduzeća — svi kojima su se jedinice obraćale — sa zadovoljstvom su pomagali vojsci. Otuda boravak na toj teritoriji, mada kratkotrajan, ostaje u lepom sećanju pripadnika JNA. Vojnici su u mnogo slučajeva iskreno izjavljivali da im je žao što nisu imali više vremena za duže susrete i dublje razgovore sa tako skromnim, otvorenim i prijatnim ljudima. Kroz njih i putem njih oni su i sami još dublje upoznavali trajne i stvarno najdublje vrednosti NOB. To je doprinelo da su naši vojnici savesno, uporno i disciplinovano izvršavali vrlo teške zadatke, sa željom da se i pred takvim narodom predstave kao dobro obučeni, snalažljivi, naoružani i opremljeni borci.

Ali, i ovde, kao i na drugim područjima, vežba „nudi“ dragocena i korisna iskustva. Na primer, to da teritoriju i stanovništvo treba svestrano (i pravovremeno) izučiti. Nije na odmet na ovom prostoru prezentirati zapažanja pomoćnika za MPV u pukovima i divizijama kada tvrde da bi bilo korisno da se pojedini oficiri u organima za MPV nađu još u pripremnom periodu u ekipama koje studiraju teren i već je tada „povežu“ sa rukovodstvima društveno-političkih organizacija. Tako bi šire (i bez žurbe) razmotrili vidove i oblike saradnje koja bi se dolaskom jedinica planski realizovala. Čini se da bi to garantovalo bolje manifestacije, bogatije oblike i sadržaje aktivnosti.

RAD ORGANIZACIJE SKJ

Gotovo u svim jedinicama osećala se puna efikasnost u radu komunista. Na sastancima određenog broja članova, grupnim, aktiva komunista, ili komunista cele jedinice (te raznim dru-

gim dogovorima i savetovanjima) predočavano je sastavu da vežba služi za proveru naših koncepcija o odbrani zemlje, za sticanje novih znanja, iskustava i prakse za dalje osposobljavanje vojne organizacije. U središtu pažnje bila je akcija komunista na jačanju jedinstva i borbenosti jedinica. To je bilo utoliko značajnije jer se većina jedinica popunjavala u manjoj ili većoj meri ljudstvom iz rezerve. U radu nije potcenjena ni budnost protiv mogućnih pojava defetizma, dezinformacija, tendencija da se umanju ili neistinito prikaže karakter vežbe. Razmatrane su, pri tom, i mere i oblici rada koji će ojačati napore na pozitivnom razvijanju međusobnih odnosa, posebno pravilnih odnosa prema stanovništvu i njegovoj imovini.

Sa tako razrađenim planovima članovi SK su ušli spremni u akciju. Zadaci su bili jasni, razrađeni, konkretizovani prema prilikama i specifičnosti svake jedinice (odbrana, napad, snabdevanje, remont itd.). Težilo se da komunisti, pre svega, ličnim primerom pokažu sposobnost u njihovom doslednom izvršavanju. Upravo tako je i bilo. Malo je kada postojao veći sklad između reči i dela u ponašanju i postupcima komunista nego što je to bilo na ovoj vežbi. Uistinu, efikasan individualni uticaj i lični primer imali su odlučujući značaj za uspešan rad komunista.

Tako pripremljene i usmerene organizacije SK su izbegle prakticističko delovanje (reagovanje na sitne, svakodnevnne propuste), prečesto sastajanje i dogovaranje. Neke se tokom vežbe nisu opšte ni sastajale, što se (za razliku od ranijeg perioda) ne ocenjuje kao propust. One su i bez sastanaka delovale energično, smišljeno, reagujući pravovremeno na sve negativnosti koje slabe ili umanjuju napore vojnih kolektiva. No, gde je bilo propusta (nediscipline, nedovoljnog zalaganja na zadacima ili sporosti u radu) komunisti su našli puta i načina da se sastanu, dogovore, zauzmu zajedničke stavove u reagovanju na novonastalu situaciju. Znači, nisu se mirili sa pasivnošću. Nisu dozvolili ravnodušan odnos prema pojavama koje bi mogle dovesti u pitanje uspešno izvršavanje zadataka.

Rezultat takvog rada komunista (razume se time i celokupnog sastava jedinica) je i uspešno izvedena zajednička vežba. Sastav jedinica je ispoljio izvanredno zalaganje da se do kraja ostvare zahtevi komande. Komunisti su, dabome, bili nezamenljiv i pouzdan moralni faktor u svemu. U tome je, također, njihov veliki doprinos naporima i merama komandi. Valja istaći da je na ZV proverena i svrsishodnost projektovane strukture organizacije SK u uslovima mobilizacije i rata. Izučavano je (ispitivano) i proveravano nekoliko mogućih organizacionih rešenja. To pokazuje napredak u kvalitetu partijsko-političkog rada i sve potpunije oslobađanje SK od rutinerstva i jednostranosti.

RAD ORGANA JAVNOG INFORMISANJA

Za praćenje vežbe pravovremeno su angažovana 53 novinara, snimatelja i foto-reportera. Ovoga puta redakcije su uputile na vežbu dobre novinare, što je olakšalo celokupan posao i uvećalo šanse za

uspešnije informisanje javnosti. Televizijske ekipe uložile su pri-
metan napor da dođu do valjanog, svežeg, a uz to i atraktivnog ma-
terijala. Svako veče je u rukovodstvu vežbe bio dogovor o radu sa
novinarima, snimateljima i foto-reporterima. Razmatrani su dnevna
aktivnost i plan dejstva jedinica za naredni dan. Novinari i snimate-
lji boravili su u jedinicama, pa i spavali u obližnjim kasarnama. No-
sili su i vojničke uniforme, što im je znatno olakšalo rad i uklonilo
mnoge nepotrebne „provere“, neminovne u takvim situacijama. No,
što je još bitnije, to im je olakšalo saživljavanje i puno unošenje u
sve procese funkcionisanja vojnog organizma. Armija je za „sedmu
silu“ obezbedila i potreban broj svojih vozila. Pri rukovodstvu vež-
be je postojao i „pres-biro“ za stalne kontakte i saradnju — prip-
remu i pregled sredenog materijala. U njemu su celo vreme radila
dva oficira za informisanje javnosti. Organi komande, uprkos ogrom-
nom angažovanju na realizaciji plana vežbe, pomogli su da novinari
uspešno shvate zamisao i tok dejstva, da uoče bitne aspekte vežbe i
razumeju upravo one probleme za čiji je tretman (u javnosti) vojno
rukovodstvo bilo najviše zainteresirano.

Opšti utisak je da su novinski materijali sa ove vežbe pisani za-
nimljivo i popularno. Obilovali su konkretnim podacima i fragmen-
tima iz života jedinica. Zato su i izazvali zapažen interes čit-
alaca. Najveće interesovanje novinara privukla je nova tehnika —
oruđa i sredstva (što je i shvatljivo), ali nije bila zanemarena ni na-
ša koncepcija odbrane zemlje. O starešinama se, međutim, mnogo
više pisalo nego o vojnicima, dok je u odnosu na ostalu tematiku
(uprkos našem nastojanju) bilo nedovoljno govora o radu tehničkih
i pozadinskih jedinica i službi. Radio-televizija Zagreb, Beograd i
Ljubljana pratile su intenzivno vežbu. Ocenjeno je da je materijal
objavljen posredstvom malog ekrana bio originalan i dobro odabran.
Posebno se smatra velikim uspehom to što su materijali na televiziji
publikovani istog dana kada su se događaji i odigrali na terenu,
što nije bilo lako. Iza toga je stajao veliki i pravi, mada malo vid-
ljiv, napor i trud tv-ekipa.

Naišla je na veliko dopadanje u javnosti izjava komandanta
oblasti za televiziju, a i njegova konferencija za štampu, nakon
vežbe. Novinari su posle razgovora o utiscima sa vežbe otišli sa pro-
dubljenim (i širim) shvatanjem nekih suštinskih problema razvoja
JNA i narodne odbrane. Pojedininima je to bio povod da, docnije, pri-
đu studioznije tretiranju nekih opštih problema narodne odbrane,
posebno iz aspekta armija — društvo.

Da bi bolje pratili probleme JNA i narodne odbrane, novinari
smatraju da moraju bolje poznavati opšti kurs razvitka JNA — mere,
odluke i zamisli rukovodstva. A da bi znali potrebno je učiniti im
dostupnim izvore armijskog materijala. To je moguće ako uspemo da
proširimo krug izraslijih i sposobnijih starešina koje će se, pored
redovnih obaveza, starati i o informisanju javnosti.

Ako želimo da računamo na smišljenu podršku velikih redak-
cija listova, radija i televizije, moramo darovite i talentovane no-
vinare osposobiti da postanu, na određen način, neka vrsta specijalis-
ta za vojne probleme. Takvima valja omogućiti da neke pojave i pro-

bleme armijskog razvitka i kritičkije tretiraju, što će im, bez sumnje, pribaviti i širu publiku i zapaženiji ugled među čitaocima. Pored toga, valja znatno „omekšati” i našu vojnu cenzuru (ili kako mi to kažemo „pregled materijala”), dozvoljavajući sposobnim i afirmisanim novinarima da sami i uz vlastitu i odgovornost svoje redakcije primaju i rizik za ono što objavljuju.

Organi javnog informisanja se raduju što su naše komande i starešine na ZV, uprkos maksimalnoj angažovanosti pokazale puno razumevanje za njihov rad. Oni su napustili jedinice s najlepšim utiscima o snazi, opremljenosti i radu naših jedinica, komandi, starešina i vojnika.

NEKA OTVORENA PITANJA I NEREŠENI PROBLEMI

Kao što se i očekivalo, zajednička vežba je pokazala u pravom svetlu i dokle smo u praksi došli sa rešavanjem niza problema sa područja moralno-političkog vaspitanja vojnika i starešina. Ona je, npr. potvrdila, i to sasvim uverljivo, da partijskopolički rad mora još efikasnije doprinositi dostizanju većeg nivoa obuke i vaspitanja i većim efektima na svim drugim sektorima izgradnje naših jedinica. To nas upućuje da stručnom, tehničkom i idejno-političkom osposobljavanju vojnika i starešina posvetimo najveću pažnju. Na to valja usmeriti i koncentrisati naše bitne napore, jer zajednička vežba bolje nego išta pokazuje da disciplinovane, uvežbane i solidno obučene jedinice nisu nikad podbacile.

Od dalekosežnog je značaja obuka i osposobljavanje organa za MPV za rad u NBH-ratu. Ali, prema našem iskustvu, to ne treba činiti samo na ZV već i na KŠRI. Tim pre jer je na vežbi veoma mnogo obaveza za rad ovih organa koji proističu iz konkretne situacije i stvarne upotrebe jedinica.

Pokazalo se da treba ubrzati rad na dobijanju definitivne verzije „Uputstva za rad na jačanju moralno-političke snage naše armije.” Pre svega, radi toga jer u organe za MPV „dolazi” sve veći broj mladih oficira koji nisu učestvovali u ratu i nemaju trajnije iskustvo iz rada na MPV. Otuda ovaj dokument ima veliki značaj za rad na MPV. To je najbolje osvedočila i naša ZV gde smo se koristili Projektom uputstva.

Dosta poučnog vežba je dala na planu daljeg rada na MPV vojnika i starešina. Iznosimo neka pitanja koja mogu biti povod za stvaralačku diskusiju:

Politička škola JNA i kursevi za MPV pri armijskim oblastima trebalo bi da u svojim programima ustupe više prostora za izučavanje iskustava iz partijsko-političkog rada na vežbama.

Publicistička delatnost u JNA — štampa, časopisi, „Aktuelne teme” i dr. — mora se više „okrenuti” unutrašnjim problemima razvitka armije, te smetnjama koje stoje na putu njenog bržeg razvoja. Sama vežba može biti povod za (produbljeno) proučavanje obuke,

vaspitanja i nekih problema organizacijskog i tehničkog osposobljavanja komandi i starešina.

Podsticajne i stimulatívne mere, primenjívane pre, u toku i nakon vežbe, ne malo su doprinele efikasnom zalaganju ljudi. Očekujemo da će se to iskustvo ozbiljno proučiti, sistematizovati, dalje bogatiti i produbljivati živom praksom svakodnevnog rada vojnih kolektiva.

Predstoje nam napori da se starešine i komande osposobe da uspešno odgovore na zahteve povećanog interesovanja javnosti i organa za informisanje o armiji i njenom daljem razvitku.

Vojna štampa („Narodna armija“, „Front“, „Za domovinu“) i časopisi „Vojno delo“ i „Vojni glasnik“ i dr., u vreme održavanja ZV, našli su se sasvim opravdano u centru interesovanja naših starešina. Ono što pada u oči i što zahtevaju mnoge starešine — jeste želja da „dobiju“ više analitičkih, iskustvenih i poučnih članaka, pravih malih i promišljenih studija određenih problema. Jasno, i oni sami treba da daju svoj udeo u realizaciji takvih zahteva, jer to sigurno i najbolje mogu.

Pukovnik
Ljubomir ŠARANOVIĆ

KORIŠĆENJE ŽELEZNIČKOG TRANSPORTA U RATU

Za železnički transport su karakteristični: masovnost, velika nosivost, ekonomičnost, relativno velike brzine prevoza i mogućnosti da se koristi u svim vremenskim uslovima. Sa takvim svojstvima je železnica u proteklim ratovima imala istaknutu strategijsku vrednost, naročito u sprovođenju mobilizacije i koncentrisanju snaga, doturu i evakuacije materijalnih sredstava.

Drugi svetski rat je potvrdio da je moguće uz dobru i celishodnu pripremu železnice (pored brojnih razaranja) neprekidno održavati železnički transport i obaviti predviđene transportne zadatke. Iskustva stečena posle II svetskog rata (Koreja i Vijetnam) potvrđuju vitalnost železnice i mogućnost neprekidnog korišćenja ovog transporta u uslovima razaranja konvencionalnim sredstvima naoružanja kada se obezbede materijalne pripreme i solidna organizacija radnih jedinica.

Znatno povećane potrebe za transportom sredstava i materijala nametnuće železničkom transportu u savremenim ratnim uslovima važnu ulogu u prevoženjima za potrebe vojske i civilnog sektora, bilo za prevoženje na dužim relacijama ili na pojedinim odsečenim deonicama. Korišćenje železnice u savremenom ratu uslovljeno je, pored ostalog, i ovim:

— putni transport, sa svojim sredstvima i komunikacijama, biće nedovoljan da podmiri narasle potrebe za transportovanje trupa i materijala,

— železnice su osposobljene za masovan (400—600 tona po vozu) i raznovrstan transport, te veoma povoljne za brz i masovan manevar materijalnih sredstava,

— veoma su ekonomične u pogledu troškova prevoza i angažovanja žive sile u transportnom procesu. U odnosu na putni transport, troškovi prevoza su na železnici jeftiniji za oko 4—5 puta (efektivni troškovi za tonu — kilometar). Za prevoz jednog železničkog voza treba 3—4 radnika, dok za istu količinu materijala u prevozu putnim transportom treba 300—400 vozača motornih vozila,

— železnica je manje osetljiva na nepovoljne atmosferske uslove i doba dana — godine,

— za pogonsku energiju može koristiti razne vrste goriva, od stratejskih (nafta) do onih kojih ima na čitavoj teritoriji zemlje (ugalj, drvo, otpaci),

— da poseduje dobro uhodani sistem rada i organizacije koja se brzo prilagođava ratnoj situaciji,

— dobro povezuje proizvođačke — privredne centre sa svim delovima teritorije zemlje, i

— da se na odsečenim deonicama pruga, za vuču vozova mogu podesiti putna motorna vozila (drezine).

Železnica je osposobljena za prevoz teških tereta (mosne konstrukcije, guseničkih vozila) i veoma je povoljna za usklađivanje i dopunjavanje putnog i plovnog transporta, naročito kod prevoženja materijala.

S obzirom na ovakva osnovna svojstva, železnički saobraćaj će u budućem ratu biti žestoko napadan i ometan. Učinci dejstva protivnika zavisice od mera zaštite i obezbeđenja radnih uslova (skloništa) za izvršenje saobraćaja i transporta, mera za održavanje neprekidnosti saobraćaja i mera za brzo otklanjanje posledica posle izvršenih udara po prugama i objektima. Problemi u vezi s tim se mogu prilično sagledati već u miru, te za njihovo rešavanje treba predvideti odgovarajuće pripreme, obezbediti materijalna sredstva i ljudstvo neprekidno obučavati.

UTICAJ SAVREMENIH DEJSTAVA NA SAOBRAĆAJ

Zbog pojave nuklearnog, biološkog i hemijskog naoružanja i dalekometnih sredstava za njihovo lansiranje, može se očekivati da će zaraćene strane podjednako dejstvovati kako na oružane snage i objekte u zoni fronta, tako i po saobraćajnicama i skladištima raznih materijalno-tehničkih sredstava. U početnom periodu rata, glavni objekti napada nalazice se ne samo na vojišnoj prostoriji već i u dubini teritorije zaraćenih strana. Interkontinentalne rakete, avijacija i podmornice sa atomskim projektilima, u stanju su da prvim udarom nanesu osetne gubitke protivniku, uzdrmaju njegov vojni i privredni potencijal, naruše postojeću organizaciju, sistem komandovanja i upravljanja i dezorganizuju i onesposobe saobraćaj i objekte na njima.

Na taj način biće usloženo izvođenje borbenih dejstava i odvijanje života i proizvodnje u pozadini. Dejstvo po objektima i osetljivim mestima na komunikacijama, dovodiće do prekida u transportu. Opravke komunikacija često će biti uslovljene stepenom kontaminacije, što treba u toku priprema imati u vidu. Sve grane saobraćaja će na određeni način imati štete i gubitaka. Vozni i vučni park biće u dobroj meri oštećen ili uništen. Transportni kapaciteti neće, naročito u početnom periodu rata, moći zadovoljiti porasle transportne potrebe armije i civilnog sektora. Zato se korišćenju transportnih kapaciteta svih grana saobraćaja mora posvetiti nužna pažnja.

Tehnički karakter savremenih armija uslovljava i kanališe dejstva prvenstveno duž komunikacija i u zahvatu prohodnih pra-

vaća, pri čemu realnost procesa komunikacijskih kapaciteta posebno dobija u značaju. S tim u vezi, veoma je značajno i celishodno iskoristiti sve transportne mogućnosti koje pružaju komunikacije u zoni operacija, bile one putne, železničke ili plovidbene.

Železnički saobraćaj u eventualnom ratu mora da računa na velika ometanja i rušenja. No, nikako na totalno paralisanje. Dejstva zaraćenih strana biće orijentisana prema prugama na osnovnim pravcima, sa jačom propusnom moći i većom ulogom na vojišnoj prostoriji. Rušenjem važnijih čvorova, mostova preko većih reka, vijadukata i nasipa, kao i ložionica, radionica i drugih objekata i postrojenja, železnički saobraćaj će biti isprekidan i više upućen na korišćenje po deonicama u lokalnim razmerama i po odvojenim pravcima.

Zbog prekida pruga i narušene homogenosti biće paralisiran ma nevar sa vučnim i voznim parkom i on će se teško moći grupisati po rejonima utovara — ukrcavanja. Analogno tome, neće se moći obezbediti ni potrebne vrste voznog parka, te će se morati koristiti one vrste koje se zateknu. Sve ovo usloviće smanjenje kapaciteta pojedinih pruga i eventualno napuštanje manjih deonica. Održavanje urednosti saobraćaja biće znatno otežano, a zavisice od sprovedenih priprema u miru i organizacije u ratu.

PRIPREMA ŽELEZNICA ZA RAT

Korišćenje železničkog saobraćaja biće neophodno, jer ostale grane saobraćaja neće biti u stanju da zadovolje sve potrebe armije i privrede. U skladu sa takvom alternativom pripreme železnica za rat moraju se zasnivati na fizionomiji rata i na određenoj koncepciji, i sve to mora biti usaglašeno sa opštim pripremama zemlje i zahtevima koji proističu iz planova za vođenje borbenih dejstava.

Pri razmatranju mogućnosti korišćenja železnica u savremenom ratu, potrebno je što objektivnije sagledati moguće uticaje protivnika na odvijanje saobraćaja. Pored razaranja, koja će biti češća nego u II svetskom ratu, nužno je računati na paralisanje saobraćaja kontaminacijom. Za dekontaminaciju i brzo otklanjanje posledica od NHB — udara treba osposobiti sve osoblje železnice. Upotreba „napalm-bombi” i drugih zapaljivih i hemijskih sredstava, predodređuju odgovarajuće protivpožarne mere i takvu organizaciju koja će biti u stanju da brzo otkriva nanete udare i analogno tome preduzme određene mere za smanjenje posledica.

Ranjivost i osetljivost železnica zavisice od dejstva protivnika, od prilagođenosti i osposobljenosti za ratnu upotrebu i od organizacije i veličine radnih jedinica koje su namenjene za otklanjanje posledica.

Pored iznetih faktora, nužno je iznaći obim priprema i celishodnu organizaciju koja će železnicu učiniti mobilnijom, odnosno spremnom da ne primi sve predviđene udare i da brzo reaguje kada su udari već naneti. Pri tom treba imati u vidu: razgranatost železničke mreže i elemente zaštitnih mera, važnost pojedinih pruga u odnosu na eventualni front i obim transporta; osetljivost pruga po delo-

vima i objektima, mogućnosti za raščišćavanje i opravku; gde razmestiti rezervne mosne konstrukcije i reprodukcioni materijal; mogućnost korišćenja materijala za opravku u neposrednoj blizini pruge, gde predvideti utovarna mesta; gde razmestiti vozni i vučni park; izmeštaj vodostanica, ložionica i radionica; mogućnost organizovanja saobraćaja pod nepovoljnim uslovima; moguće obilaskе; otvaranje novih službenih mesta (ukrsnica, tovarišta); i sve drugo što bi jedna kompletna procena mogla da pruži.

Normalno je da svaka pruga ima svoju specifičnost, te i procenu ne treba vršiti načelno za mrežu, već isključivo pojedinačno za svaku prugu. Obim priprema u ovom slučaju biće složeniji i duži, ali konkretniji i isključiće sve nejasnoće na koje može navesti jedna načelna procena. Procena će biti kompletnija ako se vodi računa o svim vojnim elementima, usaglašenim sa strategijsko-operativnim pravcima mogućih dejstava i objektivnim potrebama za korišćenje železnica. Stoga u procenama treba da učestvuju svi faktori koji su na određeni način zainteresovani za korišćenje železnica u ratu i odgovorni za njene pripreme. Kako je vitalnost železnica u ratu uslovljena obimom priprema i adekvatnom organizacijom, to mogućnost korišćenja železnica u ratu zavisi od ovih alternativa.

Opšti tehnički razvoj u svetu, pored savremenih razornih i uništavajućih dejstava, pronašao je i obezbedio niz protivsredstava za zaštitu, za neutralisanje posledica, što pripreme za korišćenje železnica može učiniti efikasnijim.

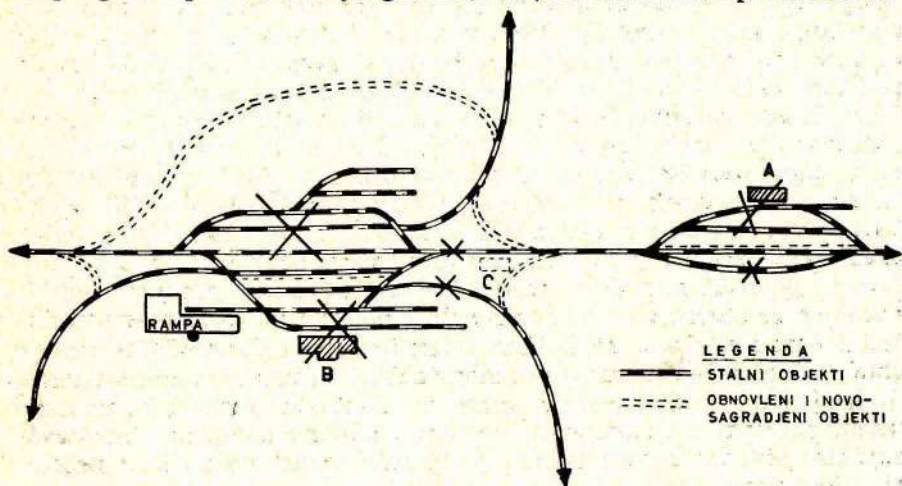
U pripremi zaštite železnica treba težiti da se zaštite najosetljivija mesta. Čvorišta će se štititi teritorijalnim sistemom PVO u sklopu zaštite gradova, dok za osetljive objekte na pruzi treba doneti odgovarajuća rešenja kroz procene. Naročito je važno zaštititi prolaze kroz klisure, useke i sl. Rušenje pruga na ovim mestima može pričiniti veću smetnju u održavanju urednosti saobraćaja nego rušenje mosta, vijadukta ili nasipa, za koje postoje rezervne mosne konstrukcije. Zaštita je, razvijanjem radarskih sistema, raketnih baza i angažovanjem avijacije, znatno ojačana. Aktivnu zaštitu železnica mogu upotpuniti pasivne mere: maskiranje važnijih objekata, vozova, utovarno-istovarnih mesta, i dr. Maskiranje celih pruga je nemoguće, ali se mogu u tom smislu obezbediti pojedini delovi ili pojedini radovi na pruzi. Kao najefikasnije sredstvo maskiranja za železnicu su svakako magla i noć, ali uspešno mogu poslužiti i dimna sredstva sa kojima železnicu treba obezbediti i osoblje obučiti. Vozovi u saobraćaju se mogu zaštititi vlastitim pa-sredstvima, ili sredstvima jedinica koje se prevoze. Isto tako mogu se uspešno maskirati dimnim zavesama, pogotovo ako su snabdeveni odgovarajućim priborima za izbacivanje dimnih sredstava na širu prostori-ju oko voza.

U vezi sa većim mogućnostima napadača za izazivanje požara na objektima železnica, treba predvideti bolju opremu za železnice sa savremenijim sredstvima za gašenje požara. Svaki voz i svako službeno mesto bi trebalo da imaju odgovarajuća sredstva kojima se mogu neutralisati požari. Poželjno je i kod gradnje voznog i vučnog parka ići na manje zapaljive materijale, koji se danas proizvode.

Napadač će često samo polivanjem hemijskim preparatima ili radioaktivnim padavinama paralisati rad na pojedinim prugama bez njihovog fizičkog oštećenja. Trajanje ovakvih kontaminacija zavisi u osnovi od stepena intenziteta, pravca i brzine vetra i može se kretati u granicama od 1 do 8 dana. Postupke i rad organa na železnici u ovakvim situacijama treba do tančina predvideti. Njih u prvom redu treba uputiti na praćenje službe obaveštavanja i javljanja, i na dekontaminaciju ljudstva i sredstava. Pri obaveštavanju značajno je rešiti probleme u vezi sa blagovremenim izvlačenjem vozova i sredstava sa ugroženih zona, pa u vezi s tim železnicu treba osposobiti i osamostaliti do određenog stepena, jer za angažovanje drugih stručnih službi u takvim situacijama verovatno neće biti mogućnosti.

Otklanjanje posledica razaranja saobraćajnih čvorišta i objekata stvaraće ozbiljne probleme i dovesti u pitanje brzinu osposobljavanja saobraćajnica. Zato će biti potrebno da se pri većim čvorištima, a i tamo gde se očekuju rušenja sa težim posledicama, obezbede ekipe za raščišćavanje sa savremenom tehnikom.

Oštećene pruge i porušeni objekti predstavljaju težak problem za održavanje urednog saobraćaja na železnici. Normalno, stepen opravki, u prvom redu, biće podređen merama za brzo uspostavljanje i održavanje urednosti saobraćaja. Obnavljanje porušenih stanica i čvorova ne bi uvek bilo celishodno, već je korisnije orijentisati se na opravke pruga, radi bržeg uspostavljanja saobraćaja. Stanice će u slučaju rušenja, opravkom prolaznog koloseka često postati otvorena pruga, a čvorovi će se obilaziti obilaznim prugama ili će pruge biti povezane trijaglami (slika). Ukoliko se ne predviđa obi-

Saobraćaj se obavlja osposobljenim prolaznim kolosekom u stanici „A” i preko izgrađenih obilaznih koloseka i trijangli, gde regulisanje kretanja vozova preuzima rasputnica „C”

lazak čvorova, moguće je saobraćaj organizovati i između dva železnička čvora, a to je prosečno odstojanje od 50 do 100 km. Na ovakvim odvojenim deonicama saobraćaj će biti ograničen, zavisno od

količine, vrste i ispravnosti zatečenog voznog i vučnog parka. Obilazak porušenih čvorova ili mesta prekida može se vršiti i transbordmanom.¹ Može se pretovariti na drugu vrstu transporta i odvoziti na istovarno mesto. Brzina u otklanjanju posledica razaranja zavisi od postojanja mehanizacije, obučenosti i broja ljudstva za rad i raspolaganja rezervi reprodukcionog materijala, odnosno rezervnih delova — elemenata, mosnih konstrukcija, i dr. Raspored i količine rezervi reprodukcionog materijala, treba da rezultiraju iz procene pruga, a njihovu pripremu konzerviranje i skladištenje podrediti odgovarajućim merama sigurnosti u skladu sa mogućim učincima koje napadač može ispoljiti sa svojim sredstvima naoružanja.

Mehanizaciju za brzo građenje i opravku (remont) pruga poseduju sve savremene železnice. Tom mehanizacijom i sa oko 200 radnika i materijalom na licu mesta može se opraviti 1 km pruge (kada je gornji stroj potpuno uništen i iskidan) za oko 8 radnih časova. Ukoliko je oštećen i donji stroj pruge, dužina vremena za osposobljavanje pruge zavisice još od vremena za otklanjanje tog oštećenja.

Velike obaveze u održavanju urednog saobraćaja leže u organizaciji — strukturi i spremnosti železničkog osoblja, a ona treba da je takva da se za najkraće vreme može prilagoditi nastaloj situaciji. Osoblje mora biti obučeno za obavljanje više specijalnosti: ukazivanje prve pomoći, izvođenje dekontaminacije i mera protivpožarne zaštite. U većim čvorištima osoblje treba da ima šira znanja iz pv-zaštite, otkrivanje KonZ-a i drugih mera za brzo otklanjanje posledica napada.

Za izvođenje opravki i građenje pruga treba oformiti radne brigade i radne vozove sa mehanizacijom i motornim drumskim vozilima za prenošenje i dovlačenje materijala na mesta prekida pruga. Ove radne jedinice treba da budu opremljene i osposobljene za sve radove na prugama. Za reprodukcioni materijal, rezervne delove i elemente, treba se oslanjati na odgovarajuća skladišta i deponije u zahvatu pruga.

U većim čvorištima i većim naseljenim mestima povoljno bi bilo imati radne brigade iz redova neaktiviranog stanovništva koje bi bile osposobljene za ukazivanje pomoći železnicama u otklanjanju posledica razaranja, za izvršenje pretovara kada nastanu prekidi u saobraćaju, za utovarno-istovarne operacije i dr., što bi železnicu učinilo ekspeditivnijom u radu u ratnim uslovima.

Pošto će železnički saobraćaj u eventualnom ratu po opštim procenama biti više upućen na korišćenje po deonicama, to je već u redovnom stanju potrebno obezbediti rastresit raspored voznog i vučnog parka, kako bi se omogućilo njihovo korišćenje i na odsečenim deonicama pruga. Ovaj problem je veoma složen u fazi mirnodopske upotrebe kada se prioritet daje privredno-ekonomskim atributima. Međutim, ekonomski činoci ne smeju dovesti u pitanje mogućnost korišćenja železnica u ratnim uslovima. Odgovarajuće procene i za-

¹ Transbordman je pretovar robe drugim transportnim sredstvima na prekidu pruge, sa voza na voz.

htevi za korišćenje železnica, moraju dovesti do zaključka i odluka o razmeštaju i gariranju voznog i vučnog parka. Računajući na park u redovnoj eksploataciji, treba rasporedom obezbediti da svaka deonica pruge ima odgovarajuća (po značaju pruge) sredstva. Rezerve voznog i vučnog parka na železnici, nužno je gariranjem podrediti principu rastresitosti. Vučni parni park potisnut savremenim sredstvima iz redovne eksploatacije, treba dovesti u stanje ispravnosti, konzervirati i rasporediti po deonicama. Njemu treba posvetiti osobitu pažnju, jer u ratnim uslovima može da dobije prioriteten ulogu, naročito na odvojenim deonicama. Vozni park bi bolje odgovorio savremenim ratnim uslovima ako bi umesto drvenih imao metalne stranice sanduka, koje bolje štite od toplotnog uticaja i zapaljivih sredstava, kao i uticaja radiološko-hemijskih sredstava.

Za početni period rata, koji je za železnicu karakterističniji, treba obezbediti veće rezerve pogonskog goriva, koje je takođe potrebno rastresito razmestiti, a kroz redovno trošenje zadržavati da ne bi izgubilo u vrednosti. Za napajanje parnih lokomotiva vodom, obezbediti i urediti vodostanice, bunare i napojnike. Nužno će biti sve vozne lokomotive osposobiti da se mogu napajati iz reka, potoka i bunara. Ovo je naročito značajno za one pruge na kojima se u redovnom stanju vozovi vuku električnim i dizel-lokomotivama, gde se može zapustiti ili ukinuti vodosnabdevačka služba.

Veoma je značajno predvideti sve mere za uspešno vršenje saobraćajne službe. Ako se računa na osetljivost telefonsko-telegrafskih veza i njihovu nesigurnost za uspešno otpremanje vozova, treba predvideti uvođenje radio-relejnih veza ili drugi sistem sporazumevanja koji će moći obezbediti sigurnost i punu ekspeditivnost u obavljanju saobraćaja. Proučiti i sve moguće improvizacije koje mogu doprineti da se u nepovoljnim uslovima saobraćaj može odvijati. Propise koji se predviđaju za ratni saobraćaj treba u tom smislu prilagoditi, dajući prednost merama koje na najbolji mogući način obezbeđuju iskorišćavanje propusne moći pruge i uspeh u transportnom procesu.

Svestranost problema za obezbeđenje korišćenja železnica u ratnim uslovima iziskuje angažovanje mnogih civilnih i vojnih faktora saveznog i teritorijalnog značaja u pripremama železnica, dosledno sprovođenje obaveza železnica za pripreme u skladu sa postojećim zakonima i određena materijalna ulaganja za realizaciju predviđenih mera.

Pri korišćenju železnica u ratnim uslovima objektivno je računati na mnoge teškoće. Međutim, ekvivalent njihovog korišćenja biće svakako veći, ukoliko su pripreme potpunije, ako su obezbeđena potrebna sredstva i ako je osoblje dobro obučeno i spremno da se žrtvuje do krajnjih granica za održavanje saobraćaja i uspešno izvršenje transportnih zadataka. Pr tome svakako treba imati u vidu aktivnost i postupke jedinica i organa armije, kao najvećeg korisnika transportnih usluga železnice, za obezbeđivanje uslova i maksimalno korišćenje železnica. Preko svoje saobraćajne službe armija mora usklađivati mere na pripremama železnica sa svojim operativno-taktičkim zahtevima. Na ovo je upućuju velike

potrebe za transportovanjem MS i trupa, nedovoljni kapaciteti automobilskog transporta, nedovoljan broj komunikacija i velike prevozne mogućnosti koje pruža železnica.

MOGUĆNOST KORIŠĆENJA ŽELEZNICA U RATU

U sagledavanju mogućnosti korišćenja železnica za armijske potrebe mora se početi od objektivnih činjenica koje će dejstvima nametnuti napadač. Prelazi preko većih reka i kroz veće železničke čvorove, verovatno će biti za duže vreme ili stalno prekinuti. Kontinuitet prevoza po celoj mreži moguće je da se neće moći održavati. Saobraćaj po deonicama moći će se održavati uz produžavanje deoničnih dužina. Zbog oštećenja pruga može se očekivati smanjenje osovinskih pritisaka na pojedinim delovima, što može uticati na prevoženje teških borbenih sredstava. Mesta oštećenja pruga usloviće uvođenje laganih vožnji, što će uticati na smanjenje komercijalnih brzina. To će uticati i na smanjenje propusne i prevozne moći pruga. Oštećenjem i rušenjem stanica i čvorova smanjiće se broj ukrasnica i mreža staničnih koloseka, što će povremeno dovesti do zakrčivanja u saobraćaju i otežavanja manipulacije sa voznim sredstvima. Na mnogim prugama zbog mogućih prekida i nedostataka voznog parka, saobraćaj će morati biti ograničen, zašto će se kod svake ovako nastale situacije morati utvrđivati uslovi za saobraćaj i mogući kapaciteti. Saobraćaj će i na malim deonicama pruga biti celishodan i veoma ekonomičan. Ekonomičnost se naročito ogleda u prevozu materijala, čime se automobilski transport oslobađa za operativne potrebe, kao i na terenima bez dobrih putova, u planinskim kompleksima i po slabim vremenskim uslovima. Isprekidanost železničke mreže usloviće postojanje više pretovarnih mesta i stanica, pa će biti nužno oformiti radne ekipe za pretovar. U vezi sa ovim, treba već u miru preduzeti mere za bolje pakovanje robe, čime će se povećati brzina utovara — pretovara — istovara, smanjiti vreme obrta voznog parka i obezbediti bolje korišćenje prostora po zapremini. Prekidi pruga će takođe usložiti česte izmene pravca prevoženja, promene istovarnih mesta — stanica, pa, ako je u pitanju materijal, i promenu primaoca, kao nužan manevar sa MS.

Pri korišćenju železničkog transporta u savremenom ratu utovar i istovar trupa i materijala moraće se vršiti danonoćno, vodeći računa da se nikad ne vrši na jednoj, već na više železničkih stanica, odnosno širem rejonu, da bi se izbeglo nagomilavanje trupa, materijala i voznih sredstava na jednom mestu kao pogodni ciljevi za dejstva protivnika. Neosporno je da u ratu treba težiti da se utovar — istovar vrši noću, no ako se sagledaju kapaciteti pruga, voznog i vučnog parka železnice i kratkoća noći, videćemo da će se pored noći morati koristiti i dan. Ovu činjenicu treba imati u vidu, te nastojati da se dobrom organizacijom utovara, rastresitim rasporedom utovarno-istovarnih mesta uz primenu jačih zaštitnih mera i dan koristi punim kapacitetom. Zahtevi i potrebe za prevoženjem

zato moraju biti usklađeni sa mogućnostima borbene situacije i kapacitetima železnice. Povoljno je organizovati utovare — istovare i na otvorenoj pruzi (povoljno zaštićenim i maskiranim mestima, tunelima i dr.), ali u tom slučaju se prekida saobraćaj na pruzi i smanjuje propusna moć. To će ponekad ipak biti celishodno, jer se obezbeđuje bolja zaštita i veća sigurnost trupa. Utovari na otvorenoj pruzi zahtevaju posebne pripreme, kao: izviđanje, izbor i uređenje povoljnog prilaza pruzi i mesta utovara; obezbeđenje utovarnih rampi (postavljanje prenosnih, izrada provizornih i dr); vremenski sinhronizovano dovođenje jedinica i vozne garniture (voza ili vagona) na utovarno mesto i dr., što zavisi od samog mesta utovara. Veoma povoljno je koristiti za utovarna mesta industrijske koloseke, šumske pruge i tovarišta na otvorenoj pruzi, gde se za vreme utovara ne prekida saobraćaj na pruzi i ne umanjuju prevoznici kapaciteti. Zavisno od potreba i mogućnosti, do novoformiranih skladišta mogu se izgraditi i utovarni koloseci. Uz ove se mogu izraditi, po potrebi, i rampe, koje bi ubrzale rad pri utovarno-istovarnim operacijama.

Organizacija i odvijanje saobraćaja u ratu na železnici često će zavisiti od borbene situacije i zahteva za prevoženje. Noć će pretežno biti korišćena za vojna prevoženja trupa, a dan za prevoz materijala (koji je manje osetljiv na dejstva), prevoženje zarobljenika i ratnog plena, materijala za potrebe privrede, režijske potrebe železnica i manevar praznih garnitura vozova. Često će biti potrebno dati prioritet jednom pravcu kretanja, zašto će se vozovi morati otpremati u paketima ili snopovima. U izuzetnim situacijama može doći i do primene karavanskog otpremanja vozova, kada signalno-sigurnosna postrojenja ne budu pouzdana, a saobraćaj prugom mogućan i neophodan. Tada treba angažovati i pomoć vojske sa barjačicima na propuštanju vozova, kao i zaštitu avijacijom, jer ovaj sistem pruža mogućnost masovnog iskorišćenja propusne moći pruga. Pored ovih, teoretski obrađenih sistema, biće svakako potrebno primeniti i druge improvizacije, čija će primena zavisiti od potreba date situacije i organizacijske spremnosti starešina saobraćajne službe i organa na železnici.

Na organizovanje i odvijanje železničkog saobraćaja u ratu veliki uticaj će imati vidovi borbenih dejstava (napad-odbrana), faze pojedinih operacija, pitanje prevlasti u vazduhu i postupci protivničke strane na ometanju saobraćaja (tučenje pruga i čvorišta, napadi na vozove, diverzije na objekte i postrojenja, kidanje i rušenje pruga i objekata pri povlačenju i dr.). Može se očekivati da će u dubljoj pozadini biti povoljniji uslovi za uredno odvijanje saobraćaja i da će prekidi pruga biti uglavnom na većim čvorištima i dužim mostovima, dok će bliže frontu prekid biti češći i saobraćaj znatno ograničen ili onemogućen. Pri napadu vlastitih snaga uslovi za odvijanje saobraćaja mogu biti povoljniji nego u odbrani, ali pri tome treba računati da će protivnik uništavati² pruge i ob-

² Poznato je da su Nemci pri povlačenju 1945. godine ralicama za kidanje pragova onesposobili skoro celu dvokolosečnu prugu Beograd — Zagreb i da je za njeno osposobljavanje bila potrebna čitava godina dana.

jekte pri povlačenju, svestan vrednosti jakih prevoznih kapaciteta koji se železnicom mogu ostvariti u dovođenju trupa i dotura borbenih i materijalnih sredstava. U sprečavanju protivnika da ruši i kida pruge i objekte veliku ulogu mogu odigrati partizanske i teritorijalne jedinice, kao i zatečeni organi u službi na železnici. Značajno je pri ovome podvući instinkt i energičnost komandovanja da manevrima (krilnim i vertikalnim) i brzim dejstvima spreče protivnika da odvlači vozni i vučni park i uništava pruge i objekte.

U složenom mnoštvu problema, u kojima će se naći železnica u savremenom ratu, i jedinice armije će imati značajnu ulogu u pružanju pomoći na izvođenju radova i otklanjanju posledica, kao i uloga organa saobraćajne službe na prikupljanju podataka o stanju na železnici i planiranju njenog korišćenja.

Saobraćajni organ će podnositi komandovanju predloge o korišćenju železnica od strane jedinica, o mestima utovara — istovara, mogućnostima, načinima i vremenu prevoženja, angažovanju voznih sredstava i vozova i o svemu drugom što obuhvata planiranje prevoženja i korišćenje usluga železnice. Kroz rešavanje mera saobraćajnog obezbeđenja on će morati usklađivati prioritete u pogledu korišćenja mostova gde put i pruga imaju zajedničku trasu, putnih prelaza u nivou sa prugom i dr. Takođe će morati predvideti mere dopunjavanja sa drugim vrstama transporta, rešavati obilaskе, pretovare i dr.

Problemi koji se odnose na pripremu železnica usko su vezani sa pripremanjem ostalih grana saobraćaja, jer samo međusobnim i celishodnim dopunjavanjem svih grana i sredstava mogu se uspešno izvršiti transportni zadaci koje će nametnuti eventualni rat, bio on lokalni ili svetski.

Koliko će železnica pokazati vitalnost u eventualnom savremenom ratu zavisi upravo od obima i kvaliteta njihovih priprema

Pukovnik
Ilija POGUBEROV

NEKI PROBLEMI PROTIVTENKOVSKJE ODBRANE

U vezi sa nastalim izmenama u fizionomiji borbenih dejstava protivtenkovska odbrana treba da predstavlja osnovnu kariku u lancu koji čini savremenu odbranu i od njene uspešne organizacije i izvođenja u osnovi zavisi i uspeh odbrane (operacije) u celini.

Već danas je potpuno jasno da će u budućem ratu oklopne jedinice, podržane masovnom vatrom, pre svega raketno-nuklearnog oružja — predstavljati osnovnu snagu napada. Stoga se i prišlo intenzivnom razvoju i uvođenju oklopnih borbenih sredstava u naoružanje taktičkih i operativnih jedinica.

Sve savremene armije naoružane su mnogobrojnim i raznovrsnim pt-sredstvima, koja su integrirana u sve jedinice i rodove, počev od odeljenja pa do armije. U zadnje vreme se pt-sredstvima masovno naoružavaju avioni i helikopteri. Pt-borbena sredstva postala su po masovnosti i značaju osnova savremene odbrane i obezbeđuju joj da se uspešno suprotstavi napadaču.

Radi jasnijeg sagledavanja mesta i uloge pt-jedinica nabrojaće se sredstva koja su osposobljena za pt-odbranu. U prvom redu to su: zapaljive flaše, trombloni, pt-ručne bombe (svežnjevi ručnih bombi), ručni bacači, bazuke, pt-mine i druga sredstva. Međutim, zbog malog dometa, efikasnost ovih sredstava ne može uvek doći do punog izražaja. Ova pt-sredstva uglavnom se nalaze u sastavu onih elemenata borbenog poretka (vodova, četa, bataljona) koji posedaju prednji kraj i prvi položaj.

U poslednje vreme već se proizvodi „treća generacija” vođenih pt-raketa koje su po svojoj efikasnosti prevazišla sva dosadašnja pt-sredstva. Postoje i vođene pt-rakete (noseća varijanta) kojima rukuju 2 vojnika. Ova ostvarenja navode na zaključak da se sve više pažnje posvećuje neposrednoj borbi sa tenkovima i osposobljavanju vojnika (pojedince) da se uspešno suprotstave ne samo na malim (bliskim) već i na većim daljinama. Međutim, najisturenije jedinice u borbenom poretku (koje primaju na sebe prve udare napadača) nisu još naoružane sa dovoljnom količinom pt-sredstava koja su efikasna i kojima se može prisiliti napadač na potpuno razvijanje oklopnih snaga ispred prednjeg kraja i izlazak pešadije iz oklopnih transportera.

Odnos pt-sredstava u najisturenijim jedinicama nepovoljan je prema pt-sredstvima koja se raspoređuju po dubini odbrane. On se može ublažiti manevrom pt-jedinica (odreda) iz dubine, ali time se uvek ne rešava problem. Po dubini odbrane raspoređuju se: samohodna oruđa, vođene pt-rakete, oklopne jedinice, artiljeriljerija za podršku i grupe za zaprečavanje. Ove snage i sredstva raspo-

ređuju se u određene rejone i njihova upotreba se planira uglavnom od zadnje granice bataljona prve linije pa dalje po dubini odbrambene zone (isključeni su položaji bataljona koji se brane na prednjem kraju). Sve navedene snage izvršavaju zadatke, uglavnom, manevrom iz dubine u određene rejone. Njihov izlazak u predviđene rejone zavisi od aktivnosti napadača, jer se on izvodi u procesu borbe kada je neprijatelj najaktivniji. Ako se ove snage otkriju u pokretu, njihovo dejstvo se može osujetiti ili izlazak u određene rejone odgoditi za izvesno vreme.

Kako postići to da snage iz dubine, u procesu borbe, izvedu blagovremeno pokret i na vreme posednu predviđene položaje za odbijanje napada neprijateljskih oklopnih jedinica?

Neki su mišljenja da pojedine elemente borbenog poretka u odbrani treba ojačati pt-sredstvima i da se pt-odbrana izvodi iz ovih rejona bez velikih manevara iz dubine. Često se sumnja u to da će se pokretom iz dubine moći posesti pt-položaji i na vreme prihvatiti borba sa neprijateljskim oklopnim jedinicama. Sve je više pristalica da se taktičke jedinice osamostale i osposobe da u svakoj situaciji mogu uspešno da se suprotstave napadačevim oklopnim jedinicama. Teško je za ovo propisati neki recept. Za različite situacije tražiće se i različita rešenja. O tome će odlučivati nadležne starešine.

Pri izradi oklopnih borbenih sredstava, radi zaštite ljudstva, teži se povećanju oklopa (debljina se postiže povećanjem ugla-nagiba oklopa) i tome da se neprijateljska pt-sredstva gađaju na većim daljinama nego što je njihov brisani prostor. Sem toga razvija se i „trka“ u povećavanju uspešnog dometa pt-oruđa. Za sada u toj „trci“ prednost je na strani pt-sredstava. Ova konstatacija se potvrđuje činjenicom da se uvode u naoružanje jedinica vođene pt-rakete i pt-topovi čiji se brisani domet povećava na 3.000 i više metara. Rakete i pt-topovi sa neizolučenom cevi mogu da gađaju ciljeve na daljinama do 4.000 m, tj. na takvom udaljenju sa koga tenk nije u stanju da precizno gađa pt-sredstva. Dakle, u trci, ko će koga pre, bitku su dobila pt-sredstva. Pri ovakvoj oceni, ne sme se izgubiti iz vida da će oklopne jedinice u napadu biti podržane masovnom vatrom drugih sredstava. Dejstvo ovih sredstava predstavlja osnovnu opasnost za pt-sredstva, jer je zadatak vatrene podrške napada da krči put oklopnim jedinicama.

Napadač će nuklearnu brešu redovno eksploatisati oklopnim jedinicama, jer su one zato najsposobnije. Ako se pođe od ovakve konstatacije postavlja se pitanje kojim će se sredstvima branilac najuspešnije suprotstaviti oklopnim snagama neprijatelja i kojim će jedinicama zatvarati izlaze na stvorenim brešama. Svakako da su pt-jedinice sposobne da taj zadatak izvrše, stignu na vreme u pogodne rejone i uspešno se suprotstave snagama koje izlaze iz stvorenih breša. Pri tome treba voditi računa da pt-jedinice blagovremeno stignu na najpovoljnije položaje da bi uspešno mogle obaviti postavljeni zadatak. Ovde se mora računati i sa izvesnim rizikom, tj. da će jedinice koje izvode manevar radi zatvaranja breše pretrpeti izvesne gubitke. Zbog svega toga, za pt-odbranu su najpogodnije

oklopne jedinice jer su one najsposobnije da se efikasnom vatrom suprotstave snagama napadača koje eksploatišu breše.

S obzirom na strukturu odbrane i snage koje čine njen kostur, postavlja se pitanje da li je uobičajeno određivanje mesta i uloge pt-jedinica (počev od prednjeg kraja pa do zadnje granice) prevaziđeno u uslovima savremenog rata? Najpre je rečeno da su najisturenije jedinice obezbeđene pt-sredstvima za blisku borbu čija je efikasnost slabija od pt-sredstava koja se nalaze u dubini odbrane. Najefikasnije pt-jedinice raspoređene su u dubini odbrane po principu manje efikasne napred, a više efikasne pozadi. Samohodne i raketne baterije se određuju u sastav pt-odreda. Oklopne jedinice se, takođe, raspoređuju u dubinu odbrane i to u svojstvu oklopnih rezervi. Od inženjerskih jedinica formiraju se grupe za zaprečavanje koje, takođe dejstvuju u dubini odbrane. Ovakav raspored ne obezbeđuje uvek težište odbrane, odnosno nisu uvek najefikasnija pt-sredstva raspoređena tamo gde se izvodi odsudna odbrana, bar ne po frontu, jer je njihov manevar predviđen iz dubine do određene linije. Nije mi cilj da postavim neki šablon za raspored pt-jedinica u odbrani. Ali ako se pođe od jedne realne pretpostavke (da će napadač u većini slučajeva udarnu snagu ispoljiti po prvim položajima, da će odmah od početka napada uvesti u borbu oklopne jedinice i da će se pod vatrenim udarom naći veći deo žive sile i vatrenih sredstava), opravdano je postaviti pitanje da li najefikasnija pt-sredstva u takvoj situaciji treba postaviti neposredno u rejone najisturenijih jedinica. Smatram da među najisturenije snage treba uklapati pojedine pt-jedinice koje svojim sredstvima mogu napadaču naneti gubitke već od linije razvoja i prisiliti ga da se ispred prednjeg kraja potpuno razvije za borbu, da mu pešadija napusti transportere i da se konačno osujeti njegovo uklinjavanje u odbranu. Ako se malo detaljnije analizira borba na prostoru između linije razvoja i prednjeg kraja odbrane, sagledaju sredstva koja branilac suprotstavlja napadaču i konačno što napadaču stoji na raspolaganju da parira tim braniočevim sredstvima, doći će se do zaključka da je potrebno jedinice na prednjem kraju pojačati pt-sredstvima.

Dobro organizovan vatreni sistem sa osloncem na druga vatrene sredstva biće sposoban (u praksi je to dokazano) da se uspešno suprotstavi delu napadačevih snaga, ali je za razmišljanje da li je takav sistem može da se odupre svim snagama napadača (pre svega tenkovima). Analiza pokazuje da dosadašnji vatreni sistem ne može uspešno da se suprotstavi oklopnim jedinicama i ne daje braniocu određene garancije da će se napadač prisiliti na razvoj ispred prednjeg kraja i da će pretrpeti gubitke, što bi ga prisililo da zastane ili da bar uspori tempo napada. Takođe, analizirajući ovaj problem ne sme se ispustiti iz vida činjenica da će napadač za vreme pokreta snaga ka prednjem kraju vršiti najjači vatreni pritisak po čitavoj odbrani (a naročito po rejonima vatrenih položaja braniočeve artiljerije). Znači, napadač će moći, uz snažnu vatrenu pripremu i podršku, da savlada, tako reći, bez velikih gubitaka prostor od polazne linije do prednjeg kraja odbrane, jer je zaštićen oklopom od braniočeve vatre.

Dosadašnja vatrena sredstva, koja brane prostor ispred prednjeg kraja, nisu u stanju da savladaju napad oklopnih jedinica i one će brzo savladati navedeni prostor i upasti u prednji kraj odbrane.

Tek kasnije kada napadač savlada položaj bataljona prve linije, dolazi do obračuna sa kvalitetnim pt-sredstvima koje pukovi i veće jedinice drže pod svojom komandom u ulozi pt-odreda. Ovo navodi na pomisao da uobičajeno¹ postrojavanje odbrane pruža mogućnost napadaču da se postepeno obračuna sa braniocem, što je veliki preduslov za uspeh u izvršavanju svog cilja.

Šta treba preduzeti da bi se pojačala pt-odbrana ispred prednjeg kraja? Neke armije su ovo pitanje rešile tako što su u formacijski sastav motostreljačkih i oklopnih bataljona uveli vođene pt-rakete koje imaju dolet do 4.000 m. Sem toga neke armije postavljaju tenkove na prednji kraj i prvi položaj — kao utvrđene vatrene tačke. Isturanjem ovih sredstava na prednji kraj i prvi položaj nije oslabljena pt-odbrana u dubini odbrambene zone. Intenzivno se radi na tome da se postojeća artiljerijska oruđa osposobe za vođenje neposredne borbe sa tenkovima. Znači da je pored postojećih pt-jedinica i ostala artiljerija osposobljena za uspešno vođenje borbe sa tenkovima. Neke tehnički opremljenije armije naoružavaju oklopne transporterne topovima 20 mm „HISPANO SUIZA“ umesto dosadašnjih protivavionskih mitraljeza 12,7 mm. Ova oruđa su namenjena za borbu sa oklopnim transporterima. Pojedine armije su uvele u naoružanje bataljona vođene pt-rakete i samohodne topove 90 mm. Za podršku ovih jedinica sve se više pominju helikopteri i laki avioni koji se naoružavaju vođenim pt-raketama AS-12 koje mogu uspešno dejstvovati na daljinama i do 10 km.

Međutim, tehnički slabije opremljene armije rešavanju ovog pitanja moraju prići drugačije, odnosno rešenje problema moraju tražiti u postojećim snagama i sredstvima, koja su često skromnija i koja ne mogu obezbediti u svakoj situaciji potrebnu gustinu vatre, a naročito ne mogu obezbediti najisturenije jedinice kvalitetnim pt-sredstvima za uspešno vođenje borbe ispred prednjeg kraja.

Detaljnijim sagledavanjem snaga i sredstava kojima raspolažu jedinice u ovim armijama, jasno se vidi da (iako „jača“ pt-sredstva nisu masovna i nisu uvek najsavremenija) pravilnom raspodelom, pridavanjem pt-sredstava jedinicama koje organizuju odbranu u isturenim odbrambenim rejonima može se vrlo uspešno obezbediti povezana i neprekidna pt-odbrana, počev od prednjeg kraja pa kroz čitavu dubinu odbrambene zone.

Dakle, postavlja se pitanje kako raspoloživa pt-sredstva rasporediti, kakve im zadatke postaviti i da li je moguće pomoću njih obezbediti uspešno vođenje borbe po čitavoj odbrambenoj zoni.

Da pođemo prvo od zadatka oklopnih jedinica i mogućnosti da se one uklope u borbeni raspored jedinica koje poseduju najisturenije odbrambene rejone. Oklopne jedinice se skoro redovno raspoređuju u dubinu odbrambenih rejonu ili zona sa zadatkom da iz

¹ Ovde se misli na onakav raspored pt-sredstava u odbrani kakav je bio u II svetskom ratu i kakav je kod nekih armija danas.

dubine izvode protivnapade ili protivudare, a retko se pridaju manjim jedinicama koje bi ih mogle koristiti kao nepokretne vatrene tačke. Često će zemljište i drugi uslovi ograničavati manevar oklopnih jedinica iz dubine. Usled dejstva napadačevih nuklearnih projektila, oklopne jedinice najčešće neće biti u mogućnosti da blagovremeno izađu u planirane rejone, odnosno da izvrše postavljeni zadatak. Pored ovoga postoje i drugi činioci koji mogu izazvati razne smetnje, što bi sprečilo oklopnim jedinicama da na vreme izvrše planiranje zadataka. Znači, postoji opravdana sumnja da oklopne jedinice, čije je dejstvo planirano iz dubine, neće moći biti blagovremeno upotrebljene.

Sagledavajući teškoće oko pravilne i blagovremene upotrebe oklopnih jedinica u pt-odbrani i potreba koje nas prisiljavaju na smelija rešenja ovog pitanja jasno se nameće zaključak da oklopne jedinice treba pridavati onim jedinicama koje organizuju odbranu u najisturenijim odbrambenim rejonima. Ovim bi se postiglo to da bi deo (pridatih) tenkova bio uključen u vatreni sistem ispred prednjeg kraja. Sem toga obezbedila bi se uspešna odbrana od napadačevih oklopnih sredstava. Ovo pridavanje ne bi bilo masovno. Da li u svakoj situaciji jedinice u najisturenijim rejonima treba ojačavati oklopnim jedinicama?

Ponekad će biti korisnije (na naročito važnom pravcu) da se jedna oklopna jedinica ojača i da ona samostalno organizuje odbranu (u najisturenijim rejonima). Ovo se praktikovalo i do sada, ali više u dubini odbrambene zone a manje na prednjem kraju. Međutim, u današnjim uslovima ovo će se sve češće primenjivati bez obzira na broj oklopnih jedinica. Znači, na izuzetno važnim pravcima (gde je mogućna masovna upotreba oklopnih jedinica) branilac će napadaču suprotstaviti svoje oklopne jedinice i to ojačane potrebnim snagama i sredstvima, sposobnim za borbu sa tenkovima.

Sadejstvo oklopnih jedinica pt-odredima treba uskladiti do detalja, pa ako vreme dozvoljava treba ga i uvežbati. Zajedničko dejstvo ovih elemenata odbrane treba da predstavlja jednu uigranu celinu. Ta celina ima u borbi sa napadačevim tenkovima u dubini odbrane presudnu ulogu. Naročito je važno uskladiti dejstvo kada neprijatelj izbije pred pt-položaje i kad treba iskoristiti postignuti uspeh i preći u protivnapad. Sadejstvo oklopne rezerve i pt-odreda, u planu pt-odbrane treba uskladiti po mestu i vremenu. Znači, kad je reč o zadatku oklopnih jedinica u odbrani treba imati u vidu da su one vrlo pogodne za borbu protiv napadačevih tenkova i da im treba postavljati i takve zadatke, bez obzira da li će zadatke izvršavati kao ukopane vatrene tačke ili zajedno sa pt-odredima (ili čak samostalno).

Kad je reč o vođenim pt-raketama posebno treba istaći da su one pogodne (naročito one koje mogu da nose vojnici) za pridavanje bataljonima koji poseduju najisturenije rejone za odbranu. Pt-vođene rakete su vrlo podesne i za manevar, lako ih je utvrditi i efikasnije su od drugih pt-sredstava.

Znači, radi ojačanja pt-odbrane na prednjem kraju i prvom položaju, treba smelije pridavati pt-sredstva jedinicama koje orga-

nizuju odbranu na prednjem kraju. Praktično, u rejonu odbrane bataljona, pored formacijskih pt-sredstava, našli bi se i tenkovi, rakete, samohodna artiljerija i druga pt-oruđa. Ovakvim raznovrsnim i kvalitetnim pt-sredstvima, pt-odbrana bi se mogla uspešno organizovati i postojala bi određena sigurnost da će se napadaču naneti osetni gubici, prisiliti ga da se potpuno razvije za borbu i zaustavi u zoni najjače vatre (ispred prednjeg kraja). U rejonima odbrane bataljona, bez obzira kakvim su pt-sredstvima bataljoni ojačani, može biti samo jedan jedinstveni vatreni sistem u sklopu kojeg je vatra podeljena po ciljevima i zadacima.

Ovakvo pridavanje pt-sredstava ima i slabosti: znatan deo pt-sredstava potura se pod najjači udar napadača u rejonu prednjeg kraja, slabi se pt-odbrana u dubini, kod nekih pt-sredstava nije iskorišten manevar i posle proboja prednjih položaja neće biti dovoljno snaga i sredstava da se uspešno suprotstave napadaču u dubini odbrane. Sve je to donekle tačno, ali se postavlja pitanje da li je rentabilnije braniti jačim pt-sredstvima dubinu odbrambene zone ili prednji kraj i prve položaje? Mišljenja sam da na raspoređivanje pt-sredstava, od prednjeg kraja pa do zadnje granice odbrambene zone, bitno utiče činjenica da će napadač (najčešće) od početka napada masovno upotrebljavati oklopne jedinice a njima se može jedino uspešno suprotstaviti masovna i kvalitetna protiv-oklopna sredstva.

Ako deo pt-sredstava pridajemo jedinicama, pri čemu u isto vreme slabimo pt-odbranu u dubini, onda se mora u dubini izvesti masovno zaprečavanje; zatim planirati da artiljerija za podršku vodi neposrednu borbu sa napadačevim tenkovima; uskladiti dejstva pt-odreda i oklopnih rezervi; blagovremeno i planski koristiti grupe za zaprečavanje, itd. Dakle, uz smišljeno i plansko korišćenje svih raspoloživih sredstava stvara se mogućnost da se uspešno raspoloživim jedinicama i sredstvima organizuje neprekidna pt-odbrana od najisturenijih odbrambenih rejona pa do zadnje granice odbrambene zone.

Iz svega iznetog se vidi da je pt-odbrana vrlo značajna, komplikovana, i da traži maksimalno angažovanje svih borbenih elemenata. Ona, posebno, zahteva da se raspoloživa sredstva raspoređuju po čitavoj dubini odbrambene zone. Takođe se može zaključiti da borba sa oklopnim jedinicama čini osnov odbrambenih dejstava i da se nijedna savremena organizovana odbrana ne može zamisliti bez masovnog učešća pt-jedinica i drugih pt-sredstava.

Pukovnik
Čedo RADOVIC

VEZE U NAPADU SA FORSIRANJEM REKE

Specifičnosti napada sa forsiranjem reke jesu u tome što se pored formiranja elemenata borbenog poretka, kao pri napadu u normalnim uslovima, određuje potreban broj mesta prelaza, i što „napadač mora svojim prvim talasima i ešelonima da savlada reku desantnim ili amfibijskim sredstvima pod vatrom branioca i potom da ovlada osnovicom (mostobranom) radi razvoja napada u dubinu”. Pri forsiranju reke u normalnim uslovima za potrebe prvog ešelona divizija (pukova) načelno se određuje oko 4 desantna i 3 skelska mesta prelaza.

Za svako mesto prelaza određuje se komandant mesta prelaza, pomoćnik i drugi organi i elementi koji omogućavaju pravilno funkcionisanje svakog mesta prelaza. Pored ostalog, određuju se: ručne straže (uzvodne, a po potrebi i nizvodne); stanice za regulisanje saobraćaja (jedna na svakom mestu prelaza) stanice za spasavanje, stanice za izvlačenje oštećenih vozila i oruđa, rezervno mesto prelaza ili rezervna sredstva i dr.

Svi navedeni organi služe za tehničko rukovođenje na mestima prelaza, a njihov rad treba da bude usklađen sa radom jedinica koje forsiraju reku.

Na skelskim i mosnim mestima prelaza postavljaju se za komandante inženjerski oficiri koji su neposredno potčinjeni komandantu divizije, odnosno brigade. Oni mogu biti potčinjeni komandantima pešadijskih pukova, bilo stalno ili za određeno vreme. Komandanti desantnih mesta prelaza su pešadijski oficiri i neposredno su potčinjeni komandantima pukova.

Pored iznetog, na organizaciju, obim razvoja i primenu pojedinih vrsta veza utiče: složenost napada sa forsiranjem reke, da li se forsiranje izvodi iz pokreta ili iz neposrednog dodira sa neprijateljem, dubina borbenog zadatka, uloga i mesto jedinice u borbenom poretku više jedinica, veličine ojačanja i sredstava podrške, reljefa zemljišta (pokrivenost, ispresecanost), karakteristika reke i njenih obala i vremenskih prilika. Sigurno je da će jače ispresecano zemljište negativno uticati na kvalitet i mogućnost održavanja radio-relejne veze. Na takvom zemljištu povećava se utrošak poljskog telefonskog kabla, sporija je kurirska veza i sl. Pokriveno zemljište (šume) će imati negativan uticaj na kvalitet radio-relejne i radio-veze (naročito VVF), dok će s druge strane olakšati pokrete i maskiranje ljudstva i sredstava veze. Veće reke sa strmim ili blatnjavim obalama negativno će uticati na postavljanje žičnih pravaca veze preko reke, a lepo i suvo vreme povoljno će uticati na kvalitet veze i na rad ljudstva jedinica veze. Šira zona napada, veći broj

Jedinica u prvom borbenom ešelonu iziskuje stvaranje većeg broja mesta prelaza, a ovo opet veće angažovanje ljudstva, i sredstava veze radi organizacije veze za tehničko rukovođenje na mestima prelaza.

ORGANIZACIJA I MOGUĆNOSTI PRIMENE POJEDINIH VRSTA VEZA

Radio-relejne veze biće osnovne vrste veza u divizijama i višim jedinicama. One danas predstavljaju jednu od najsavršenijih višekanalnih veza i imaju znatne prednosti prema drugim vrstama veza. Do ovakvog zaključka može se doći, pored ostalog, na osnovu pretpostavke da će neprijatelj pri odstupanju onesposobiti žične linije (vazdušne i podzemne), zbog čega će biti otežana ili onemogućena organizacija žične veze. Ovo će biti čest slučaj na onostranoj obali reke. Zbog ovoga radio-relejna veza treba da bude što stabilnija i organizovana tako da se obezbedi neprekidna veza na celoj dubini borbenih dejstava.

Pri izboru mesta za postavljanje krajnjih radio-relejnih stanica potrebno je prema neprijatelju imati zemljišne maske, čime će se onemogućiti, ili znatno otežati njegova elektronska dejstva (radio-prisluškivanje, radio-goniometrisanje i radio-ometanje) na sopstvenim radio-relejnima veze. Ovde se podrazumevaju neprijateljska elektronska dejstva koja se organizuju i izvode sa zemlje.

Radio-veza se organizuje tako da se obezbedi lako i sigurno komandovanje potčinjenim jedinicama i uspešno održavanje veze sadejstva sa susedima i jedinicama podrške. Pored toga, pri planiranju radio-veze, neophodno je obezbediti komandantima jedinica i vezu sa odgovarajućim komandantima mesta prelaza, odnosno elementima za tehničko rukovođenje na mestima prelaza. Međutim, kako su radio-veze više osetljive na elektronsko dejstvo neprijatelja nego radio-relejne, zato ih treba aktivirati samo kada je to neophodno. Pored toga, treba nastojati da se radio-veza organizuje i održava radio-uređajima VVF i to smanjenom snagom i na manjim odstojanjima. Radio-uređaje treba postaviti tako da budu zaklonjeni zemljišnom maskom da bi se smanjio uticaj neprijateljevog elektronskog dejstva. Znači, radio-veza treba da je brižljivo planirana i organizovana, s tim da se koristi samo za održavanje veze sa onim jedinicama sa kojima nije moguće organizovati radio-relejnju vezu, odnosno kada se ne može obezbediti veza drugim sredstvima.

Žična-veza najčešće se neće moći organizovati i razviti do te mere da se obezbedi veza sa više potčinjenih jedinica. U pešadijskoj diviziji, brigadi i puku najčešće se neće moći organizovati žična veza sa potčinjenim jedinicama — nosiocima borbenih dejstava.

U taktičkim jedinicama različito će se organizovati žične veze u napadu sa forsiranjem iz pokreta i pri forsiranju iz neposrednog dodira. Za vreme priprema za forsiranje iz neposrednog dodira biće većih mogućnosti za obimnije organizovanje žičnih veza, dok će

se pri forsiranju iz pokreta često postavljati samo pojedini žični pravci (glavni), jer će pri većem tempu napada i ovo biti nemoguće ili necelishodno, pa se glavni žični pravac veze može zameniti radio-relejnomo vezom. Pomoćni centri veze (PmCV) na ovostranoj, a naročito na onostranoj obali, mogu znatno olakšati organizaciju i održavanje žične veze. Po prelasku jedinica na onostranu obalu reke najčešće će se produžavati samo glavni žični pravac veze i to za potrebe one jedinice koja dejstvuje na pravcu glavnog udara, odnosno na pravcu premeštanja komandnih mesta. Ponekad će biti korisno i celishodno glavni žični pravac kombinovati sa radio-vezom. Ta kombinacija može biti na sledeći način: od komandnog mesta do reke veza se može organizovati i održavati poljskom kablovskom linijom, a preko reke pomoću radio-uređaja VVF (RUP-3 ili RUP-1). Bolje je sa radio-uređajem RUP-3 zbog veće bezbednosti u saobraćaju i zbog manjeg dometa, jer ovde nisu potrebni veliki dometi s obzirom na širine naših reka. Na onostranoj obali ponovo bi se produžavao glavni žični pravac veze do komandnog mesta puka koji se nalazi na pravcu glavnog udara. Ovakva kombinacija će biti celishodna pri forsiranju većih i brzih reka, jer treba računati s time da je polaganje kabla po dnu reke (podvodno-armiranog, ili običnog dvožilnog poljskog kabla), skopčano sa znatnim teškoćama. Moguće je posle forsiranja reke glavni žični pravac kombinovati sa radio-relejnomo vezom, naročito pri velikom tempu napada.

Kurirske veze će se primenjivati kao i pri izvođenju napada u normalnim uslovima. Pri planiranju — određivanju pravaca kretanja za kurire (marš-ruta) potrebno je da se na vreme obezbede i na određenim mestima na reci postave čamci za prelaz reke, tako da kuriri mogu prelaziti reku nezavisno od ostalih sredstava za prelaz (mostova, skela i dr.). Ponekad će biti korisno organizovati kurirske veze po sistemu releja. Pismene pošiljke do onostrane obale reke može nositi jedan, a odatle dalje drugi kurir, bilo da se organizuje istaknuta kurirska stanica, ili da se pošiljke uručuju neposredno drugim kuririma. Koja će se kurirska sredstva upotrebljavati na ovostranoj, a koja na onostranoj obali, zavisiće od raspoloživih sredstava i mogućnosti i efikasnosti njegove primene u svakoj konkretnoj situaciji.

O VEZAMA ZA TEHNIČKO RUKOVOĐENJE NA MESTIMA PRELAZA

Za vreme organizacije napada sa forsiranjem reke potrebno je ostvariti punu koordinaciju i saradnju svih jedinica koje forsiraju reku i organa koji organizuju i održavaju mesta prelaza, jer je to jedan od osnovnih preduslova za plansko prelaženje reke. Koordinacija priprema za forsiranje i plansko prelaženje reke moći će se ostvariti samo ako se za tehničko rukovođenje prelaza organizuju i uspostave zasebne veze. Za potrebe komandanta jedinice, uspostavlja se veza sa odgovarajućim komandantima mesta prelaza (npr. komandant pešadijske divizije sa komandantima skelskih i eventualno mosnog mesta prelaza, a komandanti pukova sa komandantima de-

santnih i eventualno skelskog mesta prelaza — ojačani puk i sa skelskim mestom prelaza), i sa mestima prikupljanja plovnih sredstava za prelaz. Za potrebe komandanata mesta prelaza organizuju se i uspostavljaju veze sa organima koji se nalaze na svakom mestu prelaza. Zavisno od tehničkih mogućnosti, ove veze se održavaju različitim sredstvima. Prema tome, veze za tehničko rukovođenje prelaza preko reke čine veze komandanata jedinice, sa organima za tehničko rukovođenje prelaza i veze koje se organizuju na svim mestima prelaza (za potrebe tih organa za tehničko rukovođenje). Veze za tehničko rukovođenje prelaza mogu biti organizovane: po planu i sa sredstvima pretpostavljenog i to za jedinice prvog borbenog ešelona, a po prelasku ovih jedinica na onostranu obalu te veze se načelno ne ukidaju, već i dalje služe za potrebe jedinica drugom ešelonu, jedinica podrške i ojačanja. Jedinice prvog borbenog ešelona mogu se za potrebe tehničkog rukovođenja na mestima prelaza ojačati jedinicama za vezu. Najčešće ove jedinice organizuju veze za tehničko rukovođenje na mestima prelaza.

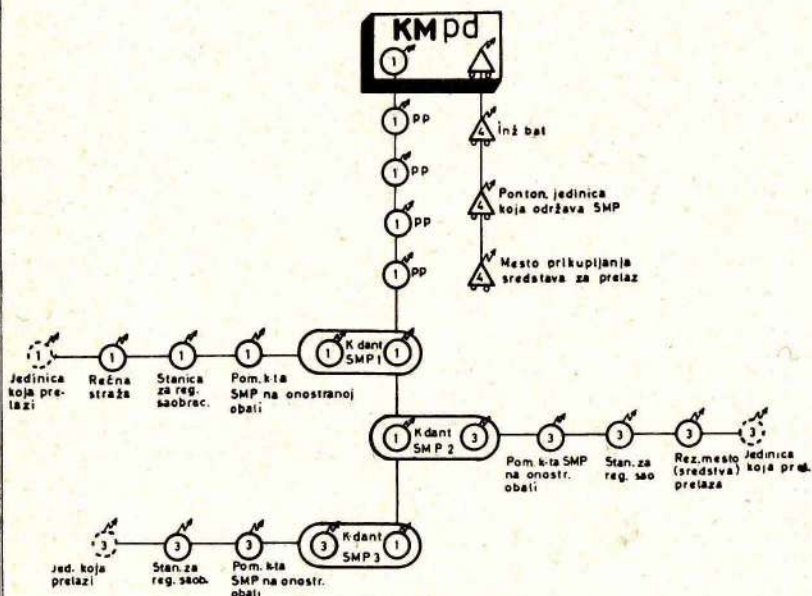
Preovladava mišljenje da je celishodnije ojačavati jedinice sredstvima za organizaciju veze na mestima prelaza. Iz ovoga proizlazi zaključak da će se veze za tehničko rukovođenje prelaza planirati i organizovati na nivou jedinica u prvom borbenom ešelonu korpusa (divizija i brigada). Ako potčinjene jedinice nije moguće ojačati jedinicama veze, potrebno je da se veze za tehničko rukovođenje planiraju i organizuju ovisno od mogućnosti samih jedinica. Bez obzira da li se veze za tehničko rukovođenje prelaza organizuju i planiraju na nivou korpusa ili divizije (brigade), jedinice prvog borbenog ešelona treba da budu uključene u te veze i da se njima koriste.

Radio-veza između komandanata jedinica (odseka prelaza) može biti organizovana u zasebnoj radio-mreži VVF ili VF, ili u jednoj od radio-mreža komandovanja jedinice koja forsira reku. Ovo će biti najčešće kada divizija ili brigada organizuju veze po svom planu. Često će i u ovom slučaju biti celishodno organizovati zasebnu radio-mrežu (radio-pravac) komandanta jedinice koja forsira reku sa komandantima mesta prelaza. Bolje je rešenje da komandanti mesta prelaza budu uključeni u radio-mrežu komandovanja, jer se u njoj već nalaze komandanti potčinjenih jedinica. Ovim se olakšava veza komandanata sa odgovarajućim komandantima mesta prelaza. Međutim, osnovna slabost ovakvog rešenja je u tome što se znatno povećava broj učesnika u jednoj radio-mreži. Pešadijska divizija bi tada imala od 7 do 10 učesnika. Ova se slabost može umanjiti ako se obrazuju dve radio-mreže i u njima grupišu učesnici prema potrebi, odnosno prema pravcima dejstva.

Na svakom mestu prelaza, za potrebe komandanta mesta prelaza, organizuje se radio-veza komandanata mesta prelaza sa najvažnijim organima na mestu prelaza. Koji će to organi biti ovisno je od: mesta i uloge tih organa na pojedinom mestu prelaza, od broja mesta prelaza u zoni forsiranja, i konačno od ukupnog broja radio-sredstava koja stoje na raspolaganju za ovu svrhu. Sigurno je da se sa svim organima na jednom mestu prelaza neće moći organizovati

radio-veza. To će se moći samo sa onima koji su najvažniji ili najudaljeniji, kao što su: pomoćnik komandanta mesta prelaza na onostranoj obali, rečne straže, stanica za regulisanje saobraćaja, rezervno mesto prelaza ili rezerva sredstava i sl. S obzirom na udaljenost pojedinih organa na mestima prelaza najbolje je radio-vezu organizovati pomoću radio-uređaja VVF RUP-3, za koje se može reći da su najpogodnije za ovu svrhu (posmatrano sa potreba bezbednosti radio-saobraćaja). U radio-mrežu komandanta mesta prelaza dobro je da budu uključene i jedinice ranga bataljona, i čete dok prelaze reku. Ove jedinice bi se uključivale u radio-mrežu komandanta mesta prelaza samo kao povremeni učesnici. Ta radio-veza bi se koristila samo za neophodne potrebe.

JEDNA OD MOGUĆIH VARJANTI ORGANIZACIJE RADIO VEZA ZA
TEHNIČKO RUKOVODENJE PRELAZA U PD

NAPOМЕНА

PRIKAZANE SU SAMO RADIO VEZE ZA TEHNIČKO RUKOVODENJE PRELAZA, A OSTALE RADIO VEZE KOMANDOVANJA I VEZE SADEJSTVA, JAVLJANJA I OBAVEŠTAVANJA IZOSTAVLJENE SU JER SE NAČELNO NE PRIKAZUJU OD RADIO VEZA U NORMALNIM PRILIKAMA.

LEGENDA

- 1 RADIO UREĐAJ VVF RUP.1 i RUP.3
- 3 RADIO UREĐAJ RUP.4

Telefonska veza organizuje se od komandanta jedinice koja forsira do komandanta mesta prelaza (ili samo do pojedinog komandanta mesta prelaza), ovisno od potreba i mogućnosti. Često će se ova veza znatno lakše organizovati preko pomoćnog centra veze, koga je korisno postaviti u pogodnom rejonu na ovostranoj obali. Telefonska veza biće veoma korisna jer će znatno rasteretiti radio-saobraćaj, i to pre svega na relaciji komandno mesto jedinice koja forsira — komandanti mesta prelaza. Isto tako na mestima prelaza organizovaće se telefonska veza ovisno od potreba i mogućnosti. Ona treba da omogući komandantu mesta prelaza vezu do udaljenijih i važnijih organa na mestu prelaza, sa kojima je nemoguće obezbediti radio-vezu, a druga vrsta veze ne bi zadovoljila potrebe komandanta mesta prelaza.

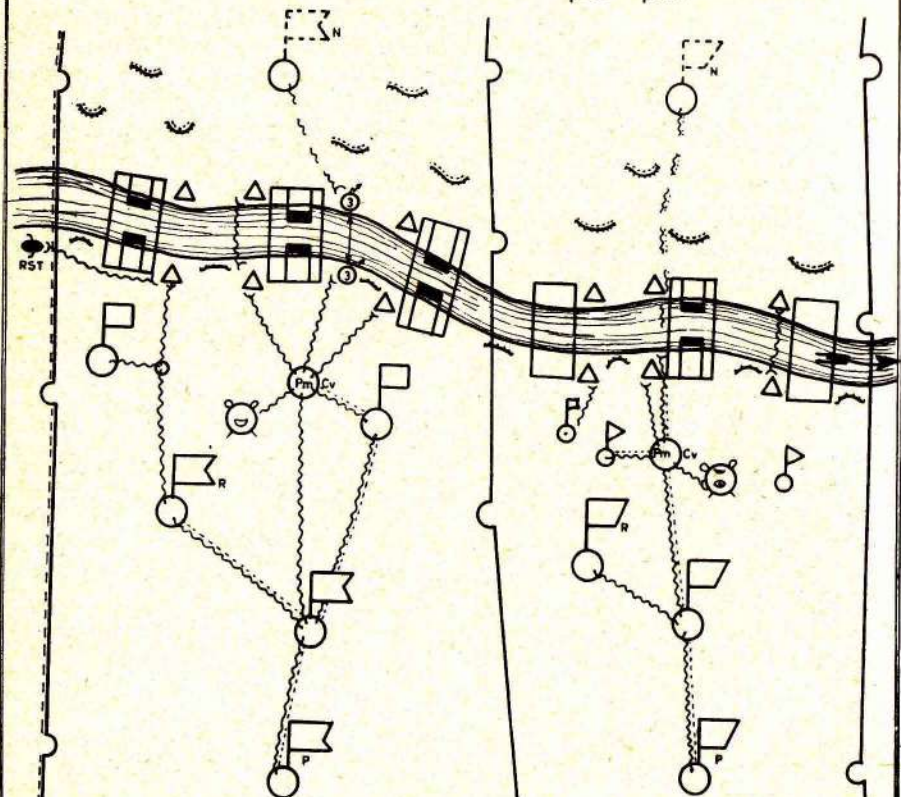
Kurirska veza na nivou komandant jedinice — komandanti mesta prelaza, i na mestima prelaza organizuje se u svim situacijama. Ona će služiti kao dopuna veza sa organima sa kojima je organizovana radio ili telefonska veza. Ova vrsta veze je osnovna veza sa pojedinim organima na mestima prelaza, sa kojima nema mogućnosti da se organizuje druga vrsta veze. Na mestima prelaza najčešće će se moći koristiti kuriri-pešaci, kojima će komandanti mesta prelaza održavati vezu sa svojim bližim organima na mestima prelaza.

Signalna veza, pri izvođenju napada sa forsiranjem reke, imaće široku primenu na mestima prelaza. Ona će se moći organizovati pre svega sa organima koji su raspoređeni bliže komandantu mesta prelaza, kao što su: pomoćnik komandanta mesta prelaza na ovostranoj obali, stanica za spasavanje, stanica za izvlačenje oštećenih vozila, stanica za regulisanje saobraćaja i sl. Ona će često biti i osnovna vrsta veze sa tim organima. Da bi ova veza mogla biti korisna, neophodno je da se tablice signala brižljivo uradi i to sa dovoljno detalja.

Veza za tehničko rukovođenje na mestima prelaza, koja ujedno služi i kao veza komandovanja u inženjerskim i pontonirskim jedinicama, organizuje se i održava sredstvima tih jedinica. Ukoliko ta sredstva nisu dovoljna, jedinica se ojačava potrebnim ljudstvom i sredstvima veze. Kao ojačanja mogu se koristiti rezervne jedinice veze one komande (jedinice) koja forsira reku. Može se koristiti i rezerva pretpostavljene komande, a u izuzetnim prilikama mogu se dodeljivati neangažovani delovi jedinica veze one komande koja se nalazi u drugom borbenom ešelonu. Smatramo da ovo poslednje nije najsretnije rešenje, jer će to ljudstvo i sredstva veze biti potrebni kao dopuna već organizovanih veza, ili za popunu gubitaka i sl.

Na desantnim mestima prelaza veza za tehničko rukovođenje može se organizovati na isti način, ili približno tako kako je izneto za divizijska mesta prelaza. Svakako da će mogućnosti pešadijskog puka za organizaciju ove veze (naročito radio) biti manja, pa će se radio i telefonska veza organizovati ovisno od konkretnih mogućnosti. Često će tu vezu imati samo komandant desantnog mesta prelaza sa komandantima pukova, eventualno sa onostranom obalom, i sa stanicom za regulisanje saobraćaja. Sa ostalim organima, na

MOGUĆA VARJANTA REŠENJA TELEFONSKE VEZE U NAPADU SA
FORSIRANJEM REKE U pd i pbr

NAPOMENA:

- NA ŠEMI SU DATE TELEFONSKE VEZE ZA TEHNIČKO RUKOVODENJE PRELAZA A VEZE KOMANDOVANJA SAMO TOLIKO DA SE OBJASNI - PRIKAŽE REALIZACIJA GLAVNOG ŽIČANOG PRAVCA VEZE I DOPUNAMA VEZI ZA TEHNIČKO RUKOVODENJE PRELAZA.
- OSTALI ELEMENTI SU SAMO DELIMIČNO PRIKAZANI KOLIKO JE BILO NEOPHODNO

LEGENDA:

- △ KOMADE MESTA PRELAZA I POMOĆNA NA ONOSTRANOJ OBALI.
- ☺ MESTO PRIKUPLJANJA SREDSTAVA ZA PRELAZ.
- STANICA ZA REGULISANJE SAOBRAĆAJA
- ~~~~~ TELEFONSKA VEZA KOMANDOVANJA.
- - - - - TELEFONSKA VEZA ZA TEHNIČKO RUKOVODENJE PRELAZA.

desantnim mestima prelaza, komandant mesta prelaza može uspešno održavati vezu kuririma i signalnim sredstvima. Međutim, kako na jednom desantnom mestu, načelno, u jednom talasu reku forsira pešadija jačine ojačane čete, to se pešadijske jedinice puka moraju prevoziti u više talasa. Kada se ovo ima u vidu mogu se i u pešadijskim pukovima obezbediti neophodna sredstva za organizaciju radio-veze (naročito radio-uređaji VVF, RUP-3). Ova radio-sredstva mogu se obezbediti iz jedinica koje su u drugom borbenom ešelonu. Pošto se one prebace na onostranu obalu, jedinice uzimaju

svoja sredstva sa dotičnih mesta prelaza, jer iza njih više nema ko da se prebacuje na onostranu obalu i posle toga se prestaje sa radom na desantnom mestu prelaza.

Potrebe u organizaciji veze pri napadu sa forsiranjem reke neće biti uvek zadovoljene, zbog čega je nužno da se planiranju i organizaciji veze za tehničko rukovođenje prelaza pokloni velika pažnja. Najcelishodnijom primenom svih raspoloživih sredstava može se obezbediti sigurna veza sa potčinjenim organima.

To je osnovni preduslov za uspešan rad organa za tehničko rukovođenje prelaza i za plansko forsiranje reke u celini.

Pukovnik
Alojz GOVEDNIK

ULOGA SUBJEKTIVNIH FAKTORA NA UČVRŠĆENJU EMOCIONALNOG ŽIVOTA BORACA U NOR-U

Osobine borbe i rada starešina u našem narodnooslobodilačkom ratu imaju svoje specifičnosti, premda se partizanski rat kao oblik borbe kroz istoriju javljao mnogo ranije. Partizansko ratovanje i rad starešina, posebno politkomesara kao, u izvesnom smislu, fenomena u rukovođenju jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i u vojsci uopšte — imaju naročita svojstva. Ona su se ogledala u tome što su ljudstvo i jedinice bili izloženi takvim psihofizičkim naporima koji bi u „normalnim” uslovima ratovanja u bilo kojoj regularnoj armiji stvorili takve emocionalne stresove¹ kod vojnika da bi gotovo onemogućili izvršenje svakog borbenog zadatka.

Karakteristike našeg oslobodilačkog rata su uslovile raznovrsne psihosocijalne pojave i emocionalna opterećenja (koja su uglavnom bila diskontinuirana, ali ponekad i kontinuirana). Takve pojave morale su se brzo i efikasno ublažavati, uklanjati, rešavati. Presudnu ulogu u rešavanju tih problema imale su subjektivne snage uopšte, a politkomesari posebno, koji su organizovali moralno-politički rad i to, upravo, na specifičan način. Da li su uvek „stručno” i znalački radili nije bitno. Važno je da su uspešno radili i da je njihov rad obuhvatao i probleme jedinica i boraca psihološko-emocionalnog karaktera i da su efikasno delovali na mentalnoj preventivi.

Razume se da kad u ovom napisu posebno obrađujemo i ističemo rad politkomesara na učvršćivanju emocionalnog života boraca NOR-a, kroz razne oblike političkog i partijskog rada — time ne mislim na ekskluzivnost ovog rada u smislu dela samo politkomesara. Poznato je da su komande i ostali subjektivni faktori radili na ovom problemu, da je ova vrsta posla bila delo i komandira, komandanta, zamenika politkomesara, vojničkih kolektiva, partijske organizacije, svih partijskih rukovodilaca i pojedinaca boraca.

¹ Stres je sila koja je primenjena na određeni sistem, dovoljna da ga izmeni ili da ga promeni u nov sistem. Izraz se može primeniti na fizičke sisteme, ali može i na fiziološke i psihičke.

Ali, u ovom napisu posebno sam hteo naglasiti rad politkomesara kao vojno-političkih i partijskih radnika (uključujući pod ovaj pojam i zamjenike politkomesara kao partijskog i vojno-političkog radnika), ne negirajući rad i ulogu komandira i komandanta kao starešina koje su se brinule i čuvale borbeni moral (i jednu od njegovih komponenata — emocionalni život boraca). Ali je logično, a u praksi je tako i bilo, da su se kao „funkcionalni eksponenti” Partije u jedinicama, politkomesari prevashodno bavili ovakvom problematikom koja se u napisu tretira. Uostalom, to se vidi i iz istorijskih dokumenata. U izveštajima politkomesara i partijskih rukovodilaca glavni i najveći deo posvećen je upravo ovakvim pitanjima. Izveštaji štabova orijentisani su pretežno operativnim, mobilizacijskim i drugim „vojnim” pitanjima, a daleko u manjoj meri pitanjima koja se konkretno u ovom napisu žele razmotriti. Zato ceo napis i ima karakter orijentacije rada ove vrste kao dela politkomesara, mada u celini tako nije bilo.

Zanimljivo je, međutim, pitanje ko su bili politkomesari, otkud i kako su se regrutovali, postavljali i kako su to sve „znali” i radili. Ništa manje je značajno i pitanje koju je ulogu, pored politkomesara, imao vojnički kolektiv na pravilno reagovanje boraca, odnosno da emocionalna opeterećenja kod boraca ne podstaknu patološko reagovanje.

Svaka pa i najmanja partizanska jedinica je predstavljala određeni kolektiv. Taj kolektiv je pod uticajem partijske i skopjevske organizacije ustanovio svoje sasvim određene norme. Međutim, to nisu bile samo norme opšteljudskog ponašanja, nego i norme vojničkog reda, norme koje su određivale personalne interakcije, koje su formirale autokritičke stavove, norme koje su u taj vojnički kolektiv unosile stabilnost, koje su odredile strukturu kolektiva i podelu na starije i mlađe, podelu na komandire i politkomesare i opredelile im zadatke, norme koje su odredile odnos boraca prema komandiru, odnosno politkomesaru. Novi borci koji su tokom rata dolazili u takav vojni kolektiv brzo su se prilagođavali u njemu, jer su se učili od njegovih članova i bez pogovora prihvatili norme koje su već postojale. I novi borci su usmeravali svoju aktivnost i delatnost onako kako je zahtevao interes tako stabilnog vojnog kolektiva. Takav način prihvatanja normi je predstavljao proces socijalizacije novih boraca, proces njihovog srastanja s kolektivom. Taj proces je omogućio da novi borci gotovo nikad nisu doživljavali konflikte i frustracije,² interpersonalne ni emocionalne prirode. Kroz taj proces učenja formira se, dakle, novi socijalni status boraca; formirao se fenomen solidarnosti novih i starih boraca i starešina.

Karakteristično je da je svaki borac, novi i stari, u takvoj jedinici imao svoj tzv. spoljni status, koji je bio opšti status boraca protiv okupatora i njegovih slugu. Iz njega je proizlazio tzv. unutar-nji status — status odnosa jedan prema drugome, status druga, prijatelja, brata, status jednakosti, jednakosti u podeli i podnošenju

² Frustracija je sprečavanje delatnosti upravljene na neki cilj.

napora, življenja pod potpuno jednakim uslovima ratovanja, ishrane, odevanja, spavanja, itd.

Postojao je, naravno, i status starešine. Ali, on se ni po čemu nije razlikovao od statusa boraca sem po obavezama i odgovornosti. Starešina u NOV i POJ je bio uvek aktivan, dinamičan, uvek bio primer požrtvovanja, hrabrosti i samoodricanja, nikada se ne distancirajući od boraca po ishrani, stanovanju, pa često ni po odevanju.

Kako je borac mogao da postane politkomesar? Politkomesari nisu završavali oficirske tečajeve ni škole. Oni su se, pre svega, regrutovali iz redova boraca-članova Partije, njih je, tako reći, izabrala partijska organizacija kroz borbenu praksu, u okršajima, kroz izvršenje borbenih zadataka. Svaki borac je bio potencijalni politkomesar. Tako od kolektiva „proizveden” politkomesar nije imao samo vojničke vrline, nego i sve one osobine koje krase čoveka, druga, borca, vođu. Znači, takav starešina je trebalo da bude prihvaćen od boraca, što će reći, da su se borci uverili u istovetnost ciljeva, da su u svakoj situaciji od značaja za kolektiv osetili njegovu nepokolebljivost, hrabrost, požrtvovanje za druge. Starešina je samo tako mogao da se održi na funkciji politkomesara. Tu je, zapravo, ležao izvor visokog autoriteta i uticajne moći svih starešina, naročito politkomesara. Stoga su oni uvek bili u mogućnosti da održavaju visok borbeni moral boraca, da unose sklad i stvaraju i održavaju uvek povoljnu klimu u kolektivu.

Sigurno je da svaki politkomesar u ratu nije poznavao principe grupne dinamike koja mu je omogućavala aktivnost na polju mentalne higijene i sprečavanju emocionalnih stresova boraca. Ali on je imao, pre svega, prirodnu inteligenciju, u toku rata je stalno učio i dopunjavao svoja znanja i iskustva, bio je primer pravednosti, pravi borac za slobodu i socijalnu pravdu, borio se za drugarstvo, bratstvo i jedinstvo među borcima različitih nacionalnosti, štiti narodnu imovinu, razvijao kritiku i samokritiku; u teškim borbenim situacijama uvek je bio kraj boraca, upravo onda kad su osećali potrebu da rukovodilac bude kraj njih. Borci su to umeli da cene. Otuda njihovo veliko poverenje u starešine, što im je smanjivalo opterećenja nastala u pojedinim akcijama ili uopšte u toku ratovanja.

Borci su osećali istinsko drugarstvo što je i te kako smanjivalo strah u borbi, smanjivalo brigu za sopstveni život, olakšavalo izvršenje svih postavljenih zadataka i oslobađalo ih gotovo svih neprijatnih emocija koje su mogle izazvati strah. Stoga su borci nastojali da se gotovo uvek identifikuju sa svojim politkomesarom. Zato su se tako i ponašali pod njegovim uticajem i onda kad on nije bio s njima, onda kad su svi dejstvovali samostalno, u borbi i van nje.

Politkomesar je neprekidnim vaspitnim dodirima sa svojim borcima stvarao kod njih takve navike koje su i onda kad je bilo najteže predstavljale značajnu protivtežu svim negativnim tendencijama koje su mogle iskrsnuti pod teškim opterećenjima borbe. Zahvaljujući takvom radu i uticaju politkomesara, i od slabijeg mogao je postati dobar borac, drug, pa i junak.

Sva pitanja psihosocijalnog karaktera, kao i pojave emocionalnih opterećenja u jedinicama, rešavala su se moralno-političkim

radom, koga su uglavnom sprovodili politkomesari. Upravo, moralno-političkim radom rešavana su sva pitanja emocionalnih opterećenja, pravilno se reagovalo na psihosocijalne pojave i usmeravali interpersonalni odnosi. A karakteristika moralno-političkog rada bila je upravo u tome što je uključivao i mentalno-higijenski rad i preventivnu stranu svih vrsta psihičkog opterećenja i eventualnih psihičkih devijacija.

Mada na prvi pogled izgleda da neki elementi koje ćemo izneti ne spadaju u elemente emocionalnog stresa i u red mentalno-higijenskih mera, oni, u stvari, to jesu. Ovi elementi, čisto vojnog ili vojno-političkog karaktera, uvek su mogli prouzrokovati takve napade na emocionalni život boraca koji su mogli da dovedu do psihičkih slomova.

Poznato je da je stalna aktivnost i inicijativa jedna od veoma značajnih pretpostavki taktike, ali je veoma važna i sa psihološkog i mentalno-higijenskog stanovišta. Jer, kad je borac u pasivnosti, on počinje da razmišlja, da mašta o porodici, mogućnostima pogibije itd. To je ulivalo strah, onemogućavalo pokret, akciju. Pitanje borbene aktivnosti, u izvesnom smislu zakonitosti svakog rata, a partizanskog posebno, odmah je shvatilo i vojno i političko rukovodstvo NOV i POJ.

Evo šta je o aktivnosti kao dominantnom činiocu taktike u NOR-u rekao drug Tito: „U našoj narodnoj vojsci mora vladati isključivo ofanzivni duh ne samo kad smo u ofanzivi već i defanzivi... Partizani ne smiju da budu napadnuti i da se samo brane, već moraju sami napadati. Primenjivanje samo odbrambene taktike znači za partizane sigurnu smrt”.³

Ovaj princip aktivnosti značio je u psihološkom smislu otklanjanje straha, emocionalno jačanje i osećanje sigurnosti boraca, a akcijom postignuti uspesi osiguravali su i mobilisali daljnje fizičke i psihičke snage boraca za nove okršaje.

Za NOR je karakteristično da ni u predasima nije postojala pasivnost. I to vreme je upotrebljavano za razne aktivnosti: partijske sastanke, četne konferencije i ostale forme kulturno-zabavnog rada. Svaki pripadnik Narodnooslobodilačke vojske znao je da je pasivnost najveće zlo za njega i njegovu jedinicu, jer slabi borbenu volju i pospešuje strah.

Evo šta se, između ostalog, kaže u političkom izveštaju jedne ratne brigade: „Uspješne akcije brigada u zadnje vrijeme umnogome su pridonijele da se borbenost kod svih jedinica podigla, a ovo se prenaša i na narodne mase”. Ovo, dakle, potvrđuje tezu da jačanje borbenosti u suštini znači emocionalnu stabilnost i prevazilaženje osećanja straha.

Učvršćenje discipline nije samo vojničko i političko pitanje jedne vojske, već i mentalno-higijensko. Tome problemu se posvećivala velika pažnja od prvog dana ustanka, jer je disciplina kao vojnički faktor bila i politički preduslov za uspešan razmah ustanka i narodnooslobodilačkog rata u celin.

³ Tito: *Govori i članci; knjiga 1, Naprijed, Zagreb, 1959. g.*

Zalažući se za čvrstu i svesnu disciplinu, drug Tito je, već u Biltenu Vrhovnog štaba od 1. oktobra 1941. godine pisao: „U nekim odredima disciplina je još slaba, ima još samovolje i raznih ispada. Te pojave su razumljive kad se ima u vidu da su u partizanske odrede došli ljudi koji uopšte nisu bili vični vojnoj disciplini u životu. Uklanjanje tih nedostataka — to je zadatak političkih komesara i komandira. Partizanski odredi moraju se odlikovati ne samo velikom hrabrošću, već i čvrstom disciplinom i drugarstvom, jer će samo tako biti sposobni da izvrše svoju historijsku misiju...”.

Po svemu se vidi da su se disciplina i hrabrost uzajavno dopunjavale. U prvom redu zato što je disciplinovan vojnik bio i bolje obučen, naviknut na određene oblike ratovanja, što je izvršavao naređenja koja su ga ujedno i štitila, što je kao disciplinovan bio i uveren da se moraju zadaci izvršavati, što ga je u određenim trenucima disciplinovanost upućivala na hrabro držanje itd. Mada je postojala čvrsta vojna organizacija, ipak se disciplina nije mogla zasnivati na elementima strahopoštovanja i isključivanja subjektivnog činioca u organizaciji života jedinice, kao što je to, u to vreme, bio slučaj s drugim armijama.

Faktor dobrovoljnosti pristupanja NOB-i, uloga KPJ sa svojom tradicionalnom partijskom disciplinom, rad i uloga svih starešina a politkomesara napose kao prevashodnog primera svesti i disciplinovanosti, uverenost u opravdanost borbe, o čemu su politkomesari neprekidno, strpljivo i argumentovano govorili i učili dali su osnovni pečat svesnoj disciplini boraca i jedinica. S druge strane, specifičnosti našeg oslobodilačkog rata i revolucije, koje su se ogledale u dvostrukosti borbe vojničke i političke, usmerile su razvijanje discipline ne samo u smislu vojničke discipline u jedinicama, nego i u pravilnom vojničkom i političkom držanju prema narodu. Svaki borac je tako bio ne samo dobar vojnik nego i dobar politički radnik, a potencijalno i starešina-komandir ili politkomesar.

Iznenadjenja u ratnim operacijama predstavljaju značajan činitelj u taktičkom, operativnom, a ponekad i u strategijskom smislu. No, koliko god iznenadjenje predstavljalo vojnooperativni problem za komandante, to još više predstavlja psihološki problem za ponašanje vojnika u borbi. Poznato je da svaki komandant u ratu uopšte i tokom svake operacije ponaosob želi iznenaditi protivnika u većem ili manjem obimu. Tako su komandanti krupnijih vojnih formacija iznenađivali protivnika pojavom tenkova, ili novih tipova tenkova, novim tipovima aviona, raketa („kaćuše” su, na primer, predstavljale izvanredno iznenadjenje za nemačke komandante i njihove vojnike).

Ta vrsta iznenadjenja deluje, naravno, na psihičku stranu vojnika, može da razbukti strah u vojniku, dezorganizuje trupu. U tome je, zapravo, sva značajnost iznenadjenja, jer porazno deluje ne samo u smislu uništavanja protivnika nego i u psihološkom uticaju na stvaranje neraspoloženja za dalju borbu u širim razmerama. Opšte je poznato da iznenadjenje kao psihološki fenomen može izazvati neadekvatno ponašanje, odnosno suprotno ponašanje od onog koje je u datom trenutku korisno i neophodno. Pod psihološkim uti-

čajem iznenađenja borac može da se demoralizuje, imobilizuje i postaje nemoćan da osmatra, gađa i da obavlja druge borbene radnje ili, naprosto, počne bezglavo da beži.

U uslovima NOR-a komandanti i politkomesari uvek su nastojali da svojim aktivnostima s jedne strane iznenade neprijatelja, da ga posredstvom iznenađenja parališu ili demoralizuju, a s druge strane i da se obezbede od neprijateljevih iznenađenih akcija. To se, pored čisto „vojničkih“ metoda, postizalo i političkim i partijskim radom jer su se borci upoznavali sa situacijom na bojištu, sa novim neprijateljskim snagama i formacijama, sa političkom situacijom itd.

Ta upoznavanja uvek su imala karakter otvorenosti pa i onda kad je vojna situacija bila teška, kad su snage neprijatelja bile veoma moćne, tako da ni borac ni mlađi starešina nisu mogli biti iznenađeni. I ostali elementi koji su mogli da utiču na borbeni moral bili su poznati borcima i mlađim starešinama. Na primer, često se tačno znalo sa koliko metaka se raspolagalo po jednoj pušci, kakve su druge materijalne zalihe i slično.

Ovakvim radom, političko-partijskim i vojničkim stavovima, uvek su predupređivana iznenađenja, što je, u suštini, značilo sprečavanje onih pojava koje su mogle da dovedu do neadekvatnog ponašanja boraca, posebno panike i bekstva. Iskreno i otvoreno prikazivanje borbenih situacija i objektivnog položaja jedinice i svakog borca u tim situacijama, značilo je mobilizaciju fizičkih i psihičkih snaga boraca, jačanje njihove organizovanosti, proširivanje aktivnosti, sticanje veštine u rukovanju oružjem, snalaženje u terenskim uslovima, ulivanje velikog poverenja boraca u političko, partijsko i vojno rukovodstvo.

Najlepši primer otvorenosti i realnosti u prikazivanju ratne situacije bile su poznate Titove reči: „Naša borba biće teška. Mi ćemo često biti bez hrane, često i bez municije. *Ali mi ne smijemo padati duhom*“.⁴ (podvukao TK).

Često je drug Tito otvoreno ukazivao na ovakve ili slične teškoće. „Bez odijela smo i bez hrane. Ali pripremimo se da junački sve izdržimo“. Makar se govorilo i o gubicima, o smrti i tada je drug Tito bio otvoren i jasan, da nikog posle ništa ne bi moglo iznenaditi: „Mi smo znali da se ne radi o borbi od 14 dana, jednog ili tri meseca, mi smo znali da ćemo se morati boriti na život i smrt; ili u slobodi živjeti i za nju ginuti, ili na koljenima crknuti — i odabrali smo prvo“.⁵

U smislu potrebe za neprekidnim radom, učenjem, i objašnjavanjem situacije radi osiguranja od raznih vrsta iznenađenja evo šta se, između ostalog, kaže u jednom političkom izvještaju 1. proleterske brigade: „Treba pojačati politički rad prilagođen stalnim borbama i pokretima: kratke konferencije, objašnjenje događaja, *političko rasvetljavanje zadataka*, unošenje više optimizma vedrine i borbenosti među borce...“ I dalje u istom izvještaju se kaže: „Članovi partije podnose sve poteškoće bez gundanja, izvršavaju sve zadatke bez obzira na njihovu težinu i opasnost. Kod njih nema

⁴ Isto

⁵ Isto

malodušnosti i kolebljivosti. Takav svoj duh i moral oni prenose i na ostalo ljudstvo, na čitavu brigadu”.

Ili, u izveštaju jedne druge brigade stoji: „Naše borce ne zabrinjava jačina neprijatelja, niti njegova nadmoćnost u oružju. U odstupanju ne postaju malodušni. Glad i umor podnose sa skoro nevjerovatnim samoprijedorom. Oni smatraju velikom slabošću požaliti se ma kome na glad ili na umor”.

Članovi Partije i Skoja su bili u prvim borbenim redovima. Za zadatke koji su bili najteži oni su se prvi dobrovoljno javljali. Politkomesari i komandanti su im u tome služili primerom, bili predvodnici. To je imalo velikog značaja u jačanju psihičke snage boraca i održavanje emocionalne ravnoteže. Na taj način se uvek pojavljivao i brzo uvećavao broj hrabrih boraca. Zahvaljujući ličnom primeru starešina koje su sledili borci, rastao je autoritet starešina, a kroz njih i autoritet Partije. Zanimljiv je u tom pogledu jedan detalj iz političkog izveštaja jedne brigade koji govori o odnosu autoriteta i discipline: „Disciplina će se dati postići kada podignemo autoritet starešina i kada se oni budu osjećali kao takvi... Karakteristično je da jedinica preko noći *promeni izgled*, ako na mesto slabog rukovodioca dođe drug sa znanjem i *autoritetom*”. (podvukao T. K.).

Dobar primer općenito u svim ljudskim delatnostima ima pozitivnu ulogu. To se odnosi i na rat i ratnu situaciju. Dobrih primera boraca i starešina, na koje su se ugledali mnogi borci, bilo je u toku NOR-a izvanredno mnogo, naročito u pogledu hrabrog držanja u borbi. Takvi primeri su imali veoma značajnu ulogu u jačanju psiholoških snaga i održavanju emocionalne ravnoteže boraca.

Pošto su starešine, komandiri i politkomesari bili u prvim borbenim redovima, pošto su išli na čelu kolone, vrlo često bili i bombaši, lično napadali i neprijeteljeve tenkove, to su borci, kao svedoci tih primera, sve više suzbijali sopstveni strah, emocionalno postajali stabilniji i konačno i sami postajali veoma hrabri. Tako su istaknuti primer hrabrosti i pobeđe pojedinaca ili udarnih grupa među novim borcima raspaljivali želju da postanu članovi upravo tih i takvih jedinica ili udarnih grupa, i da se s njima izjednače.

Iz svega iznetog može se zaključiti da je u psihološkom pogledu uloga primera bila od neprocenljivog značaja. To je i druga Tita ponukalo da partizanima iz Srbije, kada su stigli na novu teritoriju, između ostalog kaže: „Vi borci iz Šumadije, iz okoline Čačka i Užica, iz Posavine, vi ćete ovdje pokazati *primjer herojstva, primjer discipline, primjer kako treba da se bori jedan borac koji se zove borac Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije*”.⁶ (Podvukao T.K.).

Lični primer, međutim, nije postojao samo u procesu borbenog okršaja, nego i u drugim vidovima ponašanja. Tu su opet članovi Partije i Skoja, komandiri i politkomesari bili disciplinovani čuvari reda, borci protiv svih vrsta devijantnog ponašanja (pljačke, nasilja, opijanja, orgijanja uopšte, grubog odnosa prema narodu i narodnoj imovini). Otuda je i poverenje naroda u svoju vojsku raslo iz dana u dan. Sav partijsko-politički rad bio je usmeren na stvaranje

⁶ Isto

čvrste, svesne discipline, a komunisti i starešine su ličnim primerima pokazivali kakvi moraju biti svi borci. Rad političko-partijskih radnika bio je, u suštini, i mentalno-higijenski rad, jer je sprečavao pojave kršenja discipline i svih vrsta neadekvatnog ponašanja, učvršćivao emocionalno stanje boraca.

Kritika i samokritika kao forme vaspitanja razvile su se i gajile u toku NOR-a i uhvatile vrlo čvrste korene. Pre svega, tome su pridoneli aktivnost Partije i politkomesara. Kritika je uvek bila pozitivno usmerena na stvaranje čvrstih, i otpornih boraca, na oslobođenje ljudi od emocionalnog pritiska. Posle kritike borci su pretežno osećali psihičko olakšanje i slobodu.

Samokritika i samokontrola moralnog „Ja”, kao efikasan oblik rasterećivanja od emocionalnog pritiska, ličnih konflikata i frustracija, vedrile su psihički život boraca, oslobađale ih svih briga koje su ih morale i stvarale ljude čista i čvrsta morala, koji su mogli otvoreno svakome gledati u oči. Na kritici i samokritici izgrađivali su se međusobni odnosi, razvijalo se prisno drugarstvo, usavršavala se ljudska volja, ljudi su se emocionalno jačali, otklanjale su se ljudske slabosti i jačala je inicijativa, izoštravala se odgovornost za rad, kao i za vojničke neuspehe u borbi. Na kritici i samokritici unapređivao se politički rad, usavršavao „vojnički zanat”.

Kritika i samokritika su se u vreme NOR-a pokazale kao najuspešnija forma za suzbijanje negativnih pojava, bilo da su te pojave socijalno-psihološkog, moralno-političkog ili vojničkog karaktera. Ta forma je bila izvanredno efikasna za razbijanje bolesnih ambicija i kritizerstva pojedinaca i slično. Propusti i greške u vojnim i vojno-političkim akcijama bile su na nišanu kritike i samokritike, analizirane su kroz kritičke i samokritičke osvrte, bilo da su one odraz lošeg planiranja, slabe organizacije, nedovoljnog političkog rada ili nepredviđenog lošeg držanja pojedinaca u toku borbe.

Evo jednog izvanrednog kritičkog (možda bolje reći samokritičkog) osvrta u političkom izveštaju o neuspehu jedne operacije: „Oštra analiza i udaranje (misli se na kritiku — T.K.) po rasporedu naših jedinica oko Pljevalja, potrebna je bila i radi samih partizanskih jedinica i samih partizana...”.⁷

Niko nije bio oslobođen kritike, pa ni komandanti brigada. A to je u odnosu na mnoštvo boraca brigade značilo da se vodilo računa ne samo o vojničkim uspesima nego i kako se odnos starešina prema borcima odražavao na njihovu psihu i ponašanje, da li je to u boraca moglo stvarati emocionalnu tenziju (napetost) i konflikte.

Evo, u tom pogledu, i detalja iz dve zanimljive ocene o dvojici komandanata brigade: „Uopšte nema pedagoškog odnosa prema svojim borcima, pa ni, kako smo do sada mogli videti, nekog užeg kontakta s njima” — kaže se za jednog. A za drugog: „Njegov odnos prema partizanima je topao, brižan i drugarski i primećuje se da je kod boraca jako omiljen i popularan”.

Iz ovoga se dakle, vidi da se kritika i samokritika nisu odnosile i ograničavale samo na borce nego i na starešine i štabove.

⁷ Zbornik dokumenata VII (Izveštaj CK Crne Gore).

One su se uvek izvodile na način kojim se nije mogao umanjiti ili uništiti autoritet i ponos bilo koga u jedinici. Težište kritike i samokritike bilo je usmereno na vaspitanje ljudi isticanjem pozitivnih strana i uspeha u njihovom radu, zatim na podizanje psihičkog elana boraca i onemogućavanje konflikata koji su postojali ili su mogli nastati.

U kritici kukavičluka je zauziman pravilan stav. Takve pojave nisu se javno žigosale, jer je strah shvatan kao normalna reakcija na opasnost. Pojedinaac je bio pozivan na individualan razgovor, da mu se ukaže na držanje za vreme borbe, na greške, kao i na postojeće mogućnosti da i on postane hrabar. Upravo takvim postupkom, starešina nije povredio ili oslabio lični ponos i dostojanstvo borca. Trebalo je takvom borcu olakšati držanje u budućoj borbi. Da bi lakše savladao strah i da bi se stvorile mogućnosti da i takav borac postane hrabar, starešine su ga u borbi obično raspoređivale uz hrabrog druga, uz onog uz kojeg će ovaj i sam težiti da se istakne. Takvih je primera bilo veoma mnogo. Pomoć hrabrog druga jačala je emocionalnu stranu slabijeg u savlađivanju straha. Tako je osnažen onaj poznati motiv u samopotvrđivanju: što može on, mogu i ja.

S druge strane to, opet, znači da je vaspitni rad u NOR-u imao sebi svojstvene odlike — da se nedostaci, pa i pomanjkanje hrabrosti nisu kažnjavali, a ako je kazna i usledila, nije bila rigorozna, ona je uvek bila vaspitna. To se vidi i iz opšteg partizanskog principa u vaspitanju, skovanog u toku rata. Tako se u jednom partijskom izveštaju, između ostalog, kaže: „Nastoji se da partijska kazna u svakom pojedinom slučaju bude pravilno primenjena i da ona postane pravo vaspitno sredstvo u rukama Partije”.

Dezertiranje ili, pak, pokušaji dezertiranja iz jedinice u toku rata, drugi je oblik mogućnog nedostatka borca, koji je bio podložan kritici, pa i sankcijama. I te mere, međutim, davale su mogućnosti borcu da se popravi, da se snađe posle takvog slučaja, da se emocionalno učvrsti i ponovo uvrsti u redove istaknutih boraca.

Pre svega, svaki borac koji je napustio jedinicu nije se tako jednostavno nazvao dezertrom, nego je veoma pažljivo razmotrena situacija svakog ponaosob i donošena odluka koja je odgovarala proceni karaktera dezertstva.

Tako se iz izveštaja jedne divizije vidi da se kao dezertier mogao okvalifikovati onaj koji napušta jedinicu planski i deluje razbijajuće (stoga mu je odmeravana veoma stroga kazna); zatim onaj koji je to postao zbog niske političke svesti (za njega bi usledila nešto blaža kazna ili vraćanje u jedinicu); najzad i onaj koji iako okvalifikovan kao dobar borac, ali „zgušnula” mu se želja da vidi kuću (ovakve se obično kažnjavalo ukorom).

Ovde se vidi da je pažljivo analizirana svaka greška i da su postupci bili različiti. To je urodilo plodom. Poznato je, na primer, da je bilo boraca koji su samovoljno privremeno napuštali jedinicu, ali su po povratku bili odlični borci, pa su neki kasnije postali i starešine.

U ovome se, međutim nije zadržalo samo na procenama težine dela na kritici ili kaznama. Naprotiv, pojava samostalnog napuštanja

jedinice bila je signal svima starešinama, naročito politkomesarima, za pojačani politički, kulturni i vojnički rad s borcima. Kako se to ogledalo i koje su aktivnosti nikle kao protuteža dezerterstva, vidi se iz izveštaja politkomesara Petog korpusa iz 1944. g.: „Protiv te pojave (misli se na dezerterstvo, opaska autora) moramo se boriti i tu slabost kod mlađih i novih boraca treba liječiti uspješnim političkim radom i intenzivnim kulturnim životom i sve većom brigom za potrebe baš novih vojnika... Nasuprot tome treba stalno vojnicima objašnjavati o toku borbe u čitavoj našoj zemlji pa i u njihovom rodnom kraju, nastojeći omogućiti dopisivanje vojnicima sa svojim porodicama”.⁸ (sve podvukao T.K.).

Izneti primeri o kukavičluku i dezerterstvu očito pokazuju koliko su pravilnom kritikom i samokritikom, kao i pravilnim stavovima partijske organizacije i starešina, posebno politkomesara, bile zastupljene mentalno-higijenske mere i kako se u međusobnim odnosima mnogo vodilo računa i o psihološkim aspektima ličnosti. Ali, to istodobno ukazuje kako se vodilo računa o ponosu i dostojanstvu ličnosti, o njenoj emocionalnoj strani, o tome da je za svakog borca učešće u revoluciji predstavljalo čast koja mu se nije mogla kaljati ni umanjivati. Šta više, u boraca je trebalo razviti još veće osećanje časti i ponosa što su učesnici narodnooslobodilačkog rata.

Odnos prema ranjeniku u NOR-u je bio uvek ispravan, nadasve ljudski i na temeljima socijalističkog humanizma. O tome su se posebno brinuli partijska organizacija i politkomesari. Svaki borac je, što je sasvim normalno, imao strah od ranjavanja ili od smrti, a isto tako je svaki vojnik bio emocionalno osetljiv i, prema tome, objektivno podložan devijacijama.

Međutim, vojno-političko rukovodstvo u NOR-u je vodilo naročitu brigu o ranjenim i poginulim. Nije bilo borbe ni okršaja da se nije vodilo računa da se izvuku ranjenici i sahrane mrtvi. Ranjenici su izvlačeni čak i po cenu novih gubitaka. Često su i starešine ginule izvlačeći ranjenog borca. Veoma je dobro poznato da su se čitave operacije vodile radi zaštite ranjenika.

U takvim prilikama komandiri, komandanti i politkomesari kao i sanitetsko osoblje pokazivali su izvanrednu snalažljivost i heroizam u borbi da spase, sklone i očuvaju svoje ranjene borce. Ovakav stav prema ranjenom drugu u sve borce i starešine su posebno ulivali Komunistička partija i lično drug Tito.

Briga za ranjenike nije se odražavala samo na ranjene borce u psihičkom, u emocionalnom smislu. Takav stav Partije, starešina, sanitetskog osoblja i svih boraca imao je veoma pozitivnog odraza na sve zdrave borce, na stare i nove borce, jačajući u njima osećanje sigurnosti i borbeni moral. To je bio neprekidni moralni impuls za borbu protiv neprijatelja, jer se znalo da ni ranjen neće pasti u njegove ruke. Upravo takav stav je imao enorman (veliki) moralni i psihološki značaj i bio je od neprocenjive vrednosti za uspeh u borbi i oslobodilačkom ratu uopšte.

⁸ Isto

Starešine su neprekidno učile stare borce kako se treba odnositi u borbi prema ranjenicima i prema novim borcima. U borbi se očito učvršćivalo borbeno drugarstvo, solidarnost, bratstvo i jedinstvo, briga za druga. Borbeni okršaji su sve zbližavali.

Politkomesari i političko-partijski rad razvijali su humanost među ljudima, plemenitost u boraca, snagu rasuđivanja, rečitost, snagu argumentacije kao i moć ubeđivanja. Pravilan odnos prema ljudima i drugarstvo koje se razvijalo kroz borbu, međusobna ovisnost i poverenje oplemenjivali su borce spremnošću za pružanje međusobne zaštite, pa čak i uz cenu vlastitog života. Sve to je stvaralo odgovarajući ekvilibrij emocionalne sfere u svakog borca. Plemenitost prema čoveku, naročito prema bliskoj ličnosti — a to znači prema svom drugu u borbi — ocrtavala se i u kontaktima s narodom, omladinom i pionirima, pa, čak, u izvesnoj formi, i s protivnikom.

Neprekidno učenje i iskorišćavanje svakog predaha za političko, vojničko i opšte uzdizanje omogućili su borcima da prošire svoje vidike i da upoznaju načine kako da se služe stečenim znanjima. Nova saznanja i iskustva stečena u borbi sve više su humanizirala odnos boraca prema ljudima, prema narodu, a to je značilo i određeno emocionalno abreagovanje. Taj odnos se humanizirao i prema određenim kategorijama pripadnika kvislinških formacija, što je ujedno uticalo na emocionalnu stabilnost jednog dela naših boraca, onih koji su imali brata, sestru ili rođaka u protivničkom taboru. To je od starešina, naročito od politkomesara, zahtevalo karakter naše narodnooslobodilačke borbe i stav Partije.

Već u početku NOR-a vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito je rekao: „Mi imamo jedan jedini zadatak — da oslobodimo zemlju od okupatora i da uništimo petu kolonu. Ali u borbi protiv pete kolone treba biti obazriv. *Naša kazna treba da pogodi prave krivce.* Liniji narodnooslobodilačke borbe treba dati *više širine i gipkosti.* One koji su još uvek ostali neutralni treba *strpljivo ubeđivati.* Sve su to naša braća i sestre, i njih nije teško ubijediti u opravdanost narodnooslobodilačke borbe. Mi ćemo biti sijači bratstva među narodima”.⁹ (Podvukao T.K.)

Svakako da je dobrovoljnost pristupa boraca Narodnooslobodilačkoj vojsci imala pozitivnu ulogu u celini, a i olakšavala rad politkomesarima, odnosno partijskoj organizaciji. Dobrovoljnost boraca da svesno stupe u revoluciju, naročito u prve dve godine, bila je solidan oslonac za sticanje emocionalnog stabiliteta. U stvari, dobrovoljnost je bila jedna od najznačajnijih komponenti za stvaranje uverenja o potrebi i pravilnosti vođenja oružane borbe. To je jačalo borbeni moral i duh boraca. Mada je, u suštini, ovo bilo političko pitanje, ono je uključivalo i mentalno-higijenske stavove, a kroz političko-partijski rad i mentalno-higijenske mere koje su, u stvari, sprovodili i politkomesari.

⁹ Tito: *Govori i članci; Naprijed*, Zagreb, Knjiga I 1959. g.

Princip dobrovoljnosti za učešće u izvršenju i pojedinačnih borbenih zadataka bio je veoma značajan činilac čak i među samim dobrovoljcima NOR-a. Naime, u praksi je bilo mnogo slučajeva da su se među borcima tražili dobrovoljci za izvršenje nekog specijalnog zadatka, na primer, prilikom stvaranja udarne grupe za likvidaciju čvrstih uporišta (otpornih tačaka u pojasu odbrane), za napad na tenk, uništenje vitalnih centara neprijatelja itd.

Dobrovoljnim javljanjem boraca za specijalne zadatke vršila se i te kakva prirodna psihološka selekcija. Izabrani su najbolji borci koji su izvršavali izuzetno teške borbene zadatke i tako postajali primer hrabrosti i požrtvovanosti za ostale koji su ih u novim okršajima sledili.

Ovaj princip dobrovoljnosti u izvršenju specijalnih zadataka pomogao je da se selekcionišu hrabri i emocionalno stabilni ljudi koji u takvim situacijama nisu popuštali, a to je značilo uspeh akcije. Na njih se i posle uvek računalo.

Princip dobrovoljnosti nije nastao spontano, on je rezultat upornog moralno-političkog rada. Prema tome, dobrovoljnost je za izvršenje specijalnih zadataka imala i mentalno-higijenski karakter, koji joj je dala aktivnost komandi, partijske organizacije i ostalih subjektivnih snaga.

Motiv sigurnosti boraca nije bio osiguran samo dobrim rukovođenjem, političkim radom, ostalim većim ili manjim uspesima u borbi, brigom za ranjenike i sl. nego i uverenjem i praksom da uz borcu uvek stoji i narod. Briga naroda za svoje borce, i obratno, briga i zaštita naroda od neprijatelja bili su uvek međusobno isprepletani. Najbolja ilustracija te veze i sigurnosti, te emocionalne stabilnosti boraca su reči druga Tita: „Naša vojska, kao što je izrasla iz naroda, bila je održavana od naroda. Narod je davao i poslednju koru hljeba samo da nahrani one koji su vojevali za ono što danas imamo”.

Ovo što je na ovu temu ovde rečeno ukazuje da je rad politkomesara, koliko god izgledao čisto partijski ili čisto politički, u stvari, bio i preventivni rad protiv emocionalnog stresa pojedinaca i grupa. To je u uslovima rata omogućavalo angažovanje svih ljudskih rezervi u borbi protiv neprijatelja. Dakle, celokupna aktivnost starešina i ostalih subjektivnih snaga je imala i karakter rada na učvršćivanju emocionalnog stabiliteta i psihičkog ekvilibrija boraca. A rad na takvom jačanju psihičkog života pojedinaca-boraca i boračkih grupa zaista je moguće nazvati mentalno-higijenskim, iako mu to nikad u NOR-u nije bio zvanični naziv. I mada zvanično mentalno-higijenske službe nije bilo, ona je, u stvari, postojala i dala je značajne rezultate kroz rad komandi i politkomesara posebno.

Ovaj problem, mada obrađuje jedno pitanje iz prošlog rata i koristi istorijsku građu, je pitanje koje je uvek aktuelno za svaku oružanu borbu i budućnost. Čak, napose, aktuelno je i za eventualni sukob u uslovima nuklearnog rata. Problem morala, svih njegovih

komponenata, a prevashodno ličnosti čoveka kao nosioca borbe i borbenog morala, važi i za budućnost. Ovo upravo obrađuje ljudsku — emocionalnu stranu čoveka, čoveka koji se bori. Stoga, ovaj sadržaj je koristan i za budućnost, za rad naših sadašnjih i budućih generacija starešina, koje će moći koristiti i elemente i forme rada u regularnim jedinicama, posebno ako umešno analogiziraju sadržaj i ratne situacije.

General-potpukovnik
Dr Tomislav KRONJA

NACIONALNA ZEMALJSKA ODBRANA SAVEZNE REPUBLIKE NEMAČKE*

U Saveznoj Republici Nemačkoj (SRN) smatra se, ističu dole navedeni autori, da eventualna upotreba nuklearnih sredstava za masovno uništavanje u savremenom ratu uslovljava pridavanje podjednake važnosti vojnoj i civilnoj odbrani. Što se tiče nadležnosti i odgovornosti u pogledu organizacija jedne i druge odbrane, treba imati u vidu da se SRN nalazi u specifičnom položaju, jer su na njenoj teritoriji i jedinice drugih armija, u okviru NATO-a, i određene jedinice Bundesvera. U ovakvoj situaciji iskrslili su i novi pojmovi (termini), tj. postoje dva sistema terminologije. Tako se po jednom pod terminom opšta odbrana podrazumevaju nacionalne odbrambene mere i one NATO-a. Ovom terminu, kao podređen pojam, sledi termin zajednička odbrana, koja obuhvata vojne i civilne odbrambene mere NATO-a. Pod nacionalnim rukovođenjem, odnosno nacionalnom odgovornošću ostaje oblast zemaljske odbrane, koja, s jedne strane, obuhvata vojnu zemaljsku odbranu sa komandama i jedinicama teritorijalne odbrane, bazičnim ustanovama, ustanovama za popunu Bundesvera, kao i ustanovama vojne uprave. S druge strane, zemaljska odbrana obuhvata i civilnu zemaljsku odbranu, u čiji delokrug spada pripremanje i sprovođenje, u nacionalnim okvirima, svih mera civilne odbrane.

Postoji i drugi sistem pojmova, podeljen na dve grupe, tj. na prvu, pod nazivom opšta odbrana, koja obuhvata vojnu i civilnu komponentu odbrane u nadležnosti NATO-a, i drugu, pod nazivom zemaljska odbrana, koja obuhvata vojnu i civilnu odbranu u nacionalnim okvirima. Po ovom shvatanju pojam zemaljske odbrane obuhvata pripremanje i sprovođenje vojnih zadataka koji u ratu ostaju u nacionalnoj nadležnosti SRN (teritorijalna odbrana, logistička organizacija baza, određene centralne vojne ustanove i vojna uprava Bundesvera) i civilnu odbranu. Međutim, po mišljenju ovih autora, oba sistema pojmova imaju taj nedostatak što sadrže samo mere u vezi

* K. Bauer i D. Schössler, *Nationale Verteidigung*, Bonn, 1966 i H. Jahn, K. Neher i L. Roske, *Taschenbuch für Wehrfragen 1966/67*, Frankfurt am Main, 1966.

sa oružanim sukobom dvaju blokova, a ne obuhvataju i odbranu u okviru indirektno strategije (subverzivna borba i revolucionarni rat), koja danas ima ravnopravan položaj sa klasičnom vojnom, kao i atomskom strategijom. Uzimajući u obzir i ove faktore, zadatak zemaljske odbrane bi trebalo da bude: obezbeđenje nepovredivosti granica SRN, očuvanje opstanka stanovništva, održavanje postojećeg državnog i društvenog uređenja.

OSNOVI ZEMALJSKE ODBRANE

Zemaljska odbrana SRN zasniva se na sledećim činjenicama: na njenom članstvu u savezu (NATO-u), na budućem vidu rata i na određenoj strategijskoj koncepciji.

a) Razmatrajući položaj država u sastavu NATO-a, autori ističu da, uprkos proklamovane jednakosti država-članica, SAD imaju hegemonistički položaj i da im se ostale države-članice, usled nuklearne pretnje, moraju priklanjati. Ranije se protivnikova volja u oružanom sukobu mogla slomiti pobedom na bojištu i potom, eventualno, zauzimanjem teritorije i izvora snaga zemlje, a danas se ona, upotrebom strategijskih nuklearnih sredstava, može skršiti i bez odluke na bitaćnom polju. Po mišljenju autora, Duetova teorija, koja je u svoje vreme bila preuranjena, pokazuje se u savremeno doba kao pravilna. To znači da se u ratnom sukobu država koja ne raspolaže nuklearnim naoružanjem ne može sama uspešno suprotstaviti protivničkoj nuklearnoj sili. Ona bi bila izložena protivnikovoj ofanzivnoj strategiji čak i u vidu pretnji i ucena. Takve države su, prema tome, prinuđene da se oslone na nuklearne sile koje će ih štiti — u vidu defanzivne strategije zastrašivanja (odvraćanja). Pod takvim uslovima hegemonistički položaj može imati samo nuklearna sila. Međutim, važnost njene hegemonije se umanjuje ukoliko ostale saveznice poseduju nuklearno naoružanje. Zbog toga atomske sile i nastoje da spreče širenje nuklearnog naoružanja. Za odnose unutar saveza važi načelo da pripadnost savezu ograničava političku autonomiju država-članica saveza. One koje su najslabije izložene su najviše uticaju hegemonističke sile, koja nastoji da ih, u određenom stepenu, povinuje sebi kao vodećoj državi, da im se približi u psihološkom pogledu, dajući im primere u duhovnom blagu, moralnoj snazi i tehničkim sposobnostima i, najzad, da ih izoluje u spoljnopolićkom smislu od uticaja trećih sila, odnosno da utiče na najvažnije domene njihovog političkog života, na njihovu vojnu nauku, opremu, obuku i finansije. Politićka je veština hegemonistićke sile da pronade što veći zajednićki imenitelj u pogledu političkih interesa sa državama-ćlanicama saveza. Od toga će zavisiti da li će se savez razviti u formu koalicije starog stila ili će se postići viši stepen — u vidu integracije. Autori smatraju da je u nuklearno doba prikladniji integrisani savez. Dvoumljenje neatomskih partnera saveza da li i u kojoj meri treba da rizikuju svoju egzistenciju u slućaju upotrebe nuklearnih sredstava glavni je razlog sadašnje krize NATO-a. Pošto integracija ogranićava prostor spoljnopolićkog manevrovanja, neke države nastoje — naroćito Francuska — da jaćanjem svojih oružanih

snaga, tj. izgradnjom sopstvenih nuklearnih sredstava, održe ili prošire slobodu političke akcije. Usvajajući gledišta francuskog pisca Arona, autori smatraju da ova nastojanja Francuske ne predstavljaju efikasnu snagu zastrašivanja jedne protivničke nuklearne velesile.

Izlažući efikasnost nuklearnog strategijskog dejstva bilo u odnosu na SAD ili na SSSR, autori su mišljenja da bi uništenje 200 velikih varoških oblasti značilo paralisanje 75% prerađivačke industrije i isto tolikog procenta stanovništva. Pod takvim aspektima se smatra da se i evropski centar zastrašivanja u okviru NATO-a mora oslanjati na nuklearna oruđa, čiju bi okosnicu predstavljala strategijska sredstva. Oni ujedno ističu da uzroci labavljenja NATO-pakta, pored navedenog, leže i u njegovom negativnom cilju (odbrana Evrope od opasnosti sa Istoka), kao i različitim pogledima i interesima država-članica u odnosu na oblasti koje geografski ne spadaju u zonu interesa NATO-a. SAD, na primer, smatraju da se centar svetske krize pomerio iz Evrope u Aziju i da tamo treba braniti „slobodni svet”. Pod takvim uslovima bi i NATO morao da bude što bolje integriran, što do sada nije postignuto tako da ovaj savez predstavlja pretežno koaliciju starog tipa. Dok SRN sve više jedinica stavlja na raspolaganje NATO-u, dotle ih Francuska sve više izvlači iz njegovog sastava, nalazeći da je integracija i suvišna i pogrešna. Autori računaju da bi se odnosi u NATO-u poboljšali ako bi se rešilo pitanje učešća država-članica u kontroli i pravu upotrebe nuklearnih sredstava.

b) Konceptcija zemaljske odbrane je usko povezana sa karakterom i načinom vođenja eventualnog rata. Pri tome se, pored sredstava direktne strategije (angažovanje oružanih snaga), mora računati i sa sredstvima posredne strategije (subverzivna borba i revolucionarni rat). Elemente na osnovu kojih se može dobiti predstava o eventualnom ratu sačinjavaju: vojnogeografski položaj SRN; odnos snaga, naoružanja i opreme; logistički sistem; verovatne neprijateljske i sopstvene namere. Autori na osnovu ovoga izvlače zaključak da bi celokupna teritorija SRN ušla u okvir vojišta, da bi rokovi mobilizacije bili vrlo kratki, da bi se pojavljivala ostrva koja ne bi bila zahvaćena operacijama (slobodne teritorije) i da bi vreme za sve radnje bilo kratko. Pretpostavke osnovnog karaktera (na primer, vojnogeografski položaj SRN) manje ili više su stalne, dok su ostale promenljivog karaktera. Pošto slika eventualnog rata ima niz mogućnih varijanti i podleže promenama, to i planiranje zemaljske odbrane mora imati za cilj izgradnju sistema koji će odgovarati što većem broju varijanti, tj. koji će se prilagođavati elementima konkretne situacije, uzimajući u obzir i komponente indirektno strategije. Pri tome materijalne mogućnosti zemlje određuju odgovarajuće granice. Dalje, treba imati u vidu da se stepeni ugrožavanja države kreću od „hladnog” do sveobuhvatnog (termonuklearnog) rata, a u tim granicama takođe postoji niz varijanti. Međutim, planiranje će morati u svakom slučaju da uzme u obzir mogućnost termonuklearnog rata. U tim granicama predviđaju se dve glavne kategorije rata: rat oružjem u okvirima direktne strategije i rat sredstvima indirektno strategije. U zahvatu direktne strategije predviđaju se tri vrste rata.

Sveobuhvatni rat, uz angažovanje svih kategorija oružja, sa napomenom da je za SRN razlika između strategije uništenja oružanih snaga i strategije uništenja ratnog potencijala bespredmetna, jer bi u nastojanju da se unište oružane snage bila zahvaćena i privreda SRN. Uz ovo autori napominju da na uspeh u vođenju svetskog rata može računati samo sila koja vlada morima. Ako bi se stvorio efikasan antiraketni sistem, slika sveobuhvatnog rata bi se znatno promenila i on bi se, verovatno, pretvorio u rat iznuravanja, nalik na ratove iz prve polovine ovog veka.

Ograničeni nuklearni rat, u kome bi se upotrebljavalo samo nuklearno oružje taktičke i operativne namene, uz dopunu konvencionalnog naoružanja. Postoje dva shvatanja o uticaju ograničenog nuklearnog rata na pokretljivost operacija. Po jednom, koje zastupa manjina, jačina nuklearnih eksplozija guši pokrete i omogućuje samo manje operacije. Po drugom, jačina nuklearne vatre može se savladati i čak koristiti za postizanje veće pokretljivosti, što omogućuje operacije velikog stila. Po mišljenju autora, takvo gledište zastupa NATO, Bundesver, a i Sovjetski Savez. Pokretljivost operacija, sa brzim koncentracijama snaga i zauzimanjem rastresitih rasporeda, zahteva i pokretljivost logistike, tako da će ceo rat u znatnoj meri ličiti na gerilu. U vezi sa povećanjem važnosti skraćivanja vremena za sve radnje i operacije, autori ističu da i izvođenje mobilizacije nije više moguće po ranijim shvatanjima, već se ona mora decentralizovati na mnoštvo mobilizacijskih centara. Značaj faktora vreme iziskuje i dobro uređen sistem uzbune, koji treba da omogući razne stepene bojne gotovosti.

Ograničeni rat konvencionalnim sredstvima trajao bi u Evropi, ako bi se uopšte poveo, vrlo kratko. Pošto bi se nuklearna sredstva mogla svakog momenta staviti u dejstvo, autori smatraju da se on mora taktički voditi kao u nuklearnim uslovima.

Borba sredstvima posredne strategije razlikuje se od one koju predlaže Lidel Hart u svojoj „Strategiji posrednog prilazanja“, a koja uslovljava vojničku pobedu oružjem. Po zapadnonemačkom shvatanju, koje usvaja u stvari gledišta francuskog generala Bofra, ovom strategijom se teži postizanju rešenja drugim sredstvima, a ne oružjem. Kao forme ove borbe autori navode: „hladni rat“ (pretnje, ucene itd.), subverzivnu (pokrivenu) borbu sa unutrašnjim razaranjem državnog stroja i revolucionarni rat (gerilu, partizanski rat, građanski rat i sl.), koji ima isti cilj kao i subverzivna borba.

Nuklearna, klasična i indirektna strategija mogu u napadu i odbrani da deluju zajednički, slično rodovima vojske na bojištu.

c) Strategijska koncepcija nacionalne zemaljske odbrane SRN zavisi u odlučujućoj meri od strategijske koncepcije NATO-a. Ne umanjujući značaj civilne odbrane, autori ukazuju na to da se SRN može održati samo povoljnim ishodom oružanog sukoba. U pogledu strategijske koncepcije odbrane vladala je u okviru NATO-a potpuna jednodušnost u vreme postojanja Redfordovog plana masovne odmazde

u slučaju neprijateljskog napada ma kolikog obima, ma kakvim sredstvima i ma na kome mestu. Međutim, kada su SAD usvojile Tejlorovu strategiju elastičnog odgovora, nastala su, ovo se naročito odnosi na Francusku, suštinska razmimoilaženja. Ako bi se pod takvim uslovima poveo konvencionalni rat, mora se računati sa najmanjim odnosom snaga od 1:3 (sopstvene:neprijateljske snage). U uslovima strategije elastičnog reagovanja, usled mogućnosti niza varijanti, i planiranje zemaljske odbrane je znatno složenije. Počev od 1963. god. odgovor se, u operativnom pogledu, najpre našao u pomeranju linije odbrane napred uz samu graničnu liniju prema državama Varšavskog sporazuma. Ova odbrana treba da se vodi uporno, čime se, po mišljenju autora, gubi značaj motorizovanih divizija.

GRANE ZEMALJSKE ODBRANE

Zemaljska odbrana se deli na vojnu i civilnu odbranu, a svaka od njih deluje posebno u okviru NATO-a i u nacionalnom okviru.

Što se tiče vojne odbrane u okviru NATO-a, autori podvlače da SRN, nasuprot ostalim državama-članicama NATO, ne raspolaže sopstvenim operativnim jedinicama. Sve njene jedinice (12 divizija KoV i operativne jedinice RV i RM) stavljene su na raspolaganje NATO-u, najvećim delom komandi „Centar”, a manjim delom, sa svim snagama RM (severno od r. Elde) komandi „Sever”. Zbog ograničavajućeg dejstva faktora vreme nastoji se da komandovanje Bundesverom u mirno doba bude što približnije komandovanju u ratu, mada se to do sada nije moglo u celosti da postigne. Operativne snage Bundesvera su zbog predviđanja pokretnog vođenja operacija potpuno motorizovane, odnosno oklopljene. Uopšte uzev, one će dejstvovati sa ciljem da izazovu koncentracije neprijateljskih snaga koje bi na taj način postale unosni atomski ciljevi; s druge strane, ove snage treba da nastoje da same ne postanu takvi ciljevi. I u slučaju da ne dođe do upotrebe nuklearnih sredstava, ove jedinice ne bi mogle da vode borbu po načelima za konvencionalne prilike. Pošto su operativne snage Bundesvera u celini potčinjene NATO-u, nastoji se da se logistički organi što više integriraju sa operativnim snagama, iako se ovo nije moglo postići kod svih država-članica, jer one imaju deo operativnih snaga i na svom raspolaganju.

Okosnicu nacionalne vojne odbrane SRN sačinjava teritorijalna odbrana, koja u saradnji sa upravnim organima Bundesvera podržava operativne snage, obezbeđuje njihovu operativnu slobodu i koristi mesna sredstva, uz obaveznu saradnju organa civilne odbrane. Međutim, podeljenost vojnog rukovođenja i njihova saradnja sa organima Bundesvera i civilnim organima zemaljskih (pokrajinskih) vlada otežava rukovođenje zemaljskom odbranom u sadašnjim uslovima, u kojima vreme postaje tako bitan faktor. Delovanje zemaljske odbrane je, s druge strane, olakšano podudarnošću političkih, vojnih i vojno-upravnih organa teritorija, tj. istu teritoriju obuhvataju:

vlade zemalja (pokrajina), komande vojnih oblasti i oblasne vojne uprave;

načelstva administrativnih okruga, komande odbrane okruga i okružne vojne uprave;

načelstva administrativnih srezova, komande odbrane srezova i sreski uredi za vojnu popunu kao organi uprave Bundesvera.

Autori ističu da će vojište prostorno (do pozadine grupe armija) biti u nadležnosti NATO-komandanata, dok će teritorija dalje pozadi, tzv. spajajuća zona, biti pod odgovornošću komande teritorijalne odbrane. Zadaci teritorijalne odbrane su: osiguranje objekata važnih za život i odbranu; rukovođenje saobraćajem; borba protiv neprijateljskih snaga u pozadini; održavanje komandnih veza; sanitetsko zbrinjavanje; zaprečavanje i pontonirski radovi na rekama; kontrola šteta, pomoć pri evakuaciji i u slučaju prirodnih katastrofa.

Dobrovoljna teritorijalna rezerva je, usled nedovoljne efikasnosti i upotrebljivosti, početkom 1966. god. zamenjena obaveznom službom u jedinicama domobranstva (Heimatschutztruppe). Obveznici ovih jedinica se svake godine pozivaju na vežbe.

Pošto su sredstva države ograničena, za jedinice teritorijalne odbrane, kao i za baze, mogu se u mirno doba držati samo najpotrebnija jezgra, a u ratno doba bi se izvršila njihova popuna iz najbližih mobilizacijskih centara. Jedinice granične zaštite služe kao jezgro za formiranje, u slučaju rata, jedinica za osiguranje granice; na taj način bi se operativne jedinice mogle što više koristiti na težištima odbrane i za vođenje pokretne borbe.

Civilna odbrana imala je u prošlosti, za vreme totalnog rata, prvenstveno zadatak da obezbedi korišćenje svih izvora i snaga zemlje za što efikasnije funkcionisanje ratne privrede. Sada se, u vezi sa pojavom sredstava masovnog uništavanja, težište njene delatnosti pomerilo na preduzimanje mera da stanovništvo nadživi rat. Autori smatraju da efikasna civilna odbrana predstavlja i jednu komponentu odvratanja (zastašivanja) neprijatelja od otpočinjanja nuklearne agresije.

Probleme civilne odbrane iz okvira NATO-a planira i razrađuje poseban zajednički odbor NATO-a sa raznim stručnim pododborima. Tu se radi prvenstveno o organizaciji pomorskog transporta, koordinaciji transporta na kopnu, saradnji na planu opšteg snabdevanja — naročito hranom i pogonskim materijalom, organizaciji opšteg sistema uzbune, saradnji na polju veza, kao i o zbrinjavanju izbeglog stanovništva van teritorije SRN. U tom pogledu NATO ima pravo izdavanja uputstava, dok se u ostalim oblastima mora ograničiti samo na davanje preporuka.

Civilna odbrana u nacionalnim okvirima SRN spada u nadležnost saveznog ministra unutrašnjih poslova i drugih civilnih resora, čiji rad koordinira savezni ministar unutrašnjih poslova. Glavni zadaci nacionalne civilne odbrane su: obezbeđenje funkcionisanja državne vlasti, sistema informacija, veza i saobraćaja; civilna zaštita stanovništva, kao i ustanova i preduzeća od životnog značaja; zbrinjavanje i snabdevanje stanovništva, oružanih snaga i jedinica civilne

odbrane; obezbeđenje operativne slobode snagama NATO-a; učvršćenje moralnih snaga naroda za pružanje otpora.

Federativno uređenje SRN, po mišljenju autora, ne olakšava rešavanje ovih zadataka. Samo savezne železnice, pošta i granična zaštita raspolažu sopstvenim upravnim organima, a jedino se Savezni ured za civilnu zaštitu stanovništva i Savezno udruženje za vazдушnu zaštitu bave samo ovim problemima. Zbog toga pokrajine ne izvršavaju uvek efikasno zakonske propise iz oblasti civilne odbrane.

Nacrt Zakona o izmeni Ustava, tzv. Zakon o vanrednom stanju, ustanovljava određene pravne posledice u slučaju utvrđivanja spoljne opasnosti. Na primer, ako je napadnuta državna teritorija SRN ili ako joj preti napad, vanredno stanje proglašava Savezna skupština i to na predlog Savezne vlade, a uz saglasnost Saveznog saveta (to je, u stvari, Drugi dom). Ako su zakonodavni organi sprečeni da proglase ovo stanje, onda to može učiniti i odbor od 20 članova Savezne skupštine i 10 članova Saveznog saveta, a ako je opasnost već nastupila, vanredno stanje može proglasiti predsednik SRN uz premapotpis saveznog kancelara. U slučaju proglašenja stanja spoljne opasnosti Savezna vlada ima pravo donošenja zakona (iz određenih oblasti) koji inače spadaju u nadležnost zemalja (pokrajina); određena osnovna prava građana mogu biti ograničena, a može se dati i pravo vršenja rekvizicije uz određene uslove. Dalje se može predvideti obaveza vršenja pojedinih službi i radova, na primer, da se oružane snage upotrebe za zaštitu unutrašnjosti zemlje — ukoliko za ovo nisu dovoljne policije Saveza i zemalja, da savezni organi izdaju uputstva vlastima zemalja i da saveznu finansijsku službu i finansijske službe zemalja regulišu drukčije nego u redovnom stanju. Odbor ovlašćen da utvrđuje stanje nastale spoljne opasnosti ima pravo donošenja vanrednih zakona, a Savezna vlada, u slučaju opasnosti koja je u toku, ima pravo donošenja vanrednih naredbi. Ovo pravo ona može preneti i na niže organe, odnosno pojedini zadaci vlade mogu se preneti i na određene vladine odbore. Na izolovanim (slobodnim) teritorijama predsednici vlada i glavni upravni činovnici mogu inicijativno donositi odluke o privremenim merama. Postoji i predlog odredbi o merama za savlađivanje unutrašnje opasnosti (subverzivne i prikrivene borbe) koja nastupa ako bi bile ugrožene demokratske osnove države. Preduzimanje tih mera spada prvenstveno u nadležnost organa pokrajina, mada pri tome mogu intervenisati i savezni organi. (Ova materija, međutim, s obzirom na potrebu izmene ustavnih odredaba, zakonski još nije regulisana iako je odgovarajući nacrt na dnevnom redu već nekoliko godina; ovo usled protivljenja znatnog dela javnosti, naročito radničke klase — Prim. V.K.). Međutim, nezavisno od toga, doneto je više zakona koji parcijalno regulišu neke probleme civilne odbrane.

Zakon o regulisanju prebivališta (od 1963. god.) zasnovan je na postavci da stanovnici u slučaju ratne opasnosti mogu menjati prebivalište samo po odobrenju nadležnih organa, koji se u načelu rukovode zahtevom „ostani kod kuće”. Dozvola za napuštanje prebivališta može se dati samo ako se tome ne protive zahtevi odbrane i zaštite civilnog stanovništva. Ove odredbe su predviđene da bi se

izbegla masovna bekstva stanovništva, što bi moglo dovesti do zakrčenosti puteva, koji su toliko potrebni prilikom pokretnog vođenja operacija. S druge strane, zakon predviđa i mogućnost evakuacije stanovništva. Evakuacija se, međutim, može vršiti samo na bliža odstojanja i za kraće vreme, jer nedostaju slobodne teritorije, a i da se ne bi paralisalo funkcionisanje privrede.

Zakon o zaštitnom građenju (od 1965. god.) polazi sa gledišta da će se stanovništvo moći zadržati u svojim mirnodopskim prebivalištima samo ako budu stvoreni najpotrebniji uslovi za sklanjanje građana. Pošto su za ovo potrebna ogromna sredstva, teži se samo delimičnom rešenju problema. Sve nove građevine treba da obezbede osnovnu zaštitu od radioaktivnih padavina, požara, bioloških i hemijskih sredstava, kao i od ruševina. Treba stimulisati i prilagođavanje starih zgrada ovim zahtevima — naravno uz davanje finansijske pomoći. Na važnim raskrscima puteva predviđa se podizanje skupnih skloništa, a u fabrikama podešavanje građevinskih objekata osnovnoj zaštiti zaposlenog ljudstva. Ne predviđa se izgradnja velikih kolektivnih skloništa jer se smatraju nepodesnim zbog kratkoće vremena od momenta davanja uzbune do stvarnog neprijateljskog dejstva.

Zakon o samozaštiti (od 1965. god.) usko je povezan sa prethodnim zakonom. Njime su predviđene obaveze građana i zajednica u pogledu pripreme zaštitnih mera (snabdevanja zgrada odgovarajućom opremom za zamračivanje, pripreme rezervnih obroka hrane, maskiranja, sklanjanja starudija, nabavke samozaštitne opreme) i postupka za slučaj uzbune (prilikom odlaska u sklonište, obuke i dužnosti pri ukazivanju pomoći). Pri organizaciji samozaštite ostalo se pri подели na: kuću, blok i okružno područje. Za organizaciju samozaštite nadležna je opština, a u preduzećima njihov sopstvenik.

Zakon o korpusu civilne zaštite (od 1965. god.) predviđa formiranje zaštitnih jedinica za intervencije na težištima razaranja u opštini i srezu. Formiranje, obuka, opremanje i izdržavanje korpusa civilne zaštite u nadležnosti je zemalja (pokrajina). U okviru Saveza mogu se organizovati samo dopunska obuka rukovodećeg kadra i specijalni kursevi. Jedinstvo obuke treba da obezbedi inspektor korpusa civilne zaštite u Saveznom ministarstvu unutrašnjih poslova. U slučaju prirodnih katastrofa korpus civilne zaštite može biti angažovan i u mirno doba; on se sastoji od vojnih obveznika, mada oni u tom slučaju nemaju status vojnih lica. Osnovna obuka traje 4 meseca i njome se zamenjuje vojna obuka. Posle osnovne obuke obveznik korpusa civilne zaštite čuva svoju opremu kod sebe. Korpus civilne zaštite je organizovan na milicijskoj osnovi i sastoji se iz stalnog kadra i obveznika koji su na redovnim građanskim dužnostima.

Zakon o obaveznoj civilnoj službi (od 1962. god.) predviđa obezbeđenje radne snage za potrebe civilne odbrane i predstavlja paralelni propis Zakonu o vojnoj obavezi. Ovim propisom treba da se obezbedi radna snaga u upravi, privredi i za radove potrebne za odbranu. Obaveznoj civilnoj službi podležu, sa izvesnim izuzecima,

svi građani počevši od 18. godine, i to muškarci do 65., a žene do 55. godine starosti.

Zakon o obezbeđenju snabdevanja vodom (od 1965. god.) predviđa mere kako da se u slučaju rata obezbede potrebne količine vode za piće, za industriju i za gašenje požara, zatim mere za odvođenje vode prilikom poplava — jer se 90% stanovništva SRN snabdeva vodom i električnom energijom iz akumulacionih bazena. U tom cilju su predviđene odgovarajuće zaštitne mere i oprema. Zakonom su predviđena ovlašćenja određenih organa u pogledu naređivanja zaštitnih mera.

Zakonom o obezbeđenju saobraćaja (od 1965. god.) predviđene su mere za dirigovanje naročito važnim vrstama saobraćaja.

Zakon o obezbeđenju privrednih delatnosti (od 1965. god.) predviđa mere za dirigovanje materijalnim dobrima i radnom snagom, uključujući i novčano poslovanje.

Zakon o obezbeđenju ishrane (od 1965. god.) reguliše raspodelu dobara ishrane, poljoprivrede i šumske privrede. Zakoni koji regulišu proizvodnju i raspodelu sredstava predviđaju i odgovarajuće mere tako da se pokriju potrebe civilnog stanovništva i oružanih snaga. Isto tako predviđene su i izvesne dužnosti prilikom vođenja određenih poslova knjigovodstva, izveštavanja i držanja rezervi. O mogućem obimu proizvodnje u slučaju rata još nije postignuta jedinstvena predstava. Međutim, postoji jedinstveno mišljenje da je, u odnosu na prošlost, povećana važnost: držanja rezervi, decentralizacije, remonta, snabdevanja energijom i dobijanja statističkih podataka za dirigovanje privredom. Pri tome se uviđa da se u slučaju raketno-nuklearnog rata ne može računati sa planskim snabdevanjem, naročito ratnom opremom, iz SAD.

ODBRANA U SUBVERZIVNOJ I PRIKRIVENOJ BORBI

Prikrivena borba vodi se u mirno doba i predstavlja, u prvo vreme, zaoštavanje „hladnoga rata”, s tim da ne prekoračuje granicu koja označava „vrući rat”, voden konvencionalnim ili nuklearnim oružjem. Prikrivena borba je nova forma međudržavnih sukoba, a njeni ciljevi su: da oružani sukob tako ograniči da se, shodno međunarodnom pravu, ne može proglasiti ratom; da zaobiđe vojne saveze; da stvori utisak unutrašnjeg sukoba i oteža ili onemogući pomoć prijateljskih država; da utiče na političke i vojne odluke druge države, a da se pri tome otvoreno ne pojavi.

Kada se ovako posmatra „prikrivena borba”, ona ne mora da bude samo posledica komunističke opasnosti, već se može voditi i iz drugih razloga. Ipak, autori ističu da ono što se u SRN podrazumeva pod „prikrivenom borbom” to se u „komunističkom rečniku” naziva „građanskim ratom” i „narodnooslobodilačkim ratom”, a u SAD se pod „prikrivenom borbom” podrazumeva odbrana od „narodnooslobodilačkih

ratova" inspirisanih komunističkom politikom. U vezi sa tim autori daju sledeću definiciju: „Pod prikrivenom borbom se podrazumevaju psihološke mere, nasilne akcije i angažovanja oružjem, kao i preduzimanje civilnih i vojnih protivmera u cilju odbrane od njih". Oni smatraju da se „prikrivena borba" može voditi i u miru i u ratu, samostalno ili u vezi sa regularnim ratom. „Prikrivena borba" ima najčešće političke, a ređe vojne i strategijske ciljeve. Između mnogobrojnih ciljeva takve borbe autori ističu naročito sledeće: osvajanje vlasti; dovođenje na vlast poslušnih vlada; promenu svetske ravnoteže — i to sve uz izbegavanje otvorenog rata; ona može biti predigra otvorenog rata ili njegova prateća pojava.

Autori su mišljenja da u pogledu načela i metoda vođenja „prikrivene borbe" najviše iskustava imaju komunističke zemlje, pa se pri tretiranju ovog problema koriste prvenstveno iskustva Sovjetskog Saveza, Jugoslavije, Kine i Indokine.

Priprema „prikrivene borbe" mora se uvek zasnivati na proceni geografskih, političkih, privrednih, socijalnih i psiholoških prilika. Takva borba može imati uspeha ako se njeni ciljevi prilagode prilikama u zemlji gde se vodi. Svakako da će izgledi na uspeh biti veći ako se vodi protiv države u kojoj unutrašnja situacija nije sređena; no, ona se može voditi i protiv države sa stabilnim uređenjem. Pri proceni zemlje treba pronaći naročito osetljive rejone: gusto naseljene oblasti; rejone koji pružaju skloništa i skrivališta; nenaseljena ili slabo naseljena područja. Pri analizi stanovništva naročito je interesantno ustanoviti: gde napadi imaju najviše izgleda na uspeh s obzirom na strukturu stanovništva; gde postoje zategnuti odnosi među stanovništvom i na čemu su oni zasnovani; gde i od kojih lica se može očekivati podrška; gde treba računati sa pasivnim i aktivnim otporom stanovništva; gde se otpor stanovništva može paralizovati zastrašivanjem, ucenom, a gde obećanjima. Treći značajan faktor predstavljaju legalni i ilegalni partijski kadrovi, koji mogu pružiti dragocene podatke o situaciji u zemlji i pružiti pomoć pri pripremanju i izvršenju akcije.

Najvažnije aktivnosti za vođenje prikrivene borbe, po mišljenju ovih autora, bile bi — sažeto rečeno: paralizovanje, iznuravanje, skretanje, trošenje, pokretljivost, razaranja i razvlačenje.

S obzirom na odredbe međunarodnog prava, za ovaj vid sukoba upotrebljen je termin „borba", a ne „rat", jer „prikrivena borba" ne ispunjava uslove da bi se, po međunarodnom pravu, mogla smatrati ratom. Karakteristično je za prikrivenu borbu da nju vode organizovane kolektivne snage, a ne pojedinci. Ona može biti upravljena: unutar zemlje — protiv državne vlasti, a na zauzetoj teritoriji — protiv okupacione vlasti. U okviru analize „prikrivene borbe", sa gledišta međunarodnog prava, razmatrane su razlike između međunarodnim pravom priznatog „rata" i „prikrivene borbe", između međunarodnog i unutrašnjeg sukoba, statusa državnih organa i okupacionih snaga u odnosu na ustaničke snage, između „prikrivene borbe" u mirno i ratno doba, kao i na okupiranoj teritoriji.

U SRN se smatra da „prikrivena borba", sa gledišta međunarodnog prava, predstavlja ilegalno vođenje borbe pojedinih grupa i organizacija

protiv legitimne vlade ili okupacione vlasti i da zbog toga ne podleže propisima međunarodnog i međunarodnog ratnog prava.

U završnom razmatranju ovog problema autori zaključuju da treba uočiti da je „prikrivena borba” nova forma rata i da je njena primena moguća i u srednjoj Evropi, pa i u SRN. Pri tome izlažu mišljenje da je „prikrivena borba” kao pravi revolucionarni rat u SRN nemoguća i da u ovom pogledu pogodniji teren postoji u Francuskoj i Italiji; kao delovanje sa direktnim operativnim ciljem (paralisanje operativne slobode, ometanje snabdevanja, vezivanje osiguravajućih i operativnih jedinica i sl.) „prikrivena borba je moguća svuda u srednjoj Evropi, pa i u SRN; isto tako je svuda tu moguće i vođenje takve borbe sa posrednim strategijskim ciljem. SRN se smatra vrlo osetljivom i ranjivom u slučaju da se na njenoj teritoriji povede „prikrivena borba”, i to zbog jake industrijalizacije i automatizacije u svim granama privrede, zbog gusto naseljenih teritorija sa velikim centrima saobraćaja i veza, zbog podele na dva dela (jedan se naziva SRN, a drugi „Sovjetskom okupacionom zonom” — prim. V. K.), kao i zbog velikog broja stranih radnika, što omogućava prikrivenu infiltraciju agenata, sabotera, špijuna itd. Postojeći organi (Savezna obaveštajna služba, uredi za zaštitu ustava i Vojna služba bezbednosti) smatraju se nedovoljnim za odbranu od delovanja svih neprijateljskih snaga u SRN.

SAVREMENI METODI PLANIRANJA U ZEMALJSKOJ ODBRANI

Na osnovu sporazuma između SAD i SR Nemačke od 1964. god. angažovani su stručni američki savetnici Stenfordovog instituta za istraživanje da pomognu i obuče nemačke naučnike u naučnom planiranju zemaljske odbrane. Rešenje problema vidi se u tome da se vojni problemi, pri podeli i upotrebi sredstava, imaju (u određenom obimu) smatrati kao privredni problemi, kao i da nacionalna sigurnost zavisi od tri faktora: od obima i porasta društvenog produkta; od dela nacionalnog dohotka (tj. budžeta odbrane) koji se može obezbediti za odbranu zemlje u odnosu na druge državne delatnosti; od efikasnosti upotrebe sredstava stavljenih na raspolaganje iz budžeta odbrane. Ako dođe do upotrebe strategijskih nuklearnih sredstava, autori smatraju da neće biti moguće izvršiti mobilizaciju privrede. Moraće se računati samo na ono što je stvoreno još u mirno doba, jer će tokom rata doći do smanjenja proizvodnje. Treba, dakle, planirati selekciju onoga što treba prestati sa proizvodnjom. Razmatra se sistem celishodnog budžetskog planiranja koji treba da se zasniva na ova tri elementa: ciljevima, troškovima i ekonomskim kriterijima. Ako su ciljevi pogrešno izabrani, onda je celo planiranje promašeno. Međutim, pri postojećim tehničkim uslovima planiranje se ne može ograničiti samo na jednu godinu, već mora obuhvatiti duži period, tj. od najmanje pet godina — koliko se smatra da traje period određenog sistema oružja. Pod troškovima sistema oružja podrazumevaju se troškovi njegove nabavke i upotrebe (stavljanje u pogon, upotreba, ljudstvo, održavanje za sve vreme upotrebe i popuna odgovarajućim delovima). Sada se težište planiranja naoružanja pomerilo sa pojedinih vrsta oružja na sisteme oružja, u ko-

jima čovek manje dolazi do izražaja; upravo zbog toga ona zahtevaju čitav niz prateće opreme i materijala, poseban način održavanja i logističke popune. Radi izbora najboljeg sistema oružja obavlja se tzv. „operacionalna analiza“, koja se u SAD vrši u četiri etape: procena odbrambenih sistema, operacionalna analiza, analiza sistema oružja i tehničko planiranje. Sistem planiranja Ministarstva odbrane SRN oslanja se na američki sistem planiranja, ali se sastoji iz tri faze: vojno planiranje, centralno planiranje i izrada izvršnih planova. Sistem planiranja SRN je srednjeročan — petogodišnji. Međutim, za razliku od ostalih država-članica NATO-a, SRN svoju vojnu odbranu planira samo kao funkciju vojne odbrane NATO-a i u tom pogledu je u potpunosti zavisnosti od nje.

ORGANIZACIJA RUKOVOĐENJA ZEMALJSKOM ODBRANOM SRN

Vojnom stranom zemaljske odbrane SRN rukovodi Ministarstvo odbrane. koje je u periodu 1956—1964. god. bilo podeljeno na 11 ravnopravnih odeljenja.² Godine 1964. izvršena je reorganizacija tog ministarstva, tako da je ono sada podeljeno na 3 glavna i 2 samostalna odeljenja, kao i nekoliko samostalnih biroa, grupa i referata (videti š e m u). Generalnom inspektoru Bundesvera potčinjena je i komanda teritorijalne odbrane, koja predstavlja značajan faktor zemaljske odbrane. Kao rukovodeći organi u ostalim domenima opšte i zemaljske odbrane, iako to nije zakonski regulisano, deluju:

u okviru civilne odbrane savezni ministar unutrašnjih poslova, koji koordinira rad ostalih civilnih resora sa poslovima tog domena;

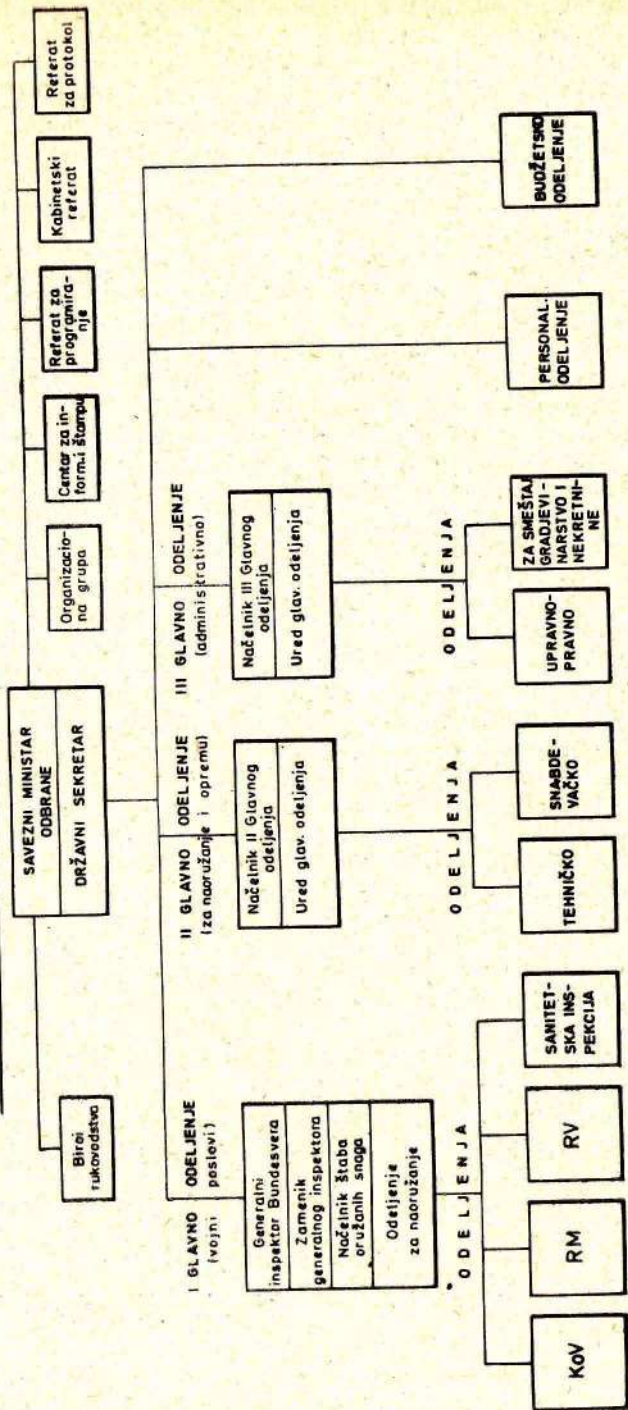
savezni ministar-predsednik Saveznog saveta odbrane, u čiju nadležnost spadaju osnovno planiranje i koordinacija vojne i civilne odbrane; ovaj položaj je stvoren 1964. god., a dotle je Savetu predsedavao savezni kancelar;

savezni kancelar, koji daje smernice za politiku odbrane i bezbednost zemlje.

Najviši rukovodeći organ zemaljske odbrane je Savezni savet odbrane, koji je, sa pravnog stanovišta, odbor vlade. Zaključci Saveta su punovažni samo ako ih donese jednoglasno. U protivnom o njima treba da donese odluku vlada. Savet je obavezan da radi na osnovu i u okviru smernica saveznog kancelara, koji je jedini nadležan da daje direktive iz oblasti odbrane. Stalni članovi Saveta su, pored predsednika, sledeći savezni ministri: inostranih poslova, unutrašnjih poslova, odbrane i finansija. Na sednice Saveta mogu biti pozvani i drugi ministri ako se raspravlja o problemima iz oblasti njihovog resora. Sednicama prisustvuju još: generalni inspektor Bundesvera, šef Sekretarijata saveznog kancelara, šef Sekretarijata Predsednika Republike, šef Saveznog ureda za štampu, državni sekretari ministarstva inostranih i unutrašnjih poslova i odbrane, kao i sekretar Saveta — koju

² Videti i prikaz: V. K. „Nešto o rukovođenju odbranom Savezne Republike Nemačke“, *Vojno delo*, br. 4—5/69. god.

**ORGANIZACIONA STRUKTURA
MINISTARSTVA OBRANE SAVEZNE REPUBLIKE NEMAČKE**

dužnost obavlja šef jednog odseka Sekretarijata saveznog kancelara. Sednice Saveta priprema interministerijalni sekretarijat pod rukovodstvom sekretara Saveta.

Iz izloženog se vidi da je u SRN problem zemaljske odbrane dobrim delom regulisan, iako još nema potpune zakonske osnove zbog teškoća na koje nailazi donošenje Zakona o vanrednom stanju, koji je ustavnog karaktera. Međutim, treba konstatovati da su najvažniji problemi, naročito iz oblasti civilne odbrane, ipak regulisani parcijalnim zakonima.

Strategijska razmatranja koja služe kao osnova pri organizovanju zemaljske odbrane, a po kojima se daje mala verovatnoća ograničenom ratu u Evropi, delom su prevaziđena. Ovo stoga što je na decembarском zasedanju NATO-a u Brislu, a pošto Francuska — kao glavni oponent — nije učestvovala na njemu, izgleda definitivno usvojena zvanična američka doktrina „elastičnog reagovanja”. Time je prihvaćena mogućnost da i u Evropi dođe do lokalnog, odnosno ograničenog rata, u kome bi bila angažovana nuklearna sredstva samo taktičke i operativne namene i klasično naoružanje ili koji bi bio ograničen samo na upotrebu klasičnog naoružanja.

Ne bi se, međutim, moglo prihvatiti gledište da se „prikrivena borba” u tzv. indirektnoj strategiji vodi prvenstveno radi postizanja komunističkih ciljeva, a da kapitalističke zemlje u njoj učestvuju da bi to sprečile. Kapitalističke zemlje, a naročito SAD, vode „pokrivenu borbu” ne samo za očuvanje svojih kapitalističkih interesa već i za sticanje novih interesnih sfera i postizanje neokolonijalističkih ciljeva. Državni udari, smenjivanje vlada i šefova država i dovođenje marionetskih protivnarodnih režima, a čiji inicijator su naročito SAD, vrlo su učestali u Africi, Aziji i Latinskoj Americi. U nekim zemljama Latinske Amerike to je rađeno i pre oktobarske revolucije. Isto tako, po našem mišljenju, nije na mestu isticanje da je SRN za razradu načela „pokrivenih borbi” koristila prvenstveno iskustva SSSR, Jugoslavije, Kine i Indokine. Time se, valjda, ove zemlje žele da žigošu kao žarišta nemira u svetu. Mišljenja smo da su oni kao izvor koristili i iskustva koja u tom pogledu imaju SAD, a naročito njihova, u celom svetu poznata, Centralna obaveštajna služba (CIA), jer one svojom subverzivnom delatnošću eklatantno ugrožavaju svetski mir, težeći pomernju svetske ravnoteže u svoju korist. Autori su u kontradikciji, s jedne strane, time što tvrde da revolucionarni rat nije mogućan u SRN, a, s druge, što se u projektu Zakona o vanrednom stanju predviđa mogućnost proglašenja „stanja unutrašnje opasnosti” i, s tim u vezi, preduzimanja odgovarajućih protivmera. Sem toga, treba istaći da se u ovim materijalima Zapadna Nemačka naziva Saveznom Republikom Nemačkom, dok se za Istočnu Nemačku ne prihvata naziv „Nemačka Demokratska Republika”, već se ona, shodno „Halštajnovoj doktrini”, naziva „Sovjetskom okupacionom zonom”, čime autori ispoljavaju odsustvo realnih pogleda na faktično stanje.

V. K.

POUKE IZ IZRAELSKJE AGRESIJE

Ubrzo posle izraelske agresije na arapske zemlje vojni autori i posmatrači pokušali su da, u nizu članaka, izvuku iskustva iz tog kratkotrajnog sukoba.

Svrha ovog napisa je da prikaže neke od tih članaka iz zapadnih vojnih časopisa,¹ u kojima su izneta mišljenja o tom ratu, njegove karakteristike, izvučene pouke iz dejstava vazduhoplovstva i kopnenih snaga u napadu i odbrani, uočena činjenica da vojna pobjeda ne mora da znači i ostvarenje ciljeva agresora i istaknut značaj ljudskog faktora.

KATEGORIJE RATA

Po vremenu otpočinjanja neprijateljstava, načinu njihovog izvođenja, kao i angažovanim snagama, sukob između Izraela i arapskih zemalja ocenjen je kao munjevit i preamptivan rat klasičnog tipa.

Ovaj rat, po mišljenju autora ovih članaka, imao je osnovne karakteristike munjevitog rata: brzinu i kratkotrajnost dejstva, veliku snagu udara i počesno tučenje protivnika. Zato ovaj sukob podseća na operacije oružanih snaga nacističke Nemačke od 1939. do pred kraj 1941. godine,² samo što mu je oblik savršeniji, a trajanje kraće. Naime, operacije protiv Egipta trajale su tri dana, od 5. do 7. juna, protiv Jordana dva dana, 6. i 7. juna, a protiv Sirije takođe dva dana, 7. i 8. juna. Takva kratkotrajnost rata do sada još nikada nije postignuta. Autori su mišljenja da je ovaj rat, u stvari, dobijen u roku od tri časa, 5. juna 1967. godine, do podne, sukcesivnim dejstvima avijacije i oklopnih jedinica.

Oni ujedno ističu da su ovakvi rezultati posledica umešne i celishodne upotrebe snaga koje su nosioci pokreta i udara, tj. avijacije i brzopokretnih jedinica. Posle ostvarene apsolutne prevlasti u vazduhu, sistematskim angažovanjem kombinovanih oklopnih i motorizovanih snaga, uz podršku iz vazduha, protivnici su onesposobljeni za borbu.

¹ *Réflexions sur une guerre-éclair*, par le col. F. Th. Schneider, „Revue militaire suisse”, avgust 1967; *Une guerre classique moderne: la guerre israélo-arabe*, Les enseignements opérationnels de la guerre israélo-arabe, par le gen. Beaufre, „Strategie” Francuska, No 13, 1967; *Izrael devant les enseignements de la „guerre de six jours”*, „Interavia”, 1967. god.

² Ratovi iz tog perioda završeni su, u stvari, za 17, 37, odnosno 11 dana. Rat protiv Poljske trajao je od 1. IX do 17. IX 1939, protiv Francuske od 10. V do 17. VI 1940, a Jugoslavije od 6. IV do 17. IV 1941. godine. — Prim. S. J.

Prisiljen da dejstvuje po unutrašnjim pravcima, agresor je u početku rata nastojao da se uzdrži od svake akcije prema Siriji i Jordanu dok ne potuče, ili bar neutrališe, oružane snage Egipta — u stvari, glavnog protivnika. Još pre no što je došlo do konačnog vojnog poraza egipatske armije na Sinaju, Izrael se okrenuo protiv oružanih snaga Jordana i Sirije i, za kratko vreme, odbacio ih dosta daleko od svojih granica.

Preemptivan rat. Imajući u vidu uslove pod kojima je započeta agresija protiv arapskih država, autori definišu ovaj rat kao „preemptivan”. Ovim novim pojmom, koji je odnedavno usvojen u anglosaksonskim zemljama, želi se, u suštini, da izbegne izraz „preventivan” rat — koji označava agresiju.

Razlika između ova dva pojma trebalo bi da bude u sledećem: dok se preventivan rat preduzima da bi se eventualni protivnik sprečio da otpočne rat u vreme i pod okolnostima koji njemu odgovaraju, preemptivan napad, nasuprot tome, započinje tako reći u poslednjem trenutku protiv neprijatelja koji se sprema da pređe u napad; znači, njime treba protivnika preduhitriti u izvršenju napada.

Pojedini zapadni autori još preciznije podvlače razliku između preventivnog i preemptivnog rata. Tako, na primer, oni ističu da preventivan rat karakteriše inicijativa, tj. napad čiji je cilj da se ratne pripreme protivnika osujete, da se uništi njegov ratni potencijal i tako spreči planirana agresija i prenošenje rata na vlastitu teritoriju. Preemptivan rat, prema definiciji datoj u knjizi „Strategijska terminologija”,³ znači napad motivisan čvrstim ubeđenjem da je u izgledu napad protivnika ili da on neizostavno predstoji. Preemptivni rat se razlikuje od preventivnog po tome: a) što je napadač preduzeo nepovratni lanac agresivnih priprema; b) što je njegov napad, u stvari, već u toku; c) što je, u tom trenutku, jedino napadom može obezbediti da vlastita sposobnost za strategijsku odmazdu neće biti uništena pre no što bude aktivirana i d) što se takvim udarom može još uvek neutralisati neposredni napad protivnika. Ukoliko protivnik još uvek može da odustane od svoje planirane agresije, onda je to, smatra se, još uvek preventivan rat.⁴

Autori ističu da teorija preemptivnog rata postavlja izvesne uslove. Pre svega, ona traži da se veoma precizno utvrde kako pripreme za agresiju tako i raspored protivnika na polaznom položaju za napad; zatim, zahteva postojanje besprekorne obaveštajne službe i službe uzburjavanja; najzad, da bi preemptivan napad uspešno otpočeo, neophodno treba raspolagati preciznim informacijama o verovatnom drža-

³ *Strategic Terminology*, Urs Schwarz-Laszlo Hadik, 1966; izdanje Econ Verlag, Düsseldorf — Wien.

⁴ Očigledno je da ovakva shvatanja nemaju ničeg zajedničkog sa Poveljom OUN, jer ona državi izloženoj raznim oblicima pritiska dozvoljava primenu svih mera samoodbrane predviđenih sistemom kolektivne bezbednosti OUN, ali ne i oružanih. Mera oružane samoodbrane dozvoljena je samo u slučaju oružanog napada. Taj momenat, svakako, nije postojao u slučaju izraelske agresije. — Prim. S. J.

nju naklonjenih, neutralnih i neprijateljski raspoloženih država koje bi mogle intervenisati u sukobu.

Sve ove uslove za izvršenje preamptivnog napada Izrael je, po oceni ovih autora, ispunio. Između ostalog, gotovo momentanom mobilizacijom Izrael je obezbedio tajnost i izvođenje neposredne akcije. Raznim lukavstvima — slanjem jednog dela svojih jedinica na tobožnje odsustvo, lažnim pokretima jedinica na jug — Izraelci su naveli Egipat da povuče avione i brodove iz oblasti Sueca. Sem toga, savršeno su poznavali grupisanje protivnika, što im je omogućilo da uspešno dejstvuju avijacijom po precizno određenim ciljevima.

Klasičan rat. Autori smatraju da će izraelski pohod ostati u istoriji kao obrazac rata koji je vođen najmodernijim klasičnim oružjem. Ovaj rat razlikuje se od onog iz 1956. godine predominantnom ulogom vazduhoplovstva, koje se ovog puta nije ograničilo samo na podršku kopnenih snaga. U prethodnim dejstvima izraelski avioni su, masovnim uništavanjem protivnikove avijacije na zemlji i aerodroma, postigli apsolutnu prevlast u vazduhu. Najveći deo protivničke avijacije bio je izbačen iz stroja još pre no što su izraelske oklopne jedinice i stavljene u pokret.

Uništavanjem egipatske avijacije stvorena je mogućnost oklopnim jedinicama Izraela da — u jednoj neobuzdanoj trci u kojoj je brzina nadiranja neutralisala opasnosti koje je donosilo rasplinjavanje snaga na širokom prostranstvu — izvrše silovit napad i preplave Sinajsko poluostrvo.

ZADOBIJANJE PREVLASTI U VAZDUHU

Odlučujući značaj avijacije u izraelskoj pobedi bio je povod da se u pomenutim člancima izvrši analiza njene uloge u ranijim ratovima. Autori ističu da je posle drugog svetskog rata vladalo mišljenje po kome nadmoćnost u vazduhu, odnosno apsolutna vazдушna prevlast, ako se može ostvariti, ima presudnu važnost u borbi, pa je za njeno ostvarenje potrebno da se sve ili gotovo sve snage avijacije angažuju odmah u početku rata. Izraelci su to i učinili, ali rezultati koje su postigli u toku 3 časa zahtevaju, po mišljenju ovih autora, reviziju shvatanja o vazdušnoj bici koja prethodi operacijama na zemlji.

Bitka u vazduhu u drugom svetskom ratu imala je karakter iznuravanja, pa je zahtevala znatnu nadmoćnost u sredstvima i dugotrajnan napor. Imajući ovo u vidu, Britanci su 1956. godine predvideli tri dana za uništenje oko 200 egipatskih aviona. Ova operacija izvedena je za dva dana, ali egipatska avijacija nije bila potučena. Međutim, u izraelsko-arapskom sukobu, konkretno 5. juna 1967. godine, nekih 200 izraelskih aviona uništilo je, iznenadnom akcijom, gotovo u jednom naletu, 400 egipatskih aviona. Ovo je posledica, prvo, potpunog iznenađenja — izraelski avioni približili su se u niskom letu sa suprotne (zapadne) strane, odakle nisu očekivani, i, drugo, nedovoljne zaštite egipatske avijacije stacionirane na aerodromima — ako se ne računa PAA, koja je intervenisala gotovo uvek suviše kasno. Treba istaći munjevitost napada iz vazduha. Veoma dobro uvežbani izraelski piloti

poletali su u roku od 30 sekundi, a deset do dvadeset minuta kasnije, u brišućem letu, već su bili iznad ciljeva — pre no što su Egipćani i dali znak za uzbunu. Izraelci su bili dobro obavješteni o protivniku, pa su sasvim precizno mogli da tuku ciljeve — avione na aerodromima i radare na Sinaju. Najčešće jedina svrha drugog naleta aviona bila je upotpunjavanje rušenja prethodnog napada, imajući pri tome naročito u vidu onesposobljavanja poletno-sletnih staza. Izraelske radio-emisije, koje su radile na talasnim dužinama radio-mreže egipatske kontrole letenja, dovodile su u zabludu preostale egipatske avione, lišene svojih aerodroma, skretale ih sa njihovih marš-ruta ili pozivale (po imenu pilota) da izbace bombe iz aviona pošto je rat, navodno, nepovratno izgubljen.

Već 7. juna egipatski gubici premašili su 440 aviona; najveći deo od toga, preko 390 aparata, uništeno je na zemlji. Autori smatraju da je time brojna nadmoćnost prešla na stranu izraelske avijacije.

Ovaj rat posebno potvrđuje, ističe se u člancima, odlučujuću vrednost iznenadnog napada i činjenicu da u tom slučaju i brojno slabija avijacija može da jednim udarom obezbedi sebi apsolutnu prevlast u vazduhu. Potvrđena je još jednom velika osetljivost avijacije bazirane na aerodromima, čak i u slučaju napada klasičnim sredstvima. S tim u vezi proizilazi i ogroman značaj mera koje treba preduzeti protiv iznenađenja, počev od dobro promišljenih mera uzbune, zauzimanja pogodnog rasporeda, do mera zaštite koje uključuju i efikasno dejstvo protivavionske artiljerije. Zbog svega ovoga, radi zaštite sopstvene avijacije od iznenadnog napada protivnikovog vazduhoplovstva, autori predlažu sledeće:

treba raspolagati aerodromima koji imaju podzemna skloništa za avione;

moraju se preduzeti mere da nezaštićeni avioni na znak uzbune polete pre neprijateljskog napada;

potrebnim merama za osmatranje treba blagovremeno omogućiti otkrivanje naleta neprijateljskih aviona, čak i sa malih visina i iz svih mogućih pravaca;

potrebno je menjati raspored nedovoljno zaštićene avijacije;

čestim prebaziranjem treba neprijatelja dovesti u nedoumicu o rezultatima izvršenih iznenadnih napada;

raspored avijacije, bar njenog najvećeg dela, treba da je suviše isturan kako bi se onemogućilo, ili bar otežalo, iznenadni napad na ove aerodrome.

Ove mere zahtevaju velike finansijske izdatke, a neke od njih su, naročito ako dugo traju, i veoma zamorne za ljudstvo; stoga se ne mogu u vreme mira stalno sprovoditi, ali se moraju preduzeti — čim se pojavi ratna opasnost — u okviru pripravnosti br. 1.

DEJSTVA KOPNENIH SNAGA

Kada je, iznenadnim početnim udarom, izraelsko vazduhoplovstvo steklo apsolutnu nadmoćnost u vazduhu, ono je time ostvarilo prethodan uslov za izvođenje pokretnih dejstava (većeg razmaha) jedinica KoV.

Postignuta vazдушna prevlast omogućila je upotrebu kako vazdušno-desantnih jedinica tako i onih prebačenih vazдушnim putem. Sem toga, zahvaljujući njoj obezbeđena je i usredsređena vatrena podrška iz vazduha borbenim jedinicama na zemlji.

Osim vazdušne prevlasti, sva tri izraelska pohoda 1967. godine na arapske zemlje podvukla su značaj i apsolutnu nužnost brzine u izvođenju dejstava. Ovi pohodi, zahvaljujući brzini prodora izraelskih jedinica i izvođenja obuhvata, karakterišu se odlučnošću i kratkotrajnošću.

Za ostvarenje takve brzine napadač je, ističu autori, koristio sve dosad poznate metode i usavršio ih do maksimuma. Treba pomenuti najpre potpunu motorizaciju jedinica, koja je sjedinjavala tenk i automobil (oklopljen i neoklopljen), a zatim odlično organizovanje veza, što je omogućavalo vrlo gipku upotrebu jedinica.

Pokazalo se, po mišljenju autora, da osnovnu ulogu u borbi ima tenk, da pešadija neposredne podrške mora, pre svega, biti pokretna i da transportno vozilo ne mora biti oklopljeno. Pokretljivost po svakom zemljištu i brzina reagovanja predstavljale su osnovu uspeha izraelskih kopnenih jedinica.

Pomenuta brzina u borbenim dejstvima postignuta je i sistematskom upotrebom mešovitih snaga, oklopnih i motorizovanih, koje su dejstvovala sa puno inicijative. Neposrednu borbu vodile su brigade, čiji sastav odgovara „combat team“-u (obično ojačan puk) i „combat command“-i (tenkowska taktička grupa) iz poslednjeg rata. Divizija je, u okviru taktičkog manevra, koordinirala i usmeravala napore potčinjenih jedinica.

Borbeni sastav jedinica bio je precizno usaglašen sa zadacima, a njihova vrlo elastična dejstva unapred dobro proučena.

Izgleda da je u tom okviru i pozadinsko obezbeđenje bilo zasnovano na ideji veoma kratkotrajnih i vrlo decentralizovanih akcija. Ovakav način pozadinskog obezbeđenja omogućen je stvaranjem pokretnih rezervi za borbu od nekoliko dana, i to u gorivu, municiji i rezervnim delovima. Napadač je više nastojao da svakoj brigadi obezbedi privremenu veliku samostalnost nego da je optereti pozadinskim jedinicama.

Preduzimanjem takvih mera i neprekidnim napredovanjem, danju i noću, Izraelci su ostvarivali dnevni tempo napada od 100, pa čak i 150 km za 24 časa. Ovakav tempo bio je do sada samo priželjkivan, ali vrlo retko i ostvaren. No, ovde treba imati na umu da je ovaj tempo postignut u borbama koje su trajale svega 2 do 3 dana.

Brzina u dejstvima bila je u dva slučaja ostvarena i upotrebom padobranaca. Prvi put u početku rata, pri napadu na Abu Agheila, sa ciljem da se neutrališe protivnikova artiljerija (u vreme kada je privremeno ponestala podrška iz vazduha) i, drugi put, na kraju rata, pri gonjenju i osvajanju prevoja Mitla — pre dolaska vlastitih oklopnih jedinica.

Postoji mišljenje, ističe se u jednom od ovih članaka, da velike mogućnosti za upotrebu vazdušnodesantnih jedinica nisu iskorišćene u ovom sukobu, da one nisu odigrale prvorazrednu ulogu i da je to posledica ograničenih snaga Izraela.

Brzinu dejstava zahtevali su i primenjeni oblici manevra u napadu. Izraelci su pristupali frontalnom probodu odbrane samo u slučaju kada je primena drugog oblika manevra bila nemoguća. Kako branilac nije imao neprekidan front odbrane, napadač je gotovo svuda koristio isprekidanost i nepovezanost braniočevog rasporeda, vršio obuhvate i okruženja i preko najtežeg zemljišta i nastavljao napad, sa ljudstvom na tenkovima i vozilima, čak i noću, bez ikakvog kolebanja. Prilikom nadiranja uvek je prethodno pristupao razminiranju i koristio prolaze u minskim poljima.

Jedna od najvažnijih pouka iz ovog rata jeste da je preciznost gađanja značajnija od jačine vatre. Izraelski tenkovi su prilikom napada na tenkove branioca, ukopane između peščanih duna, morali da dejstvuju sa velikih odstojanja. Oni su u izvesnim slučajevima postigli značajne rezultate, pogađajući tačno ciljeve dejstvom iz topova sa tenkova. Zahvaljujući ovakvoj taktici, napadač je uspevao da brzo postigne postavljene ciljeve i braniočev otpor bio je, kao po pravilu, vrlo brzo slaman — iako njegovim jedinicama nije nedostajalo borbenosti i odlučnosti.

Jedan od osnovnih faktora za ostvarenje napadačevih brzih uspeha bila je, po mišljenju autora, vatrena snaga upotrebljena za neutralisanje braniočevih položaja. I to artiljerijska vatra (naročito u operacijama protiv Jordana i Sirije), izvanredno jaka vatra iz aviona, kao i ona iz tenkova. Žarišta otpora — obuhvaćena, okružena, neutralisana, napadnuta tenkovima iz pozadine, a zatim savladana pešadijom, stalno spremnom za dejstvo — morala su padati jedno za drugim.

Ogromna snaga vatre iz vazduha posledica je angažovanja celokupne izraelske avijacije za podršku napada na zemlji i velike blizine baza sa kojih su avioni dejstvovali. Zahvaljujući ovim činjenicama, ona je mogla ostvariti veći broj avio-poleta dnevno no što je to bio slučaj i u jednoj bici do sada.

Borbe na Sinaju dobile su karakter vrlo brzih i rešavajućih tenkovskih sudara ne samo zbog efikasne podrške iz vazduha već i zbog vrlo preciznog gađanja iz tenkova. Za noćna gađanja oni su koristili infracrveni sistem za vođenje projektila. Na otkrivenim prostranstvima Sinaja napadačevi tenkovi su, korišćenjem ovog sistema, zadobili vrlo veliku tehničku superiornost nad braniocem. Prema mišljenju autora, od 800 do 900 uništenih braniočevih tenkova više od četiri stotine izbačeno je iz stroja dejstvom topova sa tenkova. Napadač je izgubio do 50 tenkova, od čega je jedan deo uništen minama. Dejstvom iz vazduha (mitraljezima, raketama i napalmom) uništeno je blizu 400 tenkova i veliki broj vozila. Prilikom tih dejstava oboreno je 40 izraelskih aviona, i to pretežno teškim mitraljezima zemaljske pav-artiljerije. Na taj način mitraljez je kao odbrambeno sredstvo sačuvaó svoj značaj.

ODBRANA

Brz i efikasan prodor napadača, kao i lako slamanje braniočevog otpora, doveli su inostrane vojne autore do interesantnih zaključaka o odbrani. Uzroci neuspeha odbrane leže, po njihovom mišljenju, u

većem broju činilaca. Oni smatraju da su egipatski položaji, iako veoma brižljivo urađeni po sistemu tranšeja i zaštićeni minskim poljima, bili osvojeni za nepuna 2 časa. Sličan slučaj je bio i sa sirijskim položajima, koji su se oslanjali na fortifikacijsku organizaciju po sistemu bunkera. Ova dva primera pokazuju, ističu ovi autori, slabost, ranjivost pozicione (statične) odbrane kada nije dovoljno zaštićena i duboka, i, što je naročito važno, neprekidna. Samo neprekidan front odbrane prisiljava neprijatelja na izvođenje frontalnog napada, samo velika dubina (od 30 do 50 km) može zaustaviti napad pre potpunog proboja. Pored neprekidnosti i dubine odbrane neophodni su i tenkovski protivnapadi. Međutim, Egipćani ih nisu mogli preduzimati zbog nadmoćnosti Izraelaca u vazduhu.

Statičnoj odbrani se zamera što jasno ocrtava borbeni poredak na zemljištu, pogotovu na otkrivenom — kakvo je na Bliskom istoku. Ovim je napadaču bilo omogućeno otkrivanje braniočevih slabih tačaka; na osnovu toga on je preduzimao dejstva vatrom i pokretom. Na taj način je protivtenkovska odbrana bila izigrana i nije mogla odigrati neku veću ulogu — bilo što su se dejstva odvijala noću ili što je bila neutralisana vatrom.

Pokazalo se, tvrdi se u jednom članku, da pokretne snage, dobro obučene i rukovođene, imaju velike šanse da savladaju jedinice koje su se ukopale, pa makar one raspolagale i snažnijom vatrom, ako su — u očekivanju frontalnog napada — zanemarile zaštitu svojih bokova. I to tako je ovaj sukob pokazao da je veliku slabost Arapa predstavljalo sporo manevrovanje u slučaju napada iz neočekivanog pravca. I pored pokazane sposobnosti za upornu odbranu i velike čvrstine, povlačenje braniočevih jedinica nije imalo karakter organizovane borbe.

Opšte je mišljenje da je glavnu prednost Izraelaca predstavljala pasivnost njihovog protivnika. I kada su Egipćani vršili pokrete, na primer, u toku tenkovskih borbi, brzina njihovih protivakcija bila je manja od brzine dejstva napadača. Arapima, po mišljenju autora, apsolutno nepripremljenim za tempo operacija kakav je ostvaren na Sinaju, nedostajali su osećanje za komandovanje, inicijativa, brzina uspostavljanja veza, kao i tačnost gađanja. Pokretljivost izraelskih jedinica, kao što je već rečeno, bila je veća od pokretljivosti arapskih jedinica, najčešće pretrpanim složenim materijalom, kojim nisu ovladale. Poznato je da se u klasičnom ratu samo pokretljivošću može parirati pokretljivost protivnika. Da bi pozicijska odbrana bila efikasna, potrebno je da raspolaze onako snažnom vatrom i gustinom jedinica kakve su postojale u prvom i drugom svetskom ratu, a takva jačina i gustina vatre ne mogu se ostvariti na celom frontu. Tamo gde je nekada na frontu u Evropi bilo sto divizija, danas se ne bi moglo, smatra se, upotrebiti više od trideset.

Iz ovoga bi se mogao izvući zaključak da savremena klasična bitka može biti jedino pokretna, i prema tome, kratkotrajna i od odlučujućeg značaja, pogotovu ako je gro protivnikovih snaga isturen napred, a dubina relativno slaba — kakva je bila situacija na svim frontovima prema Izraelu. Pri tom je prevlast u vazduhu osnovni uslov za ostvarenje pokretljivosti oklopnih, motorizovanih i vazdušnodesantnih jedinica, odakle proizilazi i odlučujuća važnost bitke u vazduhu.

Zato, bar na teoretskom planu, kao savremeno rešenje odbrane autori predlažu samo pokretnu odbranu, s tim što bi laki zastor snaga, isturen napred, izvodio zadržavajuću odbranu, a glavina bi manevrom po dubini slamala napadača, kombinujući otpor iz jakih otpornih tačaka sa protivnapadima tenkovskih jedinica. Ipak, oni priznaju da ovakvo rešenje, koje zahteva solidno izvežbane trupe, nije mnogo prihvatljivo kada je zemljište otkriveno, vreme lepo, a neprijatelj uz to raspoláže vazdušnom nadmoćnošću. Ovim se još jednom potvrđuje odlučujući uticaj situacije u vazduhu na borbena dejstva na zemlji. Ova pouka, po mišljenju autora, može se nešto izmeniti kada se radi o evropskom ratištu, na kojem postoje bezbrojni zakloni i gde meteorološki uslovi nisu naklonjeni podršci iz vazduha. Međutim, zaključak da rezultati borbe u vazduhu imaju vrlo veliki uticaj na ishod borbi na zemlji ostaje, ipak, u važnosti i u ovom slučaju.

Ako pokretna odbrana nije mogućna iz bilo kog razloga, u tom slučaju, radi smanjenja brzine prodiranja napadača, autori predlažu oslonac na gust, neprekidan i dubok odbrambeni borbeni poredak, zasićen protivtenkovskim sredstvima.

Ovakva rešenja, ističu oni, čisto su teorijska i pretpostavljaju mnogobrojne snage, kojima ne raspoláže danas nijedna vojska na Zapadu; zato prilikom izbora između vazdušne nadmoćnosti i brojnih armija treba prethodno dobro razmisliti.

LJUDSKI FAKTOR

Ovom činiocu autori poklanjaju znatnu pažnju. Između iznetih mišljenja o ovom pitanju treba pomenuti bar najznačajnija.

Izraelska armija je, u stvari, vojska čitavog naroda, prikupljena putem mobilizacije, što nije bio slučaj sa arapskim armijama. Svaki Izraelac i Izraelka, sposobni da nose oružje, moraju biti spremni svakog trenutka da se odazovu vojnom pozivu. Mirnodopski sastav od 12.000 vojnika penje se u slučaju rata na 270.000 do 300.000 ljudi. Za ovaj rat mobilizacija je bila potpuno završena za tri dana, a dobrim delom već posle 24 časa. To je bilo moguće, između ostalog, i zbog toga što oficiri i podoficiri moraju održavati stalnu vezu sa svojim ljudima kako bi ih mogli prikupiti u slučaju potrebe. Rezervni kadar može se pozvati i kodiranim radio-pozivom. Autori ističu da su za pozadinske službe, kao i za vozače kamiona i pilote helikoptera namenjenih za snabdevanje istaknutih prednjih jedinica, bile angažovane žene i deca. Entuzijazam i borbeni elan Izraelaca prevazilazili su umnogome moral njihovih protivnika.

Sve veća složenost, iz dana u dan, sistema naoružanja dovela je do previda kako samo armija specijalista, odnosno, još određenije, profesionalaca može da se bori efikasno. Ovim je, u stvari, skrivena stara istina da se armija najbolje bori kada uza se ima narod.

Potreba za specijalistima nametala se onda kada je vojna tehnika bila na višem nivou od tehničke opremljenosti zemlje. Tako se 1946. godine za potrebe jedne motorizovane armije morao obučiti veliki broj vozača. Tehnički napredak razvijenih zemalja je na takvom stupnju

da vojna obuka više treba da usavrši, proširi i prilagodi znanja specijalista dobijenih iz građanstva vojnim potrebama, nego da im daje specijalna vojna znanja. Ovo se još u većoj meri može primeniti na mobilisanu armiju, koja koristi sve tehničke izvore zemlje. Ovo je, ističu autori, još jedna značajna pouka.

REZULTATI SUKOBA

Prilikom razmatranja ovog sukoba autori pomenutih članaka odvajaju pobjedu na vojnom od pobjede na političkom planu. Prva je potpuna i nesumnjiva, a druga sporna.

Autori smatraju, iako to nije potvrđeno, da je postojao ovakav odnos snaga između Arapa i Izraelaca:

450.000 arapskih vojnika prema	270.000 izraelskih
2.250 arapskih tenkova prema	800 izraelskih
715 arapskih aviona prema	450 izraelskih

Pri ovakvom opštem odnosu snaga tri mešovite (oklopnomotorizovane) izraelske divizije izbacile su iz stroja četiri pešadijske i tri oklopne i motorizovane egipatske divizije. Četiri egipatske divizije bile su potpuno uništene, a ostale tri onesposobljene za borbu. Samo nekoliko jedinica moglo je da se povuče. Egipat je izgubio najveći deo svojih najuvežbanijih jedinica — tenkovske posade, artiljerijske i druge specijalne jedinice. Autori procenjuju da je za obnovu egipatskih elitnih jedinica potrebno bar dve godine. Jordanskoj armiji posle bitke ostale su dve brigade i delovi jedinica. Angažovane sirijske snage bile su, gotovo u celini, dezorganizovane, a delimično i uništene. Gubici Izraelaca bili su sledeći: u ratu sa egipatskim oružanim snagama — 250 ubijenih i 800 ranjenih, tj. manje od 1% angažovanih snaga; u ratu sa jordanskim oružanim snagama — 200 ubijenih i 600 ranjenih, a u ratu sa sirijskim snagama — 150 ubijenih i 600 ranjenih.

Ovakva vojna pobjeda, po mišljenju ovih autora, nije donela Izraelcima i političku odluku. Naser nije oboren, do raspada arapske koalicije nije došlo. Iako su, bez sumnje, Izraelci postigli svoj cilj — obezbediti opstanak Izraela — mir na Bliskom istoku nije još na vidiku. Oni su se posle poraza Arapa zaglibili u hladan rat, u kome mogu da dožive mnogobrojna razočaranja. Autori izražavaju čuđenje što se strategija Izraela suviše oslanjala na vojno rešenje rata — u doba kada se savremeni sukobi rešavaju samo u okviru totalne strategije.

U vezi sa ovom činjenicom — dobijena bitka, a neostvareni ratni ciljevi — jedan istaknuti francuski vojni autor analizira odnos mira i rata u XX veku. On smatra da su dva poslednja svetska rata pokazala da se do vojne pobjede dolazi tek posle dugih napora i velikih pustošenja, koja nisu u srazmeri sa ciljevima koje je postavila politika. Ovo potvrđuju i užasne posledice koje može da izazove nuklearni rat.

Tražeci rešenje svog sukoba sa Arapima sredstvima čisto vojne strategije, i to u uslovima kada u svetu postoje žarišta hladnog rata, Izraelci su samo doprineli pogoršanju svetske situacije. To je ubrzo

dovelo do intervencije UN, koje su naredile prekid neprijateljstava i otada je izraelsko-arapski sukob preuzeo oblik hladnog rata.

U toj oblasti rata Izraelci, uprkos pobjedi ili možda baš zbog nje, ne raspolazu prednostima koje bi se mogle uporediti sa onima njihovih protivnika. Iako im je međunarodna jevrejska solidarnost obezbjedila podršku SAD, ove zbog velikog angažovanja u Vijetnamu i preduzetih mera SSSR-a u Sredozemlju ipak nisu bile u mogućnosti da nametnu svoje rešenje.

Nasuprot Izraelcima, arapske zemlje — s obzirom na broj svog stanovništva i svoje prostranstvo, na podršku Sovjetskog Saveza, a posebno svoje ogromne petrolejske izvore — očigledno prevazilaze izraelske snage i sredstva.

Tako je, ističu autori, faktor hladnog rata ne samo umanjio već i anulirao svu efikasnost pokretnog klasičnog rata i izraelskih vojnih pobjeda. Do iste pojave došlo je i za vreme britansko-francuskog napada na Suec 1956. godine.

Kako uzroci sukoba između Izraela i arapskih zemalja ovim ratom nisu otklonjeni, to samo jedna dalekovidna strategija, po mišljenju ovih autora, može da reši probleme, i to preduzimanjem preventivnih mera, pridržavajući se pri tome načela da je bolje preduprediti nego lečiti.

Iz zaključaka ovih autora pomenućemo samo one najvažnije:

a) Zahvaljujući veoma snažnim i neprekidnim borbenim dejstvima koja su se odvijala i danju i noću, kao i celishodno organizovanom pozadinskom obezbeđenju, trajanje bitke svelo se na 48 časova. Iz ovoga proizilazi da pri planiranju i izvođenju borbenih dejstava danas treba voditi računa i o ovoj činjenici.

b) Klasična borba postaje sve manje poziciona, a sve više pokretna od momenta kada avijacija ostvari prevlast u vazduhu. Evolucija ka rovovskom, pozicijskom karakteru rata, započeta krajem XIX veka, počela je da dobija suprotan smer. Uzrok tom novom karakteru borbe, odnosno toj pokretljivosti jedinica u borbi leži u orijentaciji na brzinu dejstava i sve manje oružane snage (što je posledica njihove sve veće cene održavanja) koje ne mogu da pokriju čitav front.

c) Za ishod savremene bitke sve je manje odlučujući odnos snaga, a sve više odnos taktičkih mogućnosti. Ova istina je postala očigledna još 1940. godine, a sada je dobila punu važnost. Kada u klasičnom obliku rata postoji velika razlika između taktičkih mogućnosti protivnika, tada dolazi do munjevitih pobjeda.

d) Od faktora koji su uslovlili izraelsku pobjedu, pored ranije iznetog, treba istaći: odlično organizovanu obaveštajnu službu, uspešno organizovano uzbunjivanje, veoma dobro obučene i opremljene jedinice, vrlo kratke linije snabdevanja i sposobnost avijacije za momentano dejstvo radi izvojevanja prevlasti u vazduhu. Kao nedostatke arapskih zemalja, koji su uticali na njihov poraz, autori navode: slabo funkcionisanje sistema za uzbunu — iako im je na raspolaganju stajala tehnika visokog kvaliteta, grupisanje većeg dela najboljih divizija u prvu liniju, i slabu pomoć sa strane — alžirski avioni stigli su praktično posle pretrpljenog poraza.

S. J.

KIBERNETIKA I TEORIJA KOMANDOVANJA TRUPAMA*

Prvi, ali veoma značajni koraci kibernetike — relativno mlade nauke — pokazali su da je njen prilaz rešavanju mnogih zadataka u oblasti vojne veštine, naročito prilikom komandovanja trupama, plodotvoran i perspektivan. Matematički metodi i elektronska računarska tehnika predstavljaju, po mišljenju ovih autora, moćna i efikasna sredstva za podizanje naučnog nivoa rukovođenja i sprečavanje subjektivizma.

Međutim, pri analizi mogućnosti i metoda kibernetike u komandovanju trupama treba imati u vidu nekoliko činjenica. Pre svega, kibernetika obuhvata širu oblast nego što je komandovanje trupama. Ona proučava zakone koji dejstvuju u sistemima upravljanja najrazličitije prirode. Što se tiče komandovanja trupama u borbi i operacijama, to je posebna oblast ljudske delatnosti, koja nosi pečat specifičnosti vojne veštine i oružane borbe. Komandovanje trupama predstavlja sveukupnost celishodnih dejstava koja obezbeđuju funkcionisanje i razvoj posebnog vida sistema, u kome su obuhvaćene male i velike, istorodne i raznorodne, odnosno združene vojne jedinice — u skladu sa objektivnim zakonima oružane borbe i vojne veštine i u zavisnosti od situacije. Glavni cilj komandovanja jeste neprekidno održavanje visoke borbene gotovosti trupa i uništenje neprijatelja u borbi.

Komandovanje trupama obuhvata i korišćenje tehnike. Međutim, bez ljudi tehnika je, čak i pri najvišem nivou automatizacije, tako reći, mrtva. Prema tome, ističu autori, komandovanje trupama je, pre svega, komandovanje ljudima, njihovom delatnošću i stoga ima socijalni karakter.

Važnu ulogu u komandovanju trupama ima subjektivni faktor, koji nalazi svoj izraz, prvenstveno, u tome što centralno mesto u komandnom sistemu zauzima komandant i što se proces komandovanja trupama ostvaruje na osnovu njegove odluke. Upravo stoga efikasnost komandovanja zavisi od znanja komandanta, njegovog operativno-taktičkog talenta, koji se ispoljava u njegovoj umešnosti i sposobnosti da dijalektički misli, brzo i svestrano ocenjuje situaciju, iznalazi optimalna rešenja i odlučno ih sprovodi u život, ispoljavajući pri tome volju i hrabrost.

Ova situacija se, po mišljenju autora, u potpunosti odnosi na delatnost komandanta i štaba u uslovima automatizacije procesa koman-

* Donosimo prikaz dvaju članaka na istu temu i to: kapetana I kl. L. Jemeljanova: „Теория решения и управления войсками” i pukovnika G. Teljatnikova, kandidata filozofskih nauka: „Кибернетика и теория управления войсками — Красная звезда, SSSR, 12. jul 1967. god. i 18. januar 1968. god.

dcvanja. Mašina ne može da zameni komandanta, pa, prema tome, ni vojnu veštinu u celosti. S druge strane, međutim, primena sredstava automatizacije procesa komandovanja neobično mnogo proširuje mogućnosti celishodnog dejstva komandanta i štaba i njihovog delovanja na trupu; ujedno stvara objektivne uslove za realizovanje tih mogućnosti. U tom slučaju veština komandanta i oficira štaba sastoji se u tome da umešno iskoriste svoja matematička i tehnička znanja za rešavanje operativno-taktičkih zadataka i da umešno primenjuju metode kibernetike.

Pošto se borbena dejstva na izvestan način mogu izraziti matematičkim funkcijama, moguće je sačiniti matematičke modele, tj. opise tih dejstava, koji u količinskim, broječanim pokazateljima odražavaju suštinu procesa zbivanja. Tada se donošenje odluke svodi na iznalaženje takvog stanja modela koje dovodi do optimalnog izvršenja postavljenog zadatka.

Ovo se može objasniti sa dva primera. Pretpostavka je da neka jedinica KoV treba da izvrši napad na neprijatelja koji se brani. Prilikom takvih dejstava, kao što je poznato, poseban značaj ima manevar u toku kojega se vrši obuhvat ili obilazak braniočevih snaga. Manevar se može izvoditi u raznim varijantama, kojima branilac, opet, suprotstavlja svoje varijante dejstva. Ako komandantu jedinice uspe da ih sagleda i da za svaku odredi funkcionalnu zavisnost radi uspešnog rešenja svog borbenog zadatka, onda iznalaženje optimalne odluke ne predstavlja naročitu teškoću.

Da bi se varijante mogle međusobno upoređivati, u teoriji komandovanja, posebno pri donošenju odluke, primenjuju se specijalni količinski pokazatelji — kriterijumi. U navedenom primeru takvi kriterijumi mogu da budu gubici sopstvenih i neprijateljskih trupa, vreme rešavanja borbenog zadatka, potreban utrošak konvencionalne ili nuklearne municije itd. Upoređivanje se može vršiti kako po jednom, tako i po više kriterijuma. U ovom poslednjem slučaju jedan od kriterijuma je glavni, a ostali su pomoćni.

Autori navode i drugi primer. Poznato je da mogućnosti odbijanja neprijateljskog napada iz vazduha zavise od zasićenosti braniočevih trupa sredstvima PVO. Međutim, i tu postoje određene granice, čije prekoračenje može imati i negativnih posledica, tj. ne dalje pojačavanje, već slabljenje dejstva sredstava PVO, na primer, zbog složenog upravljanja prevelikim brojem sredstava PVO, pojave međusobnih smetnji kod sredstava za osmatranje ciljeva i navođenje. Neophodno je, dakle, pronaći rešenje u kome bi bila određena količinska zavisnost između broja oruđa PVO i rezultata njihovog dejstva. Ako se ta zavisnost može izraziti u vidu bilo koje promenljive veličine (funkcije), onda nije teško pronaći najbolje rešenje. Maksimalnoj vrednosti te funkcije odgovarajuće najcelishodnije, odnosno optimalno zasićavanje trupa sredstvima PVO.

Sačinjavanje matematičkih modela borbenih dejstava zahteva dobro poznavanje suštine tih dejstava i određen matematički aparat. Ako je situacija relativno jednostavna i broj mogućnih rešenja nije veliki, onda su dovoljni jednostavni proračuni, tj. primena jednostavnijih sredstava automatizacije. Međutim, kod složenih borbenih dejstava, u kojima postoji veliki broj različitih faktora, potrebno je koristiti veoma

složen matematički aparat sa elektronskim računskim mašinama. Taj aparat koristi različite metode — od elementarne matematike do naj-složenijih savremenih matematičkih metoda, od kojih da pomenemo teoriju verovatnoće, teoriju igara, teoriju masovnog opsluživanja, teorije linearnog i nelinearnog programiranja, dinamičkog programiranja i dr. Najčešće se primenjuje teorija verovatnoće, koja pri razmatranju zakonitosti u masovnim pojavama slučajnog karaktera pruža mogućnost za rešavanje širokog kruga borbenih zadataka.

Pri svemu tome, ističu autori, treba imati u vidu da se kibernetika bavi opštim zakonima upravljanja koji u datom momentu mogu biti formalizirani i koji se zasnivaju na teoretskim temeljima matematike i matematičke logike.

Stoga primena kibernetike u vojnoj veštini zavisi od nivoa razvoja matematičkog aparata za istraživanje socijalnih procesa, naročito u borbenoj situaciji. U toj oblasti postoji još mnogo nerešenih problema i teškoća. Izvan opsega kibernetike ostaju mnoga bitna pitanja, kao što su: odnos objektivnog i subjektivnog, podela funkcija među organima komandovanja, ulogu ideološkog i psihološkog faktora, i druga. I pored toga, autori smatraju da se danas bez kibernetike ne može efikasno komandovati trupama.

Oni ujedno žele da istaknu značaj i neophodnost stvaranja specijalne grane vojne nauke — teorije komandovanja trupama. Nastajanje te teorije predstavlja zakonitu pojavu koja odražava savremenu diferencijaciju i integraciju nauka.

Kakvo mesto zauzima teorija komandovanja trupama u vojnoj nauci? Kakav je odnos te teorije prema vojnoj veštini i kibernetici?

Da bi se dao odgovor na ta pitanja, treba imati u vidu sledeće: efikasnost komandovanja zavisi, pre svega, od toga koliko se duboko poznaje objekt kojim se upravlja i koliki je stepen uticaja na njega postignut. Poznavati objekt kojim se upravlja znači proniknuti u zakone njegovog razvitka, funkcionisanja i strukture. Klasici marksizma-lenjinizma su više puta naglašavali da u osnovi upravljanja socijalnim procesima leži poznavanje i korišćenje zakona društvenog razvitka. U osnovi komandovanja trupama, međutim, leži poznavanje i korišćenje zakonitosti oružane borbe. Iz toga proizilazi da teorija komandovanja predstavlja deo vojne nauke, vojne veštine i po svom sadržaju ima operativno-taktički karakter.

Autori posebno ukazuju na to da u sferi komandovanja trupama, pored opštih zakonitosti upravljanja, koje proučava kibernetika, dejstvuju i specifične, sopstvene zakonitosti. Zadatak teorije komandovanja sastoji se u tome da se upoznaju zakoni razvitka, funkcionisanja i strukture komandovanja trupama — s obzirom na opšte zakonitosti upravljanja i oružane borbe, kao i na principe vojne veštine. Ta teorija je pozvana i da odredi mogućnosti primene matematičkih metoda i automatizacije procesa komandovanja u savremenim uslovima i u budućnosti, da formuliše principe i razvija metode komandovanja trupama, kao i organizaciju delatnosti komandanta i štaba.

Na taj način teorija komandovanja trupama ima potpuno određen delokrug. Ona ne može da zameni druge grane vojne nauke, ali se ne može ni svesti samo na rešavanje organizaciono-tehničkih pitanja

i metoda rada komandanata i štabova, ili, pak, jedino na pitanja automatizacije i mehanizacije procesa komandovanja.

Međusobni odnos teorije komandovanja trupama i kibernetike, po mišljenju autora, ogleda se u tome što prva široko primenjuje kibernetičke metode. Pomoću njih se saznaju objektivne zakonitosti, ostvaruje se količinsko modeliranje (opisivanje) procesa komandovanja trupama i njihova automatizacija. Kibernetika otkriva široke mogućnosti za rešavanje mnogih operativno-taktičkih zadataka i za modeliranje mogućnih varijanti izvođenja borbenih dejstava. Na tu praktičnu stranu kibernetike treba uvek obraćati pažnju. Međutim, postoji i druga strana, isto tako važna, koja se sastoji u tome što je stvaranje kibernetike (i sam njen razvoj) znatno obogatilo vojnu nauku i teoriju vojne veštine, proširilo ih i učinilo dubljim pojmove kao što su „komandovanje”, „sistem”, „organizacija”, „informacija” i dr.

Bez korišćenja dostignuća savremene nauke, među njima i kibernetike, jedva je moguće ostvariti uspešan razvoj vojne nauke, vojne veštine i teorije komandovanja trupama. Kao primer autori navode sistemski metod istraživanja pojava vojne veštine i oružane borbe, koji se već od ranije primenjuje u filozofiji i konkretnim naukama. Važan korak u daljem razvoju sistemskog metoda, po njihovom mišljenju, učinila je kibernetika. Primena tog metoda u vojnoj nauci, na osnovu temeljnog poznavanja socijalne i političke situacije, pruža mogućnost analiziranja svih pojava oružane borbe i vojne veštine u njihovoj međusobnoj zavisnosti i povezanosti.

Pri rešavanju problema teorije i prakse komandovanja trupama osnovnu pažnju treba pokloniti operativno-taktičkoj obuci komandnih kadrova, uz neophodno usavršavanje njihovih vojnotehničkih znanja. Porastom uloge tehnike u vojnoj veštini obogaćen je sadržaj operativne veštine i taktike, a naročito primenom matematičkih metoda i metoda vojnotehničkih nauka. Ti momenti se moraju uzimati u obzir pri obuci komandanata i komandira.

Neophodnost takvog kursa, smatraju ovi autori, nameće sam život. Suština i principi komandovanja trupama, njegove filozofske, psihološke i pravne osnove, struktura organa, stil rada komandanata i štabova prilikom komandovanja — sva ta i druga pitanja mogu se rešiti samo dobro sistematizovanom obukom.

Problema pri tome ima mnogo; no, da bi se oni rešili na čvrstoj naučnoj osnovi, potrebno je razrađivati i razviti savremenu teoriju komandovanja trupama, koja odgovara potrebama savremenog života. Da bi se to postiglo, potrebni su zajednički naponi vojnih teoretičara i praktičara, njihovo stvaralaštvo, jer komandovanje trupama predstavlja i nauku i veštinu. Taj rad zahteva temeljno i raznovrsno znanje, operativno-taktički smisao, nepokolebljivu volju i hrabrost, kao i visoku idejnost.

Na taj način, ni malo ne umanjujući značaj kibernetike, autori ističu potrebu pravilnog određivanja njene uloge u vojnoj veštini. To se, po njihovom mišljenju, može postići na osnovu otkrivanja kvalitativne opredeljenosti komandovanja trupama, svestranog uzimanja u obzir njegovih raznovrsnih veza sa svim granama vojne veštine — na osnovu dijalektičkog shvatanja odnosa teorije komandovanja trupama, vojne veštine i kibernetike.

VOJNI GLASNIK Br. 3/68.

Grupa autora: *Novi planovi i programi borbene obuke i vaspitanja*

Pukovnik Vojo Vojnović: *Zahtevi savremene obuke*

Potpukovnik Dragomir Delibašić: *Dva praktična pitanja upotrebe pu-
kvske artiljerije*

Kapetan I kl. Svetozar Anđelić: *Komandir voda u procesu obuke i
vaspitanja*

Potpukovnik Dušan Rodić: *Upotreba i dejstvo PAG protiv napadačevih
tenkova*

Kapetan I kl. Todor Mirković: *O vazdušnim dejstvima KoV SAD u
Južnom Vijetnamu*

Potpukovnik Radomir Petković: *Ustanak u Bosanskoj krajini*

Pored ovoga, „Vojni glasnik” donosi i druge interesantne priloge, kao
i rubriku „Iz inostranih armija” i taktičko-tehničke i druge novosti.

VOJNI GLASNIK Br. 4/68.

Potpukovnik Dragoljub Pantelić: *Eksploatacija nuklearnih breša u napadu*

Pukovnik Božo Šašić: *Izbori i konstituisanja u Savezu komunista*

Pukovnik Ivan Simunić: *Ocenjivanje taktičkih vežbi*

Major Branko Kokot: *Provera borbene gotovosti baterije sa gađanjem*

Potpukovnik Stojan Đorđević: *Opterećenje vojnika u borbi*

Kapetan I kl. Todor Mirković: *Ofanziva snaga FNO Južnog Vijetnama*

Pored ovoga, „Vojni glasnik” donosi i druge interesantne priloge kao
i rubrike „Iskustva iz NOR-a”, „Prikazi knjiga”, „Iz inostranih armija”, kao
i taktičko-tehničke i druge novosti.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK Br. 1/68.

Potpukovnik Ljubo Đukanović: *U susret novom Zakonu o narodnoj od-
brani*

Pukovnik dr Vuko Gozze-Gučetić: *Sredstva za prenos nuklearnog oružja
i razoružanje*

Pukovnik dr Zlatko Rendulić, dipl. inž.: *Prikaz novih sovjetskih lovaca i
lovaca-bombardera*

Major Žarko Paroški: *Protivelektronsko maskiranje dejstava avijacije
u dubini*

Kapetan I kl. Angel Ončevski: *Let po radio-goniometru pri otkazu ži-
roskopskog i magnetskog kompasa*

Pored ovoga, „Vazduhoplovni glasnik” u ovom broju donosi i uobičajene
rubrike „Iz stranih RV” i „Vesti i novosti”.

MORNARIČKI GLASNIK Br. 1/68.

Kontraadmiral Josip Žužul: *Priprema trgovačke mornarice i ribarske
flote za odbranu našeg mora i obale*

Kapetan b.b. u penz. Nikola Safonov: *Pomorske bitke u prošlosti i
budućnosti*

Kapetan b.b. Milan Dorotka: *O vojnonaučnom radu u mornaričkim
školama*

Major Borislav Žikić: *Uloga, organizacija i rad tehničke kontrole kvali-
teta u MTRZ*

Kapetan fregate Branko Mastilović: *Batimetrijska navigacija*

Pored ovoga „Mornarički glasnik” u ovom broju donosi i uobičajene
rubrike „Iz naše pomorske prošlosti”, „Odzivi i diskusije”, „Iz vojnopomorske
literature”, „Iz nauke i tehnike”, „Vesti i novosti” i „Bibliografija”.

VOJNOSANITETSKI PREGLED Br. 1/68.

M. Bervar i sar.: *Politrauma — savremeni problem hirurgije*

D. Pantelić i sar.: *Dozna zavisnost smrtnosti i pada rektalne temperature u pacova podvrgnutih turnike-traumi*

B. Sokolovski: *Primena reakcije porasta titra faga u dijagnostici bacilarne dizenterije u vojnika JNA*

B. Popović i sar.: *Tablete kaporita za kolektivnu dezinfekciju vode*

Z. Ciko i sar.: *Protrombinski kompleks*

Pored ovoga, „Vojnosanitetski pregled” u ovom broju donosi i druge interesantne priloge, kao i rubrike „Prikazi knjiga” i „Referati”.

VOJNOSANITETSKI PREGLED Br. 2/68.

I. Papo: *Transplantacija srca*

A. Gašparov: *Dijagnostički problemi u vezi sa crijevnim parazitozama*

E. Ginzberg i sar.: *Hirurško zbrinjavanje spontanog pneumotoraksa*

M. Gerbec i sar.: *Virološka ispitivanja akutnih respiratornih infekcija*

Pored ovoga, „Vojnosanitetski pregled” u ovom broju donosi i druge interesantne priloge kao i rubrike „Aktuelne teme”, „Kazuistika”, „Kongresi i konferencije”, „Izveštaji s puta” i „Referati”.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK Br. 3/68.

Pukovnik Milan Rašeta: *Razvoj tehničkih sredstava veze u JNA*

Potpukovnik Luka Juretić: *Opravka i obezbeđenje rezervnim delovima električnih i elektronskih nastavnih sredstava*

Potpukovnik Stojan Anastasijević: *Analiza otkaza elektronskih uređaja*

Kapetan I kl. Petar Zdravković, dipl. inž. i kap. I kl. Đuro Kolar: *Vodeno ispiranje pri izradi minskih bušotina*

Potpukovnik Ivan Ljubanović, dipl. ekonomista: *Organizacija rada pri izradi prilaznih puteva u stenovitom zemljištu*

Major Slavčo Hristov, dipl. geolog: *Neki geološki elementi koji utiču na izbor uže lokacije trase puta*

Pored ovoga, „Vojnotehnički glasnik” u ovom broju donosi i druge interesantne priloge iz oblasti tehnike, kao i rubriku „Naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih i domaćih časopisa”.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED Br. 2/68.

Major Nikola Čubra, dipl. ekonomista: *Metod ekonomske analize pri donošenju odluke o izboru najpovoljnijeg ponuđača*

Pukovnik Vladislav Tomašević: *Jedinice garnizona Slavonske Požege u privrednoj reformi*

Mladen Čuk, dipl. ekonomista: *Problemi merenja produktivnosti rada u svetlu raspodele ostvarenog dohotka remontnih zavoda i radionica JNA*

Kapetan I kl. Stevo Tomić: *Radiološka dekontaminacija odećne opreme*

Pored ovoga, „Vojnoekonomski pregled” u ovom broju donosi i sledeće rubrike „Pitanja iz prakse”, „Iz istorije ratnog snabdevanja”, „Iz života škola i drugih domena”, „Iz sudske prakse”, „Prikazi iz inostranih vojnih časopisa i drugih publikacija” i „Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti”.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED Br. 3/68.

Pukovnik Rudolf Musi: *Borba za maksimalnu ekonomičnost pri realizaciji materijalno-finansijskih planova osnovni je zadatak komandi svih stepena u sprovođenju mera privredne reforme*

Potpukovnik dr Božidar Pejušković: *Mogućnosti kontaminacije i dekontaminacije hrane i vode u ratnim uslovima*

Pukovnik Mihailo Mitrović: *Intendantsko obezbeđenje korpusa*

Kapetan Petar Šalov: *Problemi merenja proizvodnje kao elementa produktivnosti rada u vojnim pekarama*

Potpukovnik dr Ante Romac: *Vojna lica i dodatak na decu*

Pored ovoga, „Vojnoekonomski pregled” u ovom broju donosi i sledeće rubrike „Pitanja iz prakse”, „Iz sudske prakse”, „Pitanja i odgovori”, „Prikazi iz inostranih vojnih časopisa i drugih publikacija” i „Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti”.